IOAN ALEXANDRU
BRĂTESCU-VOINEȘTI

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti
În lumea dreptăţii. Întuneric şi lumină

© LITERA, 2011
ISBN 978-606-600-192-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Cuprins

Din volumul În lumea dreptăţii (1906)

ÎN LUMEA DREPTĂŢII
VÂRCOLACUL
PUIUL
DOUĂ SURORI
DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR
UN OM
MICROBUL
INSPECŢIE
NEAMUL UDREŞTILOR
CUCOANA LEONORA
MAGHERANUL
PANĂ TRĂSNEA SFÂNTUL
SMINTEALA LUI RADU FINULEŢ
MOARTEA LUI CASTOR
ÎNTÂMPLARE
CONU ALECU

Din volumul Întuneric şi lumină (1912)

ÎNTUNERIC ŞI LUMINĂ
NICUŞOR
SCRISORILE LUI MIŞU GERESCU
„CĂLĂTORULUI ÎI ŞADE BINE CU DRUMUL”
BLANA LUI ISAIA
METAMORFOZĂ
BIETUL TRIC
MOŞ NIŢĂ HÂRLEŢ
NICULĂIŢĂ MINCIUNĂ

PRIVIGHETOAREA
CONTRAVENŢIE
DIN CARNETUL UNUI JURAT
INIMĂ DE TATĂ
NENEA GUŢĂ
TAINĂ
PATIMĂ

Din volumul Firimituri (1929)

MINUNEA
MOARTE GRABNICĂ
GHEORGHIŢĂ AL ANGHELINEI

Din volumul În lumea dreptăţii (1906)

ÎN LUMEA DREPTĂŢII

De ce s-o fi ducând Andrei Rizescu să-şi petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soţie primeşte în toate joile, nu ştie nici el. Afaceri şi politică nu se pricepe să discute, cărţi nu ştie să joace, să danseze, nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mişcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte din vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei şase ani de rătăcire prin provincie, a învăţat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă şi astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se mişte cu precauţiune de la un grup la altul, o să privească portretele şi litografiile de pe pereţi, o să audă aceleaşi convorbiri şi aceleaşi valsuri cântate la pian de domnişoare, şi o să plece obosit de urât, cu dorul Bucureştiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulţumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleaşi doamne cu figuri pătimaşe, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; în odaia de alături jucau aceiaşi bărbaţi; într-altă parte câţiva alţi inşi vorbeau despre aceeaşi trădare naţională şi micşorare a prestigiului ţării; ca şi în joia trecută, câţiva ofiţeri se plângeau către domnişoare de lipsa unui lac pentru patinaj ori împărtăşeau cu bucurie hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de faţă trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul şi supleantul jucau pocher, iar cu preşedintele nu prea era în dragoste mare; mai erau şi alţi avocaţi, dar parte erau tot la cărţi, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoştea bine, nefiind în oraş decât de vreo câteva luni; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii şi de cărţi poştale ilustrate, pe care Andrei puse mâna, ca să facă şi el ceva.

Era adâncit în răsfoirea lor, când din odaia cu pian se auzi altceva decât obişnuitele valsuri. După o clipă de gândire, îşi aduse aminte că e *Mondschein-Sonnate* a lui Beethoven, o bucată pe care o cânta şi el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la uşa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenuşie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut el acel chip, a cărui frumuseţe nu sta numai în frăgezimea tinereţii, dar mai ales în distincţiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, sclipitori de inteligenţă, iar în părul negru pieptănat în sus, o viţă de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta domnişoarele râdeau de glumele unui ofiţer; în odaia de alături se iscase o ceartă la o masă.

— Fugi, domnule, d-aici, se auzea strigând vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani şi tot n-ai învăţat-o. Apoi când mă vezi că-ţi lepăd pică de-un ceas...

Lumea râdea cu hohote.

Fata care cânta la pian, cu însuşirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care sta în pervazul uşii de alături şi singur asculta cu sfinţenie ce cânta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta?" se frămînta Andrei şi, simţind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoştinţă câteva zile mai înainte pe uliţă.

— Era să vă întreb cine e domnişoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu ştiţi, că sunteţi venit mai de curând decât mine.

— Ba ştiu, răspunse directorul. E domnişoara Murgu, sora nevestimii.

— Aşa!? Ce bine cântă la pian domnişoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte şi începu să râdă.

— A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnişoara şi acum îmi reamintesc.

— De unde?

— Acum doi ani, în vacanţa mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentaţie în folosul cantinelor şcolare. Nu e aşa că printre alte domnişoare a cântat şi domnişoara Murgu?

— Aşa e.

— Păstrez şi acum afişul cu o însemnare de cât de bine a cântat domnişoara, mi se pare, Elena Murgu.

— Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

— A, ba nu.

— Ba da, cum o isprăvi.

Se aşezară pe canapea şi urmară pe şoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina aerului Giurgiului, care nu-i pria, a obţinut să fie mutat aci, în orăşelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decât de două luni, simţea o mare îmbunătăţire în sănătate; că Elena îi era cumnată şi fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinţii când era abia de şase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinţi, că e şi el numai de şase luni în oraş.

În vremea asta fata sfârşise şi, întorcându-se, îi privea.

Directorul se sculă şi luând pe Andrei de mână îl duse la dânsa.

— Eleno, dă-mi voie să-ţi prezint pe domnul Andrei Rizescu, judecător de şedinţă la tribunal şi absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afişului de la Govora.

— Admirabilă e sonata asta, domnişoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu ştiu dacă aţi auzit-o vreodată la pian şi vioară.

— Nu.

— O ştii la vioară? întrebă directorul.

— Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-şi aducă vioara.

— Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei paşi până la dumneata.

— Altă dată da, astă-seară însă nu.

— Mă însoţesc şi eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stărui Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decât pianul de care sta rezemată, şi privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

— Fie.

Atunci fata făcu un pas către dânsul şi-i zise, privindu-l drept în ochi:

— Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aş ruga să aduceţi şi afişul.

— O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre ieşire.

Totuşi l-a adus. Citise în grabă acasă însemnarea făcută pe el şi văzuse că nu era nimic de ascuns; deci, înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar şi-l întinse fetei, care citi cu obrajii înfloriţi, desigur din pricina răsfrângerii culorii afişului:

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnişoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civită, o fată palidă la faţă, cu ochii vii şi cu o viţă de păr alb pe frunte. Nu ştiu ce mi-a dat de la început încredinţarea că, dacă va cânta şi această domnişoară, va cânta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atâta muzică. Dar de la primele acorduri a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt i s-au făcut ovaţii.”

După ce Andrei întocmi afişul cu îngrijire şi-l vârî în buzunar, încep să cânte, şi cântă amândoi atât de bine şi puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează, până şi jocul de cărţi se opreşte, toţi se înghesuiesc în cadrul uşilor, iar când sfârşesc, lumea izbucneşte în aplauze:

— Admirabil!

— Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

... Şi acum, întors acasă, Andrei se gândeşte ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Îşi ia vioara şi cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viţă de păr alb, ca un buchet de iasomie...

* * *

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfântului Gheorghe din Piteşti, om sărac, fără altă avere decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învăţat alături de băiatul Mărescului; dar pe când feciorul boierului îşi trecea clasele cu propteli, băiatul dascălului ieşea printre cei dintâi.

La sfârşirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decât la Drept, dacă nu ar fi fost stăruinţele bătrânului Mărescu, care vroia să-şi aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sârguinţă şi cuminţenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea şi pe cea de Filozofie şi mai urma şi Conservatorul la vioară, talent pe care-l moştenise de la tată-său, că şi dascălul Rizea cânta la vioară. Şi iarăşi, pe când Andrei ducea o viaţă aşezată, necunoscând alte petreceri decât cititul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureştiului şi regulatele partide de şah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învăţase acest joc, socotindu-se vinovat şi stricat după o seară petrecută prea târziu la berărie în discuţii — tânărul Mărescu îşi cheltuia viaţa în cafenele şi în petreceri desfrânate.

După ce şi-a luat licenţa, pe când Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, când s-au întâmplat nenorocirile care au sfărâmat deodată toate legăturile de recunoştinţă ce-l legau de neamul Măreştilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei şi domnişoarei Mărescu. Această soră, nespus de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanţă de la Paris.

Ruşinea ce fata făcuse tatălui şi fratelui său a ispăşit-o prin chinurile în care s-a sfârşit, otrăvindu-se. Peste câteva luni s-a răpus şi dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea lui bună şi prin munca lui — câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătoreşti — înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de şase ani judecător de şedinţă aci, în acest oraş. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz şi mândru; dar n-aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-şi risipea banii la cărţi, dar ar fi de cercetat şi de numărat câţi magistraţi cinstiţi, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-şi facă o bibliotecă frumuşică, să călătorească o dată până la Roma şi să aibă şi două mii de lei puşi deoparte. Mândru şi ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile şi nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume; dar asta ţinea şi de miopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau niţică dreptate când ziceau că „fulgeră la Cornul caprei când o râde Rizescu”, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decât cu nepăsare mersul stărilor sufleteşti ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimţite, te simţi împins spre mâhnire şi spre

mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub acelaşi unghi al sfâşierilor şi întremâncărilor pentru un peticel de interes.

Aşa cum era, în scurta vreme de când era în acest oraş, plăcuse multora şi nu erau puţini acei care, având o fiică, o soră sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dânsul. Se poate, prin urmare, înţelege uşor ce vâlvă a stârnit în acest orăşel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, când, slavă Domnului, erau în oraş atâtea fete frumoase, binecrescute şi cu stare.

Lucrurile s-au întâmplat în chipul cel mai firesc.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se dusese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mănuşile în mâini, nemişcat pe scaunul pe care ar fi apucat să se aşeze; dar aci, atitudinea prietenoasă şi lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soţia şi cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuţă de casă, pătată şi arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, şi întâia vorbă i-a fost:

— Mă rog, ţii la etichetă? să mă duc să-mi schimb haina...

— Te rog, nu te deranja, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cucoanele şi după ce l-a înfăţişat nevesti-si, îl întrebase dacă se grăbeşte, şi faţă cu răspunsul negativ al lui Andrei:

— Apoi scoate-ţi mănuşile. Mă rog, nu te las aşa cu una, cu două: mi-ai spus deunăzi că nu cunoşti gimnaziul şi vreau să ţi-l arăt în amănunţimi.

Şi au mers cu toţii să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut: săli de studiu curate, mari şi luminoase, sală de desen, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi aşteptat Andrei să găsească într-un orăşel atât de mic; şi în sfârşit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică şi chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamaţie de admiraţie a lui Andrei, directorul se întorcea către fată şi o întreba:

— Să-i spunem aci? şi răspundea tot el: Nu, lasă la urmă.

Antonescu era un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, blond, slăbuţ, chel ca sticla, vioi ca o vrabie; porecla de „Neamţul”, pe care o purta din şcoală, i se cuvenea şi pentru înfăţişarea lui, şi pentru că în adevăr era german după mamă; iar aplecarea lui pentru ştiinţele naturale o moştenise de la bunicul său matern, răposatul Maller, farmacistul.

— Uite ce am combinat noi, domnule Rizescu, zise el, după ce se întoarseră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere?

— Lasă mai târziu, Alexandre, zise nevastă-sa.

— A, nu! Nu mă ştii pe mine? Eu când am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Şi începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esenţiale, care trebuiau neapărat cumpărate; că de la minister era gata de căpătat suma trebuincioasă, că judeţul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri.

Atunci ce s-a gândit? Aşa e că Elena cântă bine la pian?

— O, foarte bine!

— Eleno, aşa e că domnul Rizescu cântă bine la vioară?

— Mai mult decât bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu: s-a gândit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert — era destul de încăpător amfiteatrul — şi s-ar putea scoate o sumă destul de frumuşică; şi părându-i-se că vede o mişcare de protestare a lui Andrei:

— Mai întâi, n-o să ai de cântat toată seara, că o să mai fie şi alte bucăţi; băieţii o să cânte în cor, alţii o să declame, alţii o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. În orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îţi acordăm trei zile de gândire: luni, marţi şi miercuri, când te rugăm să fii să prânzeşti cu noi. Dacă primeşti, vii miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Aşa e că va să fie cineva afară din cale de ursuz ca să nu se simtă atras către nişte oameni aşa de deschişi la inimă?

Miercuri seara se dusese cu vioara. După-masă venise şi doctorul Georgescu, un coleg de şcoală al directorului, cu nevastă-sa, şi petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena şi discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe care vroia să le introducă Antonescu în cursurile lui.

De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredinţase ce oameni de ispravă erau Antoneştii. La fiecare reîntâlnire găsise noi cuvinte să-i fie dragi şi să se apropie de dânşii. El, un om deştept, harnic, învăţat nu numai în ramura ştiinţelor naturale, dar pe care-l interesa orice fel de cunoştinţe; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună şi simplă care inspira de la întâia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blândeţe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără nici un ropot, fără cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mişcările aduceau aminte sprinteneala nezgomotoasă a unei furnici. Cu drept cuvânt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul de fizică un aparat mai precis decât nevastă-sa. Elena, pe lângă însuşirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama Tilda), avea inteligenţa mai vie, era mai zglobie, era frumoasă şi avea mare talent la pian. Câteştrei aveau în comun simplitatea, naturaleţea, lipsa de supraveghere de tine însuţi şi de dorinţa de a produce

efect, însuşirile greu de lămurit pe care le au mai ades nemţii decât românii, însuşiri care sparg gheaţa şi te îmbie la intimitate şi la prietenie de la întâia întâlnire.

Om singur pe lume, mâncând pe la birturi, trăind într-o odăiţă rece de singurătate, la uşa căreia când se întorcea nu era nimeni să-l întâmpine cu un zâmbet ori cu o vorbă bună, e lesne de înţeles ce înrâurire a avut asupra gândurilor şi hotărârilor lui Andrei fericirea casnică aflată în casa Antoneştilor. Citiri împreună, discuţii interesante, muzică, până şi şahul de odinioară, că şi Antonescu juca şah, şi toate astea sub lumina unor ochi zâmbitori, a căror pereche n-o întâlnise încă în viaţă — i se părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă şi rece a sosit într-o locuinţă curată, caldă şi îmbălsămată. Gândurile mohorâte despre zădărnicia străduinţelor omeneşti, îndoielile neliniştitoare despre rostul lumii, care-l frământaseră atâtea nopţi fără de somn, în pustietatea odăiţei lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceaţă la razele soarelui. Viaţa dusă de el până atunci îl făcuse să ajungă până la vârsta de 29 ani cu inima adăpostită de simţirea ce acum i-o cucerea cu furie, parcă vroia să-şi recâştige întârzierea. Ce altă înfăţişare căpătau toate câte până acum i se păruseră fără însemnătate... Şi după lungi certuri cu sine însuşi, după lungi şovăiri, când din fericirea fără de nume pe care o simţea alături de fată şi din neliniştea dureroasă care-l rodea departe de ea, când din tăierea răsuflării pe care i-o pricinuia numai gândul că s-ar putea să n-o mai vadă, s-a încredinţat că fără dânsa nu se mai poate — a cerut-o lui Antonescu.

* * *

Dnei Adina căpitan Gh. Nicolau Giurgiu

Nu ţi-e ruşine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de şase şi de opt pagini? Vroiam să-mi răzbun şi să nu-ţi scriu decât un rând: „Sunt bine merci; sper că şi voi idem”, şi să iscălesc; dar nu pot. Eu nu sunt ca tine, la un loc cu toate prietenele copilăriei noastre, având cui spune atâtea câte aş avea de spus; eu n-am aici decât pe Mama Tilda, dar cu ea nu pot vorbi acum cum aş vorbi cu tine. Ce n-aş da să te pot avea aici măcar o zi...

Am primit fotografia băieţelului tău. Numaidecât am poruncit la un tâmplar o ramă pe care s-o pirogravez (am găsit un model cu călţunaşi de toată frumuseţea) şi o s-o aşez într-un loc de unde s-o privesc toată vremea. Ce drăguţ e! Că o să am tot băiat şi eu nici nu mă îndoiesc. Prea o dorim din adâncul inimii şi Andrei şi eu, prea ne-am obicinuit cu ideea asta, pentru ca Dumnezeu să nu ne împlinească dorinţa. Şi Mama Tilda tot

aşa crede — la toate câte lucrează pentru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mângâind-o: „Feciorașul tatei, fecioraş”. Gândul c-o să aibă şi el un fecioraş îl înnebuneşte de bucurie. A! dacă ai şti ce bun, ce plin de atenţii e pentru mine Andrei, aşa de bun încât i-am spus că dacă o vrea să-şi răsfeţe copilul cum mă răsfaţă pe mine, îl iau de sub creşterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum îşi notează fiecare cusur şi cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrânge la copil. Am râs ieri de ne-am prăpădit; mă rog, era să ne certăm, pentru că eu ziceam că o să-l pui la pian de la trei ani, şi Andrei zicea că nu, că e prea devreme.

Sunt fericită, Adino dragă, aşa de fericită încât parcă mă cuprinde o grijă. Aş vrea să se împietrească lumea aşa cum e acum, să rămâi totdeauna sub iubirea mângâietoare şi ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău Andrei, are însă o privire bună şi un timbru de voce grozav de duios, între bas şi bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine când le aud: „marmură, bravură”.

Parcă ţi-am scris că avem o căsuţă mică şi drăguţă ca un pahar, aşezată în mijlocul unei curţi pline de flori. Proprietarul, care şade în fundul curţii în două odăiţe, un pensionar bătrân, nenea Mache, cum îi zice toată lumea, e un grozav iubitor şi de flori şi de păsări.

Am făcut aici cunoştinţa unui coleg de şcoală al lui nenea Alexandru, un doctor — Georgescu, a cărui nevastă seamănă leit cu Victoria Nanu, dar niţel mai în vârstă. Sunt amândoi oameni foarte buni şi care au prins mare dragoste de noi. Am primit de la ei mai multe daruri de nuntă. Duminica trecută am petrecut la via lor; o poziţie încântătoare, din pridvorul casei lor se vede tot oraşul. Nici nu mai încerc să-ţi descriu frumuseţea de rai a viei. Parcă n-am văzut de când sunt aşa nuci uriaşi şi umbroşi, nici fân atât de plin de flori şi de miresme. Ne-am întors seara acasă târziu pe lună, cu sufletul îmbălsămat de fericire.

Zici că te duci la Câmpulung în iulie. Poţi să înţelegi câtă plăcere mi-ar face să putem veni şi noi; dar nici nu vreau să mă gândesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atât din pricina poziţiei mele, cât şi din altă privinţă. Andrei şi-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce-a pus deoparte şi tocmai acum vin cheltuieli serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos şi bine. În orice caz, dacă s-ar întâmpla să veniţi, te rog să mă înştiinţezi. Sosirea voastră fără de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu uit să vă scriu salutări din parte-i. Din partea mea salutări dlui Nicolau; iar pe tine te îmbrăţişez cu drag şi cu dor ca pe o soră.

Elena Rizescu

P.S. Uitucă ce sunt! Sărută pe băieţel de sute de ori, pentru Andrei

şi pentru mine.

* * *

Oricine trecea ziua prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuieşte Andrei Rizescu, se oprea să admire grădiniţa. Cum împrejmuirea de la uliţă e de plasă de sârmă, se poate vedea tot: cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca-n palmă, fără zare de buruiană, iarba tunsă cu maşina, rondurile de flori aşezate şi alese după culori, beţe de trandafiri vopsite verde, cu băşici de sticlă în vârf; la umbra unui ienupăr un arap de ipsos cu joben galben, haină roşie şi pantaloni albaştri, care, picior peste picior şi cu ţigara în gură, şade citindu-şi gazeta; dincolo tolănit pe iarbă într-o rână, un pitic bărbos care zâmbeşte trecătorilor; împrejmuirea din dreapta şi din stânga îmbrăcate până sus în iederă; într-o parte bolta de viţă, iar în mijlocul grădinii, simplă, dar curată, căsuţa.

Ce altă treabă are Mache Petrescu, văduv, acum de zece ani pensionar, decât să îngrijească toată ziua de flori şi de păsări? În dosul casei închiriată lui Rizescu, e altă căsuţă cu două odăi şi bucătărie, care nu se vede de la drum şi în care locuieşte el; tot acolo e şi curtea păsărilor. Cei care au intrat până acolo au putut vedea găini cu adevărat vrednice de văzut: Paduane moţate de nu li se mai văd nici ochii, nici ciocul, încălţate de de-abia se pot mişca; găini de Cochinchina uriaşe; găini de Bramaputra cu urechi mari, care le atârnă ca nişte cercei de mărgean; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului şi ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei până-n noapte, bătrânul, cu o pălărie cu margini mari înfundată până la ochi şi veşnic cu un tartan cenuşiu pe umeri, nu stă o clipă, umblă de colo până colo; ici are de plivit o buruiană, dincolo are de tuns o ramură, într-altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treptat-treptat de la practicant în arhivă ajunsese grefier, acum zece ani, când se retrăsese la pensie, şi-a clădit căscioara pe care o da cu chirie şi trăia cu florile şi cu găinile, ajutat la treburile casei de o mătuşă mai bătrână decât dânsul.

Porecla de „inimă rea” i s-a născocit de lume, nu atât în înţelesul de om rău ori hain, cât în înţelesul de om amărât şi iubitor de singurătate...

De când s-au mutat Rizeştii aci, trecătorii se opresc şi seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e aşa de tăcută în oraş, încât din uliţă se aude numai pianul, vioara şi violoncelul, dar se aude desluşit şi un glas de om care zice din când în când: „*No, no, no! da capo, più sostenuto*”.

E glasul căpitanului Caselli, şeful muzicii regimentului, care cântă cu violoncelul şi conduce.

Cu ăst Caselli au făcut cunoştinţă Rizeştii curând după mutarea lor

în casele lui Mache Petrescu.

Într-o seară cântau împreună o melodie de Rubinştein.

Când au sfârşit, au pornit din dreptul ferestrei nişte aplauze puternice şi un glas de om striga: „*Bravo! bravissimo! mio complimento!”*

Era Caselli, care intrase în grădină şi se furişase în vârful degetelor până sub fereastră.

Antonescu şi doctorul Georgescu, care-l cunoşteau din vedere, îl poftiseră înăuntru.

N-avea cuvinte italianul să-şi exprime mirarea şi mulţumirea pe care i le stârnea descoperirea în oraş a unei case unde se făcea muzică. Şi, într-o limbă italiano-francezo-română, nu tăcuse timp de un ceas, vărsându-şi tot necazul şi tot dispreţul împotriva orăşenilor, care au atât sentiment muzical cât teaca sabiei lui, în care bătea cu pumnul în semn de demonstrare, şi împotriva colonelului regimentului: „*una bruta, ve dico!”*

A! ce alte vremuri apucase el, când comanda regimentul colonelul Opran... Gagişti plătiţi bine, orchestră cu care organizase audiţii muzicale la clubul militar, proiecte de cumpărare de instrumente perfecţionate, saxofoane, şi de-a înfiinţa o muzică cum n-a existat încă în ţară, când, „*una bona mattina, erac!*”, colonelul Opran mutat, şi-n locul lui un om... un om care concediază gagiştii, un om căruia nu-i trebuie muzică, ci fanfară, care să ştie, acolo, un cadril, un vals... „*una bruta, ve dico!”*

Dar atunci pentru ce se plătea de judeţ şi de comună subvenţie muzicii? Erau proşti că i-o dădeau.

Şi ridicându-şi mâinile spre cer, se mira: „*Cristo!*” cum de nu înţelegea lumea că într-un orăşel mic ca ăsta, lipsit de teatru, lipsit de muzee, lipsit de cor în biserici, lipsit de toate, singurul mijloc de a scoate pe oameni din lâncezeala, din trivialitatea vieţii de toate zilele era înfiinţarea unei muzici bune! Dar nu înţelegeau ei ce important rol are în educaţia unui om muzica şi cum îl îmbunează? Iată aici un exemplu: în ce casă ar fi îndrăznit el să intre aşa fără să cunoască pe nimeni? Aici a intrat pentru că e o vorbă, unde se cântă, nu te sfii, intră, că sunt oameni buni. „*Meloterapia, signor dottore, nu aşa?*” Dar cu cine să se înţeleagă? Şi cu un ton de desăvârşită deznădejde: „*A! Colonel Opran! da quando a plecat, ze suis oun homme perdou*”.

De aceea n-avea cuvinte să-şi exprime mirarea şi mulţumirea, auzindu-i cântând aşa de bine. Şi el cânta cu violoncelul şi, dacă voiau, puteau organiza trio frumoase... A doua zi îşi adusese instrumentul şi d-atunci cel puţin de două ori pe săptămână venea regulat după-masă.

Rizeştii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai întâi cânta perfect şi sub conducerea lui făceau progrese vădite; apoi doctorul Georgescu zisese într-un rând că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinii se moştenesc de copil, şi în sfârşit, atât Andrei, cât şi Antonescu şi doctorul simţeau desluşit ce bine le făcea această cură de muzică, cum îi lecuia de oboseală şi de supărarea muncii de peste zi.

Mai vârtos simţea această binefacere Andrei, care se întorcea ades acasă istovit şi cu inima plină de o silă pe care i-o făceau atât cele şase ceasuri de muncă neîntreruptă, cât şi zilnicele lui neînţelegeri cu preşedintele tribunalului.

Era ăst preşedinte, Nicolae Zărnescu, o fire ciudată. Fiul unui negustor din Ploieşti, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de şedinţă în oraşul său natal. Perspectiva marii averi ce urma să moştenească de la tatăl său făcuse pe un ministru de Justiţie de pe vremuri să-i dea în căsătorie o nepoată de vară din Ploieşti. Micşorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu şansele de înaintare pe care le oferea înrudirea şi năşia ministrului dreptăţii. Înlocuit curând după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbândă, să practice avocatura în Ploieşti. Atunci s-a întâmplat falimentul tatălui său, care a înghiţit toată averea, din care n-a scăpat decât o moşioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s-au retras şi fostul negustor, şi fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar Nicolae Zărnescu, urmând să fie înscris de formă în baroul de Prahova, îşi vedea acum de mica lui gospodărie: livezi de pruni, fâneaţă şi un petic de vie. Pledând o dată pe lună la judecătoria din Văleni şi la un an o dată un proces la tribunalul din Ploieşti, înconjurat de stima concetăţenilor, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat şi rudenia ministrului erau titluri însemnate, urmase timp de opt ani o viaţă tihnită, care-i pria de minune.

Şi desăvârşită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase şi neobositoare ale micii lor gospodării, în mijlocul naturii care-l cucerea necontenit, departe de frământările minţii pentru care nu-şi simţea nici o chemare, dacă dorul vieţii de oraş, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sământa unei neînţelegeri care creştea şi se întindea mereu ca o buruiană rea.

Opt ani de-a rândul, cu prilejul Sfântului Gheorghe, cântarul negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soţului era egal cu scăderea sănătăţii soţiei.

Revenirea atât de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenuncherile şi ameninţările ei cu sinuciderea pe de o parte; statornicia sentimentelor lui politice şi chipul în care fusese înlocuit şi care făcea dintr-însul un fel de victimă politică pe de alta — au fost cuvinte destul de puternice, pentru ca unchiul să-l numească preşedinte, în locul rămas vacant printr-o moarte sosită parcă într-adins.

Bucuria soţiei că pleca din satul în care-şi îngropase cei mai frumoşi ani ai tinereţii nu se putea măsura decât cu părerea de rău cu care se smulgea el din locul unde gustase dulceaţa odihnei şi a consideraţiunii ieftine. A! în primele vremi, ce greu apăsa pe grumazul dezobişnuit al bietului om jugul slujbei şi al vieţii ceremonioase şi complicate la care-l îndatora situaţia sa de cel mai înalt magistrat al judeţului. Adio viaţa

simplă şi ticnită de odinioară, care nu cerea nici o frământare de creier, nici o supraveghere de sine; adio plimbările în fânul plin de miresme al livezilor de la Văleni şi dulceaţa celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă şi de zorele — adio libertatea!

Acum, cu mâncarea în gură era silit să dea fuga la tribunal, şi, cu riscul unui atac de dambla la grosimea şi la scurtimea gâtului său, trebuia să şează ceasuri întregi nemişcat, să asculte teorii de drept şi împrejurări de fapt, care-l oboseau până la durere.

Ca un pom prea în vârstă, smuls dintr-un loc şi mutat într-altul, multă vreme a tânjit, buimăcit de mulţimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă şi îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

A! Nu era uşor! Câtă prudenţă şi cât meşteşug trebuia, pentru a împăca atâtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luarea-aminte asupra marii puteri cu care-l învestea slujba lui şi-i spusese lămurit că e trimis acolo ca să echilibreze balanţa justiţiei, care, prin purtarea predecesorului său, atârna prea greu în partea avocaţilor din partidul advers. Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau credinţele lui politice; dar pe de altă parte, cazuri întâmplate chiar atunci, şi care dovedeau şubrezenia garanţiei inamovibilităţii, cereau o tactică întortocheată, prin care să se puie la adăpost de vrăjmăşia puternicilor de mâine.

Multă vreme, inima lui de om simplu şi cinstit în fond suferise din pricina complicaţiei şi pervertirii sufleteşti pe care i-o cerea noua lui situaţie; dar încet-încet, ajutat pe de o parte de măgulirea pe care i-o procura consideraţiunea aparentă a lumii şi conştiinţa marii puteri cu care era învestit, pe de alta, de preţiosul sprijin al soţiei sale, femeie deşteaptă şi plină de tact, păstrând totuşi în fundul inimii o nespusă foame de odihnă şi regretul vieţii ticnite de odinioară, începea să se dezmeticească, să se adapteze condiţiunilor mediului în care intrase.

Dragostea soţiei sale îi fusese de mare ajutor, şi încet-încet îngrijirea dezmierdătoare de care-l înconjura şi delicata stăruinţă cu care se căznea să plivească din mişcările, din înfăţişarea şi din tot modul lui de a fi, părţile aspre, greoaie şi lipsite de graţie, pe care le adăugaseră cei opt ani de viaţă la ţară, au gonit din mintea lui hotărârea de a demisiona, care-l stăpânise multă vreme.

Toată lupta asta vrednică de compătimire dispăruse, şi acum, la sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizescu se găsea în faţa unui om antipatic şi la fizic şi la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă şi în fălci, cu nişte ochi mici, pierduţi în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des şi aspru ca o perie, avea o atitudine protectoare şi suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „ţară eminamente agricolă”, „fiul operelor sale”, „cu o oră mai înainte”, toate locurile comune şi frazele făcute gata,

învăţate din gazeta partidului, care fusese atâta vreme, la Văleni, singura, dar zilnica lui hrană intelectuală.

Neînţelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase de îndată.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase de la început în jocul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-şi împăca simpatiile politice cu dorinţa de a nu nemulţumi pe nimeni, era unul din cuvintele neînţelegerii. Ori de câte ori era un proces însemnat, în care pledau faţă-n faţă cei doi şefi adversari ai politicii locale, se ferea şi se sustrăgea de la judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul; iar pe de altă parte, în mod pieziş şi ascuns căuta să înrâurească hotărârea colegilor care judecaseră procesul.

Cu supleantul şi cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseseră de minune. Amândoi, prin asemenea acte de supunere, găsiseră mijlocul de a-şi căpăta indulgenţă pentru propriile lor greşeli; cel dintâi având de iertat nopţile albe petrecute la cărţi, sau la chefuri, care-l făceau să fie întotdeauna la slujbă târziu, cu ochii umflaţi de somn; cel de-al doilea, desele întârzieri la Bucureşti până luni seara.

Până atunci intra în şedinţă la un proces, două, şi apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse rapoarte la minister, în cabinetul său, de unde pleca cel mai târziu la ceasurile patru.

Andrei înţelegea lucrurile cu totul altfel. De o exactitate în serviciu şi de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cincisprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de preşedinte.

Stratagema migrenei nu se mai putea prinde, de la descoperirea într-unul din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antipirină neîntrebuinţate pe care aprodul le cumpărase de la spiţerie, de atâtea ori trimis în grabă de cum sosea la tribunal.

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărţirea vacanţei din urmă, şi preşedintele fusese silit să-şi ciuntească fericirea vilegiaturii de la Văleni, întorcându-se în oraş de la 10 august. Şi ce era mai supărător, e că de spiritul de independenţă al noului-venit se molipseau acum ceilalţi colegi de magistratură. Judecătorul de instrucţie, până atunci gata să intre în şedinţă la orice chemare, începea să refuze acum, zicând că-i copleşit de treburi. În sfârşit, rezerva şi seriozitatea lui Rizescu, vădit intenţionata lui abţinere de la discuţiile în care se vâra el, licărirea de compătimitor dispreţ ce i se păruse că vede uneori în privirea lui Andrei, când el se încumeta să vorbească despre lucruri pe care nu le ştia, stăpânirea ce-şi impuneau şi unul şi celalt pentru a păstra aparenţele unei desăvârşite armonii — toate aste pricini adunate la un loc aduseseră în camera de chibzuire a tribunalului o pâclă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea oboselii ceasurilor de lucru, petrecute într-o astfel de atmosferă, avea de vindecat Andrei cu muzica. De la primele acorduri, toată mâhnirea pierea ca prin farmec.

De aceea acum, cel puţin de două ori pe săptămână, trecătorii

auzeau seara valuri de armonie ieşind pe ferestrele casei din strada Speranţei, şi din când în când glasul lui Caselli: *“No, no, no! da capo, più moderato, molto più moderato”*.

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stânga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă şah doctorul Georgescu şi Antonescu. Pe cât de liniştit e cel dintâi, care-şi mănâncă tacticos vârful favoritei stângi, făcându-şi greoi planurile, pe atât de nerăbdător e cel de-al doilea, care, calculând cu repeziciune mişcările, e silit să aştepte prea mult. De aceea se sâcâie pe scaun, îşi scoate şi vâră ceasornicul, vântură dintr-o mână într-alta pionii mâncaţi ori îşi scarpină cu furie chelia.

În antreu, în faţa unei mese pline de jurnale de modă şi de cataloage de la Louvre, stă Mama Tilda şi soţia doctorului, adâncite în căutări de lucruri noi pentru rufăria copilului ce se aşteaptă în curând...

* * *

Când aflase de la grefier avocatul Berlescu, deputat şi primar, că preşedintele lipsea, chemat cu telegramă la Bucureşti, încercase toate mijloacele ca să amâie procesul, dar îi fusese cu neputinţă. Protivnicul său, Vineanu, s-ar fi învoit bucuros la amânare, dacă nu i-ar fi fost de faţă clientul, care se împotrivise în ruptul capului. Şi aşa procesul se înfăţişase. După sfârşirea dezbaterilor, tribunalul, prezidat de Andrei Rizescu, se rostise, fără a se ridica de pe scaun, respingând acţiunea ca prescrisă. La auzirea hotărârii, Berlescu, roş-vânăt la faţă, adunându-şi hârtiile şi ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă şi d-acolo la gară.

Furia cu care trăsese perdeaua şi încerca să încuie uşa compartimentului era firească. Vroia să rămâie singur să-şi mistuiască necazul şi planurile. Pierdea cel puţin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situaţia cam încurcată în care se găsea de vreo câtăva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. Nu pretindea că i se făcuse nedreptate. Încă de la pornirea procesului simţise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărţi câştigul pe din două, dovedea nesiguranţa pricinii. Lipseau 300 de pogoane din cele „ca două mii” arătate în actul de vânzare, ceea ce, socotit după preţul total, făcea 60.000 de lei — şi se scula acum cumpărătorul să ceară micşorarea preţului peste doi ani de la vânzare, când legea spunea lămurit că aşa proces va să fie pornit până într-un an; iar scrisoarea prin care se încercase să dovedească recunoaşterea dreptului său din partea protivnicului, îşi da bine seamă, că cuprindea, dimpotrivă, cea mai hotărâtă tăgăduire. Nădăjduise însă că, cu sprijinul protivnicului său, va putea sili pe vânzător să cadă la pace. Cu câteva zile înainte de proces, întorcându-se amândoi de la Bucureşti, vorbiseră împreună. Nu încăpea codire între ăşti doi oameni, şefi politici din judeţ, în aparenţă adversari înverşunaţi, în

realitate cei mai buni prieteni; nu pentru întâia oară combinau ei o aşa afacere. De câte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămăşiţă de pudoare îi făcea să simtă nevoia de a-şi împrumuta parcă o altă personalitate. Întotdeauna începeau cu glume, schimbându-şi glasul, imitând la vorbă pe bătrânul conu Liţă Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a cărui amintire îi înveselea întotdeauna.

— Cât îţi plăteşte ţie Costăchescu în proces, Mateiaş neică? întrebase Berlescu pe Vineanu, mângâindu-l pe guşe şi vorbind peltic.

De la primele vorbe Vineanu pufnise de râs.

— O mie de lei.

— Îţi dă nen'tu trei, Mateiaş neică. Să faţem cum e bine, Mateiaş neică.

— Nu se poate. Nu ştii cine e Costăchescu?

— Îl ştiu, Mateiaş neică. E un ursuz şi un tufut, dar şi tu eşti mare şmecher, Mateiaş neică.

Vineanu râdea cu hohote, Andrei Berlescu, schimbând tonul:

— Nu, ascultă, să lăsăm gluma... şi la rândul meu... Îţi aduci aminte cu moşnenii Stăneşti... Fă-l să înţeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului şi că s-ar putea şi să piarză.

— Vezi că nu depinde.

— Fugi, mă, d-acolo. Nu e părerea ta că nu e proces, oricât de nedrept, care să nu se poată câştiga cu abilitate? Nu sunt vorbele tale: „Mare e puterea judecătorului când vrea"? Am cerut şaizeci de mii de lei, să ne dea treizeci... douăzeci şi cinci...

Şi reluând vorba peltică a lui conu Liţă Pitărescu:

— Şi are neica trei mii de lei pentru Mateiaşu lui.

— Să încerc, răspunse Vineanu. În orice caz tu fă tot posibilul să câştigi procesul la tribunal şi atunci mult mai lesne îl putem sili la pace.

Peste câteva zile îi dase răspunsul: cu neputinţă; Costăchescu nu vrea să audă de pace d-ar şti de bine că ar cheltui încă o dată preţul moşiei. Atunci vorbise cu preşedintele, care-i făgăduise că va face tot ce-i va fi cu putinţă. Nenorocul lui să fie chemat la Bucureşti chiar în ziua procesului. Şi acum, cercările de amânare zădărnicite — zădărnicită şi ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi! să-i respingă acţiunea fără a se ridica de pe scaun! Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puţin douăsprezece mii de lei!...

Indignarea şi necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcnea acum conductorului:

— Permanent! Ţi l-am arătat de douăsprezece mii de ori până acum.

Nici măcar cinstea unei deliberări! Şi nu pentru întâia oară i-o făcea „ţârcovnicul"! De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria şi aştepta nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese" fără a se ridica de pe scaun. A! dar de rândul ăsta nu mai merge aşa. De vreo câteva ori preşedintele îi vorbise cu nemulţumire de atitudinea lui Rizescu,

dându-i să înţeleagă că l-ar mulţumi mutarea lui. Avea deci ca s-o facă un împătrit câştig: îndatorarea preşedintelui, sporirea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în judeţ, înlăturarea unui judecător a cărui purtare îi cam ştirbea influenţa, şi, în sfârşit, mulţumirea sufletească de a se răzbuna de pierderea unui câştig care-i era atât de trebuincios...

A fost cu desăvârşire de prisos să vorbească ministrului răspicat, cum se hotărâse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a doua zi venea nu se putea mai bine. În ajun trecuse pe acolo preşedintele, care, întrebat despre colegi, răspunse cu privire la Andrei: „M... da... băiat bun... cam prezumţios... cam încăpăţânat... cam prea dese divergenţe, care pierd vremea tribunalului...” Şi nu era un ceas de când plecase de la minister vicepreşedintele Camerei, care cerea cu stăruinţă pentru a zecea oară un loc într-un tribunal aproape de Bucureşti, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut — şi care acum îşi mânca amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbârnn” — sunase clopoţelul. Câteva vorbe trecuseră de la ministru la secretar, de la secretar la şeful de birou, până la copistul care scrisese ordinul ale cărui litere jucau acum înaintea ochilor lui Andrei Rizescu, cu o iuţeală ameţitoare.

Întâi nu pricepu. Întorcea hârtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate. Numai când se ivi înaintea ochilor imaginea Elenei — aşa cum o lăsase acasă, în braţele Matildei şi ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naştere, şi din primejdia cărora scăpase ca prin minune — îşi dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc şi că furtuna care vâjia în fereastra camerei de chibzuire arunca peste unele din ele pete de întuneric, stingându-le: „Am onoare... în urma propunerii... sa regele a binevoit a vă transfera... 1 noiemvrie... de judecător al ocolului Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră.” De zece ori s-a uitat la plic şi la adresa din josul ordinului cu speranţa că poate s-a înşelat; dar nu, era desluşit, şi nu mai încăpea nici o îndoială...

Totdeauna avusese el credinţa asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare; socotise însă că cu frământările chinuitoare, prin care-l făcuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese naşterea băieţelului. Şi acum această veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăsnit.

Ce să răspunză preşedintelui, care se închina ca de-o minune, ori procurorului şi supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni? Luându-şi pălăria şi paltonul, a plecat într-un suflet la gimnaziu. Era numai Antonescu acasă. Mama Tilda era la Elena. La aflarea vestei, Antonescu sări ca ars; apoi, înţelegând că nu era vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urma să plece îndată la Bucureşti, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea şi pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

— A! Îmi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îţi arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi poate merge şi el cu tine la ministru. Stai, să trimit după o birjă.

Asta era o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într-o vreme mare dragoste. Cum locuinţa lui Andrei, pe când era necăsătorit, era peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întorcându-se din oraş, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cântând din vioară; şi comparaţiunea dintre viaţa aşezată a lui Andrei cu viaţa de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsuraţi făcuse să-i licărească în minte putinţa unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cumnatului său. De aceea, de câte ori îl întâlnea pe-atunci, avea pentru dânsul un zâmbet binevoitor şi-l mângâia cu dragoste, zicându-i „mânzule”.

Se scula tocmai de la masă la sosirea lui Andrei. De la întâia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dase servitoarea, înţelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din Bucureşti cu Berlescu şi ştia de mutare.

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoţi la Bucureşti, şi mai ales la descrierea stării în care se găsea: casă închiriată, soţia mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... şi toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoţiune, inima i se muie, avu pentru Rizescu o mângâiere plină de duioşie:

— Mânzul neichii!

Dar îndată, înţelegând nemulţumirea pe care ar fi pricinuit-o lui Berlescu intervenirea lui de altminteri nefolositoare pe lângă ministru, şi scuturându-se ca de-o slăbiciune periculoasă:

— Îmi pare rău, domnule Rizescu, dar nu pot. Peste putinţă.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarse la gimnaziu. Îi trebuia ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze faţă de Elena şi pentru a explica nevoia plecării sale de îndată.

Când ajunseră acasă, Elena se simţea mai bine. Sub plapuma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară şi cu părul ei negru, în care viţa de păr alb din frunte părea un buchet de iasomie, era neînchipuit de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începu:

— Ei bine, dar sunt nebuni! pe supleant nu putea să-l trimită? Aşa e, bine zici, lipseşte; dar pe judecătorul de instrucţie?

— E bolnav.

— Ce e? întrebă Elena.

— Uite ce e, Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul să ia consimţământul unuia care-şi face testamentul. Supleantul lipseşte, judecătorul de instrucţie e bolnav şi cazul urgent.

Apoi, pe când Andrei, luând mâna Elenei, îi spunea că se întoarce a doua zi şi să n-aibă grijă, că Mama Tilda va veni să doarmă la dânsa, Antonescu luă pe Matilda afară şi-i spuse despre ce era vorba. La auzul

vestei, Matilda îşi înăbuşi un ţipăt în batistă.

— Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la Bucureşti. E cu neputinţă ca ministrul, aflând situaţia în care se găseşte, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

Se întoarseră în casă.

— E! acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decât 3 şi trenul pleacă la 5, ia-ţi rămas bun, ia-ţi ce-ţi trebuie şi vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuţi la redactarea unor rapoarte.

Când ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrise o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlaşca, un bun prieten al său, care avea mare trecere la minister.

Toate au fost de prisos. Zătreanu era greu bolnav, nu putea să iasă din casă; iar când a doua zi, după o aşteptare de două ceasuri în anticamera plină de postulanţi, Andrei pătrunse la ministru, gândul acestuia numai la păsurile lui nu era. Pe uşa opusă ieşise nevastă-sa, care-i adusese vestea că trei dintre persoanele poftite la prânzul diplomatic ce da în acea seară se scuzau că nu pot veni; şi trebuia acum o nouă bătaie de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni.

După ce a ascultat, moţăind din cap şi scoţând din când în când ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situaţii în care se găsea Rizescu; după ce a ascultat surprinderea lui de a se vedea (după aproape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plângere împotrivă-i) retrogradat... „căci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul de şedinţă nu înseamnă nimic, domnule ministru; şi trecerea din capitala unui judeţ, din tribunal, la o judecătorie de plasă e o adevărată retrogradare”... ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-i da să înţeleagă că n-avea vreme de pierdut, şi-i răspunse că singurul lucru ce putea face era acordarea unui concediu de zece zile, în care să se mute.

Ca la loviturile fizice care tocmai mai târziu dor, acum, la întoarcerea sa spre casă, Andrei îşi da seama nu numai de grozăvia situaţiei în care îl punea această mutare, dar şi de cât de singur şi de lipsit de sprijin era pe lume.

De câteva ori proprietarul căsuţei în care locuia îl întrebase ce protector are şi ce persoană cu trecere se interesa de soarta lui, şi la răspunsul lui că n-are pe nimeni, nenea Mache arătase o mirare, al cărei rost acum îl pricepea. Şi acum mai pricepea că toată situaţia la care ajunsese nu se datora atât meritelor bunei sale purtări, cât unor sprijine de care acum era lipsit. Până la sfârşirea studiilor şi pentru căpătarea întâiului loc în magistratură, avusese sprijinul boierului Mărescu; de la ruperea legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din oraşele prin care trecuse şi care-l priveau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei fete din neam. Acum îşi da seama pentru ce oamenii, care până atunci erau plini de bunătate către dânsul, îi ziceau „Andreiaş”, îndată

după căsătorie îi ziceau cu răceală şi cu ceremonie „domnule Rizescu”...

Şi acum ce era de făcut? Ce era de făcut? Iarnă... afară ningea cu viscol. Să-şi lase nevasta şi copilul şi să plece la Urziceni? Dar se putea? A! toate le pusese la socoteală în planurile de viitor ce adesea îşi făurea cu Elena: economiile de făcut deocamdată în aşteptarea înaintării ce nu putea să întârzie prea mult, căci avea să se puie pe muncă, să scrie articole interesante care aveau să-i facă un nume în lumea judecătorească; şi atunci când o ajunge preşedinte şi, cine ştie? poate consilier la o Curte într-un oraş mare, unde copilul ar fi putut... a! numai putinţa unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnise prin minte.

După cinci zile de frământări, şi-a dat demisia.

De părerea asta fuseseră doctorul Georgescu, Antonescu, Amedeu Niculescu, un avocat tânăr din baroul local, băiat bun, prieten al lui Andrei, care-l asigura că-şi va câştiga leafa cu avocatura, şi Caselli. Bietul italian! Cum ameninţa cu pumnul spre Bucureşti, unde era ministrul: „a, bruta!” şi cum se ruga de Andrei să nu plece, să rămâie: *“zé sérais oun homme perdou”*.

Numai nenea Mache fusese contra acestei hotărâri. De câteva ori se amestecase în chibzuielile lor.

Nu era bine să-şi dea demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aştepte vremuri mai bune, să scrie articole de drept, şi mai ales, mai ales, să-şi caute un protector puternic...

— Ascultă-mă pe mine, eu sunt om bătrân şi am îmbătrânit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci de avocat! Avocatul, mai ales într-un orăşel d-astea micile, va să fie şmecher, şiret, şi la dumneata şiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumitale îţi plac altele: cititul, vioara, habar n-ai de lumea şi de chichiţele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

— Ei bine, dar ăilalţi cum trăiesc?

— Care ăilalţi? Păi ţi-i număr pe degete. Sunt vreo cinci care câştigă parale mai bune cu afacerile decât cu avocătura; dar ca ăştia n-o să ajungi niciodată pentru că n-ai nici situaţia lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condiţiile în care au început-o ei. E! când au început avocătura Vineanu şi Berlescu, nu erau aici în oraş decât doi avocaţi, şi ăia practicanţi, fără titlu. Azi sunt treizeci; vii şi dumneata al treizeci şi unulea... Afară de Vineanu şi Berlescu mai sunt Beneş, Urziceanu şi Amedeu, care câştigă ceva; ăilalţi abia dacă îşi câştigă pâinea de toate zilele; şi bagă de seamă, nu e unul din ăştia care să n-aibă ca dumneata nici o altă stare, nici legături de rudenie în oraş şi în judeţ. Şi să mai ştii de la mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care ştie carte şi care vorbeşte frumos; se duce la ăl care ştie că are trecere. Uită-te dumneata la Berlescu. Să zici că e vreun om învăţat? Nu e. Cum vorbeşte, l-ai auzit; la fiecare zece vorbe „ăă... ăă...”, dar năpădesc clienţii la el, că ştie că e tare şi mare.

Antonescu îl întrerupse într-un rând:

— Ia lasă, nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D-aia îţi zice lumea „inimă rea”.

— Aşa? prea bine.

Îşi săltase tartanul pe umeri şi plecase, dar numaidecât se întorsese ca să adauge cu un glas plin de duioşie:

— Numai Dumnezeu ştie cât mă mâhneşte pe mine gândul plecării dumneavoastră. De când sunt, n-am avut chiriaşi mai de ispravă. Îmi plătiţi şapte sute de lei pe an şi pe deasupra muzică, alinare; dar nu faci de avocat, nu; ar fi păcat de firea şi de inima dumitale.

* * *

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Rizescu în barou.

În vremea asta copilul a crescut şi e — nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toţi câţi îl cunosc — cel mai drăguţ copil ce s-a văzut vreodată; frumos ca un înger, având chipul Elenei, cu părul creţ, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu; şi e aşa de înţelept, aşa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu când zicea că îndeletnicirile mamei din timpul sarcinii se moştenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească şase ani şi cântă la pian cu mânuţele lui — să te închini ca de o minune, nu altceva. Cântă şi la patru mâini cu Elena şi, cu drept cuvânt, când îl vede Caselli strigă: *“Un zegundo Mozart, ve lo dico io!”*

Tot părintele îşi iubeşte copilul, dar puţini aşa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunţă cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mângâierea, „toată nădejdea lui de mai bine”, şi ce adâncă înrâurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară: „Doamne sfinte şi-ndurate, varsă-ţi marea bunătate peste noi cei umiliţi”, zisă cu mânuţele împreunate şi cu ochişorii ridicaţi înspre icoane — acolo şi-a regăsit Andrei toată mângâietoarea credinţă pierdută într-o vreme. Şi acum, cu adâncă convingere spune lui Antonescu şi doctorului:

— Crez, da, crez într-o conştiinţă a întregii lumi. Când vezi armonia şi echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăţi să-i tăgăduieşti o conştiinţă? Ce e în creierul nostru? Azot, cărbune, fosfor, mai ştiu eu? şi elementele astea ajung ca să producă conştiinţa noastră, de existenţa căreia nu ne îndoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor şi de toate celelalte elemente din care se compune creierul nostru e plin universul, şi cine poate afirma cu siguranţă că combinarea lor numai sub formă de creier omenesc poate produce o conştiinţă? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conştiinţe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ţi intră o ţeapă într-un deget şi o laşi, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subţiază, o crapă şi iese cu el şi ţeapa, că dacă e prea adânc intrată

şi n-o poate goni, se formează un şanţ, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi acolo o minte şi o putere care lucrează cu scop — şi când mintea şi puterea de-acolo nu-şi pot ajunge scopul, atunci intervine mintea şi puterea organismului întreg şi taie cu cuţitul răul. Tot aşa şi în lumea asta, avem fiecare mintea şi puterea noastră, şi, dacă nu le întrebuinţăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte şi o putere mai mare...

Nu e mâhnire pe care să n-o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoşi şi senini ai copilului, şi simte că parcă i se topeşte inima dintr-însul când îl aude zicându-i cu duioşie: „Tăticule, dacă eşti supărat şi te doare capul, să-ţi cânt eu ceva, ca să-ţi treacă”.

În copilul lui o să trăiască el viaţa curată şi fericită pe care n-o poate trăi în el însuşi...

Antonescu ştia ce o să ajungă copilul acesta: naturalist; îl vedea el după apucături; şi e drept că avea un spirit de observaţie nemaipomenit. Când nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirându-le, întrebând pe bătrân şi întrebându-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămâie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii aţintiţi la cuibul de sub streaşină, urmărind rândunica cum pleacă şi cum se întoarce.

Într-o seară, în amurg, Antonescu îl găsise privind cu mare luare-aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Ştiu eu? Stau.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pândă!

— La pândă?

— Da, stă la pândă după cărăbuşi. Uite-o! Uite-o!

În adevăr, o cioară se ridicase şi urmărea un cărăbuş pe care l-a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într-o zi la ce slujesc păsările, într-alta la ce slujesc florile; şi-ţi venea să-l mănânci în sărutări de seriozitatea cu care apoi povestea lui Andrei cele învăţate de la unchiu-său: „Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n-aş fi crezut niciodată! Mi-a spus că furnicile...”

Cu un copil atât de drăgălaş, cu o nevastă frumoasă, bună şi cuminte, ce viaţă fericită ar fi putut trăi Rizescu dacă — în anii trecuţi de la înscrierea lui în barou — fiecare zi n-ar fi venit cu învăţământul ei, pentru a-i plivi câte o iluzie şi pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuşi, din cele povestite de nenea Mache şi din criticile reciproce ale confraţilor a făcut cunoştinţa absolută a

tovarăşilor săi de avocatură şi a tainelor acestui meşteşug.

Azi nu-i mai rămâne nici o nedumerire.

Acum ştie că lumea avocaţilor e împărţită în două tabere aproape egale, organizate milităreşte, având în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori", rând pe rând, satrapi atotputernici în judeţ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt — amândoi încărcaţi de procese. Împrejurul lor sunt grupaţi actualul şi viitorul senator, actualul şi viitorul prefect, actualul şi viitorul avocat al satului, actualul şi viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldaţii simpli, avocaţii care abia îşi câştigă pâinea zilnică, făcând parte dintr-o tabără sau dintr-alta, după cum îi povăţuiesc interesele prezentului sau năzuinţele viitorului. Măsura după care înăuntrul celor două tabere sunt cuvenite gradele e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilităţii, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe şefi îi cunoaşte acum bine. Sunt unele deosebiri între amândoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adânc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor „de tactică şi de strategie", cum zice adesea; amorezat de meseria de avocat, aşa de amorezat, încât încurcăturile, în care a băgat pe mulţi, de dragostea artei, i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n-ar fi avut — pentru ca să şi-o poată păstra — pe de o parte sprijinul situaţiei politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă şi în înfăţişarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă şi albă.

Pe cât de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situaţia de şef a lui Vineanu, pe atât îi părea de neînţeleasă şefia lui Berlescu.

Îi povestise nenea Mache că era furnizorul de procese grase în timp de opoziţie al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsea din minister când venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu, şi că graţie creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici — totuşi nu-i intra în cap cum un întreg judeţ putea primi şefia unui om ignorant, netalentat, batjocoritor, cinic, fără altă însuşire decât o şiretenie fără margini, care se citea cât de colo în iuţeala mişcărilor, în figura spânatică, cu bărbia ascuţită, cu buze subţiri, cu ochii ascunşi după nişte ochelari negri, care îi dau o înfăţişare desăvârşită de scamator.

Curând a trebuit să se încredinţeze că, afară de doi-trei tineri naivi, şefi, cadre şi soldaţi, toţi aveau în comun lipsa de orice altă cultură decât a codului, de orice altă preocupare decât a afacerilor şi a politicii militare, de orice altă aspiraţiune, de orice alt ideal decât al câştigului şi al parvenirii.

Cum n-are decât foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede şi aude — şi cu propria experienţă pe care a făcut-o în fiecare zi, şi cu ajutorul lui nenea Mache, îşi dă acum seama de tot mecanismul maşinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută din dreptatea pe care are s-o împartă un judecător e

îngrădită de articole de lege, şi acelea încă tălmăcite în zeci de feluri — restul e lăsat la „suverana lui apreciere”.

Aici cere dreptatea un om dibaci, priceput, meşter, care are sub mâna lui toată ocârmuirea judeţului, care n-are decât să întindă mâna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor şi notarilor; dincolo judecă un om care n-are nici experienţă, nici timpul, nici putinţa de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaşte atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Zilnic vede acelaşi tablou: de o parte Vineanu ori Berlescu, ori Beneş, câteodată doi; la spatele lor clientul, de care se mai interesează şi primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălii; de partea cealaltă un avocat neînsemnat, atâta avocat a putut plăti nenorocitul trenţăros, care aşteaptă cu privirea aiurită dreptatea de la boierii care judecă cu crucea pe masă. Şi procesul se pledează; cu atâta meşteşug din partea împilătorului, atât de slab din partea celui împilat, încât nimeni nu se îndoieşte de dreptatea hotărârii, decât cel care a câştigat-o.

De câteva ori refuzase procese care i se păruseră cu neputinţă de câştigat, procese în care însăşi partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului — şi apoi asistase la câştigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un viţiu de formă: Vineanu asigura pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casaţiei”. Şi iacă aşa, împricinatul trecea pe lângă dânsul râzând: „Ziceai că n-o să câştig, domnule Rizescu” — şi se gândea că ăst împricinat are să spuie întâmplarea în sat la dânsul: iar ca să puie vârf zdruncinării credinţelor lui, cincisprezece avocaţi care erau de faţă întâmpinau cu hohote de râs cinica zeflemea a lui Berlescu: „Procese drepte poate să câştige orice dobitoc. Meritul e să câştigi procese nedrepte. Aud?...”

Avea dreptate nenea Mache: nu, nu făcea de avocat! Pâinea cea de toate zilele pe care abia o câştiga îl costa prea multă frământare şi prea multă silă de el însuşi şi de toate. Pe lângă pricinile din afară care-i produc dezgustul astei meserii sunt şi pricini dinăuntru. Moştenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos şi de adevăr. Ajutorul bănesc al boierului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-şi câştiga existenţa, îi dase putinţa de a-şi cultiva talentul la vioară şi de a-şi împodobi mintea cu cunoştinţe frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaşte realitatea vieţii; şi acum era silit să muncească pentru câştigarea ei, într-o lume în care însuşirile lui sufleteşti nu erau de nici un folos, monede fără curs în piaţă.

Ce caută el într-o meserie în care însuşirea de căpătâi era şiretenia?

Ce n-ar da să poată reîncepe învăţătura altei meserii! A! dacă ar fi putut bănui — în vremea când, după îndemnul stăruitor al Măresculuі, se hotărâse să înveţe Dreptul — amărăciunea sufletească şi dezgustul de care se simţea acum înecat, ar fi primit mai bucuros s-o curme cu învăţătura şi să urmeze meseria simplă, dar curată şi cinstită, a dascălului Rizea, în

strana bisericii din Piteşti...

Adeseori vorbea cu ai lui:

— Mă mir că nu pricepi dumneata, un om aşa de inteligent. Dar nu e meserie care să-ţi producă frământări sufleteşti şi care să te silească la scamatorii cu propria ta conştiinţă, ca asta. Nu e meserie care să-ţi producă atâtea indignări. S-o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în faţa dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvârşire prăpădit şi dacă îi dai doctoria prescrisă de ştiinţă, se produc în organismul lui reacţii, operaţii chimice cârmuite de legi statornice, şi bolnavul se vindecă. Aşa e?

— Aşa, răspunde doctorul Georgescu.

— E! la meseria noastră nu e aşa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă şi absolută. Îi studiez procesul, adun jurisprudenţă, doctrină, i-l pledez cât se poate de bine. Ar trebui să câştig; şi cu toate astea îl pierz; pentru ce? pentru că aici hotărârea judecătorului nu se produce, ca în cazul dumitale, după o lege fizică, statornică, ci depinde de voinţa lui liberă, pe care, ca s-o cuceresc, nu e destul să am dreptate şi să i-o fac evidentă; mai îmi trebuie şi altceva, pe care nu-l am şi-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduieşte dreptatea.

— Bine, sileşte-te şi câştigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

— Cum?

— Adaptându-te la mediu, ţi-am mai spus-o.

— Îmi pare rău de dumneata, nene Alexandre!... Aduceţi-vă aminte de afacerea lui Manolescu. Ştiţi câtă dreptate avea. Am studiat şi am pledat procesul cât nu se putea mai bine. L-am pierdut! Şi ştiţi pentru ce. V-am spus cum am întâlnit pe Berlescu ducându-se în sus cu o trăsură în ziua pronunţării hotărârii; v-am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusese şi cum mi-a răspuns că îl dusese la judecătorul de şedinţă... Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la graniţele nebuniei? Şi bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cât o fi, şi păţania lui, pe care o s-o istorisească tuturor, face ca nici alţii să nu-mi vie. Şi are dreptate, bietul om. El n-a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i câştig pricina şi i-am pierdut-o!

— *Ma il a raison il povero ragazzo*, zicea Caselli.

— Negreşit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s-ar putea întâmpla în meseria unui doctor. A! uite: închipuieşte-ţi pe un prieten, pe un frate, care ţi-e drag ca ochii şi pe care-l cauţi de o rană primejdioasă. Îl îngrijeşti, îl speli, îl pansezi, şi merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai, raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Îi e rău, mâine mai rău, poimâine şi mai rău. Te sileşti, te zbaţi, te frământi şi simţi că-l pierzi, fără ca să poţi pricepe pricina răului şi... deodată descoperi că îngrijitorul bolnavului, când pleci dumneata de lângă el, după ce i-ai spălat rana, i-o infectează dinadins cu puroi de la altul. Spune-mi dacă nu ţi-ar veni să-l ucizi... Cât

despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? că putinţa de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

— Da.

— Ba nu.

— Ba da!

— Ba nu! Adaptarea la mediu e o condiţie de existenţă la care se supun orbeşte plantele şi animalele inferioare. Cu cât o fiinţă e mai sus pe scara vieţuitoarelor, cu atât caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălţile; omul spintecă munţii şi scobeşte tuneluri; omul primeşte să fie schingiuit şi zice: „*epur si muove*!”, omul pune mâna pe bici şi goneşte zarafii din templu. Omul transformă mediul.

— Dacă poate, dacă nu...

— A, nu! pentru stima pe care ţi-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta ...Pe urmă e altceva care mă... ştiu eu?... e gândul că permanenţa ticăloşiei sufletului omenesc e condiţia existenţei noastre.

— Aici n-ai dreptate, zicea doctorul. Tot aşa şi la meseria noastră: permanenţa boalelor şi a durerii e condiţia existenţei noastre.

— Da, şi cu toate astea e o nuanţă. Mai întâi, durerea, vezi, are rostul ei, slujeşte la ceva în lume; dar la ce poate sluji ticăloşia? Pe urmă, voi sunteţi chemaţi să alinaţi, să vindecaţi durerea, nu s-o exploataţi. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloşia omenească; dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară — ştie şi nenea Mache, că era de faţă — mi-a venit un ţăran de la Mândreşti, ţăran chiabur, se cunoştea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Îl dase în judecată frate-său, cerând să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pământ rămase de pe urma lui tat-su; îl întreb dacă-l recunoaşte de frate şi-mi răspunde: „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum, după optsprezece ani de la moartea taichii?” „Păi bine, zic, d-asta n-ai să te plângi dumneata. El stăpâneşte ceva din avere?” „Păi cum? i-am dat un pogon.” „Are copii fratele dumitale?” „Are.” „Câţi?” „Şapte.” „Dar dumneata?” „Am şi eu doi.” Zic, „Bine, nu e păcat, el cu şapte copii să stăpânească un pogon, şi dumneata numai cu doi copii să stăpâneşti nouăsprezece? De ce nu vrei mai bine să le împarţi cu el frăţeşte? să nu mai cheltuiţi nici dumneata, nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărţeală, să renunţe şi el la venitul pământului pe ăi optsprezece ani, că şade rău să vă mâncaţi între voi, fraţi ce sunteţi.” După ce s-a gândit niţel, a plecat, zicând că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de faţă, mi-a prevestit că n-o să mai vie, că o să-l ducă vreun samsar la altul şi o să-i dea parale bune şi o să-l aibă client doi-trei ani, în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ori, întotdeauna cu mâna plină de plocoane. Şi aşa s-a întâmplat. Asta a fost alaltăseară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneş. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăţia lui frate-său, un nenorocit trenţăros pe care de-abia se ţinea zeghea: „Nu-l cunosc! nu e frate cu mine. E crescut

de suflet de taica!” Procesul s-a amânat peste şase luni, ca să-şi dovedească creştinul frăţia. Pe urmă l-am văzut pe omul meu într-un colţ, se scobea de parale. A venit în pragul camerei avocaţilor, a făcut un semn cu capul. Beneş a trecut în odaia de alături. L-am auzit cum îi zicea: „Lasă, că am să ţi-l aduc până i-o ieşi părul prin căciulă, până s-o lipsi”; apoi s-a întors radios zornaind un fişic de patace... Şi n-ar fi de mirare să câştige procesul. Cine ştie ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu, nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Şi ceea ce-l mâhneşte mai mult decât toate, mai mult decât greaţa nevoii de-a ieşi grăbit după client şi de a se precupeţi pentru onorariu, e pierderea liniştii şi a seninătăţii de odinioară. Se simte nervos, supărăcios şi — ce e mai dureros şi mai dezgustător — îşi simte inima năpădită de ură şi de invidie, el care nu cunoştea ce sunt aceste înjositoare patimi.

Purtarea faţă cu dânsul a lui Berlescu şi a preşedintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sământa lor.

Zărnescu — iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieţii la Văleni n-ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe de o parte să-l întrebe cu un zâmbet prietenos: „Ce mai faci, Andreiaş-băieţaş.”, iar pe de altă parte să-l lovească de câte ori avea prilej.

Pe lângă pricinile neînţelegerii din trecut, au mai venit şi alte împrejurări care au sporit-o. Într-o zi, Andrei pierduse un proces, a cărui dreptate era vădită tuturor. Nemaiputându-şi stăpâni mânia, strigase în camera avocaţilor: „Ăştia nu sunt judecători, sunt slugi!” Atunci se ridicase Vineanu, care-i fusese adversar:

— Nu e permis unui avocat să se exprime astfel!

— Ce, nu e permis să spui adevărul?

— Adevăr-neadevăr, nu ştiu, dar eu în calitatea mea de decan al baroului...

— Nu vreau să ştiu!

— ...am dreptul să observ pe avocaţii care se exprimă necuviincios la adresa...

— Nu vreau să ştiu!

— Am să-ţi dau avertisment!

— Poftim!

Striga unul, striga şi celalt. În dreptul uşii se adunase lume, copiştii din grefa de alături, arhivarul; şi de la unul la altul vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s-a întâmplat.

Se poate înţelege ce indignare l-a cuprins, auzind că „ţârcovnicul” îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barbă albă de patriarh, îi zicea în şedinţă: „De când avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiţiei acestui judeţ...”

D-atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător război. A! nu lovea cu sabia, să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul. Şi

are un judecător la îndemână nişte ace subţiri-subţiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control”, coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n-o vrea să împărtăşească pe un avocat cu nici o firmitură, îl lasă pe drumuri; şi mai are un preşedinte şi putinţa de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală care avocat îi e drag şi care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aştepte: „Domnul preşedinte e ocupat.” Pentru unul se găseşte în condică orice termen cere: „Ce termen vă convine?”; pentru altul termenul vine la rândul condicii: „Optsprezece noiemvrie”. „Domnule preşedinte, optsprezece noiemvrie vine peste şase luni, şi omul n-are ce mânca.” „Optsprezece noiemvrie. Domnule grefier, strigă alt proces.” Unul e lăsat să vorbească în linişte, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului, şi e ascultat cu încordare; celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan sau cu şoapte către celalt judecător ori e întrerupt: „Veniţi la chestiune... treceţi peste asta, cunoaştem... scurtaţi... avem încă zece procese.” Unuia, măcar că cere cuvântul pentru a treia oară, i se dă cu politeţe: „Poftiţi, aveţi cuvântul!”; celălalt dacă cere replica, i se răspunde scurt şi tăios: „Tribunalul e luminat.”

Şi iată acum că de purtarea preşedintelui se molipsesc şi ceilalţi funcţionari.

Mai deunăzi Ilieş, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi răspunde ţipând: „Nu se poate. Citeşte regulamentul grefei! La ora 3!”

A! ce val de sânge vâjâitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Ăst Ilieş era ajutor de grefă şi în vremea când era el judecător — şi fiind prins într-un rând că sfănţuia împricinaţii, se târâse ca o râmă dinaintea lui Andrei, luându-i mâna în mâinile lui veşnic înăduşite şi rugându-se să stăruiască să nu-l dea afară. Şi uite acum cum îi vorbea. Şi dacă se plânsese în camera avocaţilor, era acolo şi Berlescu să-i răspundă: „Ai început să suferi de mania persecuţiei.”

Cinismul ăstui om şi zeflemeaua ieftină, întâmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care îşi ascundea cu atâta meşteşug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De câte ori plecase de la tribunal nebun de mânie. Acum îl cunoştea perfect. Ştia că, de două ori ales în parlament, nu deschisese o dată gura să spuie un cuvânt despre păsurile celor care-l trimiseseră acolo; că pentru dânsul deputăţia nu era decât un prilej de gheşefturi, ca afacerea indigenatelor şi a canalizării oraşului, de care vorbea în şoapte toată lumea. Şi ăst om necinstit, ignorant şi netalentat îl pălmuia în fiecare zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, când n-avea procese, venea cu câte o carte la tribunal, cu gândul ca la plecare să iasă undeva la câmp şi să citească. Pentru Berlescu, Spencer era Laibăr şi Nietzsche era Niţă: şi cum râdeau ăilalţi, când îl întreba: „Iar ai venit cu Laibăr?”

Alteori, ştiind că Andrei era în odaia de alături şi poate să audă,

zicea unuia dintre avocaţi: „Mă, să întrebi pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spuie el nouă de ce fel de cireş erau tunurile lui Mihai Viteazu, de cireş dulce ori de cireş amar?” Şi toţi se prăpădeau de râs.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu, şi acum, în camera avocaţilor, istoriseşte unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzând că n-are dreptate — şi în hohote de râs, care fac să zbârnâie geamurile, Berlescu îi aruncă în faţă cu cinism:

— Tot aceeaşi soartă aveai şi dacă erai de ailaltă parte.

Şi iată-l acum pe el, liniştitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun şi spălându-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-şi gonească sângele care vâjâie şi zvâcneşte în urechi, pe când Elena, speriată, îl dojeneşte:

— Andrei! Pentru numele lui Dumnezeu! Eşti de nerecunoscut!

Atunci se linişteşte deodată. Da, are dreptate Elena. Aşa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie aşa acasă, să nu-i mai otrăvească şi pe ei, să se întoarcă cu zâmbetul pe buze; şi trecându-şi mâna peste frunte ca să gonească cel din urmă rest de supărare:

— Vrei să ieşim niţel împreună, să ne plimbăm?

— Da, dar a venit adineauri o cucoană bătrână, care zicea că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la şase. Dacă vrei, aşteapt-o. Eu mă duc niţel la Didi Urziceanu. Cum isprăveşti, ia-l pe Radu şi vino de mă ia, să mergem cu toţii să ne plimbăm.

— Bravo, viu neapărat...

La şase vine femeia. E o cucoană bătrână, uscăţivă, îmbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se aşează jos şi începe să vorbească cu voce blândă şi duioasă, oprindu-se din când în când:

— Uite la ce-am venit, cocoşelul maichii. Mă vezi, sunt bătrână, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că eşti un om cinsitit şi cu frica lui Dumnezeu... Eu n-am pe nimeni decât o nepoată, fata fii-mii, care e la azil la Bucureşti... Din pensia răposatului, din ce-am mai câştigat şi eu cu cusutul, pe la unul şi pe la altul, şi din vânzarea viei — c-am avut şi eu o vie, zestre de la părinţi, dar am dat-o că mi-o culegeau vecinii şi nu puteam îngriji de ea şi aşa, am pus şi eu deoparte, coconaşul maichii, ban cu ban, Dumnezeu mă ştie cum, să adun şi eu o zestre Viorichii, nepoati-mii, când o fi să se mărite, să nu fie silită să ia pe cine i-o ieşi-nainte... că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu — şi aşa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraş, singură cum sunt, mi-e frică, Doamne fereşte! să nu vie şi la mine... şi nu mi-e de viaţa mea, dar mi-e de zestrea copiliţei...

— Şi câţi bani aveţi? întrebă Andrei.

— De! cocoşelul maichii, banul se prăseşte dacă nu-l risipeşti... am douăsprezece bonuri de câte o mie... Şi mi-a deschis şi mie capul unul şi

altul că la ce să ţin banii în bonuri? De ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de douăsprezece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea şi viitorul fetei... Şi acum am auzit de dumneata că eşti om cinstit şi cu frica lui Dumnezeu... Şi d-aia am venit să-ţi spui că, dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun şi sigur, i-aş da după vorba dumitale... Şi nu degeaba; te plătesc, cocoşelul maichii, cu ce mă-i îndatora, şi dacă are coconiţa ceva de cusut, bucuros o ajut... Şi văzând pe Radu, care intră îmbrăcat, gata de plecare: Aoleu! vin la maica, îngeraşul maichii, ptiu! ptiu!... ptiu!... de când sunt n-am văzut aşa copil frumos.

— Bine, cucoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, o să mă căznesc să-ţi găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconaşul maichii, să nu pierz viitorul fetei.

— Şi când voi găsi, te înştiinţez. Unde stai dumneata?

— Lângă Bărăţie, cocoşelul maichii... o căsuţă mică şi roşie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaşte domnul Mache.

— Prea bine.

— Aşa. Bună ziua. Dumnezeu să te bucure de copilaş. Şi aplecându-se să mai sărute o dată copilul, plecă...

— Mergem.

Îşi ia pălăria şi o pornesc...

Pe strada Salcâmilor, copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde?

— Tocmai colo în capul uliţei.

Andrei nu vede bine de departe. Peste câtăva vreme o vede şi el: vine iute-iute însoţită... de cine oare?... a! de Beneş, colegul de avocatură al lui Andrei.

S-au întâlnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua, Andrei.

— Bună ziua.

— Veneam din colo şi ţi-am însoţit cucoana, care ieşea de la Urziceanu. A! Ce mai faci, domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

— Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Cică eşti un muzicant şi jumătate.

Copilul se uită cu admiraţie la el. Ce elegant e! Haine civile, ghete fumurii, mănuşi roşii, pardesiul cu căptuşeala de atlaz pe mâna stângă, iar în dreapta, baston cu mâner de aur.

— Şi unde vă duceţi?

— Să ne plimbăm niţel afară din oraş.

— E! petrecere bună. Sărut mâna. La revedere.

Şi învârtindu-şi bastonul intră în club.

Andrei dă braţul Elenei şi o pornesc.

E acolo, la marginea oraşului, o punte peste gârlă, care duce înspre vii. De-o parte şi de alta a drumului sunt sălcii, anini mari şi tufişuri dese

în care cântă privighetorile de la Paşti până la începutul lui iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cântă privighetorile — şi colo, şi colo, şi colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunşi pe punte, copilul arată peştii care se văd jos în apa limpede ca sticla. Sunt sute. Unii stau în loc ficşi, la suprafaţă, alţii înoată repede pe dedesubt, licărind ca nişte scântei argintii.

— Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare.

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanţe sunt în dealurile alea. Civit, violet-închis, violet-deschis — şi câte feluri de albastru! Uite albastrul ăla din fundul zării, ca fumul de ţigară.

— Da.

— A! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să câştig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanţa mare fără un ban, ca anul trecut, cum m-aş duce şi eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvârşită... desăvârşită...

— Da.

— Dar ce ai tu? Nu ţi-e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lângă nişte stânjenei, care miroseau aşa de tare, încât m-a apucat capul îngrozitor...

— Vrei să ne întoarcem acasă?

— Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

* * *

Printre avocaţi erau doi înscrişi în barou în urma lui Andrei, băieţi tineri, fără experienţă, pe care Andrei îi privea cu sentimentul cu care te uiţi la un portret al tău însuţi de câţiva ani în urmă. Unul din ei e Titu Vasilescu, cu care pleacă acum de la tribunal.

— Mergi spre casă, domnule Rizescu?

— Da.

— Mergem împreună.

Şi iată-i mergând alături.

— Zău! ce dreptate ai dumneata, domnule Rizescu, când zici că ţi-e silă de meseria asta. Mă uit la noi cum stăm dimineaţa pe sala tribunalului, ca tăietorii de lemne la Bucureşti pe piaţa Sfântului Gheorghe, aşteptând să ne pice un împricinat în mână... Să stai să te certi cu samsarii care forfotesc de colo până colo şi întind clienţii de mânecă.

— Aşa e! răspunde Andrei.

După o tăcere, Vasilescu zice:

— Am văzut azi ceva!...

— Ce?

— Marinescu a făcut azi un act, prin care nevasta vindea bărbatului nişte pământ. Lăsase actul pe masă. Din întâmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz: vânzătoarea: Maria P. Diaconescu; cumpărător: P. Diaconescu. Când a venit să-şi ia hârtiile îl întreb: „Sunt rude părţile din actul acesta?” Zice: „Da, e nevastă-sa.” „Păi, zic, actul e nul, nevasta nu poate să vânză bărbatului.” Ei ce crezi c-a făcut?

— Ce?

— Zice: „Ti! bine că-mi atrăseşi atenţia. Mă duc să-l dau judecătorului de instrucţie, că el nu pretinde să-i citeşti actul dacă părţile ştiu carte, şi n-o să bage de seamă.” Şi a băgat actul.

— Ei aşi!

— Pe onoarea mea!

După o nouă pauză, Vasilescu urmează:

— Ştii care mi se pare mie ăl mai imoral dintre toţi?

— Berlescu?

— Nu, Beneş. Lasă că are în permanenţă trei samsari. Bine, aş mai înţelege să se slujească de samsari un începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu ştiu câte ori înfricoşând pe martorii protivnicului şi învăţându-i ce să spuie... dar chiar în afară de meseria avocaturii... Moral lucru e să intri în casa omului, să profiţi de prietenia lui, ca să-i furi cinstea şi încă să te şi lauzi, cum face el cu Văleanu?... Îmi spunea Panţu mijloacele perfide pe care le întrebuinţa ca să întoarcă capul veri-sii. I le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întâlnea îi şoptea: „Unei femei tinere şi frumoase îi trebuie un cadru demn de tinereţea şi de frumuseţea ei. Virtutea e o calitate negativă...” Altă dată îi zicea: „Lumea tot vorbeşte că...”

A! poate să spuie de-acu Vasilescu ce-o vrea, că tot nu-l mai aude Andrei. Ajunşi la o răspântie, îi întinde mâna:

— La revedere.

— Ziceai că mergi acasă.

— Mi-am adus aminte că trebuie să merg într-un loc.

Şi plecă. Unde? Nici el nu ştie. Aşa, înainte... unde-o fi... unde-o nimeri ...ah! numai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gândurile chinuitoare care-i sfredelesc creierii... E cu neputinţă! Elena lui la care se închină ca la o icoană! Mama lui Radu!

— Ei! Ei! păzeşte, păzeşte! strigă cât poate un birjar, care numai printr-o minune nu-l calcă.

A! acum îşi explică distracţia ei de alaltăieri, când s-au plimbat pe punte, după ce i-a întâlnit împreună! Şi nu e o săptămână de când la sindrofia de la căpitanul Toporanu ea era la pian, iar el îi întorcea foile notelor, aplecat peste dânsa. Ticălosul! Desigur şi ei îi cânta în urechi acelaşi cântec: „Virtutea e o însuşire negativă...”

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar şti el în ce chip demn şi hotărât Elena a tăiat lui Beneş orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-

a întâlnit împreună. Dacă ar şti că nelinştea ei din ziua aceea era pricinuită numai de indignare şi de sforţările pe care le făcea să nu-i spuie lui nimic, ca să nu-i sporească nemulţumirile... Dacă ar şti toate astea poate n-ar suferi chinul care-l face acum să întinză cât poate de gulerul care-l strânge de gât, îl înăbuşe. Cu toate că, mai ştii? împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci şi-ar zice: „Da, a rezistat acum, dar o să poată rezista totdeauna?" Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneş, auzite de atâtea ori în camera avocaţilor: „Femeile sunt ca perele: toate cad, totul e să ştii să le culegi la vreme", ori: „Dacă o femeie rămâne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e deloc ajutată de împrejurări."

Şi ce rost avea să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu şi de vara lui Panţu, dacă nu ca să-i deschiză lui ochii? Şi iată că lucruri cărora nu dase odinioară nici o luare-aminte iau acum o însemnătate înspăimântătoare. Acum îşi aduce aminte numele tuturor femeilor de care se vorbeşte că au avut legături cu Beneş... Compară îmbrăcămintea lui simplă cu eleganţa desăvârşită a celuilalt, stângăcia — pe care i-o dă miopia şi neaverea lui — cu graţia şi siguranţa pe care o dau mişcărilor lui Beneş averea şi conştiinţa izbânzilor lui. Cu ce gentileţe ştie el să ofere *şampanie* cucoanelor la cofetărie şi cu ce linişte ştie să se scoale de la masa de cărţi la care a pierdut câteva sute de lei...

Dar încet-încet, aerul curat, plin de miros de sulfină, în care umblă de mai bine de un ceas, primeneşte sângele, goneşte otrava, îl linişteşte, îi aduce gânduri bune. Nu, e o nebunie! Ce? nu cunoaşte el mintea sănătoasă şi inima cinstită ale Elenei? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipui? Nu! ochii ăia frumoşi şi limpezi, care nu au altă pereche pe lume decât ochii lui Radu, nu pot să înşele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt când se întoarce acasă, unde pe banca de la poartă îl aşteaptă Şerb Călugăreanu, un ţăran chiabur din Cărbuneni.

— Iar pentru afacerea aia ai venit? îl întreabă Andrei.

— Da, răspunde omul.

— Ţi-am mai spus o dată că nu se poate. Pământul nu e al dumitale, e al copiilor, şi nu poţi să-l ipotechezi dumneata.

— Dacă vreţi Dumneavoastră, se poate, domnule Andrei, şi plătesc bine.

— Haide, haide! ţi-am spus: nu se poate! răspunde, Andrei intrând în curte şi închizând poarta.

Sub boltă îl aşteaptă Elena, îngrijată.

— Unde ai fost?

— M-am plimbat spre via lui nenea doctorul. Ce frumos era.

Îşi sărută copilul, o sărută pe ea, strângând-o cu putere la piept şi silindu-se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gâtlej.

— Iar te-ai supărat la tribunal? zice Elena.

— Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte şi îi zice: „Bietul băiat; nu mai vrea să ne amărască

şi pe noi istorisindu-şi neajunsurile”, şi jucându-se cu mâna în părul lui:

— Las’ că am să-ţi cânt ceva frumos după masă, să-ţi treacă...

— Da, să-mi cânţi...

— Tăticule, să-ţi cânt eu ceva care-ţi place ţie. Am învăţat-o într-adins pentru tine. Ştii, partea aceea din *Cavaleria*: *„Voi le sapete o! mama...”*

* * *

Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, nesfârşite.

Îndoiala d-atâtea ori batjocorită şi gonită, dar întoarsă tiptil pe căi piezişe în nopţile de nesomn, pune acum stăpânire pe sufletul lui cu brutalitatea şi cu cruzimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneş faţă cu Elena, vădita lui ferire de a vorbi cu dânsa, el care mai înainte, de câte ori îi întâlnea, trecea strada ca să le strângă mâna — iau acum în mintea lui înţelesuri chinuitoare. Teama de a nu jigni pe Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări; iar ea pune neliniştea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face să intre în vacanţa de peste câteva zile mai săraci ca oricând.

Ce ticălos vierme e gelozia, dacă poate lăsa în sufletul soţului unei femei cinstite şi bune ca Elena veninul gândurilor care-l împiedică acum să închidă ochii, venin care-i aduce până şi în gură un gust coclit, ca de otravă! Nu-i erau lui de ajuns zbuciumările din afară, de la tribunal? Nu mai departe, ieri, pe când vorbea cu unul, se întorsese Berlescu şi-i zisese: „Eu mă mir ce cauţi aici dacă nu-ţi place avocatura. De ce nu te faci subşef la muzică? O sută cincizeci de lei pe lună, ăia sunt bani. Aud?” Îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturaseră ca o plesnitură de gârbaci peste obraz... Nu-i era de ajuns indignarea pe care i-o pricinuia în fiecare zi duplicitatea lui Zărnescu? Şi pentru ce-şi permiteau oamenii ăştia să se poarte aşa cu dânsul, decât pentru că-l ştiau sărac? Dar cel puţin îi rămânea fericirea şi liniştea căsuţei lui, la care se-ntorcea ca la un liman, cum se întoarce corăbierul în port după o noapte vijelioasă... Şi acum... a pierdut şi fericirea asta!... Şi ce să facă? Să se coboare la ticăloşia de a-şi supraveghea, de a-şi urmări pe Elena lui? E! şi dacă s-o încredinţa că presupunerile lui sunt întemeiate, ce o să aibă de zis? Ce? n-are dreptate Beneş? Are dreptate, ticălosul! „Frumuseţii şi tinereţii unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele”; şi ce cadru face el tinereţii şi frumuseţii Elenei? Firea lui mohorâtă de om mâhnit şi amărât? Bucăţica de pâine de toate zilele? Pălăriile şi rochiţele alea de zece ori cârpite şi prefăcute, la care priveau zâmbind femeile celorlalţi? A! acum înţelege pentru ce nu vrea să meargă nicăieri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe ce trebuie să se petreacă în sufletul ei, când aude pe altele istorisind cum au petrecut la Constanţa, ce frumos era la Bucureşti la teatru, la curse ori la bătaia de

flori.

Încă o noapte în care n-a închis ochii nici măcar o clipă; şi acum slujnica, intrată în vârful degetelor ca să aducă apă, văzând că nu doarme, îl înştiinţează:

— Domnule, te aşteaptă un om afară.

Se îmbracă pe tăcute, ca să nu deştepte pe Elena, şi iese. E Şerb Călugăreanu, ţăranul de la Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atâta vreme să-i dea lui cu împrumut banii cucoanei Zinchii Sărdăresii.

— Faci rău că nu vrei, domnule Andrei... Da, aşa e, nu e pământul meu, e de la nevastă-mea; dar n-ai grijă; nu-şi pierde femeia banii. Nu-i iau decât pentru un an. Eu sunt om vrednic, şi acum am o ocazie care cine ştie când s-o mai ivi: o pădure mare pe care pot s-o iau pe nimic şi din care pot câştiga mai bine de o sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricât pretindeţi. Are douăsprezece mii de lei? iau eu zece şi dumneata două.

Două mii de lei! Ce n-ar putea face cu suma asta? Cinci sute de lei Elenei să se ducă la Bucureşti cu Mama Tilda să-şi cumpere tot ce-i trebuie; cu alţi cinci sute şi-ar putea mobila odaia în care e pianul şi să împlinească dorinţa d-atâtea ori visată şi exprimată de Elena: „Ştii, Andrei, dacă ar da Dumnezeu să-ţi meargă bine, ăl dintâi lucru pe care aş vrea să-l facem ar fi să mobilăm salonaşul, să am şi eu unde primi pe ale patru-cinci prietene la care mă duc”... Şi ar putea chiar să plece cu Elena şi cu copilul, să trăiască liniştit măcar două săptămâni undeva, departe de tribunal, de Zărnescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta! Ştii bine că Şerb Călugăreanu nu e un om muncitor, cum zice; chiar marea sumă pe care ţi-o dă ca plată dovedeşte că ia banii să-i risipească în petreceri desfrânate, cum şi-a risipit toată starea lui. Andrei, rişti fericirea şi viitorul fetiţei frumoase cu codiţele pe spate, pe care ai văzut-o deunăzi, Andrei, te vede Dumnezeu.

Care Dumnezeu? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a cărei desfăşurare asistă zilnic la tribunal? Dumnezeu care nu numai că trece cu vederea netrebnicia unui om ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui? Ce! nu ştie el că de atâţia ani s-a hotărât de minister împărţirea la ţărani a moşiei Păuneşti; că toate lucrările de plan şi de parcelare sunt sfârşite şi că de cinci ani, în schimbul unei mituiri grase din partea arendaşului, Berlescu împiedică împărţirea moşiei ţăranilor rupţi, hărtăniţi, galbeni de foame şi de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturii, veniţi să cerşească un pumn de porumb stăpânirii? Dumnezeu care-i trimite în fiecare zi câte o amărăciune şi care îngăduie să i se răpească până şi ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam!!...

* * *

— Cuconaşul maichii, scoate-mi un ghimpe de la inimă. Toată noaptea n-am dormit. Adevărat să fie ce am auzit, c-ar fi murit Şerb?

E adevărat. Andrei o ştie de acum o săptămână, de când s-a întors din călătorie. În vremea asta a putut să-şi făurească liniştea cu care acum răspunde cucoanei Zinchii.

— Da, a murit.

— Vai de mine, maică! Ce mă fac eu cu ipoteca mea?

— Cum ce te faci? Dumitale nu-ţi era dator Şerb, îţi e datoare moşia. A murit el, plătesc moştenitorii. N-or vrea să plătească? Scoatem moşia în vânzare, care face de trei ori atâta.

— Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om de la munte, d-acolo de unde e Şerb, că pământul pe care mi l-a zălogit mie n-ar fi al lui, c-ar fi de la nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenuşie a odăii în care se găsesc împiedică ochii bătrânei de a vedea schimbarea feţei şi tremurarea mâinilor lui Andrei. Cu o voce străină pe care parcă nu şi-o recunoaşte, răspunde:

— Te iei după o vorbă aruncată aşa de un om din lume, ca să te frământi degeaba... E al lui pământul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

— Dumnezeu să-ţi dea bine, cocoşelul maichii. Nu ştii ce ghimpe înveninat îmi scoţi de la inimă... De, ce să faci cu pustia de frică? Dar mă gândeam eu că nu se poate... că dumneata eşti un om cinstit şi cu frica lui Dumnezeu... Şi-ţi mulţumesc că mi-ai risipit grija c-o vorbă bună.

— ...

— Aţi fost de v-aţi plimbat, cuconaşul maichii.

— Da.

— Aţi fost departe?

— Am fost pe la Braşov, pe la Sibiu, şi ne-am întors pe valea Oltului.

— Frumos! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc niciodată, dar îmi spunea bietul răposatul că e grozav de frumos la Braşov şi prin munţi.

— Da, frumos de tot...

În curte coana Zinca întreabă:

— Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului? c-ai mai slăbit, eşti tras la faţă.

— Acum, de-o săptămână, de când m-am întors, nu prea mi-a fost bine...

Şi luându-şi rămas bun, bătrâna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii care se lasă, se aud unele vorbe: „cinstit... cu frica lui Dumnezeu...”

Da, cu frica lui Dumnezeu, şi o frică grozavă, care l-a împiedicat să guste toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărăşit de drăgălăşia Elenei şi a copilului; o frică grozavă, care o să-i mănânce şi cel din urmă dram de linişte sufletească şi care o să-l mistuie, încât toţi au să se mire:

„Cum a îmbătrânit Rizescu, şi numai acum, de curând, de vreo câteva luni!”

* * *

A trecut un an. În vremea asta a avut două momente în care se miră că nu şi-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost când a aflat de la arhiva tribunalului că moştenitorii lui Şerb Călugăreanu au pornit proces de anulare a ipotecii şi când i s-a părut că tăierea răsuflării ce simţea era pricinuită de năruirea întregii clădiri a tribunalului peste dânsul...; al doilea a fost când i-a venit cucoana Zinca cu citaţia. În răstimpul trecut de la aflarea despre pornirea procesului până la darea citaţiei în primirea bătrânei avusese vreme să culeagă nişte informaţii care-l mai liniştiseră.

A putut dar îndura zbuciumarea pe care i-o pricinuia spaima şi durerea bătrânei.

Venise liniştită, cu citaţia în batistă.

— Mi-a adus azi un om de la tribunal hârtia asta şi a lăsat-o în mâna slujnicei, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, cuconaşul maichii. Eu zic că-mi pune în vedere c-a murit Şerb. Ia vezi dumneata.

Când a auzit pe Andrei zicând: „Ce şarlatani! Încearcă marea cu degetul, s-o prinde ori nu s-o prinde? Te cheamă în judecată, ca să strice ipoteca”, a închis ochii şi s-a făcut la faţă cu turta de ceară; dar tăria de convingere cu care îi zisese Andrei: „Să n-ai grijă, cucoană Zinco, sunt eu aici ca să te apăr”, şi mai ales iluziile de existenţa dreptăţii, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să-şi deschiză ochii, să ia şi dânsa mâinile lui în mâinile ei tremurătoare şi să-i zică:

— Da, sufletul maichii, să mă aperi... să aperi norocul... şi viitorul... şi cinstea fetiţei... să le aperi, sufletul meu... că eu aş muri... Se oprise ca să-şi şteargă ochii... Şi ce s-ar face ea singură... frumoasa maichii... un copil... fără sprijin... fără un ban... pe drumuri, ca fetele lui Nisipeanu...

* * *

Acum e mai liniştit. Muzica de care s-a reapucat cu patimă îi aduce un ritm egal în mersul sângelui şi ordine în judecată — şi are mare trebuinţă de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni, unde s-a încredinţat cu ochii lui cum stau lucrurile... De nenumărate ori şi-a spus sie însuşi pricina şi s-a încredinţat c-o s-o câştige... A lăsat Călugăreanu doi moştenitori: un băiat de douăzeci şi patru de ani şi unul de şaptesprezece — şi a rămas de pe urma lui, ca avere a sa proprie, casa şi ograda de două pogoane. De la moartea tatălui, băiatul cel mare, care era băgat la o prăvălie din Ploieşti, s-a mutat în

casele tatălui său, pe care le-a stăpânit şi le stăpâneşte şi acum; a vândut prunele şi fânul din livede, a luat banii care s-au găsit asupra tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunţă la moştenire, dar aia nu se prinde, să declari că renunţi şi să stăpâneşti... prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu ce a moştenit de la el, dar şi cu averea moştenită de la mamă-sa. Şi ce bine a făcut că a chemat şi el în judecată pe moştenitori ca să-i plătească banii împrumutaţi şi că a cerut şi înfiinţare de sechestru pe partea de avere a băiatului vârstnic, rămasă de la mamă...

I se pare limpede ca lumina zilei, şi inima lui, plină de dorinţa nemărginită de a câştiga procesul, îi făureşte iluzii. Ce? Când o auzi tribunalul cum spun martorii găsiţi la Cărbuneni şi pe care o să-i aducă la înfăţişare, oameni bătrâni, doi dintre cei care au cumpărat prunele şi fânul, alţi trei care erau de faţă când s-au numărat banii găsiţi la Şerb, patru mii de lei luaţi de băiatul vârstnic, n-are decât să deschiză gura ca să câştige procesul...

Da, aşa ar fi, dacă protivnicul cucoanei Zinchii ar fi un bătrân neputincios ca dânsa, cu locuinţă la două poştii de Cărbuneni, — dar protivnicul ei e un băiat ager la minte şi la mişcări, chiar d-acolo din Cărbuneni, dintr-un sat cu martorii; aşa ar fi, dacă avocatul băiatului ar fi un avocat naiv, nepriceput ca dânsul — dar adversarul lui e Vineanu, adânc cunoscător nu numai al codului, dar şi al tuturor regulilor „de tactică şi de strategie”... Şi iată că în ziua procesului are certificat de la primăria din Cărbuneni, care sună ritos că băiatul vârstnic „n-a stăpânit nici un moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Şerb Călugăreanu”... şi iată că şi martorii nu ştiu nimic, se miră de ce i-a „prepus” martori; abia doi care îngână fără convingere că da... l-au văzut şi pe băiatul ăl mare prin casa lui Şerb, dar dacă stăpâneşte ori nu...

Zadarnic se frământă Andrei cu deznădejde. Zadarnic, cu toate protestările lui Vineanu de a lăsa ca întrebările să se facă de „onor tribunal”, se apropie el de martor şi-l întreabă privindu-l în ochi: „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrâneţile dumitale, că erai de faţă când s-au numărat cei patru mii de lei găsiţi la Şerb şi că i-a luat dumnealui?”, martorul răspunde cu tărie: „Ferească Dumnezeu!”

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămânând ca creditoarea să se despăgubească urmărind casa, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrâna n-a înţeles cum s-a rostit tribunalul. Şedinţa fiind suspendată, e îmbrâncită până la uşă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s-o lumineze aprodul, care-i strigă la ureche:

— Ai pierdut, cucoană. Ţi s-a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lângă uşă, vorbind fără şir: „Viorica... viitorul... norocul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu”.

Şi văzând pe Andrei, care iese, îi zice cu mâna dreaptă întinsă a blestem:

— Dumnezeu să-ţi plătească şi să te miluiască.

El pleacă, coboară scara şi repede coteşte pe după tribunal; pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea oraşului, unde e o fântână cu un şipot de apă rece ca gheaţa. Ajuns, îşi smulge gulerul şi legătura de la gât, le bagă în buzunar, se apleacă şi pune capul în bătaia apei. Aaa! ce bine face răceala asta care-i curge în creştet! Cum potoleşte zvâcneala din tâmple şi zgomotul din urechi... Multă vreme stă aşa; apoi se scoală, se şterge şi porneşte prin zăvoi spre punte...

* * *

Atâta vreme de când umblă întruna şi nici frumuseţea locurilor prin care a rătăcit, pline de miresme şi de cântece de greieri, cu orizontul ăla frumos de dealuri verzi şi de munţi cu atâtea nuanţe de albastru, nimic nu i-a putut goni din auz sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară doctorului: „Avem fiecare mintea şi puterea noastră, şi dacă nu le întrebuinţăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte şi o putere mai mare...”

Cu ele în urechi a plecat de la tribunal acum patru ceasuri şi tot cu ele în auz intră acum în strada Speranţei...

Ce înseamnă asta?... Lume adunată la poartă? Copii spânzuraţi pe uluce? Grăbeşte pasul după ritmul bătăilor inimii. În curte îl întâmpină nenea Mache:

— Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic.

El îl îmbrânceşte şi intră în sală. Acolo îi iese înainte Antonescu.

— Ce s-a întâmplat? îl întreabă Andrei cu o voce stinsă.

În locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături:

— Nu aşa. Ridică-i capul mai sus, mai sus.

Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet. Dă năvală în uşa odăii de culcare, care se bate de perete... Într-o privire de-o clipă vede tot: Elena leşinată... doctorul... două femei... sticle... ligheanul plin de sânge şi copilul!!... Vrea să înainteze, dar nu poate şi, scoţând un răcnet înspăimântător, ca de uriaş înjunghiat, se năruie în pragul uşii...

* * *

— Fraţilor, zice Urziceanu intrând în camera avocaţilor, să vă spui o veste tristă; a înnebunit bietul Rizescu.

— Tocmai ce le spuneam eu, adaugă altul.

— Da, întâlnii chiar acum pe doctorul Georgescu; venea d-acolo; plângea săracul. Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.

— Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s-o sfârşească aşa omul ăsta. Ce era mania aia a persecuţiei de care suferea?...

VÂRCOLACUL

Una din cele mai plăcute fizionomii ale oraşului e conu Costache.

Cei de-o vârstă cu el spun că are aproape şaptezeci de ani, dar traiul fără necazuri pe care l-a dus, stăricica frumoasă, nevasta iubitoare ca o soră, doi copii ajunşi bine şi mai ales firea lui bună l-au păstrat voinic, sprinten la mişcări şi vioi la minte, de nu-i dai nici cincizeci de ani.

Istoriseşte cu un farmec şi cu un haz care-i adună împrejur galerie, de câte ori deschide gura să spuie câte una, şi fiind un om umblat prin străinătate, şi mai fiind şi vânător, ştie fel de fel de comedii.

Ăst om bun ca pâinea, totdeauna zâmbitor, care parcă răspândeşte dintr-însul valuri de veselie, devine acru şi stifos de câte ori s-o întâmpla să-i meargă rău la preferanţă, singurul, dar zilnicul joc de cărţi pe care-l joacă. Şi nu se supără de zgârcenie, că nu e zgârcit, dimpotrivă, e larg la mână, dar aşa e firea lui.

Cum s-o întâmpla să intre de două ori pe rând şi l-or necăji şi partenerii, se supără foc. Toate îi par rele: dulceaţa acră, cafeaua prea dulce, apa prea rece, lampa prea mică, tibişirul neascuţit; ţipă la băiatul care-l serveşte; schimbă scaunul că scârţâie; trânteşte cu pumnii în masă de sar sfeşnicele; aruncă celor care fac haz priviri de ucigaş peste ochelari — mă rog, o supărare grozavă, toată supărarea de care e în stare un om care n-a avut alt pe ce să şi-o cheltuiască.

Partenerii îl cunosc şi ştiu că la cinci minute după sfârşitul partidei, ăst om o să devie iar bunul, plăcutul şi hazliul conu Costache.

Dacă stai lângă el, când o juca preferanţă, să te scoli cum o intra o dată, să n-aştepţi să-ţi zică: „Mai scoală-te, neiculiţă, că m-ai uscat!”

Zisese într-o zi, după două intrări, unuia cu care chiar atunci făcuse cunoştinţă şi care nu se urnea de lângă dânsul:

— Iartă-mă, domnule, dar eu cred în vârcolaci. Ăsta e joc şi de fizionomie. Eu d-abia pot să-mi compui fizionomia mea, p-a dumitale nu pot s-o compui. Mută-ţi, te rog, scaunul mai aşa. Mersi. Nu te supăra.

D-atunci, celor care fac galerie la joc le-a rămas numele de vârcolaci, şi în odaia unde joacă conu Costache mişună vârcolacii că, dacă-i merge bine, e grădină şi-l ascultă cu drag, — dacă-i merge rău, trec din apropierea lui şi fac haz de cum se supără.

Astă-seară e sindrofie la prefectul. În salon dansează domnişoarele; în alte odăi, partide de cucoane; aici masa de prefă, unde joacă conu Costache cu alţi trei, între care procurorul, jucător şiret, care are un dar deosebit de a-l scoate din răbdări; împrejur, galerie numeroasă.

Conu Costache pierde; e foc, dar se stăpâneşte, nu-şi poate da drumul supărării — alături sunt cucoanele. Ceilalţi sunt pe la mijlocul talonului, el abia a scos şase şi e intrat în căsuţă cu treizeci...

În vremea asta o cucoană bătrână se apropie. E moldoveancă, mama doctorului Ionaşcu. Ia un scaun şi se aşează lângă conu Costache, cu liniştea şi seninătatea bătrânilor, care nici nu văd, nici nu prea aud bine... Şi stă.

Din când în când pune, cuminte, lui conu Costache câte o întrebare, care se potriveşte peste turbarea lui ca untdelemnul peste jăratic.

— Ce frumos trebuie să fie la moşie la mata acu, coane Costache.

— Frumos, coană Raluco, răspunde el, silindu-se să zâmbească — şi se mai scrie cu 18 în căsuţă.

— Merji adese, că-i tari în apropiere.

— Am fost şi azi, coană Raluco.

Nu se poate descrie deosebirea dintre liniştea cu care coana Raluca îşi numără mătăniile şi furia cu care conu Costache face cărţile.

— Îs frumoase grâiele, coane Costache?

— F... f... frumoase, coană Raluco, răspunde el, băgându-şi mâinile între gât şi cămaşă şi trăgând cât poate ca să-şi lărgească gulerul...

... Joc închis, procurorul îl joacă de sub as, conu Costache intră de două ori la şapte carale.

— Ai până acolo o şose tari bună.

— D... d... da, coană Raluco.

E o minune cum batista nu-i ia şi pielea de pe frunte; aşa şi-o şterge de cu furie. Partenerii şi galeria râd pe înfundate; şi procurorul nu-l slăbeşte deloc, îl vede înfuriat, îl licitează cu nimic în mână şi-l lasă tocmai la vreme ca să intre de câte două ori... şi în vremea asta întrebările coanei Ralucii pică una câte una ca boabele mătăniilor. Ea nu aude cum pârâie cărţile, nici locomotiva din gâtul lui conu Costache, ea nu vede nici necazul lui, nici veselia celorlalţi.

— Dar pădurea cea frumoasă di pi dreapta s-o tăiet, coane Costache?

— S... s... s-a tăiat, coană Raluco, răspunde el uitându-se în tavan şi greblându-şi tâmplele.

Ajută — intră; zice joc — găseşte regulat talon două trefle care nu-i trebuie. Aşa potriveală de carte, făcută parcă într-adins, nu s-a mai văzut. Să te căzneşti s-o pui cu mâna, n-ai putea. Regulat morişcă; unul taie la carale, ălălalt taie la pici şi din opt jocuri ghintuite se alege cu cinci. Bunăoară acum un as şi un mariaj tăiate. Intrare patruzeci şi opt!

— Dar lăcuşorul şela din stânga mai este, coane Costăchel?

— M... m... mai este, coană Raluco.

Vâjie pe postav periuţa cu care şterge şirul întreg de intrări şi le scrie adunate la un loc: 94, cu cifre de-o palmă.

— Dar, mă rog matale, hanu...

Conu Costache se întoarce cu scaun cu tot:

— Coană Raluco, mâine după-amiază merg la moşie cu nevastă-mea, — trecem să te luăm şi pe dumneata. Aşa o să poţi vedea cum s-a

tăiat pădurea din dreapta; o să poţi vedea cum umblă cocostârcii pe lacul din stânga; o să poţi vedea cum s-au reparat podiştele; o să poţi vedea cum s-a înnoit hanul de la barieră; o să poţi vedea ce case frumuşele şi-a făcut loniţă Andreescu de la Ulmi; o să poţi vedea ce rezervoare mari a aşezat lângă şosea fabrica „Aurora”...

Coana Raluca a înţeles şi se depărtează, numărându-şi mătăniile; acum o fi în a treia odaie, şi conu Costache urmează, pe când toţi se prăpădesc de râs:

— ... o să poţi vedea cum s-a şters numărul de pe piatra de la kilometrul 76; o să poţi vedea cum au spart băieţii cu pietre candelele de la stâlpii de telegraf; o să poţi vedea cum sâsâie gâscanii când trece trăsura; o să poţi vedea...

Şi întorcându-se către partenerii care râd cu lacrimi:

— Teribil vârcolac!!!

PUIUL

Sandi, să asculţi pe mămica

Într-o primăvară, o prepeliţă aproape moartă de oboseală — că venea de departe, tocmai din Africa — s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo câteva zile, a început să adune beţigaşe, foi uscate, paie şi fire de fân şi şi-a făcut un cuib pe un moşoroi de pământ, mai sus, ca să nu i-l înece ploile; pe urmă, şapte zile de-a rândul a ouat câte un ou, în tot şapte ouă mici ca nişte cofeturi şi a început să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Aşa sta şi ea, doar că ea în loc să stea în coteţ, sta afară în grâu; şi ploua, ploua de vărsa şi ea nu se mişca, ca nu cumva să pătrunză o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămâni i-au ieşit nişte pui drăguţi, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcaţi cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau şapte gogoşi de mătase, şi au început să umble prin grâu după mâncare. Prepeliţa prindea câte o furnică, ori câte o lăcustă, le-o firimiţea în bucăţele mici, şi ei, pic! pic! pic! cu cioculeţele lor, o mâncau numaidecât. Şi erau frumoşi, cuminţi şi ascultători; se plimbau primprejurul mamei lor şi când îi striga: „Pitpalac!” repede veneau lângă ea. Odată, prin iunie, când au venit ţăranii să secere grâul, ăl mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-sii, şi cum nu ştia să zboare, haţ! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a păţit când s-a simţit strâns în palma flăcăului, numai el a ştiut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un ţăran bătrân, care s-a rugat pentru el:

— Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de-abia e cât luleaua?!

Când s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliţă să-i spuie ce-a păţit. Ea l-a luat, l-a mângâiat şi i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă asculţi? Când te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum, că eşti mic, să nu ieşi niciodată din vorba mea, că poţi să păţeşti şi mai rău.

Şi aşa trăiau acolo liniştiţi şi fericiţi. Din seceratul grâului şi din ridicarea snopilor se scuturaseră pe mirişte o groază de boabe cu care se hrăneau şi, măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineaţa picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, când era căldură mare, stau la umbră în lăstar; după-amiaza, când se potolea vipia, ieşeau cu toţii pe mirişte; iar în nopţile răcoroase se adunau grămadă, ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliţei. Încet-încet puful de pe ei s-a schimbat în fulgi şi în pene, şi cu ajutorul mamei lor au început să

zboare. Lecţiile de zbor se făceau dimineaţa spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, şi seara în amurg, căci ziua era primejdios din pricina hereţilor, care dădeau târcoale pe deasupra miriştii.

Mama lor îi aşeza la rând şi îi întreba: „Gata?” „Da”, răspundeau ei. „Una, două, trei!” Şi când zicea „trei”, frrr! zburau cu toţii de la marginea lăstarului tocmai colo lângă cantonul de pe şosea şi tot aşa îndărăt. Şi mama lor le spunea că-i învaţă să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuiau s-o facă în curând, când o trece vara. „Şi o să zburăm pe sus de tot, zile şi nopţi, şi o să vedem dedesubtul nostru oraşe mari şi râuri, şi marea.”

Într-o după-amiază pe la sfârşitul lui august, pe când puii se jucau frumos în mirişte împrejurul prepeliţei, aud o căruţă venind şi oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toţi în sus capetele cu ochişorii ca nişte mărgele negre şi ascultau.

„Nero! înapoi!” s-a auzit un glas strigând. Puii n-au priceput; dar mama lor, care înţelesese că e un vânător, a rămas încremenită. Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vânătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiţi cu pământul, şi cu nici un preţ să nu se mişte.

— Eu o să zbor; voi să rămâneţi nemişcaţi; care zboară, e pierdut. Aţi înţeles?

Puii au clipit din ochi c-au înţeles şi au rămas aşteptând în tăcere.

Se auzea fâşâitul unui câine care alerga prin mirişte şi din când în când glasul omului:

— Unde fugi? înapoi, Nero!

Fâşâitul se apropie — uite câinele: a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii ţintă înspre ei.

— Nu vă mişcaţi, le şopteşte prepeliţa şi se strecoară binişor mai departe. Câinele păşeşte încet după ea. Se apropie grăbit şi vânătorul. Uite-l: piciorul lui e acum aşa de aproape de ei, încât văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei. Vai! cum le bate inima. După câteva clipe prepeliţa zboară ras cu pământul, la doi paşi de la botul câinelui, care o urmăreşte; vânătorul se depărtează strigând: „Înapoi! înapoi!” Nu poate trage, de frică să nu-şi împuşte câinele; dar prepeliţa se preface aşa de bine că e rănită, încât câinele vrea cu orice preţ s-o prindă; iar când socoteşte ea că e în afară de bătaia puştii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemişcat ca fraţii lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce şi trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbura până în lăstar; dar acolo, de mişcarea aripii, osul — la început numai plesnit — s-a crăpat de tot, şi puiul a căzut cu o aripă moartă. Vânătorul, cunoscând desimea lăstarului şi văzând că trăsese într-un pui, nu s-a luat după dânsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ăilalţi pui nu s-au mişcat din locul unde-i lăsase prepeliţa. Ascultau în tăcere. Din când în când se auzeau pocnete de puşcă şi glasul vânătorului strigând „Apporte!” Mai târziu căruţa s-a îndepărtat înspre vânător pe drumeagul lăstarului; încet-încet pocnetele şi strigătele s-au pierdut, s-au stins, şi în tăcerea serii care se lăsa nu se mai auzea decât cântecul greierilor; iar când s-a înnoptat şi răsărea luna dinspre Cornăţel, au auzit desluşit glasul mamei lor chemându-i din capul miriştii: „Pitpalac! pitpalac!”

Repede au zburat înspre ea şi au găsit-o. Ea i-a numărat: lipsea unul.

— Unde e nenea?

— Nu ştim, a zburat.

Atunci prepeliţa disperată a început să-l strige tare, mai tare, ascultând din toate părţile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „Piu! piu!”...

Când l-a găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înţeles că era pierdut; dar şi-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui; se uita cu ochii plânşi cum fraţii lui se învăţau la zbor dimineaţa şi seara; iar noaptea, când ăilalţi adormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă:

— Mamă, nu e aşa că o să mă fac bine? Nu e aşa c-o să merg şi eu să-mi arăţi cetăţi mari şi râuri, şi marea?

— Da, mamă, răspundea prepeliţa, silindu-se să nu plângă.

Şi a trecut vara. Au venit ţăranii cu plugurile de au arat miriştea; prepeliţa s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături; dar peste câtăva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii şi au întors locul; atunci s-a mutat în nişte pârloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari şi frumoase au venit zile mici şi posomorâte, a început să cadă brumă şi să se răărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopţilor friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergând toate în aceeaşi parte, către miazăzi.

În inima bietei prepeliţe era o luptă sfâşietoare. Ar fi vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoşi, care sufereau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăţa de ea cu disperare. Suflarea duşmănoasă a crivăţului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să-i moară toţi puii, mai bine numai unul — şi fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărârea, a zburat cu puii zdraveni, pe când ăl rănit striga cu deznădejde:

— Nu mă lăsaţi! Nu mă lăsaţi!

A încercat să se târască după ei, dar n-a putut, şi a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii până au pierit în zarea dinspre miazăzi.

Peste trei zile, toată preajma era îmbrăcată în haina albă şi rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu

dânsul un ger aprig.

* * *

La marginea lăstarului, un pui de prepeliţă, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până adineaori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crâmpeie de vedenii... mirişte... un carâmb de cizmă pe care se urcă o furnică... aripa caldă a mamei. Se clatină într-o parte şi într-alta, şi pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

DOUĂ SURORI

Cunoştinţa s-a făcut într-o zi de toamnă, când copilul casierului — speriat de o trăsură, care era aproape să-l calce, — a dat fuga în curte la Elena, în poalele ei. De multe ori vrusese ea să intre în vorbă cu copilul, dar îi lipsise prilejul; acum însă îl luă în braţe, îl duse în casă, îi dete să bea apă ca să-i treacă de spaimă şi, fiindcă era vorbitor ca un om mare, măcar că spunea vorbele pe jumătate, îl mai opri câtva cu dânsa. Copilul, foarte apropiat, îi raspunse la toate întrebările, spuindu-i că-l cheamă „Nitu”; că e de cinci ani; că semnul din frunte e o bubă făcută de mama de la Caracal, şi că iubeşte pe tata mult, mult, „până la tâg”, ceea ce dânsa pricepu numaidecât că însemna: până la gât.

Cu întrebări de ale ei, cu întrebări de ale lui, s-a întârziat; iar când casierul, trecând de la slujbă, se opri mirat că-şi vedea copilul în braţele ei la fereastră, Elena se coborî din casă, îi ieşi înainte la poartă şi îi povesti întâmplarea cu trăsura. El îi mulţumi cuviincios, îşi luă copilul şi se despărţiră...

A doua zi copilul cere să meargă la „Coca-mică”, nume scornit de el Elenei, şi care trebuie să-i fi venit de la vorba „coconiţă”. Casierul îl trimite cu servitoarea; iar seara, când copilul cere din nou, îl duce el însuşi.

Negreşit, întâia întâlnire ar părea grea, mai cu seamă când îi lipseşte şi mijlocul obişnuit de scăpare: spunerea numelor; căci ea ştie că el e casierul judeţului, Iosif Dănescu, precum ştie şi dânsul că pe ea o cheamă domnişoara Elena Cioranu.

Sunt însă împrejurări care le vin în ajutor. De două luni de când el locuieşte peste drum, o salută întotdeauna ducându-se sau întorcându-se de la slujbă; şi-au şi vorbit de două ori, la casierie, cu prilejul plăţii pensiei pe lunile august şi septembrie; şi apoi nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor ce şi le spun alte gânduri pe care ar trebui să le ascundă.

— Domnişoară, Nicu, copilul meu, cere să vie la dumneata.

Ea zice: „Da?”, ia copilul în braţe, îi scoate pălăria şi, văzând că tatăl e cu mâna tot pe clanţa uşii, îl pofteşte printr-o întrebare:

— Poftiţi să şedeţi?

El se aşează.

Dacă ori unul ori altul s-ar gândi să producă vreun efect deosebit asupra celuilalt, şi-ar alege vorbele şi s-ar tulbura; dar aşa, se rupe gheaţa de îndată şi se trezesc vorbind despre igrasia odăiţelor în care locuieşte el peste drum, despre neîngrijirea caldarâmurilor oraşului, despre frumuseţea aleii de tei care duce de la pod la mănăstire — parcă s-ar cunoaşte de când lumea.

A treia zi casierul înţelege pentru ce Elena l-a întrebat în ajun cine a făcut paltonaşul copilului, când vede că acum paltonul are un guler de

imitaţie de astrahan şi la marginea mânecilor reveruri de aceeaşi stofă.

Şi negreşit aceasta face a doua întâlnire şi mai uşoară.

— Domnişoară, am venit să-ţi mulţumesc pentru osteneala ce ţi-ai dat cu...

— A! nu e nici o osteneală, domnule; dimpotrivă, o petrecere.

El se aşează de îndată.

— Adevărat, zău, trebuie să ţi se urască. Nu te duci niciodată, nicăieri.

— Mai de mirat e de dumneata. În ceasurile în care nu eşti la slujbă, eşti totdeauna acasă.

— Eu... e altceva... Mi-e greu să fac cunoştinţe noi... De când sunt aci, de două luni, nu pot să zic... cunosc câtăva lume... dar numai din vedere, din treburile care-i aduc la casierie.

— Bine, dar sunt altele... Avem un club, cofetărie, o cafenea în care se poate duce orişicine.

El o priveşte şi i se pare că acest chip cu părul dat în sus, dezvelind toată fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are un farmec deosebit, şi că tot deosebită e şi limpezimea glasului ei.

Adevărul e că atât din vorba cât şi din întreaga înfăţişare a Elenei lipsesc micile asprimi, micile ascuţimi nelămurite, care dau ceva ridicol fetelor rămase bătrâne.

Acum, când el îi răspunde că nu-i prea place să se ducă în lume, că firea lui îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu socoteli, cu jurnale, e rândul ei să-l privească cu dorinţa de a citi în faţa lui cât adevăr e în cuvinte.

E lipsită de experienţă, totuşi ghiceşte că spune adevărul; şi de altminteri seriozitatea cu care vorbeşte şi părul lui încărunţit sunt puternice îndemnuri ca să-i dea crezământ...

Aşa s-a început prietenia dintre casier şi Elena: din dragostea copilului pentru ea.

Azi el ştie din gura Elenei că ea e fata lui Răducanu Cioranu, omul cel mai bogat într-o vreme, dar şi cel mai nesocotit risipitor, vestit pentru chefurile şi vânătorile lui, aşa de vestit încât la moartea lui s-a vândut toată averea şi nu le-a rămas decât căsuţele astea în care stă şi pensia de 190 de lei pe lună. Tot din gura Elenei mai ştie casierul că mama ei era o femeie bună, care — cât a trăit tată-său — a suferit de traiul pe care-l ducea el, iar după moartea lui, de lipsa în care o lăsase.

Seară cu seară prietenia lor creşte. Nici unul, nici celalt nu se gândeşte la judecata lumii. Despre judecata cărei lumi să-i pese ei? Despre judecata orăşenilor, care cât timp le era casa în sărbătoare dădeau năvală la petreceri; iar de când au rămas aproape pe drumuri nici nu vor să mai ştie de ele; dovadă moartea mamă-sii, la care n-au venit decât câteva bătrâne şi câţiva credincioşi? Or, iar să-i pese de judecata acelora care-i aruncaseră fără cercetare o învinuire nedreaptă pentru greşelile alteia?

El mai puţin nu se gândea la părerea lumii, de la care suferise atât în singura dată când încercase să intre într-însa.

* * *

E o lună de când s-au împrietenit. Copilul are rufăria întreagă făcută de mâna Elenei, cu o cheltuială ridicol de mică. În schimb ea a primit un dar frumos şi folositor: o maşină de cusut.

Dar iată că într-o seară, măcar că vremea e bună, sună şapte ceasuri, şi ei nu vin: sună opt, şi ei tot nu vin. Elena trimite pe slujnică să întrebe nu cumva e bolnav copilul... ori el? Slujnica se întoarce. Nu sunt bolnavi. Nici o altă explicaţie; nici un alt răspuns.

Atunci Elena intră în casă tristă. „Trebuie să fi aflat", îşi zicea ea; şi e neliniştită, nu poate să doarmă până noaptea târziu, când — fără să înţeleagă cum — se simte îmbărbătată şi îşi zice că mai curând ori mai târziu tot ar fi trebuit să afle; că a două zi are să i-o spuie ea însăşi ca să scape de o aşa de grea povară. Da, are să i-o spuie negreşit mâine, seară. Dar dacă n-ar mai veni deloc?...

A doua seară casierul vine, dar se cunoaşte că ştie ceva.

E afară aceeaşi linişte plăcută a oraşelor de provincie, întreruptă la răstimpuri rare de un lătrat de câine ori de un fluier de vardist; înăuntru aceeaşi căldură potrivită; ca în alte dăţi copilul se joacă între ei cu o carte mare cu chipuri; ca în alte dăţi tăciunii se dărâmă în sobă cu izbucniri de scântei roşii; şi cu toate astea el se încurcă la citit, ea se încurcă la lucru. Se vede bine că e ceva la mijloc.

Deodată Elena, aducându-şi aminte de hotărârea din noaptea trecută, se întoarse către dânsul şi, fără altă pregătire:

— Ai aflat ceva despre soră-mea.

Aflase în adevăr; uşor se găseşte cineva care să-ţi dea lămuriri şi despre ce vrei şi despre ce nu vrei să ştii; dar el se aşteaptă aşa de puţin la o mărturisire, încât rămâne aiurit. Într-un târziu o întreabă:

— E adevărat?

— Da, adevărat. A! dar dacă ai şti...

Şi începe a-i spune pe larg toate câte le ţinea ascunse, dezvinovăţirea ei... Toate strâmtorile pe care şi le impusese numai şi numai ca s-o poată ţine într-un pension din Bucureşti, aceeaşi rochie purtată de doi ani neîntrerupt şi ruşinea de şalul şi de giuvaericalele puse la loterie, ca să poată împlini ratele la timp.

— Cine e ăsta, Cocă-mică?

Ea se apleacă să vadă gravura arătată de copil.

— Ăsta? Un împărat, dragă... Vacanţele erau o sărbătoare neîntreruptă pentru mine. Bătrână eram de 26 de ani? Şi când ieşeam cu dânsa pe uliţă — ea îmbrăcată cu îngrijire şi frumoasă, eu aşa cum sunt —

cine nu ne-ar fi cunoscut ar fi crezut că nu suntem surori, ci că sunt slujnica ei... Pe urmă, după ce pleca, zile lungi şi triste, tresăriri deodată din somnul cel mai adânc: „Ce-o fi făcând Sofia?” şi apoi zvârcoliri până la ziuă... pentru un răspuns care întârzia...

— Dar ăsta cine e, Cocă-mică?...

— Tot un împărat, drăguţă, răspunde ea.

Apoi urmează povestind boala ei, care a ţinut mai bine de o lună, acum patru ani, în luna lui iulie; dragostea soră-sii din vremea aceea cu un militar; cât a fost de târziu când a putut să se coboare din pat; scena de tălmăcire pe care n-are s-o uite niciodată, în care soră-sa îşi dase pe faţă toată uşurinţa ei, sporită în mai rău la pensionatul din Bucureşti. Stăruinţele sale pentru mutarea lui, fuga soră-sii după dânsul, ruşinea de judecata lumii, care le cuprindea pe amândouă sub aceeaşi firmă batjocoritoare: „fetele lui Cioranu”...

Se opreşte câtva pentru a cere ajutorul batistei, ca să poată vedea o floare din perete, pe care o priveşte de câtăva vreme cu stăruinţă.

— Şi nu mai ştii nimic de dânsa? îndrăzneşte el să întrebe.

Ba da... În fiecare lună îi trimite regulat jumătate din pensie. S-au mai văzut de câteva ori: chiar în anul acesta la Paşti; dar parcă nu mai era soră-sa... Era o străină frumoasă şi elegantă, a cărei plecare — după cinci zile de şedere cu o vădită silă — în loc s-o întristeze, parcă a bucurat-o.

— Şi ofiţerul nu vrea s-o ia?

Ea tace. Va să zică nu ştie tot? Dar nici ea nu-i poate spune că de mult a fost înlocuit cu altul, şi urmaşul, la rândul lui, cu altul; că la fiecare două-trei luni, primeşte aceeaşi înştiinţare: „M-am mutat. Nu-mi mai scrie pe adresa cutare, trimite-mi banii aici, strada cutare”...

Casierul ghiceşte ce nesocotită i-a fost întrebarea, deschide şi închide de câteva ori jurnalul fără nici un cuvânt; apoi, simţind ce dureroasă trebuie să fie pentru Elena tăcerea care se prelungeşte, începe s-o mângâie, cu vorbe simple, aşa cum se pricepe el:

— Trist... da... foarte trist, domnişoară, dar de... trebuie să te mângâi şi să te gândeşti că dumneata eşti cu inima împăcată, că dumneata ţi-ai dat toate silinţele... Aşa e lumea asta... şi iar să te mai gândeşti, domnişoară, că nu eşti numai dumneata nenorocită pe lumea asta...

Elena tace.

— Unul una, altul alta... fiecare are necazurile şi neajunsurile lui. Uite eu, câte am suferit şi eu... Doisprezece ani n-am visat altă fericire decât să pui capăt vieţii de urât şi de singurătate pe care o duceam. Ajunsesem să-mi fie silă de casa unde nu era nimeni să mă întâmpine cu o vorbă bună... Şi dacă m-am însurat, peste ce-am dat? peste o femeie cu trupul şi sufletul legat de lume. Mi-era urât singur, acum îmi era groază... Neorînduială într-ale casei, certuri, vorbe rele. Şi împotriva bietului copilaşului ăstuia duşmănie pentru că ştia că-mi era drag...

Fără să vrea, ochii Elenei se îndreaptă către semnul din fruntea

copilului...

— Da, domnişoară... semnul acela e de la dânsa. Într-o seară ne întorceam de la o sindrofie — eram silit s-o însoţesc în toate serile; sindrofii de rând, cu clevetiri şi jocuri de cărţi, care întotdeauna se sfârşeau prin certuri şi prin vorbe rele... Pierduse... se certase; când ne întorceam, copilul plângea... Ea vroia să-l potolească, dar se vede că mângâierile îi erau aspre de supărare; atunci, văzând că nu tace, îl împinge cu furie, el se împiedică de covor şi cade cu capul de colţul sobei... Cinci zile am crezut că moare... Şi uite aşa, domnişoară, patru ani de canon. Şi vezi, nu aş fi scăpat nici acum singur, fără ajutorul unui băiat de ispravă, preşedintele tribunalului de acolo, din Caracal, cu sprijinul căruia divorţul a trăgănit mai puţin, şi copilul mi-a fost dat mie... E... aşa e lumea, şi omul va să se mângâie şi să nădăjduiască în alte zile mai bune.

Din seara aceasta ştiau unul despre altul tot ce puteau şti. Casierul are să vie mai cu drag şi Elena mai cu drag o să-l primească. El o să-şi aducă şi de lucru: socoteli de verificat, în timpul ce ea va coase ceva la maşină.

Şi în vremea asta copilul face progrese minunate, că e aşa de deştept, iar Coca-mică aşa de bună profesoară! A învăţat lunile anului, zilele săptămânii, câteva poezii mici; şi numără până la o sută; şi are o placă pe care ştie să facă câteva slove cu degetele lui nesigure de cinci ani. Ieri a arătat că ştie pe sărite literele până la *l*; azi spune *Tatal nostru* cu o singură greşelă, la cuvântul „izbăveşte”, pe care nu-l poate spune; mâine, după îndemnul Cochii-mici, o să se aşeze frumos în faţa lui tată-său şi, luându-şi degetul arătător de la o mână în cealaltă mână, o să înceapă:

“Eu sunt mic, tu fă-mă mare;
Eu sunt slab, tu fă-mă tare.”

Cu aşa nimicuri trec trei ceasuri ca trei clipe.

Că vremea nu stă în loc, ca să asculte cu Elena gazeta citită de casier, nici să se bucure cu amândoi de progresele copilului; ci vremea zboară şi se trezesc că ceasornicul bate zece.

„A! deja”... zic amândoi... El se îmbracă, ea îngenunche să îmbrace copilul şi nu uită nimic: gulerul paltonaşului bine ridicat, băsmăluţa bine legată împrejurul gâtului. Apoi, după ce sărută copilul, se scoală, întinde mâna casierului şi se despart:

— Mâine, cu bine...

* * *

Miercuri, în ajunul lui Sfântu Niculae, pe la patru după-amiază,

Elena tocmai învăţa pe copil să-şi scrie numele întreg, când s-a oprit la poartă o trăsură, care aducea pe soră-sa de la gară.

Ar trebui s-o primească mirată şi rece, ca la celelalte veniri; dar de o lună încoace aşa i s-au schimbat toate simţirile şi s-a adunat în inimă atâta trebuinţă de a mângâia şi de a fi mângâiată, încât văzând pe soră-sa îi aleargă repede înainte: „Sofio!” Căci la urma urmei e soră-sa, cu zece ani mai mică decât dânsa, aproape copilul ei, soră-sa care a supărat-o, dar acum parcă nu mai e dânsa care a plâns şi s-a chinuit, parcă e alta.

— Sofio! şi o cuprinde în braţe, o sărută şi plânge.

Sofia, văzând astă primire la care nu se aştepta, se găseşte numaidecât în apele ei; spune că a ţinut să-i facă o surpriză, că-i era dor, a! grozav de dor; şi văzând copilul:

— Al cui e copilaşul ăsta?

Elena arată servitoarei unde să aşeze cufărul Sofiei

— Ţaţo, al cui e copilaşul ăsta?

— Al unui vecin.

— Care vecin?

— Al casierului.

— O! Ce drăguţ e! Vino la mama, puiule.

Îl ia în braţe, îl dezmiardă; repede găseşte cheia şi scoate din cufăr câteva bomboane. Dragostea Sofiei pentru copil apropie şi mai mult pe Elena de dânsa. Copilul arată toate câte le ştie: „Ianuae, febuae”, „Un copil odată mic ca dumneata”, numără, arată cum face popa când vine cu botezul... Sofia şi Elena fac haz; ceasornicul bate cinci — casierul e în pragul uşii.

Nu se mai poate înlătura întâlnirea. După o foarte scurtă socoteală, Elena se scoală:

— Soră-mea Sofia — domnul Iosif Dănescu, casier.

Sofia se uită de la unul la altul; dar surâsul început la vederea lui îi piere de pe buze când vede faţa serioasă a Elenei, cu o dungă între sprâncene, care îi dă un aer de desăvârşită cinste.

În seara aceea casierul nu vine, a doua zi însă e sărbătoarea aşteptată de atâta timp, e ziua copilului. S-ar putea să n-o petreacă împreună? De nu s-ar duce, Elena şi-ar închipui că o socoteşte părtaşă la vinovăţia soră-sii. Nu e vorbă, că pentru dânsul nu trebuiesc cuvinte ca să-l hotărască a merge; aşa face de mai bine de o lună, acum i-ar fi greu să poată face altfel.

E o adevărată sărbătoare a doua zi, de când vin până pleacă. Iată surpriza costumului de marinar lucrat în ascuns pentru copil. Sunt toţi de părere că-i şade de primejdie. Sofia mai ales nu-l mai lasă din braţe. Trebuie să-i repete iar toate flecuşteţele spuse ieri; şi râd în cor, şi se bea, în sănătatea lui, vutcă făcută de mâna Elenei, pe când Sofia cântă la clavir semnalul de urare. Au fiecare cuvinte deosebite pentru a fi veseli.

Aflarea acestui străin în casă îndreptăţeşte pe Sofia să apropie pe

Elena de dânsa pe drumul vinovăţiei. Şi dacă e aşa (că nu se poate să fie altfel), n-o să mai aibă de acum nici rarele mustrări şi licăriri de părere de rău, făcute din compararea vieţii ei cu a soră-sii. Parcă asta e sfântă? Parcă ea nu petrece? Negreşit, mai puţin decât ea; dar e şi mai urâtă şi mult mai mare, şi apoi copilaşul, care însenineaza casa; o idilă a soră-sii şi dânsa surprinzându-i în flagrant delict! Astea au farmecul noului şi neaşteptatului; sunt atâtea lucruri de care o să facă haz la Bucureşti, istorisindu-i actualului. Şi cine ştie, poate de rândul viitor a să-l aducă şi pe el.

Casierul ar putea să fie serios şi ursuz? Ce ar semăna? Lasă că e ziua copilului; dar mai întâi ar fi de-a dreptul necuviincios, şi nu numai faţă cu Sofia, căreia trebuie să-i dea să crează că nu ştie nimic, ci chiar faţă de Elena, s-ar cuveni să-i arate că a mai uitat din greşelile Sofiei.

Elena asemenea e veselă de recunoştinţă pentru purtarea casierului cu soră-sa, de dorinţa de a nu-l trăda în prefacerea lui că nu ştie nimic — şi mai ales de nevoia de iertare şi de mângâiere adunată încet-încet în vremea din urmă.

Drept e că acestea sunt cuvintele de la început; mai târziu nu mai au trebuinţă de ele, căci se răspândesc din Sofia valuri-valuri de veselie şi de încântare. Ce graţie în cele mai neînsemnate mişcări! Ce vioiciune sclipitoare în ochi şi ce măiestrie în mânuirea vocii! Ce perfecţie de gust în alegerea rochiei aproape albă, cu câteva funte în care se amestecă roşu-închis, violet-închis, verde-închis, şi care, totuşi, departe de a părea încărcată, pare simplă şi-i dă un aer de pasăre rară din ţările calde! Ştie atâtea glume hazlii, mângâie copilul aşa de frumos, cântă la pian atât de bine! Toate acestea sunt nimicuri încântătoare, mai ales pentru casier şi pentru Elena, provinciali nepricepuţi. Ei nu-i găsesc nici un cusur, ci sunt fermecaţi de drăgălăşia Sofiei, care a dărâmat orice sfială şi i-a adus în apele lor.

Seara, după ce casierul pleacă, Sofia se apropie de soră-sa:

— Ce e cu omul ăsta, ţaţo?

A! cum şi-ar deschide inima Elena; dar într-o clipă îşi face în minte nenumărate judecăţi. Ar înţelege-o Sofia, când n-are la îndemână o poveste de dragoste cum i-ar plăcea ei? Ce să-i spuie? Viaţa lor tihnită, rămasă aceeaşi din prima zi până acum? Dar, ori n-ar crede-o, ori, dacă i-ar da crezământ, ar întâmpina-o cu hohote de râs.

De aceea, când Sofia îşi repetă întrebarea, Elena îi răspunde serioasă:

— Nimic.

— Cum nimic?

— Nimic.

Şi se despart să se culce; Elena, tristă că n-are cui să se destăinuiască, Sofia, înciudată şi hotărâtă să descopere adevărul.

* * *

În seara celei de a cincea zi de la venirea Sofiei, casierul se întoarce acasă trist. Parcă n-ar mai fi el, cel care până acum în fiecare seară mulţumea în gând cui îl adusese în acest oraş, unde dase peste o femeie bună, care-i ţinea de urât şi-i îngrijea copilul ca o mamă.

Din toate socotelile ce-şi face şi-şi desface, încheie că e nenorocit, că traiul ce-l duce e fără noimă.

Zadarnice îi sunt încercările de a adormi; nu-l lasă o vedenie care i se ţine cu îndărătnicie înaintea ochilor.

E o singură fiinţă făcută din două. Iată: un trup mlădios... o rochie simplă numai cu trei funte de culori vii, dar închise... dintr-un cuib de dantele iese o mână albă ce se întinde către dânsul... din alt cuib de dantele un gât încântător... Şi iată chipul... E trupul şi chipul Sofiei, cu gura ei ispititoare, cu nasul ei puţin cam ridicat... Doar la frunte nu seamănă; fruntea e largă, părul negru dat în sus ...fruntea Elenei cu dunga dintre sprâncene, care-i dă un aer de desăvârşită cinste.

Ce nedesluşite lucruri ştie el despre astă femeie! Parcă a greşit odată şi seriozitatea ce acum îi vede pe chip trebuie să-i vie din remuşcare pentru vina ei... şi pentru supărarea adusă unei surori bune a ei... şi parcă sora ei ar fi ea însăşi.

Închide ochii, o vede învăţând pe copil poezii, ori cosând cuminte la maşină — şi ar vrea s-o vadă mereu aşa; închide ochii iar, o vede râzând cu hohote la pian, ori ciripind în joc cu copilul ca o pasăre zburdalnică — şi aşa ar vrea s-o vadă întruna; iar când n-o mai poate vedea nici într-un fel, nici într-altul, se aşează pe pat şi chinuieşte colţul perinei.

Vezi că şi Sofia, ca să descopere ce e între el şi soră-sa, a întrebuinţat faţă de dânsul toate meşteşugurile, urmărind pe chipul Elenei efectele văditei robiri a prietenului ei.

Şi ce bine se pricepe Sofia!

Dacă nu sunt de ajuns îngenuncherile pe covor pentru a se juca drăgălaş cu copilul, ea ştie şi să vorbească cu glasul tremurător de „farmecul dureros al micilor lucruri neînsemnate care aduc aminte o viaţă atât de iubită!... şi pentru totdeauna pierdută”... Iar când o aşa scenă începe a-şi produce efectul, Sofia ştie să-l facă să crească, aşezându-se la pian şi cântând emoţionată.

“Vezi rândunele-e-e se duc,
Se scutur frunzele de nu-u-u-c.
Se-aşterne bruma peste vi-i-i-i,
De ce-e-e nu vii? de ce-e-e nu vii?”

Elena pregăteşte ceaiul în sufragerie şi-l pregăteşte cam de mult.

Despre câte n-a avut Sofia vreme să vorbească casierului? Despre multe... şi între altele despre dezgustul ce-i inspiră viaţa zgomotoasă a Bucureştiului, despre valurile de dor ce-i năpădesc în inimă şi o cheamă aci în provincie.

—Ah! cum vă invidiez. Poftim: nici un zgomot... o tăcere aşşşşa de dulce... la casa ta... cu cei care-ţi sunt dragi... îngrijind un copil adddorabil, în care ţi-ai pune tttoată nădejdea, tttoată viaţa.

Le spune aşa de bine! Negreşit, un bucureştean rafinat ar şti să-şi dea bine seama că joacă pe sentimentala; dar micile nuanţe, vizibile pentru un cunoscător, nu le poate vedea Iosif Dănescu; ba dimpotrivă, tocmai părţile care ar dovedi că Sofia se preface sunt pentru casier dovezi de sinceritatea ei.

Şi ce uşor i-ar fărâma toată această clădire de prefăcătorii, întrebând-o de ce n-a păstrat aceste fericiri pe care le-a avut — şi de ce le-a dat cu piciorul, nesocotind sfaturile Elenei! Dar acum e prea târziu; o privire caldă, un glas duios şi o mână ispititoare, ce se întinde peste masă, scot din fire pe un om hotărât şi rece; cum n-ar îmbăta pe un om fără voinţă ca dânsul?

De unde să ia el puterea de a se împotrivi? De nicăieri. Pe când, din ochii negri plecaţi către dânsul, ia puterea de a cuprinde în mâinile sale mâna arzătoare a Sofiei şi de a o acoperi cu sărutări pătimaşe.

Sofia îşi lasă capul pe umărul lui, apoi deodată se zbate ca să-şi scape mâna... În uşa deschisă de perete stă nemişcată Elena. E aşa de albă... iar cuta dintre sprâncene atât de adâncă...

* * *

Nu i s-a întâmplat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvânt necuviincios; şi pentru o astfel de greşeală mică nu s-a zbătut până la ziuă muşcându-şi mâinile de necaz şi de ruşine? I s-a întâmplat?

Atunci o să înţeleagă chinul casierului din noaptea aceea; o să înţeleagă de ce stinge şi aprinde de zece ori lampa, fără izbânda de a goni din minte dureroasa scenă pe care n-are s-o uite niciodată. A! şi cu ce asprime se judecă: „Nebun, netrebnic”; nu sunt cuvinte aspre pe care să nu şi le adreseze; că i-a fost destul o clipă să vadă pe Elena în pragul uşii, pentru ca să se dezmeticească din beţia produsă de farmecele Sofiei. Acum se miră cum n-a murit de ruşine! Cum o să-l judece Elena? Ce neadevăruri neruşinate o să socotească ea destăinuirile despre nenorocirile lui trecute şi despre firea lui?

Nu e de nici un folos să rupă nasturii cămăşii care i se pare că-l strânge la gât, că de pe inimă nu piere greul clipelor cât a mai stat acolo după surpindere. Inima rămâne grea de ruşine şi strivită de răceala privirii,

mâinii şi glasului Elenei la despărţire.

Nu! n-a putut fi decât nebun; nu e altă lămurire; căci iată: asta e Sofia şi asta Elena. Despre cea dintâi ştie bine că e o femeie pierdută, iar despre a doua nu e el încredinţat prin el însuşi că e cea mai bună, cea mai harnică şi cea mai cinstită femeie din câte şi-a putut închipui? Nu ştie cât a suferit de nedreapta învinuire a lumii? N-o cunoaşte de atâta timp; şi în vremea asta nu i-a îngrijit dânsa de copil ca o mamă? Nu era dânsa întruparea visului visat atâţia ani în vremea când trăia singur? O femeie bună, care să-l întâmpine cu o vorbă bună în pragul uşii, căreia să-i placă ce-i place lui: liniştea şi odihna casei; să urască ce urăşte el: dezbinarea şi duşmănia zgomotoasă a lumii? Până mai ieri nu-şi făcea el cu mulţumire şi cu bucurie planul de petrecere a sărbătorilor numai cu dânsa, femeie blândă şi iubitoare de copil? Şi-acum s-au dus toate!... A pierdut prietenia femeii cu glas mângâietor, cu ochi mângâietori, cu fruntea... Ah! fruntea ei şi cuta adâncă dintre sprâncene...

Şi iată că acum, cu prilejul mustrărilor, îşi dă seama de cât loc i-a cuprins în inimă prietena nepreţuită, care până ieri îi zicea blând: „Mâine, cu bine”, şi care astă-seară, rece, i-a zis: „Adio!”

Liniştea de afară, care altădată îi plăcea atât de mult, acum îl supără, îl chinuieşte; parcă o fiinţă vie ar face-o cu tot dinadinsul, ca să nu-i poată pieri lui din minte nici atât din gândurile care-l dor.

Numai cu sutimile numărului de paşi făcuţi între sobă şi fereastră s-ar putea socoti de câte ori i s-au întors în minte aceleaşi şi aceleaşi gânduri, până când zgomotul unei trăsuri, oprită peste drum, vine să-l trezească. Ridică perdeaua... Afară se îngână ziua cu noaptea şi ninge... De atâta veghe abia poate vedea, ca prin vis, o trăsură, un birjar care potriveşte un cufăr pe capră, o femeie care se urcă. Lasă perdeaua... Îi cade sub mână un petic de hârtie pe care-l mototoleşte, nu pentru că a văzut pe Sofia plecând, ci pentru că şi-a adus aminte că va trebui să iasă din casă, că n-are decât o singură ieşire şi că o să fie silit să treacă pe sub ferestrele Elenei. Se mai poate aceasta de acum încolo? Nu! Dar mai bine ar muri decât să mai dea ochii cu dânsa. Nu se mai poate! Şi, într-o clipă de nesocotinţă, îşi ia hotărârea de a se muta.

* * *

Cu mult mai tare decât dânsul e Elena, cu toate că ei nu i-a trebuit o astfel de întâmplare pentru a-şi da seama de dragostea ei pentru casier.

Să iubeşti pentru întâia dată într-o viaţă de treizeci de ani — şi nu din orbirea patimii, ci din încredinţarea socotită că dintre toţi oamenii acesta este cel mai vrednic de iubirea ta; să fii atât de dezlegată de lume, încât să n-ai pe nimeni căruia să te destăinuieşti; să-ţi faci o sărbătoare din gândul că odată şi odată poate îţi va sosi ziua fericită a mărturisirilor... şi

apoi să surprinzi pe acela în numele căruia te închini dând alteia semnele iubirii la care năzuiai în tăcere!...

O alta s-ar fi trădat măcar printr-un gest. Elena însă e atât de stăpână pe sine! Liniştită s-a arătat faţă de ei, liniştită mai apoi faţă de soră-sa în scena de explicaţie, din care a ieşit hotărârea Sofiei de a pleca; iar mai târziu, în odaia de culcare, Elena n-a umblat cu neastâmpăr, nu s-a zbătut cu disperare până la ziuă, ca fostul ei prieten.

Numai cine ar fi citit dincolo de liniştea ei ar fi putut ghici, din patima cu care a îmbrăţişat copilul la plecare, ce gol dureros avea în inimă. Ştia ea bine că-l îmbrăţişa pentru cea din urmă oară, înţelesese desluşit că vinovatul nu va mai da ochii cu dânsa.

* * *

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

E strigătul cu care casierul e întâmpinat la intrarea sa în localul clubului civililor. Vin toţi să-i strângă mâna, că e singurul om din tot oraşul împotriva căruia nu au nimic rău de spus, şi nu e unul care să fi mers cu vreo treabă la casierie şi să nu fi rămas mulţumit de graba şi de bunăvoinţa casierului pentru a-l sluji. Un singur lucru se spunea până acum, anume că prea era retras de lume, prea era ursuz; şi iată că face ruptoarea, vine la club. Şi vine din toate părţile acelaşi strigăt:

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

Dacă ar şti ei că din hotărârea lui de a veni la club nu se cuvine nici o parte dorinţei de a se împrieteni cu dânşii!

De trei zile de când s-a mutat de peste drum de Elena nu mai are astâmpăr, nu-şi mai găseşte loc. Şi parcă într-adins afară e o vreme nesuferită, o lapoviţă care-l omoară. Că, dacă ar fi frumos, ieşind de la slujbă s-ar duce să se plimbe pe şoseaua mănăstirii până la vremea mesei şi după-masă; dar aşa, e silit să vie acasă. Casă friguroasă, lucrurile rău aşezate. Îl supără silinţele servitoarei de a le aşeza pe placul lui; îl necăjeşte până şi copilul. N-a fost astă-seară de o asprime ce nu şi-o ştia, când i-a cerut iar să-l ducă la Coca-mică?

Nu de dragul celor ce găseşte acolo, ci de dorinţa de a fugi de el însuşi a venit la club, iar acum se miră de ce a făcut-o.

Ce-i pasă lui de opiniile politice ale domnului Dincă Micşuneanu, care (chiorul printre orbi) explică într-un colţ onorabililor Petrică Marinescu, Ioniţă B. Matei şi Nicolae Posic că „astea... taxiele, care asta... vin de se pun pe popor, fac, mă-nţelegi?... cum să zic?... stai că-ţi spun acum”...

Ori ce-i pasă dacă completul tribunalului joacă *ferber* cu un băieţaş, fecior de bani-gata (pe socoteala ăstuia din urmă)?...

Şi ce-i mai pasă, iar, dacă în celalt colţ, vreo câţiva alţi stimabili se

întreabă cu îngrijire ce catastrofă politică sau economică se pregăteşte, de vreme ce Nicu Racu s-a hotărât să consume o cafea turcească cu rom?

Iată dar cu ce a schimbat, dintr-o nebunie, liniştita lui fericire: cu o sindrofie de străini nepăsători. Ce poate avea el cu dânşii în afară de treburile casieriei? Şi fiindcă nu-i mai place casa lui (că nu-i mai place), trebuie să înceapă iar traiul de câine hârbar, ca în vremea de care-şi aduce aminte cu groază.

— Ei! lume nouă.

E prefectul care, intrând, dă cu ochii de casier.

— Ce mai faci? În sfârşit, te-ai hotărât să ne faci onoarea... Ei! ce bine îmi pare! Ştii să faci ceva?... Ce ştii? Panţarolă ştii?

Ştie. Şi asta îi aduce aminte vremea în care a învăţat-o: sindrofiile fostei lui soţii.

Prefectul interpelează pe alţi tovarăşi:

— Antonescule, faci o panţarolă?

Antonescu asta aştepta:

— Doctore Fana, faci o panţarolă?

Şi încep să joace panţarola. Dar gândul lui nu e acolo, ci la prietena pierdută. Şi pierdută pentru cât? Pentru o lună, pentru un an? Nu, pentru totdeauna. Căci acum s-ar putea să mai dea ochii cu dânsa? Adică s-ar mai putea?...

Se cere treflă, el joacă pică.

— Unde ţi-e gândul, casierule? îl întreabă intim prefectul.

Unde să-i fie? Aici. Şi ca să dea şi el o explicaţie, spune că nu e obişnuit cu aceste cărţi. În clipa aceea se gândea cât de aspru fusese cu copilul.

Partida urmează din ce în ce mai încordată pentru ceilalţi. Numai el nu se poate ţine de dânsa.

Se cere cupă, el taie cu treflă.

— A! pardon, am cupă.

— Ei! zice prefectul, ce să ne mirăm noi? Parcă nu ştim?

Ceilalţi zâmbesc, fac haz. Casierul se apără:

— Mă doare capul foarte rău.

— Ei aş! nu mai spune. Ştim noi unde te gândeşti. Parcă noi trăim sub pământ ca dumneata?

La sfârşitul partidei, casierul se foloseşte de prilejul că la masa completului tribunalului se iscase o ceartă, în care se amestecă toată lumea, se dă pe lângă prefect:

— Vă rog să mă iertaţi. Mă doare grozav capul. Nu mai pot urma jocul.

Şi iese.

Iată-l acum cu ce duşmănie loveşte pietrele cu bastonul, închipuindu-şi că ar lovi pe prefect pentru cuvintele lui. Şi ceilalţi făceau haz, ticăloşii! Adică de ce ticăloşi? Nicidecum? Ticălos e el, căruia nu-i

mai rămâne nici putinţa de a face să înceteze bârfelile lumii, că desigur toţi or fi bârfind. Şi acum despărţirea lor, care n-o să întârzie de a fi aflată, o să le fie o dovadă mai mult... da, o dovadă mai mult.

* * *

Tată-său e dus la casierie, slujnica spală în cuhnie, şi el stă singurel la fereastră, privind fulgii de zăpadă care se cern încetişor de sus.

Nu mai pricepe nimic. De patru zile nu mai merge la Coca-mică. Dar de ce? Parcă Coca-mică nu e bună? Ba e bună... Tată-său e supărat mereu. Aseară l-a împins şi a ieşit trântind uşa; pe urmă noaptea târziu era îmbrăcat, cu pălăria în cap; în genunchi lângă pat îi săruta mâna... Adică de ce s-a mutat de lângă Coca-mică?... acolo era peste drum... se ducea numaidecât... dar aicea e departe... departe... parcă el nu ştie unde e?...

E aşa de trist lucru seriozitatea unui copil!

Vrăbiile care ciripesc lângă geam nu-l mai distrează ca de obicei. Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei şi cu capul în mâini stă şi-şi face în creieraşul lui socoteli de om mare, de cum ar merge la Coca-mică: drept, drept înainte până la cârciuma lui „Nitulae”; pe urmă la stânga şi pe urmă iar drept şi pe urmă e un plop mare; ăla e plopul de la Coca-mică. Dar Maria nu vrea să-l ducă... i-a spus tata să nu-l ducă, şi paltonul e în dulap, şi dulapul nu poate să-l descuie.

Atunci, jumătate cu judecată, jumătate fără judecată, copilul iese binişor din casă şi o porneşte fără palton şi fără pălărie. Întâi merge încet; apoi începe să alerge, parcă l-ar goni cineva.

Elena, care era la fereastră, când îl vede dă un ţipăt şi-i iese înainte speriată.

— Cum ai venit?

— Sin...gur, abia poate el răspunde gâfâind.

Ea îl ia în braţe, îl duce în casă ca în ziua dintâi, veselă că-l vede, îngrijată că a venit numai aşa.

„Doamne! de n-ar răci!” Şi îl îmbracă în şalul ei, îl apropie de sobă, pe când el îi spune pe neîntrebate toate câte le ştie şi din care Elena simte şi înţelege toată ruşinea şi căinţa casierului. Apoi, reîncep amândoi lecţia întreruptă de patru zile, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Sunt plânsete când, înainte de cinci ceasuri, vrea să-l trimită acasă. Dar e aşa de înţelept! Când Elena îi spune că, dacă o iubeşte, să plece acasă, copilul îşi curmă deodată plânsul, se lasă să-l îmbrace cu hainele aduse de slujnică şi pleacă.

Nu-l aşteaptă mustrări acasă; dimpotrivă, tată-său îl cuprinde în braţe, îl sărută, îl dezmiardă, privindu-l cercetător, parcă ar vrea să vază pe dânsul urmele mângâierilor Elenei, şi-l întreabă iar; dar ce poate să-i spuie copilul? Un om mare, trimis acolo, nu i-ar fi putut aduce răspuns desluşit

de ce gândeşte Elena despre dânsul...

* * *

Ştiuta şi străvechea comedie, care ţine de când lumea şi cât lumea o să ţie... Au jucat-o mii şi mii de neamuri înainte; şi împăraţii cârmuitori de lumi în palaturi şi robii nemernici în lanţuri, şi înţelepţii, şi nerozii, dar farmecul nu i l-au secat; a mai rămas câtva şi pentru bietul casier, care de câteva zile îşi aduce singur copilul până aproape de casa Cochii-mici.

E dureroasă şi ridicolă tot într-o vreme iubirea unui om în toată firea, care a alergat azi oraşul întreg ca să găsească vreo câteva micşunele degerate, pe care le trimite prin copil stăpânei gândurilor lui...

* * *

Elena iese însăşi, pentru a duce copilul acasă. Nu sunt încă nici cinci ceasuri... Casierul nu s-a întors, iar uliţele sunt pustii... afară e înserat, n-are cine s-o vadă.

Dar după ce a dus copilul până la uşă, când se întoarce şi vrea să iasă din curte, se găseşte faţă în faţă cu un om, care a urmărit-o şi acum o opreşte:

— Ah! iartă-mă, iartă-mă!... Am fost un ticălos... un ticălos... Iartă-mă...

Ea se dă înapoi spre uşă...

Elena e într-un jeţ, cu mâna stângă peste ochi, cu mâna dreaptă în mâinile casierului, care stă în spatele jeţului aplecat într-o atitudine de umilinţă... şi nu îndrăzneşte să-i sărute mâna.

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR

Grea meserie e aceea de judecător pentru unul care pricepe însemnătatea misiunii lui şi pe care-l interesează direcţia mersului stărilor sufleteşti ale oamenilor.

Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele, ca să întrebuinţeze termenul tehnic, scornit probabil în bătaie de joc, *graţioase*, pe care le îndeplineşte în camera de chibzuire, în lipsa părţilor; şi altele *contenţioase*, procesele.

Cele dintâi sunt de o banalitate, de-o secăciune ce nu se poate pricepe până nu ţi-ai făcut creierul cenuşă lucrând la ele. Autentificările de acte de vânzare, de împrumut, de închiriere, de tovărăşie, chemări în judecată, conturi de epitropii, procese-verbale de ale primarilor, subprefecţilor, portăreilor — toate scrise într-un stil greţos, impersonal, mort şi neînsemnat ca o para ştearsă. Oricât le-ai stoarce, nu poţi scoate din ele un dram de judecată generală.

Al doilea fel de lucrări sunt procesele. Acestea nu sunt lipsite de interes, dar au o dureroasă înrâurire asupra firii judecătorului.

Vecini care se mănâncă între dânşii pentru un deget de pământ, tovarăşi care se înşeală unul pe altul, rude care duc ani întregi judecată cheltuind o mie ca să câştige o sută, fraţi care, măcar că au trăit alături, îşi contestă frăţia, zilnica defilare a unor oameni care vin urâţiţi, cu venele gâtului umflate de grija pierderii sau câştigului unui lucru adeseori neînsemnat, gândul că nici acolo acasă nu poate unul să iasă pe prispa casei lui, fără ca să nu aducă în tâmplele celuilalt un vârtej de sânge clocotitor, toate astea sădesc încet în sufletul judecătorului un dispreţ şi un dezgust de oameni, care-l pot duce la o desăvârşită mizantropie.

Şi apoi, de câte ori simte bine că dreptatea nu e de partea celui care totuşi trebuie să câştige procesul?

Ştie bine că unul căruia i s-a luat pe nedrept pământul de către un altul nici n-are, nici nu-i vine să dea unui avocat cât i se cuvine; că d-aia mai totdeauna vine însoţit de un avocat slab; că, dimpotrivă, împilatorul — făcându-şi socoteala că, chiar de-ar da jumătate din lucrul luat pe nedrept, tot rămâne în câştig cu cealaltă jumătate — vine cu un avocat bun, talentat, cunoscător profund al codului, al tuturor piedicilor şi curselor, de care-şi fereşte cu grijă clientul şi pe care le întinde cu măiestrie în întuneric sub paşii protivnicului.

Câte inechităţi strigătoare e silit judecătorul să săvârşească pentru respectarea legii şi de câte ori rămâne cu inima strivită de pasul greoi al principiului triumfător!

Răsfoiesc un carnet în care treceam note aproape zilnice, în vremea când eram judecător.

Ici şi colea siluete şi mutre de împricinaţi; câteva depoziţii hazlii de martori; crâmpeie de procese-verbale: „repezindu-se la el cu forţă majoră îl insultă de mama sa Sevastiţa, română, majoră, domiciliată în aceeaşi comună”.

Încolo, reflecţii aspre. Dar adevărate la adresa avocaţilor şi gânduri de o amară mizantropie.

Abia următoarele câteva bucăţele interesante:

* * *

Substitut la Piteşti. Un ţăran bătrân, care umblă în cârje, intră în cancelarie tainic, închide uşa binişor, uitându-se împrejur, se apropie şi sprijinindu-se de masă, întreabă încet şi serios:

— Ce s-a făcut, taică, cu jalba mea?

— Care jalbă?

— Jalba mea, cu ăla dă mi-a fermecat picioarele, dă mi le-a betejit.

— Care ăla?

— Ce, nu ştii? Aaa! stăi să-ţi spui.

Şi începe să istorisească, cu intonaţii convingătoare.

— Ghinisem la târg — acu la Crăciun se-mplineşte anu — să târguiesc câte ceva şi să mă-ntâlnesc cu gineri-miu, că am un ginere la Valea Corbului, colea. Aşa, mă-ntâlnesc eu cu gineri-miu, vorghim noi ce vorghim, bem noi ce bem, ne târguim noi nişte alea, de! ca rumânu care ghine la târg, că mai mult d-aia ghinisem, şi la urmă ne despărţim pă colea, pân’ dreptu cazărmii. Plec eu. Când să ies din oraş, taman amurgea aşa, şi era un ger de mama focului şi-o sprânceană roşie încolo peste dealuri, şi eram niţel cam băut... Aşa, mă pomenesc cu un ăla mic, zice: „Ia-mă şi pă mine în căruţă până mai încolo, mă neică”; un ăla mic, şi unde tremura dă frig dă era rebegit, că era un ger, maica ta, Doamne!... Şi nu era rumân, era altă naţie, că vorghea altă limbă. Şi-l urc, taică, în căruţă. Acu, eu nu ştiu cum am făcut, c-am adormit şi când m-am trezit mai încolo, ce să văz, vericule? era plecat peste picioarele mele şi mi le descânta, mi le fermeca în limba lui, că nu era rumân, era altă naţie, că vorghea altă limbă. Eu dacă am văzut aşa, mi-am făcut cruce, şi el s-a dat jos pe la spatele căruţei. Era lumină ca ziua şi l-am văzut cum se ducea pe zăpadă, încolo, până a intrat în pădure. Când am ajuns acasă dinspre ziuă şi-am dat să mă dau jos din căruţă, pace; nu puteam şi nu puteam. M-a dat jos nevasta cu un alt rumân. Pasămite el îmi betejise picioarele. Şi să zici c-a dat cu paru ori cu ceva, aşi! cu vorba, numai cu vorba; şi nu era rumân, era altă naţie, că vorghea altă limbă. Şi m-a învăţat un conţiliu de la noi ca să-l dau în judecată şi mi-a făcut şi o ţâr’ de jalbă aici şi zicea că-mi ghine cetate.

— Du-te acasă, moşule, că s-a pornit citaţia, o s-o primeşti.

— Aşa? Să trăieşti, taică, mă duc.

Pleacă foarte vesel, săltându-şi zeghea pe umeri.

Afară la uşă râde şi spune aprodului:

— Hî-hî! îmi vine cetate. Mi-a spus domnu pricoror. Mă duc. Şi vezi, nu era rumân, era altă naţie.

* * *

Tatăl e dat afară din cancelaria procurorului, unde rămâne numai fii-sa, ca să istorisească cum s-a întâmplat faptul.

E foarte frumoasă, plânge şi spune:

— Eram cu ghitele la câmp, când mă pomenesc că ghine şi intră în vorbă cu mine; după ce mai stă ce mai stă, văz că bagă deştele în gură şi şuieră o dată. Eu zic: „Ce faci, mă Voicule? de ce şuieri?...” Şi numai mă pomenesc că ies din pădure alţi doi flăcăi tot din sat de la noi şi vin şi pun mâna pe mine şi mă ia şi mă târăşte în pădure tocmai la ulmul lui Nichita... M-am zbătut eu... am ţipat... am dat să muşc, da’ pe urmă nu mai ştiu, că dacă m-am trezit, şedea lângă mine... Tocmai pe urmă am văzut eu...

E trecută în odaia de alături unde o examinează doctorul, al cărui glas se aude dictând grefierului: „... Coruncule mirtiforme... urme de violenţă pe părţile externe... externe, nu interne ...vânătăi provenite prin lovire...”

— Fapt recent petrecut ieri, zice doctorul intrând.

Procurorul, care s-a plimbat de-a lungul odăii, porunceşte aprodului să aducă pe inculpat. E un flăcău voinic, brun, cu gene lungi, cu ochi sclipitori. Cum intră e înhăţat de piept de procurorul care-l suceşte, îl zguduie, îl răsuceşte şi-i strigă:

— Cum ai făcut, tâlharule, să necinsteşti fata? hai?

Flăcăul se pierde; dar când îl lasă din zguduit, se reculege.

— Cu voia ei, domnule procuror; nu mă omorâţi... zău! cu voia ei. Să nu mai apuc să calc iarbă verde.

— Cum cu voia ei, tâlharule?

— Cu voia ei. Ea m-a chemat. A trimis p-o vară a ei de mi-a spus că m-aşteaptă la marginea pădurii; şi dac-am văzut, m-am dus şi am găsit-o. Şi aşa e, dar cu voia ei, nu cu sila, cu voia ei.

— Dar vânătăile de pe trup tot cu voia ei le-ai făcut, măi tâlharule?

— Alea tat-su i le-a făcut, tat-su şi frati-su al ei. A bătut-o de ziceam c-o omoară. A scăpat-o maica. I-a dus şi rachiu s-o tragă mă-sa că ziceam că moare.

Fata e adusă şi confruntată.

— Ia auzi, fă, ce zice ăsta, cu voia ta.

— Minte! minte! care cu voia mea? Minte!

— Minţ eu, fă Ilinco?

— Minţi! Minţi!

— Fă Ilinco, gândeşte-te ce faci. Mă bagi la puşcărie şi e mai mare păcatu. Dă frica lui tat-su spune aşa, domnule procuror, că îi e frică. Da' nu-ţi mai fie frică, fă, că aici suntem naintea domnului procuror şi n-are ce-ţi face...

— Cu sila! Minţi! repetă fata, neridicând ochii.

Parcă e o fiară şi totuşi frumoasă foc.

— Minţ, ai? n-ai trimis tu pă Sanda, pă var'ta să mă cheme, fă? Nu mi-ai dat tu ştergaru ăsta? Dă la cine e ştergaru ăsta? Dă la cine ai tu inelul ăla din deşt, ai? Nu ţi l-am dat eu?

Fata se dă înapoi lângă fereastră.

— Nu venişi tu numai cu mine la Drăgaică de la târg de la Dragoslavele, singuri amândoi în poştalion, şi nu ne-am iubit? Spune, fă, că-ţi faci păcat, şi mă bagi în puşcărie pe degeaba, spune, de!...

— M...m...minţi!

— Astea ţi-a fost vorbele? Astea ţi-a fost făgăduielile? Şi încă mi te mai jurai lângă crucea din valea Velinaşului...

Fata s-a învelit în perdeaua ferestrei şi plânge, plânge cu hohote:

— Voicule, mă omoară taica... V...Voicule, mă omoară taica.

* * *

Inculpatul e dat în judecată pentru că a bătut crunt pe o femeie, care voia să-i ducă la oborul de gloabă vitele prinse în holdele ei.

„... Fractura cubitusului şi radiusului mâinii drepte... două luni de incapacitate de lucru..." zice certificatul medical.

Martore de fapt: muma, cumnata şi o vară a inculpatului, femei care au sărit împreună cu dânsul să scape vitele.

La înfăţişarea trecută s-au ascultat fără jurământ mama şi cumnata. Au răspuns că nu ştiu nimic. Azi e de ascultat vara.

Înainte de a fi adusă martora, se întreabă inculpatul. Răspunde cu tărie că nu e adevărat, „nu ştie la sufletul lui"; pe reclamantă trebuie s-o fi bătut bărbatu-său, care se îmbată în toate zilele şi acum aruncă vina pe el, fiindcă se găsesc în prigonire pentru un pogon de pământ şi ca să-şi scape pe bărbatu-său.

Avocatul inculpatului face semne de aprobare din cap. E foarte mulţumit de răspunsul clientului său.

Vine martora.

E galbenă, se codeşte, ţine crucea numai cu vârful degetelor, îngână jurământul cu gura jumătate; se închină pe dos, de jos în sus.

Judecătorul către martoră:

— Ia seama! Ai jurat pe sfânta cruce, înaintea lui Dumnezeu, care vede şi ştie toate, că ai să spui numai adevărul. Legea te pedepseşte dacă s-o dovedi c-ai jurat strâmb, dar înainte de lege să te gândeşti la Dumnezeu,

care nu doarme şi care te loveşte când cu gândul nu gândeşti, în ce ţi-e mai drag. Dacă vei spune minciuni şi ţi s-o întâmpla pe urmă vro urgie, degeaba o să te închini, degeaba o să te boceşti. Să-ţi aduci aminte de jurământul de astăzi!

În vremea asta inculpatul se suceşte de colo până colo, parcă l-ar lua cu frig, îşi strânge mereu cojocul la sân. Întrerupe pe judecător:

— Stai! a minţit maica şi cumnată-mea Manda. Eu am bătut-o (către vară-sa care şi-a pierdut cu desăvârşire cumpătul): spune drept, Zino! Cum ne-am dus să luăm ghitele... cum a dat să ne oprească... cum am loghit-o, cum am pisat-o... (îşi strânge cojocul la sân)... spune drept... spune tot...

Se opreşte, se uită ruşinat în dreapta şi în stânga la lumea din sală, pe urmă lasă capul în jos şi, răsucindu-şi căciula, zice simplu:

— Îmi sunt acasă amândoi copilaşii bolnavi de anghină în gât.

* * *

La Curtea cu juraţi.

Tudose Petre şi Marin Petre, amândoi flăcăiandri, unul de 19, celalt de 17 ani, au omorât pe Lixandru Anghelina Văduva.

E obicei la ţară ca în noaptea Moş-ajunului băieţii să se adune la unul dintre dânşii şi să vegheze până spre ziuă, când pleacă cu colindeţele. Fiecare dă gazdei un ban de zece, pentru băutură şi pentru gazul ce se arde. Se cheamă *banul de lumină*. S-au adunat de rândul ăsta la Lixandru. Tudose şi Marin i-au cerut să le mai dea ceva de băutură, dar Lixandru s-a împotrivit, văzându-i cam trecuţi. Ceartă; bătaie. Dacă nu l-ar fi lovit de la început cu ciomegele în cap, Lixandru ar fi putut da cu amândoi de-a azvârlita. Era cel mai voinic flăcău din sat. Doctorul se miră în *visum et repertum* cum a mai putut trăi cu toate oasele capului fracturate şi cu aşa meningită traumatică.

Amândoi acuzaţii, albiţi la faţă de cele trei luni de prevenţie, stau nătângi, buimăciţi de privirile îndreptate către dânşii; nu ştiu unde să-şi ţie mâinile. Îndărătul lor, Tinca, mama lor, plângând cu mâna peste gură.

Dincolo, partea civilă, mama mortului. E cu părul zbârlit, cu privirea rea şi rătăcită.

Preşedintele, adresându-se ei:

— Dumneata eşti Anghelina Văduva, mama mortului?

— Eu.

— Te constitui partea civilă? Cu cât?

Anghelina se uită de jur-împrejur. N-a priceput.

— N-auzi? cu cât te constitui partea civilă?

— Ce e aia?

— Câte parale ceri?

Anghelina vorbeşte repede, cu vrăjmăşie şi cu disperare:

— Ce? bani? Să mi-l plătească pe Lixandru al meu în bani? Ce să fac cu ei? N-am ce face cu ei; că atâta am avut, pe Lixandru, şi mi l-au mâncat câinii ăştia; că uite aşa i se scurgeau creieraşii lui pe nas şi nu mai ştia să zică nici „maică”; numai arăta cu mâna la cap... N-am ce face cu banii, da’ să mi-i băgaţi în pământ, unde mi s-a dus Lixandru meu, să iasă d-acolo când o ieşi Lixandru meu...

Întorcându-se către acuzaţi, vede pe Tinca, mama lor, care plânge în tăcere.

Anghelina îşi trece mâna peste ochi, schimbă tonul şi cu o voce groasă şi duioasă:

— Or mai bine nu, că decât să pătimească şi mă-sa lor ce pătimesc eu...

Îşi acoperă faţa cu mâinile şi cu un strigăt de sfâşietoare deznădejde:

— Aaah! Tinco! Şi drag mi-era să am şi eu flăcău la coasă.

UN OM

Scâârţ! Se deschide poarta şi intră, cine? A! minunat! în sfârşit, o să pot afla cine e figura asta nouă pe care o văd de vreo câtăva vreme în oraş. De la poartă până la chioşcul în care stau e o bucată bună. Vine încet, cu paşi mărunţi, cu ghiozdanul la subsuoară, făcându-şi vânt cu pălăria şi oprindu-se din când în când ca să admire florile. E îmbrăcat curat şi cuviincios, dar nu-l poţi privi fără să-ţi vie să zâmbeşti, pentru că e o nepotrivire nespus de hazlie între micşorimea lui, figura lui gravă — păr alb şi creţ cu cărare la mijloc, barbişon şi mustăţi ca zăpada, mutră de ambasador — şi umblatul pe jos cu un cogeamite ghiozdan la subsuoară.

M-a văzut. Se opreşte în pragul chioşcului.

— Salut cu respect. Aveţi de plătit două trimestre: ianuarie şi aprilie.

— ?...

— Eu sunt agent de percepţie. Nu v-aş supăra, dar mă sileşte perceptorul.

— Şi cât e de plată?

— Optzeci şi patru de lei.

Îşi pune pălăria pe scaun, iar pe masă ghiozdanul cât toate zilele, pe care-l deschide ca să caute condica de recipise şi caută, caută desfăcând una câte una hârtiile. În sfârşit, a găsit-o.

— Mă rog, nu s-ar putea să plătesc numai un trimestru?

— Cum să nu! Să vă scot chitanţa pentru un trimestru?

— Da.

Îl poftesc pe scaun şi-i întind călimara. El stă, îşi pune ochelarii, care-i desăvârşesc înfăţişarea de diplomat bătrân; şi începe să scrie tacticos, aplecând capul când la dreapta, când la stânga.

Grozav aş vrea să ştiu cine e omul ăsta. Chem servitoarea.

— Na, trimite să schimbe hârtia asta şi, până s-o întoarce, să ne aduci două dulceţuri.

Bătrânul ridică ochii de pe condică şi mi-aruncă o privire plină de recunoştinţă; apoi, după ce a sfârşit de scris recipisa, în josul căreia şi-a pus iscălitura complicată cu fel de fel de rotocoale şi de puncte, începe să-şi facă vânt cu pălăria, uitându-se de jur împrejur.

— Rai aveţi aici, nu altceva.

Apoi după o lungă tăcere:

— Frumos orăşel.

— Dumneata nu eşti d-aici?

— Nu. Eu sunt bucureştean.

— Păi cum de-ai ajuns aici agent de percepţie?

— Păcatele omului — altfel ce-o să zic? —, dar n-am cuvinte să

mulţumesc şi pentru bucăţica asta de pâine.

— Eşti însurat?

Suspină adânc.

— Da.

— Copii ai?

— Nu, am avut.

După o lungă pauză, în care vreme şi-a luat dulceaţa, descoperind că printre celelalte hârtii de slujbă care-i umflau ghiozdanul era şi o gazetă în care era învelită o cămaşă curată şi scrobită, am înţeles că fac rău cercând să-l silesc la destăinuiri. Dar el şi-a pus paharul jos şi a început încet, simplu, fără umbră de emoţiune în glas ori în mişcări:

— Eu n-am fost totdeauna aşa cum sunt azi. Am fost negustor. Prăvălie ca a mea n-avea decât Stancu Becheanu şi cu mine. Îmi mergea bine; dar mi s-a întâmplat de mi-a murit băiatul de tifos... băiat mare, şaisprezece ani, voinic, premiul întâi până-ntr-a cincea gimnazială. M-am îmbolnăvit şi eu tot de tifos, boală grea, mai eram şi cu inima friptă... Am scăpat, dar nu mai mergea, am rămas cu o slăbiciune la cap... Negustoria e grea, va să ai mintea ascuţită, a început şi concurenţa. Am lichidat-o... mi-a rămas patruzeci de mii de lei! Păcatele omului! Atunci m-au luat ăsta, cum îi zice... ei! bată-l să-l bată, d-a ţinut axizele Craiovei... Şi m-a luat şi pe mine tovarăş. Ce să-ţi mai spun şi cum să-ţi mai spun? A dat faliment şi am rămas pe drumuri... D-atunci, mă cunoştea unul şi altul, mi-a dat aşa câte o slujbuliţă la percepţie, la vămi, iar la percepţie. Acum mi se suprimase postul şi m-a numit aici... Ale vieţii... dar nu-mi e de mine. Bărbat, cu slujbă, cu alergătură, mai te distrezi, mai uiţi... dar nevastă-mea.. iartă-mă Doamne şi nu mă pedepsi! i-am prăpădit zestrea ei, două mii de galbeni. Şi să ajungă ea, femeie cumsecade, pension, franţuzeşte, nemţeşte, mai rău ca o slujnică, acum la bătrâneţe... asta e buba vieţii mele. Şi să zici măcar o dată o vorbă de cârteală la ea... Nici una! Singură găteşte, singură mătură, singură munceşte ca o slugă. Iartă-mă Doamne şi nu mă pedepsi!... Vrea să şi spele. Zic: „Asta nu, prea îmi încarc sufletul; mai bine mă las eu de tutun”. De douăzeci de ani, tot trenţele alea le cârpeşte, le înnădeşte, aia crescută în belşug. Eu ce să-i fac? că eu n-am leafă: remiză. Pe aprilie, acum la Paşte, mi-au venit 27 de lei... D-aia zic, aştept şi eu sfârşit creştinesc şi dacă ar vrea Dumnezeu şi Maica Precista să murim amândoi odată. S-o laşi aşa... singură... Săraca!...

A venit servitoarea cu banii. Îşi primeşte 42 de lei, îşi ia ghiozdanul la subsuoară:

— Salut cu respect, şi Dumnezeu să vă dea bine. Noi, perceptorii, nu prea suntem primiţi cu dulceaţă şi cu cafea.

Se duce încet, cu paşi mărunţi şi măsuraţi. Aproape de poartă e o loază cu mixandre frumoase. Se opreşte, le admiră, se uită înapoi, se codeşte şi, în sfârşit, se întoarce cu pălăria în mână.

— Uite ce e. Nu vă supăraţi. Daţi-mi voie să rup şi eu două

mixandre. Noi n-avem unde pune flori, o odăiţă, curte nu, nimica nu... Şi grozav îi plac mixandrele nevesti-mii.

MICROBUL

Patru copişti avea cancelaria parchetului curţii: trei bacalaureaţi, şi anume: Lipescu „Nababul”, numit aşa pentru că era foarte bogat; Tomaidi, zis şi „Grecuşorul”; Ionescu, supranumit „Musicus”, pentru că avea darul de a cânta frumos, şi, în sfârşit, un nebacalaureat, Iorgu Popescu, poreclit „Microbul”.

Gălbeneala faţei acestuia din urmă îi câştigase din partea lui Tomaidi porecla de „Floarea dovleacului”, iar micimea şi urâţenia lui făcuseră pe Nababul să-i zică într-o zi „Microbul”; şi pentru că acest nume avea, pe lângă asemănarea cu dânsul, şi meritul actualităţii, aşa-i rămăsese porecla. Trebuie recunoscut Nababului că avea talent la născocirea poreclelor, căci în adevăr nu s-ar fi putut găsi una mai nimerită pentru Iorgu Popescu, strâmb şi prăpădit cum era.

Musicus, căruia îi plăcea latineasca şi care susţinea că ar fi descoperit uneori în ochii lui Iorgu Popescu o lumină blândă şi tristă, propusese într-un rînd să i se completeze numele în „Microbus melancholicus”; dar această moţiune a fost respinsă după stăruinţele Nababului, care nu voia să-şi micşoreze meritul originalităţii printr-o colaboraţiune.

Vârsta Microbului era, pentru cei trei studenţi în Drept, obiectul unei perpetue controverse.

Tomaidi, întemeindu-se pe lipsa de mustaţă, pe pipernicia trupului şi pe ascuţimea vocii, susţinea că are cel mult cincisprezece ani; iar disproporţia dintre cap şi trup, creţurile de pe frunte şi de pe lângă ochi, seriozitatea şi mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip erau cuvintele care făceau pe Nababul şi pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puţin treizeci.

Acum, este adevărat că Microbul venea la nouă dimineaţa şi ieşea la şase după-amiază, pe când ceilalţi veneau la unsprezece şi ieşeau la trei; este adevărat că lucra mai mult şi mai bine decât toţi; este adevărat că fără dânsul lucrările cancelariei n-ar fi putut fi la zi; dar aceste consideraţiuni erau de o prea mică importanţă, pentru a-l fi putut pune la adăpostul batjocurii veselilor săi colegi.

Şi apoi „micile lor glume” erau atât de hazlii, încât nici chiar şeful cancelariei nu se putea împiedica de a lua parte la veselia lor.

Cum era bunăoară să se stăpânească de râs când îl vedea căutând cu disperare, prin buzunare, pe sub masă, pe sub dosare, cheia de la sertarul mesei, în care îi era închis dejunul, o bucată de pâine şi o uscătură oarecare? Faptul că Microbului îi era ruşine să mărturisească ce avea în sertarul mesei îl împiedica să spuie ce căuta, cu toate desele întrebări ale Nababului, în buzunarul caruia era cheia. Şi aşa dejunul i se amâna

întotdeauna, până când din întâmplare, Musicus, ajutându-l la căutat, găsea o cheie printre hârtiile de pe masă.

— Dacă eşti prost şi nu ştii să cauţi.

Cum era iar să nu râdă când s-a lăsat Microbul de tutun, şi când ceilalţi îi trimiteau rotocoale de fum, care-l făceau să înghită în sec şi „să-i vie ameţeli”, cum zicea el, rugându-se să-l lase în pace? Scena cea mai frumoasă era când se întorcea cu banii de la Finanţe. Atunci să-i fi văzut râzând cu lacrimi când îl vedeau intrând pe uşă speriat, parcă-l urmărea cineva, în mâna dreaptă ţinând strâns pachetul cu hârtii şi cu mâna stângă peste buzunarul cu argint.

Tomaidi învăţase să-l imiteze de minune; şi adesea îl auzeai pe Musicus:

— Tomaidi, ia fă pe Microbul întorcându-se de la minister.

Tomaidi îşi ia pălăria şi iese, cerând mai întâi scuze pentru faptul că nici hainele, nici pălăria lui nu au „acea înfăţişare de respectabilă bătrâneţe a hainelor şi pălăriei Microbului”. Apoi deodată deschide uşa cu zgomot, intră speriat, parcă l-ar urmări cineva, cu mâna dreaptă ţinând strâns un pachet de hârtie, iar cu stânga peste buzunarul pantalonilor. Vine până la masa şefului... pune hârtiile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurând. Începe să numere... se încurcă... începe iar... iar se încurcă... îi cade pălăria... se întoarce repede la dreapta, crezând că vrea să-l fure cineva... se necăjeşte că-i lipseşte o hârtie, pe care o găseşte sub dosar...

— Bravo! bravo, Tomaidi! admirabil!

Iar Tomaidi, ca să completeze scena, imită şi pe Lipescu. Se face că primeşte din mâna Microbului patru hârtii, pe care le apucă cu două degete la un colţ, suflă peste ele şi le scutură cu bobârnacul.

— Bravo, Tomaidi, admirabil!

* * *

Atitudinea celor trei copişti bacalaureaţi faţă cu colegul lor nu trebuie să surprindă pe nimeni. Fenomene analoage se observă şi la câini. Căţelul cel mai mic, dacă trece ţanţoş şi isteţ, este lăsat să-şi urmeze drumul în pace; îndată însă ce va călca umilit, strecurându-se pe lângă zid şi căutând să treacă nevăzut, este înhăţat şi hărţuit până la sânge. Iar dacă şi câinii se poartă aşa cu cei slabi, cum erau să se poarte altfel aceşti trei tineri, care nu erau decât oameni şi încă bacalaureaţi, cu Microbul, care toată vremea parcă era rebegit de frig, parcă vroia să treacă nebăgat în seamă, parcă se ferea să nu-l lovească cineva în cap.

* * *

— Priviţi, domnilor, zice Tomaidi cu un ton profesoral, profitând de un moment în care şeful cancelariei lipseşte, şi ţinând cu cleştele de la sobă un şoşon. Aceasta este o piesă de cea mai mare însemnătate. Unii dintre dumneavoastră vor crede, poate, că este o cutie veche de sardele; alţii vor crede că sunt rămăşiţele unei serviete de avocat; alţii... Ei bine, nu, domnilor! Aci, în faţa dumneavoastră, aveţi unul din şoşonii cu care Anibal, pe o iarnă viforoasă, a trecut Alpii înaintând spre Roma.

— Microbule, adăugă Musicus, du-i lui Tocilescu. Îmbogăţeşti Muzeul Naţional şi te îmbogăţeşti şi pe tine.

Cine râde cu zgomot, răsturnându-se în scaune? Bacalaureaţii. Cine e surprins în picioare de procurorul general? Microbul, care se dusese să-şi ia şoşonul rămas în mijlocul odăii.

— Ce e asta? Ce e aici? Cârciumă? Şi procurorul vorbeşte cu o iuţeală ameţitoare.

— D... d... domn...

— Nu vreau să ştiu nimic. Atâta lipsă de cuviinţă pentru localul în care te găseşti nu s-a mai văzut. Te anunţ că a doua oară când te-oi mai prinde făcând zgomot aici lângă cabinetul meu, te dau afară imediat.

Şi, silabisind încă o dată cuvântul „imediat”, procurorul reintră în cabinetul său, trântind uşa.

— Aşa-ţi trebuie, Microbule, dacă nu stai la un loc.

* * *

A doua oară s-a întâmplat peste câteva zile.

— Domnule, zice Nababul, nu mi-ar fi necaz; dar după ce e urât, mai e şi posac. Parcă i s-au înecat corăbiile cu sacâz.

Microbul îşi ridică fruntea plecată peste un rechizitor şi, privindu-l ţintă în ochi:

— Domnule Lipescu, lasă-mă, te rog, în pace. Eu nu-ţi spui dumitale nimic, niciodată.

Sunt întrerupţi de un procuror de secţie, care trece în cabinetul procurorului general.

Microbul începe iar să scrie, dar azi e o zi nenorocită; Nababul nu-l lasă.

— Păi atât ţi-ar mai lipsi, să-mi spui ceva, şi apoi ai vedea tu.

Microbul îşi lasă condeiul jos şi-l priveşte tremurând. Neapărat, azi trebuie să fie o zi nenorocită, de nu poate fi răbdător.

Musicus propune să fie botezat „Microbus furiosus”. Şi ei încep să râdă, şi râsul e o boală lipicioasă: se ia de la unul la altul — de la unul la altul, până la aprodul cancelariei, care râde lângă uşă, ca prostul, cu mâinile peste gură.

El îşi ia iar condeiul şi scrie.

— Tomaidi, uită-te bine la el. Să ştii să ni-l faci, când ţi-om cere, pe „Microbus furiosus”. Ei, bată-te să te bată! Zi, ai şi furii dumneata? Bromură de potasă. Ori n-ai cu ce! Vin’ diseară la mine să-ţi dau parale şi o să profit de ocazie ca să-ţi dăruiesc şi o cravată pembe, să te mai deschizi la faţă.

— Domnule, lasă-mă în pace, strigă Microbul, ridicându-şi capul.

Nu e o picătură de sânge în faţa lui, nici în buzele lui tremurătoare. Tot e dus la imină, ale cărei zvâcnituri se simt în masa de care stă rezemat cu pieptul.

Dar e scris într-o carte, din care nu se poate şterge nici o literă, că azi e sorocit sfârşitul.

Haide, Nababule, supără-te de acest ton ameninţător pe care nu i-l cunoşteai. Dă-i înainte.

— Stârpitură, îi fi amorezat de eşti aşa ţâfnos?

Foarte bine! Mai caută; trebuie să mai ştii şi altele.

— Musicus, teoria care o citeam. Desigur unul din părinţi a fost beat în momentul concepţiunii.

Aşa!...

Şi acum zadarnic te-ncerci, Microbule, să-ţi iei condeiul picat din mână.

El îl ia, dar în loc să scrie, spintecă cu el de sus până jos hârtia dinaintea lui şi, ridicându-se în picioare, strigă:

— Ticălosule!

Uşa cabinetului se deschide, intră procurorul general şi alţi doi procurori de secţie. Microbul pune mâna pe călimări, le ridică, răspândind cerneala peste masă şi peste hainele unuia din procurori, şi le aruncă din toate puterile...

Călimările trec pe lângă capul Nababului şi, izbind zidul, se fac ţăndări... El se repede de la locul lui... se împiedică de un scaun şi cade, se ridică şi urmăreşte pe Nabab... Unul din procurori îl prinde, dar el se zbate... îşi rupe haina şi strigă... şi înjură, cu ochii tulburi şi rătăciţi.

Apoi, când ultimul rest de putere s-a dus, cade moale ca o cârpă, cu glas stins:

— Nu ştiu ce mă doare... Nu ştiu ce mă doare...

* * *

Însoţit de câţiva prieteni, Musicus merge la „Luther”, să joace popice. Ajunşi pe podul care trece peste linia ferată şi fiind seară, se opresc câtva ca să privească aspectul încântător al gării.

Sute de lumini de toate culorile: aici în apropiere perechi-perechi de ochi mari roşii; mai încolo alte lumini mai mici — şi verzi şi gal-bene —, care se apropie, se depărtează, se încrucişează, mişcându-se necontenit; iar

colo în fund un lanţ de stele mici şi dese. Nu e pe tot cerul o constelaţie mai frumoasă.

Dar de cealaltă parte a podului o umbră stă rezemată de parapet. O femeie? Musicus se apropie s-o vadă...

— Haide. Nu mai vii? îi strigă de jos prietenii, care s-au coborât.

— Duceţi-vă înainte. Vă ajung, le răspunde el, deodată încremenit. Nu era o femeie: era Microbul, fără pălărie, fără cravată, cu ochii pironiţi spre o lumină care se apropia.

— Ce ai? Ce cauţi pe-aici?

— Ce am? Vrei să ştii ce am? Vino să-ţi arăt ce am.

Apucându-l de mână, coboară scara. Şi Musicus se lasă să fie târât. O clipă îi trece prin minte bănuiala că vrea să-l atragă într-o cursă şi să-şi răzbune; dar nu se poate opri de a-l urma, mânat de o putere nepricepută.

O uliţă la stânga, o uliţă la dreapta şi se opresc în faţa unei case mici, frumoase şi curate, cu o grădiniţă în faţă, neavând nici o înfăţişare de înrudire cu Microbul.

O intrare strâmtă care servă şi drept bucătărie. La stânga o odăiţă mică, albă, luminată, la dreapta o altă odaie mai măricică, în care sunt trei fetiţe, cea mai mare ca de zece ani.

Într-un pat, o femeie paralitică, prăpădită, care, cum îi vede, începe a plânge:

— D... de ce l... l...-au dat afară? Spune-le, domnişorule, să vie să mă omoare. Să vie acum...

Întrebaţi pe Musicus ce a făcut când a aflat că erau surorile şi mama Microbului, de care el îngrijea singur, scriind copii până la ziuă, ca un rob, la lampa din odaia vecină?

Întrebaţi pe Musicus cum erau şoşonii Microbului în acea seară? L-a trimis cu ei la muzeu?

Ori — văzând că Microbul, în loc să puie mâna pe un cuţit să-l omoare, plângea în tăcere cu capul rezemat de o sobă rece — a îngenuncheat el lângă pat şi a luat să sărute mâna bătrânei paralitice?

INSPECŢIE

De opt zile nu scădeau zgomotul şi învălmăşeala în compania a II-a, de focul inspecţiei, „inspecţie de dom’ colonel”, care era să fie joi.

Plesneau palmele ca bicele în ajunul lui Sfântu Vasile, şi de ai fi stat mai deoparte, ţi s-ar fi părut că bate saltelele în companie: şi erau palme-n faţă, pumni în piept şi în spate.

O inspecţie de colonel nu-i lucru de glumă, şi sergentul-major se jurase să-i radă mustaţa, dacă nu l-o omorî pe ăl de-o ieşi cu ceva rău la inspecţie: *„Mai bine să-şi ia lumea-n cap de pe acum”*.

Din ziua aceea nu mai încetau „Dumnezeii, Cristoşii, îngerii, luceferii şi porumbiţele negre, care cântă *deşteptarea* pe catapeteazma cerului”, din gura gradelor, toţi ovrei din fundul Moldovei, după cum îi arătau numele: Calman, Faibici, Pobliker Avram, Rozman Nathan, Haimovici Hună, Katz Leiba. Şi nu era curăţenia efectelor şi a muniţiilor, nici instrucţia care ameţea pe bieţii soldaţi, ci teoria „grea di foc”, mai ales explicată de cine o pricepea mai puţin: „Să se lupte cu bărbăţie şi cu abnegaţiune”.

— Trăiţi, dom’ căprar Faibici!

— Ce e?

— Şi va sî dzică abnegaţiuni?

Iar interpelatul Faibici explică, strâmbându-se ca şi cum ar vrea să ridice un munte, că „abnegaţiune este asta.. ăla... cum să zic?... când adică cineva... în sfârşitâă, abnegaţiune... ab-ne-gaţi-une!...”

Soldaţii au priceput de n-ai văzut; iar cel care nu pricepe, capătă, „pentru că nu are bunăvoinţă”, patru teci de baionetă, în urma cărora e pe deplin lămurit.

În alt colţ al camerei, Rozman Nathan explică la câţiva, după livret, că fiecare soldat are drept la *elementele* următoare:

„O mie o sută treizeci de grame de pâine”; şi toţi zic în cor: „O mie o sută treizeci di grami di pâni”; „Şapte sute de grame de pesmeţi”; şi iar zic cu toţii în cor: „Şăpti suti di grami di pesmeţ”; până la cel din urmă *element:* „şăsi centilitri di rachiu, tăria paisprece gradi”, după care o iau iar de la început: „o mie o sută treizeci di grami di pâni...”

Ciofu Ion are drept, după fiecare citire, deşi asta nu e trecut în livret, la cinci-şase ghionţi în fălci, pentru că nu zice tare.

Cei slabi la instrucţie fac mânuirea armei lângă uşa de intrare, comandaţi de Pobliker, care le explică fiecare mişcare, ridicând glasul treptat, ca să ridice arma cu aşa tărie în sus, „încât să ţi se pară... că dacă n-ai apuca-o cu mâna stângă! ar zbura în sus! ar trece prin tavan! şi s-ar duce în slava cerului!”

Au făcut bieţii creştini bătături în palme trântindu-le de arme, şi

Publiker tot îi bate — „nu l-ar mai răbda Maica Precista!”, cum zice Coţofrea, — pentru cuvântul că sunt moi: „moale, băiete, moale!”

O! de-ar putea să zugrăvească un pictor jalea idioată din ochii recruţilor pe care îi bate sergentul Haimovici, pentru că nu pot ţine minte „ce are generalul”, ori „cine comandă corpul al 2-lea de armată!” Pe banca lungă pe care stau ghemuiţi unul într-altul, trişti şi prostiţi de frică, îţi aduc aminte puii golaşi de porumbel.

„Maiorul are... are... maiorul are...”

E soldatul A Mărini Ion, venit de două zile, un ţigan recrutat împotriva legii, neavând decât 18 ani, slab, cu ochii bolboşaţi şi plini de lacrimi şi stângaci în tunica cu mâneci de-o palmă mai lungi decât braţele lui.

— Lungu Ion! spune tu: ce are maiorul?

Lungu Ion, un japlan de două ori mai înalt decât A Mărini şi isteţ cum n-a mai fost recrut, după spusa aghiotantului îmbătrânit în armată, răspunde ce are maiorul, în urma cărui răspuns sergentul Haimovici îi porunceşte să dea lui A Mărini două palme, ca să nu mai uite; — şi de frică să nu le capete el, Lungu dă două palme ţiganului, care le rabdă şi trece la loc, ameţit, cu faţa aprinsă, cu ochii roşiţi.

Şi fac un zgomot asurzitor, un balamuc întreg, o învălmăşeală care te ameţeşte, atâtea trosnete de palme şi atâtea glasuri care spun în acelaşi timp:

— Duc arma-n sus cu mâna dreaptă până în dreptul ochilor, o prinz cu cea stângă, de sub înălţător...

— Când ţi-oi da una zici că n-ai noroc!...

— ... Nu îngădui pi nimini să-şi scut’re ciubot’le di colb ori di omăt în cameră, să stupi pi gios, or să svârli capt’i di sigare...

— Nu mai fac, trăâţi dom’ căprar, iertaţi-mă, aşa vă rog...

— Iar pi guler şi pe manşetri, brodaţi în chip din frunzi di stijar...

Din colţul în care stă, despărţit de toţi cei ce-l înconjoară, Ionescu Teodor, bacalaureatul companiei, priveşte cu băgare de seamă tot ce se întâmplă împrejurul lui, căci vrea să descrie, într-o scrisoare, unui prieten al său, inspecţia.

Din părinţi săraci, n-avea ca să se întreţie în Bucureşti decât două meditaţii, care abia îi aduceau suma de nouăzeci de lei pe lună, din care trebuia să plătească mâncare, casă, lumină şi în sfârşit toate nevoile pe care trebuie să le împaci, ca s-o poţi duce de azi până mâine; — când într-o zi un ordin, care suna că bacalaureaţii să fie încazarmaţi, îl făcu să-şi piardă meditaţiile, iar de atunci dormea şi mânca la cazarmă.

În primele zile de revoltă, căuta să se împotrivească tuturor prostiilor la care i se poruncea să se supună orbeşte; în urmă însă, încet, încet, se obişnuise şi privea cu ochi fireşti toate câte i se întâmplau. Şi i se întâmplaseră atât de multe!

Aşa, într-o zi, trimis ordonanţă la un general din garnizoană,

trebuise să rabde şi să nu sufle, când doamna generalului i-a întins cizmele: „Băiete, fă astea”; iar la codeala lui, către fie-sa: „*Regardez-moi quels yeux d’idiot il fait*”.

Altă dată maiorul, „un reglement ambulant”, cum îşi zicea singur, l-a înjurat şi lovit în front, pentru că „ticălosul” călca în tocuri, pe când în reglement stă scris să calci pe talpă.

Dar scrisoarea... scrisoarea adresată colonelului!... Un adevărat model de scrisoare înţeleaptă, — nicidecum în stil milităresc, căci cum zicea la început: „Nu ştiu să scriu, domnule colonel, decât cum scrie un om cinstit şi raţional unui alt om cinstit, raţional şi mai în vârstă decât dânsul...”

Îşi pusese inima toată în scrisoarea aceea în care arăta nenorocita lui stare, cu rugăciunea de a-i lăsa libere ceasurile în care să-şi poată da lecţiile.

Fusese chemat la cancelarie a doua zi şi, pentru lipsă de cuviinţă, pedepsit cu patru zile de arest, urcat în urmă la şase, pentru că, ieşind, trântise uşa, strigând: „Am stricat orzul pe gâşte”.

Şi altele... şi câte!...

E unu după miezul nopţii, şi în companie dorm toţi, afară de schimbul al doilea, care se plimbă printre paturi, cu paşi rari şi zgomotoşi în tăcerea nopţii, şi de bacalaureatul Ionescu, care scrie prietenului său Genuleanu, inspecţia de cu ziuă.

A stat multă vreme în faţa hârtiei albe, neştiind de unde să înceapă, până când atâtea câte avea de spus s-au aşezat, s-au grupat, s-au clasat; iar acum îi zboară condeiul pe hârtie, cum se întâmplă întotdeauna când ai multe de scris:

„...fericit dacă aş putea să ţi le scriu pe jumătate de cum le-am văzut. Ca să încep cu începutul, trebuie să-ţi spui că nu era decât două după miezul nopţii, când nu mai dormea nici un soldat, deşteptaţi de gurile şi tecile de baionetă ale sergenţilor Katz Leiba şi Rozman Nathan, amândoi ovrei cu tipuri clasice. Cel dintâi, cu trupul lung, cu faţa lungă, cu nasul lung, adevăratul tip de ”ovrei fără dughiană„ cum zic soldaţii; cel de-al doilea, fără un fir de gene, scurt şi pe atât de gras şi rotund, pe cât cel dintâi e de slab şi de osos: ”ovrei cu dughiană“.

Eu nu m-am sculat, ci, din patul de deasupra, în care eram culcat, mă sileam să-mi întipăresc bine în minte toate scenele comediei ce avea să se joace. Nu mi-a scăpat nimic din vedere: nici învălmăşeala bieţilor oameni, ameţiţi încă de somn, nici strigătul ascuţit al gradelor, nici înjurăturile, nici bătăile... nu mi-a scăpat nimic; dar pas’ să le descrii, când dau toate năvală la vârful condeiului.

Nu, eu sunt încredinţat că, dacă tu, sau eu, sau orice om cu toată mintea, ar fi ştiut că e foc în odaia vecină, n-ar fi dat mai mult zor decât toţi oamenii aceştia; şi dacă în nici o altă împrejurare, apoi în aceasta m-am încredinţat de adevărul proverbului: „graba strică treaba”, la vederea

atâtor ciocniri între oameni, atâtor cizme, perii, baionete, căzute din mâini, nefiind bine apucate, din grabă, atâtor răsturnări de cutii de vax peste „efecte” spălate şi albite ca fuiorul, şi atâtor lovituri căpătate, pe nedrept, tot din grabă.

Cum ţi-ai putea tu face o idee de cele ce s-au întâmplat azi-noapte, dacă celor, ce-ţi scriu, înşirate şi spuse, le lipseşte viaţa şi efectul ansamblului. Trebuie să vezi în acelaşi timp, dintr-o singură privire, cinci-şase soldaţi în cămăşi, aşezându-şi efectele pe paturi în ordinea prescrisă de reglement; alţi opt-nouă, în deosebite poziţii, văxuind cizmele; alţii măturând îndoiţi printre paturi; şapte-opt frecând cu furie baionete ori nasturi, pentru ca să-i facă „luceafăr”; alţi câţiva „înseriind” cămăşi, cearceafuri, pântecare, mănuşi: „garnitura de serviciu, G.S., anul atâta, luna atâta, matricolul atâta, seria atâta”.

Trebuie să vezi pe caporalul magazioner, în faţa unui lighean plin cu cărbuni, în care sunt înfipte tiparele de litere şi cifre pentru însemnarea cizmelor; iar împrejurul lui zece soldaţi, nerăbdători ca să le vie rândul.

Să mai vezi pe fruntaşul Toma Gheorghe, bărbierul companiei, răzând pe un biet creştin, care nu i-a făcut nimic şi care, sub jupuirea briciului, cu care au mai fost raşi încă patruzeci înaintea lui, se strâmbă de crezi că-i smulge părul fir cu fir; pe când bărbierul, un mucalit, îl consolează în râsul celor dimprejur: „ceasu’ rău, băieţaş; ce vrei să faci? ceasu’ rău”.

Să mai auzi şi fâşâiturile periilor, ţăcăniturile armelor, pocnetul deschis şi cinstit al palmelor, bufnetul mut şi înfundat al pumnilor, înjurăturile doveditoare de-o bogată imaginaţie şi de-o minuţioasă cunoştinţă într-ale lucrurilor sfinte, ale celor care dau, şi sughiţul, oftatul sau vaietul celor care primesc; şi atunci o să ai o deplină idee de ce va să zică o pregătire de inspecţie de „dom’ colonel”.

Trei ceasuri, de când, la marginea paturilor, pe două rânduri, unul la dreapta şi altul la stânga, stau soldaţii în „repaos pe loc”.

Pe-o masă de o parte, aproape de uşă, sunt aşezate registrele companiei: „de detaliu, de pedepse, de soldă”, toate; iar pe paturi, într-o ordine perfectă, muniţiile oamenilor complete şi îngrijite ca de inspecţie; nu lipseşte nici unuia nimic: cuţit, furculiţă, foarfece, rufărie, curelărie, — „tăti şeli” — cum zic ei, toţi moldovenii.

Afară e un soare frumos de primăvară, care, intrând prin cele şase ferestre ale companiei, face şase fâşii de lumină, în care se joacă grăunţi sclipitori de praf.

Ar fi o frumuseţe curăţenia camerei şi ordinea care domneşte în toate câte-ţi vede ochiul, dacă ai putea uita cum s-au făcut şi cu preţul a câtor necazuri!

— A! dar ce face colonelul? Sunt ceasurile nouă şi n-o să mai aibă vreme să inspecteze.

— Atât mai bine! o să-i dea rasol.

Vorbeşte căpitanul cu locotenentul, pe când soldaţii îşi schimbă picioarele de oboseală, rezemându-se când pe dreptul, când pe stângul.

Sergentul-major raportează căpitanului că ordonanţa dlui sublocotenent n-a venit.

— Cum se poate?! Unde e sublocotenentul? Şi zărind pe sublocotenent, începe un ţipăt, un răcnet, de-ai fi crezut că o să-i vie ceva:

— Domnule! Întotdeauna neglijent! O să mă omori!... o să mă omori!... Unde-ţi e, domnule, ordonanţa?...

— De unde vrei să ştiu eu, domnule căpitan?

— Cum?!

Noroc că a ţipat aşa de tare încât s-a înecat, căci poate mai ţinea aşa încă cine ştie câtă vreme. Un soldat, trimis în goană, a adus ordonanţa în cinci minute.

— Unde ai fost? îl întreabă locotenentul.

— Să trăiţi, domnule locotenent, m-a ţinut cucoana, mama lui dom' sublocotenent.

Am numărat într-adins câte palme i-a dat locotenentul: patruzeci şi trei! În sfârşit, la zece fără câteva minute, după o aşteptare în picioare de atâtea ceasuri, căpitanul, care şedea lângă uşă, strigă: „La rând, drepţi!"

Colonelul!... A!... ba nu... locotenentul-colonel vine să ordone căpitanului să dea drumul oamenilor... Colonelul nu poate veni... inspecţia va avea loc după-amiază, de la două la patru.

Să nu-ţi închipui, dragul meu, că născocesc ceva din capul meu sau că ţi-am spus până acum măcar un cuvânt neadevărat; trebuind să întorc pagina, recitii ceea ce am scris şi mă încredinţai că indignarea mea nu a exagerat nimic.

Acum, îţi închipui poate că, la venirea colonelului după-amiază, când soldaţii erau gata pentru sosirea lui de două ceasuri, s-au petrecut lucruri grozave. Cum te-nşeli! *Ridiculus mus.*

A intrat în cameră, cum intră orice om în orice cameră, cu deosebire că, la păşirea pragului, căpitanul a strigat cât l-a ţinut gura: „La rând, drepţi!"

Colonelul, foarte frumos bărbat, însoţit de un câine şi mai frumos, „Basta a lui dom' colonel", şi urmat de căpitanul, a mers până în fundul odăii lungi, până în dreptul sobei model Crăiniceanu, s-au întors până în celalt cap al odăii, în dreptul altei sobe model Crăinceanu; a mers aşa de patru ori de la o sobă la alta, privind când pe dreapta, când pe stânga şi, având necontenit la doi paşi în urmă pe căpitan, care se ţinea după dânsul ca acul busolei după nord.

Era atâta tăcere şi atât de încremeniţi stau oamenii, încât — n-o să mă crezi — Basta a rămas în loc, s-a uitat la dreapta, s-a uitat la stânga şi s-a tras înapoi înfricoşat şi urlând.

La mijlocul celei de-a patra preumblări între cele două sobe model Crăiniceanu, colonelul s-a oprit în dreptul toboşarului Bisoc Anton, i-a dus

mâna la cravată şi, fără nici o sforţare, i-a scos gulerul până deasupra capului şi i-a dat drumul. În tăcerea odăii, parc-ar fi căzut un bolovan!

S-a mai oprit colonelul în dreptul lui Coţofrea, pe care l-a întrebat datoriile plantonului şi ce este jurământul, întrebări la care Coţofrea a răspuns ca un fonograf, dar de vreo două sute de ori mai tare.

Şi s-a mai oprit colonelul în dreptul lui Biguci Vasile, care n-a ştiut să răspundă la întrebarea: „Ce să dă în primire unei sentinele?” — după care nerăspuns, colonelul s-a mai preumblat o dată de la o sobă la alta, şi-a fluierat câinele şi a ieşit urmărit de privirile a 90 de oameni împietriţi.

Asta a fost inspecţia! Iată acum sfârşitul ei:

Sergentul-major a explicat lui Biguci că unei sentinele i se dă în primire *onor, foc şi zgomot*, şi pentru ca să le poată mai bine ţine minte, după ce i-a spus că onor n-are la îndemână, i-a dat vreo zece palme, întrebându-l, după fiecare, dacă a văzut foc şi dacă a auzit zgomot.

A! mă-nţelegi tu, dragul meu, că dacă râz e pentru ca să nu plâng, că dacă-ţi scriu pe un ton glumeţ, e pentru că nu găsesc tonul destul de trist, în care să-ţi pot scrie ticăloşiile văzute. Da, au fost bătuţi, înjuraţi, hărţuiţi opt zile de-a rândul, pentru atâta cât citişi.

Te rog, răspunde-mi că eu am dreptate, că ei sunt nebuni, pentru a-mi scoate din minte bănuiala că poate au dreptate ei, care sunt mai mulţi şi că atunci nebunul sunt eu.

Trebuie să fie târziu, căci s-a schimbat de mult schimbul al doilea.

Îţi scriu cu geamurile deschise peste un tablou de o frumuseţe uimitoare. De aici, de la înălţime, se vede tot Bucureştiul, atât de zgomotos ziua şi acum atât de tăcut, încât se aude o cucuvaie plângând dincolo de gârlă, la vechiul spital militar. E o lună pe cer cum parcă niciodată n-am văzut, pentru că poate niciodată nu m-am găsit într-o stare sufletească mai ciudată decât aceea în care mă găsesc acum: simt că mă înnebuneşte liniştea, cuminţenia şi regularitatea cu care se mişcă atâtea mii de lumi imense care strălucesc în sus, puse alături de zgomotul şi de învălmăşeala de acum douăzeci şi patru de ceasuri a ăstor furnici care dorm.

Dorm... şi recrutul A Sandi Ioan Văduva zâmbeşte visând... Cine ştie?... poate visează vreo staţie mică de drum-de-fier din fundul Moldovei... Un tren care porneşte cu dânsul... pe peronul gării o femeie bătrână plânge, fâlfâind în mână un ştergar alb... toate astea, văzute într-un apus de zi de vară.

Te las, nu ştiu de ce-mi vine să plâng.

Teodor”

NEAMUL UDREŞTILOR

În judeţul Dâmboviţa nu e nimeni care să nu fi cunoscut pe conu Costache Udrescu; dar cred că or fi şi în Bucureşti puţini care să nu-l fi văzut, căci până în vremea din urmă venea de două ori pe lună să-şi ia baia rusească.

Conu Costache Udrescu...

„Nepotul lui Mihai Viteazul!”

Cine l-a văzut fără ca să fi întors ochii după dânsul, ca să-i admire capul de cronicar bătrân, dar mai cu seamă ca să se mire de ciudăţenia îmbrăcămintei lui de pe alte vremuri: jumătate de joben, cum se purta acum 25 de ani, surtuc lung până la genunchi şi pantaloni ca oul de raţă?

Conu Costache şi ciudata lui soră, Luxiţa, care nu s-a măritat, ci a rămas fată bătrână, erau copiii lui Negoiţă Udrescu, boier de baştină din Târgovişte, care a murit pe la opt sute cincizeci şi doi, şi pe care l-a moştenit numai fiul, fetele neavând drept de moştenire după legiuirea de pe atunci; măcar că şi de ar fi avut drept, nu s-ar fi gândit să şi-l ceară cucoana Luxiţa, care se închina la frate-său, şi care, fiind mai mare decât dânsul, îi ţinuse şi loc de mamă.

Negreşit, n-a fost totdeauna bătrân conu Costache.

În vremea în care începe această istorisire, pe la anul 1864, era un om de 38 de ani şi trăia împreună cu soră-sa, iarna la Târgovişte şi vara la moşia sa Udreşti din apropierea oraşului.

„Nepotul lui Mihai Viteazul” nu era un titlu de rudenie pretins de conu Costache, ci o poreclă scornită de lume pentru îndeletnicirile lui.

Conu Costache n-avea de ce să vrea să fie nepot lui Mihai Viteazul, că avea în sipetul lui cu hrisoave, la care nu umbla decât el, act în regulă în care se pomenea de neamul lui şi de moşia lui Udreşti, cu o sută de ani înainte de Mihai Viteazul.

Dar îi plăcea omului să-şi urmărească moşii şi strămoşii din trecut şi să descopere toată „funia neamului Udreştilor”. Şi cu alergătură, cu cheltuială, cu strădanie şi cu stăruinţă, găsise fel de fel de lucruri folositoare, nu numai pentru ce le aduna el.

Încetul cu încetul, casa lui se prefăcuse într-un fel de muzeu. Avea copii în ulei după pisanii de biserici din judeţ: după pisania şi după portretele ctitorilor bisericii Stolnicu din Târgovişte, clădită întâi de lemn, înainte de 1600, de stolnicul Stoica Udrescu; după pisania şi portretele ctitorilor bisericii din Petreştii—Patruzeci-de-Cruci, clădită iar de un Udrescu, şi mai avea sumedenie de acte, în care, după formula *iată şi martori aşează domnia mea*, pe lângă numele lui *Mihalcea comis*, al lui *jupân Costandache vel postelnic*, urma şi numele lui jupân Udrescu. Drept e iar că e greu să vezi pe un om scotocind mereu hârtii vechi, buchisind

toate pietrele de la biserici şi luând copii de pe ele, fără să-ţi vie nu ştiu cum; şi d-aia şi lumea trebuie să-i fi scornit porecla.

Dar în afară de această nevinovată slăbiciune, mai rar om de ispravă şi cu scaun la judecată ca conu Costache; puteai să-l judeci după cum îşi vedea şi-şi îngrijea singur de moşie: pahar, nu altceva.

Cucoana Luxiţa, soră-sa, da, asta era cam „paraxină”, dar şi ea avea paraxenii nevinovate. Întâi avea patima curăţeniei. Să nu fi văzut bob de praf că era comedie. Toată ziulica, de când răsărea soarele până apunea, nu făcea decât să sufle, să şteargă, să diretice şi să frece lucrurile de prin casă, ori să plivească frunzele uscate pe la florile din pridvor. Un lucru nelalocul lui o îngheţa şi o necuviinţă de muscă pe o oglindă o omora.

Pe urmă mai avea cucoana Luxiţa o cumplită groază de căsătorie; şi ce e mai greu de lămurit, e că groaza ei nu era pornită din ură împotriva bărbaţilor, ci din lipsă de stimă pentru femei. Numai ea ar fi putut spune de unde şi cum ajunsese la aşa stare sufletească; dar n-a spus niciodată.

Cât a plâns şi cât s-a frământat ea la ’67, când s-a însurat frate-său, numai Dumnezeu ştie, şi s-ar fi dus la mănăstire decât să urmeze a trăi în casă cu dânsul după sosirea cumnată-sii, dacă frumuseţea şi mai ales înfăţişarea împărătească a Saşinchii n-ar fi încremenit-o.

Saşinca Rupinski era nepoata de frate a colonelului Rupinski, fost aghiotant al lui Vodă Alexandru Ghica, şi n-a adus zestre conului Costache decât frumuseţea ei şi legături de rudenie cu toate neamurile boiereşti din Bucureşti; starea o risipise tată-său în cărţi şi în petreceri care au rămas de pomină.

Această căsătorie s-a făcut după stăruinţele lui Alecu Moroineanu, prefectul de pe acea vreme, care era cam rubedenie cu Saşinca, şi tot dânsul este cel care o făcuse să înţeleagă că dacă Udrescu n-avea înfăţişarea şi apucăturile lumii elegante în care trăia dânsa la Bucureşti, numai în mâinile ei frumoase sta meşteşugul de a şi-l preface aşa cum şi-l dorea.

Această căsătorie s-a mai făcut din îndrăgostirea lui de dânsa de la întâia vedere. Om trecut de patruzeci de ani, prin urmare în vârsta în care începi să pricepi că ai să pieri şi toată firea ta se împotriveşte, om simplu şi fără farmece, încurajat în drumul dragostei de o fiinţă plină de farmec.

Din multe iţe se împletea legătura căsniciei lor, dar cea mai tare a fost tot a care nu se poate nici vedea cu ochii, nici pricepe cu mintea, voinţa celui care trimite cu o pornire vijelioasă una către alta două inimi care se deosebesc ca focul de apă...

Căsătoria lui conu Costache cu nepoata aghiotantului domnesc, crescută în Bucureşti, în legătură cu Curtea, şi ajunsă la Târgovişte, a mers bine câtăva vreme. Frumuseţea şi înfăţişarea ei mândră, neamul din care se trăgea impuseseră lumii, iar conu Costache îşi deschisese casa şi prin petreceri pe care le ţin minte târgovişteni, îşi dădea toate silinţele să facă pe nevastă-sa să uite că nu mai era în Bucureşti.

Neînţelegerea a început la vreo patru ani.

Erau în casa lor atâtea lucruri pline de valoare pentru conu Costache şi pentru soră-sa, străine şi lipsite de orice preţ pentru Saşinca; atâtea lucruri dragi lor şi nesuferite ei; mobilele casei, tacâmurile, trăsura şi hamurile, toate, până şi înfăţişarea prea prietenoasă a slugilor, a Smarandei bucătăresei, a lui Pârvu vizitiul, a lui Iordache feciorul... Şi fiindcă nu se pot preface fără supărare şi fără suferinţă obiceiuri trăite patruzeci de ani şi moştenite mai dinainte de la părinţi — Saşinca s-a încredinţat curând şi că frumuseţea ei era mai slabă decât ele, şi că nici starea bărbatului său nu era destul de mare, ca s-o ajute la îndeplinirea schimbărilor pe care voia să le întemeieze.

S-a mai întâmplat că descoperirea neaşteptată de straturi de cărbuni şi de izvoare de păcură în împrejurimile Târgovişte ridica necontenit deasupra oamenii de jos, care n-aveau nici hrisoavele lui conu Costache, nici vreun aghiotant domnesc în neam. În puţine oraşe ca în Târgovişte s-a întâmplat ca mulţi culcaţi în ajun săraci să se trezească a doua zi bogaţi şi scoşi, printr-o avere nevisată, dintr-o desăvârşită umilire. Amestecarea în luptele politice iarăşi adusese în slujbele de seamă ale judeţului oameni care până atunci se strecurau nebăgaţi în seamă.

Conu Costache, cu totul adâncit în treburile moşiei şi în cercetările lui, nesimţindu-şi în suflet nici o tragere de inimă pentru politică, putuse privi nepăsător la aceste schimbări. Nu tot aşa le privea nevastă-sa, care vedea în fiecare ridicare a altora o coborâre a lor înşile. D-aceea nu contenea cu îndemnurile stăruitoare pe lângă soţul ei să-şi arendeze moşia şi să se vâre în politică. Dar el se împotrivea, nu cu strigăte la strigătele ei, ci cu blândeţe.

— O să mă bagi în mormânt cu nepăsarea dumitale! striga ea. Nu vezi cum îţi trec toţi înainte? Trezeşte-te! Trezeşte-te odată! Urlă târgul de ropotul alegerilor, şi dumneata stai de silabiseşti hrisoavele, arde-le-ar focul!

— Nu sunt făcut eu pentru astea, Mico.

Aşa îi zicea el, măcar că era cu două-trei degete mai înaltă decât el.

Cucoana Luxiţa nu zicea nimic, tăcea, neştiind cum să împace mila pe care i-o făcea nefericirea lui frati-său cu mulţumirea că avusese dreptate de a-l îndemna să nu se-nsoare.

A fost odată o scenă şi a din urmă.

Era în vreme de alegeri şi se alesese deputat Ionescu, fiul lui Iancu Mălăeru. Urla în adevăr târgul de urale şi de lăutari.

În vremea asta conu Costache dase în mâna unui ţăran de la munte peste o carte de judecată din anul 1656, dată de mai mulţi boieri, printre care era şi *jupân Radu biv-vel logofăt Udrescu.*

În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mâna dreaptă şi cu hârtia în a stângă, sorbea scrisul cu ochii:

“1656, Martie 25. Adică noi boiarii judecători jupan Preda

Brâncoveanul, biv-vel dvornic, jupan Preda Bucşanul, biv-vel logofăt, i jupan Radu biv-vel logofăt Udrescu, i Pătru vornic, i Iaşcu sluger Ştirbei, i Manole vel-postelnic, datam Cartea noastră de judecată părintelui popii Irimie ot Staia petca ot Târgovişte şi coconilor lui, ca să se ştie când au fost în zilele răposatului Matei-Voevod, că hagi Constantin Zălariul el au fost cerşut de la Domn un vad de moară milă în iazul de la tunărie de şi-au făcut o moară."

Ca o moară a umblat gura Saşinchii, care a intrat vijelie, indignată până în fundul firii ei, de alegerea pe care o sărbătorea oraşul în strigăte ce se auzeau prin fereastra deschisă.

Nu e bine să vă spui toate câte i le-a strigat lui conu Costache nevastă-sa, pentru că se alesese băiatul Mălăerului.

...Numaidecât trebuia să-şi arendeze moşia şi să-şi lase la o parte „terfeloagele", că dacă nu, pleacă...

Nu se aştepta la răspunsul categoric: „Nici mort nu mi-oi da eu moşioara pe mâini de arendaş. Fiecare cu rostul lui pe lume!" Iar când s-a repezit să rupă hârtiile îngălbenite, care stau pe masă dinaintea lui, s-a îngălbenit şi el ca ele, s-a ridicat şi i-a strigat şi dânsul: „Mico!" cu o încruntare de sprâncene şi cu o asprime care au făcut-o să lase hârtiile jos şi să iasă dreaptă, rece şi mândră pe lângă cucoana Luxiţa, care sta încremenită în uşă.

Biata cucoana Luxiţa! neputând să-i facă ei nimic, şi-a vărsat focul pe lucrurile din casă, pe care le-a şters, le-a frecat şi le-a răsfrecat de ai fi zis că vrea să le jupoaie.

Două lungi şi dureroase luni de zile a întârziat împăcarea acestei certe; dar a sosit peste două luni, aducând în firea Saşinchii o vădită domolire, iar în sufletul lui Costache şi al cucoanei Luxiţei o bucurie fără de margini.

E lesne de înţeles cum i s-au tăiat picioarele boierului Udrescu şi cum s-au înseninat toate împrejurul lui, — el care nici că se însurase decât cu gândul şi cu nădejdea asta.

Se poate înţelege şi schimbarea Saşinchii. Îi venea un copil — şi avea încredinţarea că era să fie băiat — un copil pe care era să-l crească numai ea, şi din care avea să facă ce în zadar se încercase să facă din bărbatu-său.

— Niciodată, zicea ea lui Udrescu în ziua destăinuirii sarcinii, niciodată n-o să-ţi mai fac un reproş. Vezi-ţi cum vrei de moşie şi de hrisoave, dar să ştii că pe copil o să-l cresc eu, numai eu, aşa cum oi vrea eu.

Şi a primit conu Costache această învoială prin care îşi cumpăra liniştea căsniciei...

Cucoane Costache!... Cucoane Costache!

Spun popii din Târgovişte că nu e biserică din oraş la care să nu fi dat acatiste ca să-i facă nevasta băiat, iar când în noaptea naşterii s-a

încredinţat cu ochii lui că băiat era, a căzut pe un scaun, unde a râs şi a plâns, până când l-a frecat soră-sa cu oţet de trandafiri pe tâmple şi i-a dat să bea apă.

S-a făcut un botez ca-n basme: dar cu prilejul botezului a simţit pentru întâiaşi dată boierul ce scump târg făcuse. Nimic nu putuse îndupleca pe Saşinca să puie copilului alt nume decât a vrut ea.

Şi se rugase umilit bietul conu Costache:

— Lasă, Mico, să-l botezăm Negoiţă, ca pe tata.

Dar trebuia să fie nebună ca să primească. Auzi, Negoiţă! Ei aşi! Raoul; şi l-a botezat un văr al ei, venit înadins din Bucureşti, şi i-a pus numele Raoul, Raoul Udrescu...

Când s-a făcut copilul de doi ani, i-au adus guvernantă franţuzoaică din Savoia. Întâile săptămâni nu putea copilul s-o sufere; cum se apropia, plângea de ţi se rupea inima şi fugea în braţele doicii ori în ale cucoanei Luxiţei. Se nimerise că era bolnav de tuse rea, şi într-atât ura pe guvernantă, încât când îl întreba cucoana Luxiţa după câte o criză de tuse:

— De unde ţi-a mai venit, maică, tusea asta?

Răspundea scurt şi hotărât:

— De la Macmazela.

Avea şi dreptate, sărăcuţul, să n-o poată suferi. Cu câtă caznă învăţase el cele o sută, două de vorbe pe care le ştia, şi acum trebuia s-o ia de-a capu, să nu zică *„potocală, cufurliţă, fogor”, ci orange, fourchette, tapis...*

Dar cu ce nu se obişnuieşte omul, mai cu seamă dacă o ia de mic? Încetul cu încetul s-a apropiat de ea ca de când lumea şi a învăţat să vorbească ca un pui de franţuz şi-i turuia guriţa de poezii franţuzeşti.

Când era de cinci ani şi s-a dus Saşinca cu dânsul la Bucureşti, s-au înnebunit de el rudele ei. „Mă, francezule!” îi ziceau toţi mâncându-l în sărutări. Frumos copil! De-o frumuseţe străină, care aducea aminte de copiii din tablourile lui Velazquez.

Când a împlinit şapte ani l-au băgat în pension la Bucureşti, prilej pentru Saşinca de a sta mai mult acolo decât la Târgovişte; iar după ce şi-a isprăvit clasele primare, cu toate straşnicele împotriviri ale lui conu Costache, tot a biruit ea şi l-au trimis, împreună cu copiii lui Moroineanu, ai lui Vinescu şi ai altor bogătaşi din Bucureşti, la Paris, unde trăia o mătuşă a Saşinchii, care-l scotea din pension duminica, sărbătorile şi vacanţele mici.

* * *

Au trecut ei anii de la facerea lumii; cum erau să nu treacă zece ani de la plecarea copilului la Paris?

În vremea asta s-au petrecut multe în lume şi câteva şi în casa lui

Udrescu.

După stăruinţele neaşteptate ale nevesti-sii, s-au mutat la moşie, cu lucruri, cu slugi, cu tot rostul, afară de casă, pe care a vândut-o. Cu banii prinşi şi-a mărit şi şi-a îmbunătăţit casele de la moşie.

Ce a făcut pe Saşinca să se învoiască, ba să ceară mutarea la moşie, e greu de priceput. Poate că fiind casele moşiei la zece minute de gara Văcăreşti, se ştia cu o jumătate de poştie mai aproape de Bucureşti; poate că vrea să plece dintr-un oraş în care nu mai era întâia; poate că din pricina veninului pe care i-l făcea zilnica „ridicare a noroadelor", cum zicea ea. (Faptul e că hotărârea ei a venit odată cu numirea ca prefect la Dâmboviţa a lui Istrătescu; căci ce-i păsa ei de învăţătura şi meritele recunoscute de toată lumea ale noului prefect, când ştia că era feciorul fostului pantofar al casei lor din Bucureşti...)

Greu de zugrăvit prin cuvinte frumuseţea moşiei Udreşti. Va să meargă cineva să vadă cu ochii moşioara asta, cu casele bătrâneşti, cu streşină ieşită, cu pridvor de jur-împrejur, stăpânind din culmea din malul Ilfoveţului toată preajma; trebuie să vază din pridvor priveliştea încântătoare care se desfăşură: spre miazăzi, lanuri de grâne, printre care şerpuieşte ca o panglică argintie Ilfoveţul, până-n fundul zării unde se pierde în fumuri albăstrii, iar spre miazănoapte, aproape tot şirul munţilor Munteniei, de la Negoiu până la munţii Buzăului, ca nişte spinări de vite uriaşe care dorm în marginea zării.

Când o vedea cineva dichisurile de la hanul aşezat pe şoseaua Bucureşti-Târgovişte, curăţenia liniei satului care duce de la han la casele moşiei printr-o alee de duzi, moara de pe Ilfoveţ, heleşteul, biserica bătrână de alături de casă, dichisurile şi acaretele curţii, când o mai vedea şi hârtiile vechi ale moşiei, păstrate de conu Costache, atunci o să priceapă dragostea lui fără de margini pentru ea şi atunci o să priceapă şi ce fel de om era.

Ce vă spui eu, om cu scaun la judecată conu Costache. În afară de nevastă-sa îl mai îndemnaseră şi alţii să intre şi el în politică şi le răspunsese: „Eu fac politică la Udreşti"; iar când nevastă-sa îi vorbea cu un amestec de admiraţie şi de părere de rău de cutare care ţinuse un discurs tipărit în toate gazetele, el scutura din cap şi zicea: „Ce-am făcut eu aici, face mai-mai cât discursul lui". Şi făcea mai mult.

După ce şi-a hotărnicit moşia toată, o mie treizeci şi patru de pogoane cu pădure cu tot, afară de a oamenilor, s-a pus să hotărnicească pământurile ţăranilor, şi nu cu judecata, altfel, mult mai frumos. A chemat la el pe toţi locuitorii împroprietăriţi pe moşia lui; i-a întrebat dacă vor să-şi hotărnicească şi ei locurile; le-a făcut socoteală până-ntr-o para cât l-a ţinut pe el judecata hotărniciei; le-a arătat câtă vreme s-a judecat şi le-a cerut să-i dea lui jumătate din cât a cheltuit el, şi să le-o facă el.

După ce s-au învoit, a început. Pentru stabilirea hotarului chema pe amândoi vecinii.

— Care e hotarul, Predo?
— Uite ăsta, boierule.
— Ăsta e, Marine?
— Ăsta, boierule.
— Bine.

Şi pe linia arătată de amândoi vecinii, din trei în trei stânjeni, a făcut gropi şi a sădit un dud şi un prun, un dud şi un prun: prunii pentru ţuică, duzii pentru viermii de mătase. Unde era cârâială ori prigonire, „mai lasă, tu; mai dă, tu", a stăruit de i-a împăcat. Şi aşa toată moşia ţăranilor a ajuns grădină de grădină; iar avocaţii puteau să se topească de dor de împricinat din Udreşti şi tot nu puteau; că dacă ajungeau şi ei la vreo ceartă ori la vreo neînţelegere (că oameni erau), nu dădeau fuga cu jalba la judecătorie, îi judeca conu Costache în pridvorul casei şi i se supuneau fără crâcneală, că le era ruşine şi de el şi de popa Iosif, şi de bătrânii satului, care au trăit şi-au vânătorit cu boierul Negoiţă Udrescu.

La Udreşti să fi poftit să vedeţi sat model. Garduri frumoase cu streaşină, căsuţe curate, curţi cu grădiniţe de flori şi de zarzavaturi, despărţite de oborul în care stau vitele, şi vite bune, din prăsila vitelor lui conu Costache, iar câinii ţinuţi în lanţ, lăsaţi slobozi numai noaptea.

Nu era casă fără patru-cinci stupi de albine, nici femeie în sat care să nu crească viermi de mătase; precum nu era bărbat care să nu fi învăţat să altoiască în frunză şi în lemn; iar din păpurişul de la heleşteu şi din răchita de pe malul Ilfoveţului făceau oamenii rogojini şi coşuri de te minunai.

Cum era conu Costache judecătorul satului, aşa era coana Luxiţa doftoreasa şi spiţereasa satului. Avea spiţerie în regulă şi pe lângă doftoriile aduse de la târg, mai făcea ea fel de fel de leacuri, de veneau să-i ceară şi oamenii de prin satele vecine. Şi era doftoreasă bună, că meşteşugul ei ăl mare îi venea din pornirea ei pentru curat.

La curte, pe lângă grădină deosebită pentru pasări, pentru poame, pentru zarzavat, pe lângă grajd, şopron, magazii, mai era şi o magherniţă mare făcută înadins pentru creşterea viermilor de mătase. De ei îngrijea cucoana Luxiţa cu femei care făceau clacă. Aici la îngrijitul viermilor se desfăşura în plin trebuinţa curăţeniei. Frunza de dud trebuia ştearsă foaie cu foaie; de zece ori trebuia să se spele pe mâini femeia care intra cu dânsa la schimbatul viermilor şi tot îi găsea cusur, că dacă vedea a doua zi vreunul mahmur, era vina Casandrei ori a Mandei, care nu se spălase bine.

Păcat că n-aţi văzut-o şi n-aţi auzit-o pe cucoana Luxiţa vorbind cu toate lighioanele din curte, până şi cu viermii. Unui vierme căzut de pe patul lui îi făcea o dojană lungă. „Nu ţi-e ruşine obrazului! Sâcâitule! N-ai destul loc, hai! Ai plecat-o la spaţir. Poate că nu-ţi place aici că e la ţară. Oi fi din sămânţă de Bucureşti. Să te mai prind eu jos, că-ţi dau eu Bucureşti..."

Aţi priceput, pe lângă vierme, în cine mai vroia să bată cucoana

Luxiţa. Şi avea dreptate.

Nenorocită fire a Saşinchii. Cum or fi făcuţi oamenii cărora le place minciuna şi le e silă de adevăr? Înoată de jur-împrejur în fericire închipuită; nu le plac florile vii şi admiră florile de cârpă; rămân nepăsători la durerea din preajma lor şi se înduioşează la citirea unei nenorociri petrecute la marginea lumii. Aşa era Saşinca. Se scutura de viaţa curată, liniştită şi fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici şi se topea după viaţa zgomotoasă, frământată, plină de minciuni şi de intrigi pe care o ducea la Bucureşti între rudele ei. Nici două luni încheiate din an nu sta ea la ţară, nici măcar vara, pe care şi-o petrecea cu băiatul la Sinaia.

Cum se învoia conu Costache cu felul ăsta de viaţă? Se învoia ca toţi oamenii buni şi slabi, care mai uşor pier decât să se scuture de răul care-i doboară. Lua de la moşie douăzeci până la douăzeci şi două de mii de lei pe an — nu cheltuia nici două pentru trebuinţele lui şi era bucuros să dea restul pentru copil la Paris şi pentru dânsa, numai ca să-şi poată vedea în tihnă de moşie şi de hârtiile lui. Şi cu vremea patima lui crescuse; după „funia neamului lui”, a venit funia neamurilor afinilor, după a afinilor a străinilor de numele cărora dase în acte alături de al Udreştilor.

Pe nesimţit s-a adunat în rafturile dulapului lui material mult, care-i da de lucru şi din care putea face o întreagă arhondologie. Avea caiete-caiete, opise alfabetice cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat cu roşu numărul 8”.

Mai mult fără voie ajunsese el aici, în parte însă şi cu voie.

Erau ceasuri în care-l năpădeau gânduri dureroase cu privire la Raoul, care-şi sfârşise liceul şi acum nu mai făcea nimic la Paris; şi încerca să-şi tămăduiască durerea pe care i-o pricinuia depărtarea sufletului copilului său de al lui, adâncindu-se din ce în ce în căutări şi în cercetări obositoare.

Bietul conu Costache! n-a spus nimănui, nici soră-sii, ce simţea de la vacanţa din urmă când a venit fiu-său, străin, elegant, frumos ca un heruvim, care n-a avut pentru moşia strămoşilor lui decât o vorbă spusă din vârful buzelor. Din pridvorul caselor, uitându-se de jur-împrejur, zisese: „tiens! c’ est gentil”, iar după trei zile plecase cu mă-sa la Sinaia, iar de acolo de-a dreptul la Paris.

* * *

Ani de urgie pentru agricultori. Ger la înfloritul pomilor; secetă în vremea când pământul moare de sete şi potoape de ploi nesfârşite care îmbrăcau în jale câmpiile până atunci pline de făgăduinţe de belşug.

Indeosebi peste moşia Udreşti au trecut doi ani răi, cum n-au apucat bătrânii. Nimeni n-a pomenit Ilfoveţul revărsat, prefăcând în prund de gârlă toată lunca de grâu în ajunul seceratului; nimeni n-a pomenit

grindină să omoare vitele şi copiii pe câmp şi să prefacă ţarina în bătătură.

S-a văitat ţara toată de urgie, s-a văitat şi conu Costache nevesti-sii, pe care a făcut-o să înţeleagă că nici ea nu mai putea duce viaţa risipitoare de până atunci, nici copilul nu mai putea sta degeaba la Paris; iar când i-a pomenit ea, după cum o îndemnaseră rudele din Bucureşti, de „înlesnirile şi avantajele creditului", aşa s-a schimbat la faţă, încât n-a mai îndrăznit să-i pomenească...

Au durut-o strâmtorile pe care a trebuit să le îndure, dar a tăcut, văzând că erau împărtăşite de toţi ai ei.

La sfârşitul anului s-a întors şi Raoul de la Paris. De trei ani isprăvise bacalaureatul şi nu putuse da un singur examen de Drept.

Cu trecerea de care se bucurau neamurile mamei sale, după ce a scăpat de armată ca debil, a fost numit slujbaş la Ministerul de Externe: câteva ceasuri pe zi, care nu-l puteau stânjeni de a urma şi cursurile Universităţii din Bucureşti.

* * *

Cine nu l-a cunoscut pe Raoul Udrescu, nepomenit de frumosul şi de drăguţul Raoul, copilul răsfăţat şi, cum ziceau dările de seamă ale gazetelor *highlife-ului*, "*le boute-en-train de la haute volée Bucarestoise!*" A fost bal în lumea mare, ori pavană la palat la care să nu danseze el cu o graţie fermecătoare? A fost comedie în care să nu joace cu un talent desăvârşit? Delicateţea lui feminină, vocea lui dulce cu care fredona, acompaniindu-se la pian, nenumăratele cântece franţuzeşti pe care le ştia, colecţia nesleită de poezii şi de anecdote pe care le recita ori le istorisea cu un talent şi cu un har neîntrecut, sumele de bani pe care le risipea cu nepăsare împărătească făceau să fie smuls de toţi, să se trimită trăsura după dânsul când se întâmpla să întârzie. A! se putea bucura Saşinca, era desăvârşit!

N-a avut însă parte să se bucure îndeajuns, căci la un an şi ceva de la sosirea lui, a pierit dânsa cu prilejul ingrozitoarei catastrofe din gara Titu. A fost o minune că n-a rămas moartă pe loc; căci n-a murit decât după ce a ajuns la Udreşti şi după ce a apucat să şoptească în urechea bărbatului său cu suspinul ei din urmă:

— Iartă-mă şi nu mă blestema.

Da, şi-a cerut iertare, săraca.

Cine poate pricepe cum şi ce tainice schimbări se pot face în sufletele oamenilor? O tămăduise vârsta de dragostea nejudecată pentru ropotul lumii de nimicuri în care a trăit? Şi-a dat ea seama că sclipirea copilului ei era sclipirea unei stele căzătoare? Taină!...

Cu o săptămână mai înainte venise Raoul la vânătoare, însoţit de trei prieteni vioi şi zgomotoşi din Bucureşti. Graiul lor numai franţuzesc,

mişcările lor, cânţonetele pe care le cântau la pian, sunau aşa de fals în casa asta veche, alături de cucoana Luxiţa, de Iordache feciorul şi de toată preajma, încât seara, după plecarea lor, fără să priceapă cum şi pentru ce, Saşinca spusese lui conu Costache, lucru ce nu i se întâmplase de peste douăzeci de ani şi care l-a lăsat şi pe el nedumerit:

— Dragă, ia-ţi ceva pe dumneata; cam trage aici în pridvor.

Săraca! Dumnezeu s-o ierte!...

* * *

Câţi ani au trecut de la pierderea Saşinchii? Cincizeci?

Nu, nici un an împlinit şi cu toate acestea, conu Costache a îmbătrânit de nu-l mai cunoşteai. Privirea stinsă şi împăienjenită, mâinile tremurătoare, spinarea încovoiată, umbletul nesigur, cu opriri care-i aduceau la colţul gurii o cută de amărăciune, toată înfăţişarea lui arăta ce adânc fusese lovit.

Acolo, la locul unde se întâmplase nenorocirea, vaietele răniţilor, plânsetele rudelor victimelor, Saşinca lui jos lângă şinele drumului-de-fier, cu amândouă picioarele tăiate de la genunchi, toată privelişţea asta înspăimântătoare îl zdruncinase din temelii; iar mângâierea ei din urmă şi vorbele care au însoţit zburarea sufletului ei au sădit în mintea lui sământa unei nelinişti ucigătoare...

...Vasăzică, şi ea a simţit că drumul pe care a îndreptat paşii copilului lor era un drum de rătăcire. Vasăzică, rău făcuse părăsind în mâinile ei felul creşterii copilului lor, slăbiciune neiertată, născută din egoism, din setea lui de linişte şi din dorinţa de a-şi scuti osteneala şi durerea unei lupte... Aşa făcuse tată-său cu dânsul? Îl lăsase pe mâini străine, ori îi slujise de pavăză şi-l călăuzise pas cu pas?... Iar el, ce-a făcut pentru creşterea copilului lui? Nimic! Banii pe care i-a cheltuit nu i-a dat pentru asta, ci pentru cumpărarea liniştii lui.

Şi muncit de gândul vinovatei lui nepăsări, pe care şi-o socotea ca un păcat fără putinţă de ispăşire, conu Costache se zbătea toată noaptea suspinând cu amar, ori închinându-se cu cruci tremurătoare şi pripite, ca-n pragul unei nenorociri: „Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, Ziditorule!”

Nici ziua, nici frumuseţea firii, nici treburile moşiei, nici cercetarea hârtiilor nu-l mai puteau răpi acestei frământări — şi nu ştia de a fost nebunie munca lui de o viaţă pentru adunarea atâtor hârtii doveditoare de vechimea neamului lui, ori de era nebunie acest gând ce-i răsărea acum în minte.

Ah! Şi ce adânci cute de amărăciune aducea pe faţa lui încredinţarea că acum era prea târziu să-şi mai schimbe copilul...

De câte ori de la moartea Saşinchii nu încercase să şi-l apropie de dânsul, să-i explice preţul atâtor lucruri adunate şi păstrate de dânsul cu

evalvie. Vrusese să-i înfăţişeze strămoşii care zâmbeau în cadrele de pe pereţii odăii lui de culcare; îl dusese la biserică, să-i citească pisania care dormea în tihnă de trei sute de ani... O! nu se poate spune durerea lui conu Costache la descoperirea depărtării dintre sufletul lui şi al copilului său.

Şi era totuşi aşa de bun de suflet, Raoul; plânsese lacrimi atât de adevărate cu câtăva vreme în urmă, când i-a plătit conu Costache nouă mii de lei, împrumutaţi cu poliţe prin Bucureşti — se jurase cu atâta adevărată încredinţare că se va mărgini în cheltuieli... Cap uşor de fluture, ale cărui mişcări nu erau pricinuite decât de îndemnul şi de imboldul clipei în care trăia...

Pe unde a intrat duşmanca nevăzută, care l-a lovit pe conu Costache? Până atunci lucrase în odaie şi vroia să iasă în pridvor să vadă pregătirile de pomană, la care lucra soră-sa cu slugile în curte, pentru parastasul de un an al Saşinchii, când în pragul uşii i-a simţit lovitura crudă, care l-a prăvălit.

Trei zile a zăcut în necunoştinţă, îngânând vorbe fără şir, pe când în curte se perindau toţi locuitorii satului, cerând ştiri de la slugi.

În seara zilei de a treia, în defaţa nenorocitei lui surori şi a lui popa Iosif, a cerut să-i vie Raoul lângă pat. L-a cuprins în braţele lui tremurătoare; a cerut soră-si să târască lângă pat sipetul cu acte; a luat cheia de sub pernă; cu mare caznă s-a aplecat, l-a descuiat şi a scos dintr-însul două acte întocmite unul într-altul. Unul era un pergament de culoarea lemnului, scris cu slove chirilice, purtând pe el o pecete străveche, altul pe hârtie timbrată, scris cu litere latine şi purtând pecetea Arhivei Statului.

— Ăsta e, fătul tatei... ăl mai vechi hrisov pe care-l am... pentru moşia asta... Nu poţi citi că e scris slavoneşte, dar citeşte traducerea asta... Citeşte tare... citeşte rar...

S-a rezemat, ajutat de soră-sa, pe perne în patul de sub portretele strămoşeşti şi a închis ochii.

În tăcerea nopţii, glasul tremurător al lui Raoul începe să citească traducerea după hrisovul paleoslav din 6 noiembrie 6989 (1480), prin care Basarab Mladi întărea această moşie în stăpânirea boierilor Tudor şi Stroe Surem şi fetei Stana, „care le era lor fiică şi nepoată în sat la Udreşti” şi hotăra „ca să le rămâie în otcină şi să le fie în ohav şi de nimeni clintită lor şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor în veci”. Conu Costache asculta cu două şiruri de lacrimi pe faţă, silindu-se să-şi ţie răsuflarea zgomotoasă de suspine şi să oprească tremurătura fâşietoare a mâinilor pe plapumă...

“Încă şi blestem pune domnia-mea: după moartea domniei-mele pe cine va alege Domnul Dumnezeu de a fi domn în ţara Valahiei, fie din rodul inimii mele, fie din rudenia domniei-mele, sau, după păcatele noastre, din alt neam, se va aşeza şi va să fie domn în ţara Valahă, — dacă va cinsti, va păstra, va prenoi şi va întări această de mai sus a domniei-

mele scriere, pe acela Dumnezeu să-l cinstească, să-l ocrotească şi să-l întărească în domnia-sa; iar dacă va necinsti sa-l calce şi-l va nimici, p-acela şi Domnul să-l calce şi să-l nimicească, şi să-l ucidă aci cu trupul, iar în viaţa viitoare cu sufletul. Amin!”

După ce Raoul a sfârşit de citit, conu Costache l-a tras aproape de dânsul şi, jucându-se cu mâna în inelele mătăsoase ale părului său, i-a vorbit, silindu-se să nu plângă:

— Păstrează-ţi pământul neamului tău, flăcăul tatei... Aci la biserică se odihnesc strămoşii tăi, iacă şi eu... Văzuşi blestemul pus de domnul de pe vremuri; blestem pui şi eu cui s-o cerca... s-o cerca...

N-a putut să sfârşească, l-a cuprins un turtur înspăimântător, iar după un ceas şi-a dat sfârşitul într-un oftat adânc, care a adunat pe toţi oamenii casei înfricoşaţi, parcă ar fi oftat odată cu dânsul în tăcerea nopţii toţi Udreştii care se odihneau alături sub pământul bisericii.

Câteva ceasuri chipul lui a păstrat întipărirea unei amărăciuni de nespus, cu o însemnare a lumii pe care de curând o părăsise, iar către ziuă, ca printr-un farmec, i-a înflorit pe toată faţa un zâmbet nepăsător şi senin ca veşnicia în care intrase...

* * *

Da, e tocmai cum aţi putut-o bănai: neamul Udreştilor s-a prăpădit picând cu o iuţeală care creştea mai repede decât iuţeala căderii tuturor lucrurilor. La patru luni după stingerea lui conu Costache, Raoul era din nou în vârtejul vieţii de petreceri ucigătoare, către care era târât cum e târât fluturele în para lumânării. A fost parcă din afară o întovărăşire strânsă între oamenii ce nici nu se cunoşteau unul pe altul, ca să-l împingă la pieirea către care dinăuntru îl îmbrâncea firea lui.

Pe de-o parte meşteşugurile unor negustori din Târgovişte, care, punând ochii pe moşie, îi dau orice sumă de bani le cerea cu împrumut, — pe de altă parte admiraţiunea fără margini a unui cerc de prieteni, care îi cântau în cor toate extravaganţele şi nebunească lui risipă; şi mai presus de toate prăpastia de patimă în care îl aruncase farmecele unei femei primejdioase.

Sufletele oţelite de voinţă se mistuie în flacăra iubirii, necum un suflet în care patima ţine loc de voinţă.

În scurtă vreme Raoul Udrescu s-a stins ca o candelă în care s-a sfârşit untdelemnul...

Două săptămâni au vorbit gazetele de acest sfârşit sosit în spasmul unei îmbrăţişări... pe urmă uitarea şi-a împlinit chemarea.

* * *

Bătrâna care umbla prin Târgovişte clătinând din cap, şoptind vorbe neînţelese şi purtând la subsuoară o legătură de hârtii învelite într-o basma, e cucoana Luxiţa, al cărui rest de judecată a zburat odată cu sufletul fratelui său. Ce spune? Unde merge? Numai ea ştie.

În ziua când s-a vândut la mezat moşia Udreşti, a fost de faţă la tribunal, îmbrăcată cum e şi acum cu o mantilă cu ciucuri, cum se purta acum treizeci de ani, cu mitene şi cu o pălărie cu pene liliachii, o pălărie veche a Saşinchii.

A ascultat cu luare-aminte cum se urcau concurenţii; a văzut indignarea noului proprietar, Cristachi Lusiadi, căruia unul din concurenţi se încercase să-i tăgăduiască cetăţenia; a aprobat din cap gestul mândru şi cuvintele lui Lusiadi, care a întins actele tribunalului:

— Ţe faţe! Ma rog, vedeţi. Sunt împumuntenito de peste sase ani!

De bună seamă, avea dreptul domnul Lusiadi să cumpere moşia Udreşti.

Din preţul dat de dânsul, rămânea, după plata datoriilor, o sumă destul de mare, care i se cuvenea ei, cucoanei Luxiţei; dar ce să facă ea cu dânsa? După ce s-a isprăvit a plecat clătinând din cap, şoptind vorbe neînţelese şi purtând la subsuoară hrisoavele neamului Udreştilor...

CUCOANA LEONORA

Găina poate să trăiască două luni de zile fără să mănânce şi să bea absolut nimic! N-aş fi crezut dacă aş fi citit într-o carte şi dacă n-aş fi văzut cu ochii mei. Am văzut când şedeam la cucoana Leonora.

Cucoana Leonora este fosta mea proprietăreasă de casă. În Bucureşti nu se văd fiinţe ca cucoana Leonora; trebuie să le cauţi în oraşe de provincie, şi în oraşe ca al nostru, cu trecut istoric.

Genealogia cucoanei Leonorei trebuie s-o asculţi din gura ei, întâi pentru că spusă de dânsa are un haz care nu se poate da cu condeiul, şi apoi pentru că nu cred să mai fie o a doua minte în care să poată încăpea atâţia Strâmbeni şi Nisipeni — că se trage din neamul Nisipenilor şi al Strâmbenilor — câţi încap în mintea cucoanei Leonorei. E ceva de speriat! Negoiţă Strâmbeanu, Radu Strâmbeanu, Dinu Strâmbeanu, în tot vreo şaizeci de Strâmbeni; şi tot aşa, Elena Nisipenca, Luxandra Nisipenca, Tudorache Nisipeanu, în tot vreo şaizeci de Nisipeni.

Desfid pe orişicare să asculte pe cucoana Leonora vorbindu-i despre măreţia stinsului ei neam, fără să se simtă în pragul nebuniei — şi numai Dumnezeu şi cu mine ştim de câte ori m-a nimicit cu această istorisire.

Când cu gândul nu gândeam, mă prindea, şi după un ceas de tulburare, invariabil, mă lua de mână, mă ducea în poartă şi cu un gest larg cu care îmbrăţişa toată linia de munţi violeţi din zare: „Vezi dumneata toţi munţii ăia? toţi au fost ai noştri odată!”

La urmă găsisem un leac contra atacurilor ei. Îmi compuneam din odaie o figură preocupată şi ieşeam repede, ca unul care n-are nici o clipă de pierdut.

Văduva lui Alecu Nisipeanu, ultimul Nisipeanu, fost prezident al tribunalului, astăzi cucoana Leonora este o femeie de vreo şaptezeci de ani, oacheşă, cu părul încă negru, cu ceva bărbătesc în voce şi în faţă — trăind, împreună cu Maria, slujnică bătrână, din chiria pe care o primeşte pe odăiţele inchiriate cu luna magistraţilor becheri.

Ce face cucoana Leonora? Face multe lucruri, aşa de multe, încât adeseori am auzit-o plângându-se că e ziua mică.

Mai întâi, cum se scoală de dimineaţă, îşi scutură una câte una cărţile de rugăciuni şi icoanele, închinându-se, ocupaţie care durează două ceasuri; pe urmă vede de lighioni: sumedenie de găini, sumedenie de raţe, nu ştiu câte gâşte, două pisici, doi căţei — unul de curte şi altul de casă —, doi canari şi o privighetoare.

Ca şi cucoana Leonora, fiecare lighioană îşi are genealogia ei. Aşa, canarii sunt din prăsila lui Iancu Cornoveanu, vestit pentru canari; unul din câini, Garsonică,ăl de curte, este nepot de frate al vestitului Osman, adus de „dumnealui” de la Braşov; iar căţelul din casă, Bijulică, este strănepot

al altui Bijulică, dăruit cucoanei Leonora de Hristache Mincu, în vremea când era prefect.

După îngrijirea lighioanelor, cucoana Leonora diretică, împreună cu Maria, odăile chiriaşilor, şi le diretică, nu glumă; fiecare lucruşor e scuturat, şters şi frecat cu cea mai mare sfinţenie. După-prânz, cucoana Leonora fabrică şi împarte doftorii fără parale, „pentru sufletul răposaţilor”. Cunoaşte de la mamă-sa nişte leacuri tainice, care fac minuni. Prafuri pentru albeaţă, apă pentru umflături, alifie pentru arsură, alifie pentru tăietură, fel de fel de leacuri, dintre care cel mai ciudat este următorul: *unsoare contra reumatismului*. „Iei un arici viu, mă-nţelegi? Îl bagi într-o oală smălţuită, umpli oala cu untdelemn şi-l fierbi — trebuie să ştii — până când se topeşte ariciul şi pe urmă cu untdelemn de ăla te freci seara bine-bine pe unde te doare.”

Joia, în ziua de obor săptămânal, când vin ţăranii din tot judeţul la târg, curtea cucoanei Leonora se umple de bolnavi de ochi — şi ori o fi fost întâmplare, ori că prafurile sunt cu adevărat bune, dar tot oraşul cunoaşte pe colonelul care era să-şi piarză vederea şi, după ce s-a căutat în zadar cu toţi doftorii, s-a vindecat cu prafurile cucoanei Leonora.

Mai face ceva cucoana Leonora. De pe la cinci după-amiază până când nu se mai vede, lucrează la ciorapi pe scară şi răspunde la saluturile trecătorilor; iar dacă vreunul are norocul de a intra în vorbă cu dânsa, s-a dus! Îl prinde şi nu-i dă drumul decât după ce l-a ameţit cu vorba, sărind de la una la alta, pe nerăsuflate:

— Ce să fac? Ia cu necazurile, că am pierdut un chiriaş — trebuie să ştii — nepreţuit, nepreţuit! Am mai avut chiriaşi, de! dumneata trebuie să ştii, că eşti d-aci — am avut pe colonelul, am avut pe Vasiliadi, am avut pe ăsta — cum îi zice?... care mi se pare că e preşedinte la Ploieşti... care a luat pe fata lu doctoru ăla... ăsta... de are un frate general. Şi cum îţi spui, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zicea: „Ce noroc ai tu, Leonoro, tot de chiriaşi buni”... Şi atunci am stăruit eu de dumnealui de am făcut aste două odăiţe; dar m-am stins! Că zicea dumnealui: „Ce o să fie? trei-patru sute de lei”... şi când colo — trebuie să ştii — am cheltuit de m-am stins, că le-am făcut pivniţă dedesubt. Să vii numai de-a minune să-ţi arăt, să vezi grinzi... ia te uită aici... ia poftim grosime... Şi numai stejar adevărat. Că aşa am fost învăţaţi, ori faci, ori nu faci. Bietul tata când le-a reparat p-ale vechi, cât crezi că a cheltuit?... că acum dumneata trebuie să ştii cum eram noi altădată. Moşu-meu Dinu Strâmbeanu...

Şi de aici încolo genealogia, care ţine mai bine de un ceas şi care se termină ducând pe bietul ascultător la poartă, de unde cu un gest larg, care îmbrăţişează toţi munţii violeţi din zare: „Vezi dumneata, toţi munţii ăia? toţi au fost ai noştri odată”.

Asta e cucoana Leonora.

O să zici că nu e nimic şi că tot ce face dânsa n-are nici o însemnătate. Negreşit, dacă pui alături, în clipa asta, faptele ei cu faptele

vreunui mare învăţat, ori mare cârmuitor, o să găseşti o mare deosebire între ele. Dar când îţi vei aduce aminte de atâtea împărăţii mari, întemeiate cu vărsări de sânge, din a căror măreţie n-au mai rămas decât câteva pietre ştirbite de pe care se căznesc cărturarii să silabisească fala trecută; când te gândeşti la atâtea credinţe, atâtea adevăruri pentru care s-au jertfit mii de vieţi şi de care astăzi zâmbeşti ca de-o copilărie; când, privind cerul într-o noapte senină, te vei gândi la miile de lumi care se nasc şi mor în văzduh, o să pricepi ce grozav de strânsă rudenie e între ocupaţiile cucoanei Leonora şi frământările celui mai mare geniu...

Bag însă de seamă că am uitat găina care trăieşte două luni fără să bea şi fără să mănânce.

Într-o zi, cucoana Leonora, măcar că-mi compusesem o figură preocupată, mă prinde şi începe:

— Domnule Ionescule, dar când ţi-oi spune una mai lată? *Barbara Ulbricht* în casa mea, nu altceva! Barbara Ulbricht!! Ştii găina care o pierdusem acum două luni — de credeam că mi-a mâncat-o câinele dumitale — că am intrat şi în păcat de bănuială. Am căutat-o — trebuie să ştii — şi eu, şi Maria, de am înnebunit. Ce prin coteţ, ce prin pod, ce prin pivniţă. Am trimis la vecini — trebuie să ştii; am trimis peste drum la madama... Nu e şi nu e... Ei! am crezut la urmă, Doamne, iartă-mă! că mi-a mâncat-o câinele dumitale. Domnule Ionesculce, stai să vezi cât e de lată!

Umblând azi prin magazie, ce să vezi? găina prinsă între lemne — se surpaseră lemnele pe ea — şi vie!!! Pricepi dumneata? Două luni de zile de când stă ea acolo, nemâncată, nebăută. Nici nu ştiu ce să fac: să-i dau de mâncare, să nu-i dau?... de două luni de când stomacul ei n-a mai honipsit nimic! S-o vezi prapădită, s-o vezi slabă!... Barbara Ulbricht, nu altceva. Mario! ia adu găina încoa... Mi-e şi frică de ea... Asta e arătare... mare arătare...

În sfârşit, Maria aduce găina. Era în adevăr o arătare: fulgi căzuţi, piele şi os, creasta şi bărbia galbene, ochii mari-mari, sticloşi, cu o privire de nebun, brr! — într-un cuvânt, vorba cucoanei Leonorei: „Barbara Ulbricht, nu altceva”.

MAGHERANUL

Se vestejea într-o oală de pământ în cel mai întunecos colţ al florăriei cucoanei Linţei, ofilit şi alb ca o iarbă crescută în pivniţă, când, într-o zi, baba, descoperindu-l acolo, îndrăzni să-l ceară; şi fiind cucoana Linţa vestită de bună şi mai ales cu baba, care-i fusese doică, a doua zi cumpără un vas nou, aşeză floarea cerută într-însul şi, oprind trăsura ei sclipitoare dinaintea casuţei babei, se coborî ea însăşi şi dete magheranul în mâinile bătrânei.

Mulţumirea bătrânei, care se învârtea în loc zăpăcită, nu se poate spune; dar de-atunci, regulat, de două ori pe lună, ia ghiveciul în braţe şi, călcând cu îngrijire, se duce până la capătul uliţei, unde locuieşte cucoana Linţa, pentru a-i arăta vădita sporire a florii. Acu magheranul a crescut, s-a făcut stufos ca un pomuleţ şi mirositor de îmbată casa.

Negreşit, nici faptul că era aşezat într-un vas frumos de porţelan cu chenare aurii şi cu felurimi de chipuri zugrăvite în fel de fel de culori, nici împrejurarea că-i fusese dăruit de-o cucoană mare, nu l-a putut schimba în cine ştie ce altă floare minunată, ci tot magheran a rămas; dar, pentru că lumea e aşa de ciudată, încât nu-şi face dragostea după preţul lucrului, ci face de-a-ndoasele: preţul lucrului după dragostea ce are pentru el, şi pentru că babei nu i-a dat în gând să schimbe ciudăţenia lumii, ţine la el ca la singura podoabă care mai înseninează căsuţa ei posomorâtă. Iar dacă a început a prinde slăbiciune de el, tot îngrijindu-l toată ziulica, încet-încet a ajuns la ea un fel de nebunie nevătămătoare, care o face să-l arate oricui intră în vorbă cu ea, povestindu-i nelipsit cum a venit împrejurarea să-l capete: „Pu-ne-n gând de vezi, maică: se veste-e-e-jea săracul într-un colţ...”

Azi nu e om în toată mahalaua aceea care să nu cunoască povestea magheranului, iar babei nu i se mai zice într-altcumva decât „baba cu magheranul”.

Cârciumarul de peste drum, când iese dimineaţa să-şi ridice oblonul de la prăvălie, văzând-o stând liniştită pe treptele scăriţei ei, o întreabă: „Ce face magheranul, bătrânico?” Tot aşa o întreabă bucatăresele care se duc la piaţă şi precupeţii care vin dinspre piaţă — şi bătrâna le răspunde că e bine; iar dacă se opresc cumva puţin în loc, apoi începe povestea: „Pune-n gând de vezi, maică: se vestejea săracul oropsit într-un colţ...”

Locuinţa bătrânei se alflă în apropiere de podul de la Domniţa Bălaşa. Aceasta este trebuincios de ştiut, fiindcă pe acest pod este astăzi o manifestaţie de stradă, urzită pentru a răsturna ocârmuirea. E un furnicar de lume de toată mâna, dar mai ales de lume bună: oamenii făr’ de lucru, sau al căror lucru poate suferi întârziere, vagabonzi, postulanţi de slujbe şi studenţi şi elevi de licee cu ghiozdane, toţi cunoscuţii, necunoscuţii, care

în astfel de împrejurări se adună ca oile unul peste altul, neştiind nici ce vor, nici pentru ce se canonesc reciproc, ghiotindu-se şi călcându-se pe picioare.

Cei care ştiu ce vor au pus pietrele caldarâmului de-a curmezişul podului, iar în mijlocul lor, suit pe capra unei trăsuri, un tânăr spân şi jobenat, gesticulând şi răcnind, îndeamnă pe iubitul său popor — care e adevăratul stăpân al naţiei, iar nu nemernicii care trec răsturnaţi în cupele — să meargă la Mitropolie şi acolo în incinta Camerei să dicteze nemernicilor din paranteza de mai sus cum şi ce fel să se poarte.

Poate că e folositor să se ştie că generosul orator, care îndeamnă pe popor la bine, e un june care încă de timpuriu n-a putut răbda ticăloasa robie a şcolilor: că acum e gazetar la un valoros organ şi că acum nu e împins să vorbească decât de adânca şi neprihănita dragoste ce zi cu zi a adunat pentru sărmanii dezmoşteniţi, care suferă şi plâng în umbră!

Se vede însă că nu înţeleg lucrurile tot aşa cei care ţin în mână puterea, căci trimit o parte dintr-însa, în chipul unui escadron de jandarmi, pentru a împrăştia mulţimea.

Cine o să se mire auzind că se împrăştie de îndată ca puii de potârniche? Le sfârâie călcâiele, nu altceva; şi un ogar, asmuţit pe tânărul de pe capra trăsurii, nu l-ar prinde, precum nu-l poate prinde nici jardarmul care-l urmăreşte cu sabia în... teacă.

O ghiulea n-ar sfărâma mai rău uşa babei! Şi în dreptul uşii era baba, care pleca cu magheranul la cucoana Linţa... Ca o cârpă zboară ea îmbrâncită şi se prăvăleşte într-un colţ al odăii, iar tânărul, care sare pe fereastra de din dos, sare ulucile din fund, mai sare altele şi scapă...

* * *

În seara aceleiaşi zile e linişte desăvârşită. Numai haz a adus manifestaţia. Haz fac cei care se plimbă braţ la braţ pe uliţe, zeflemisind mişcarea sfârşită fără nici un accident; haz se face prin cofetării, cafenele şi prin casele oamenilor, până şi de cei care au încercat să răstoarne ocârmuirea: în hohote de râs ale altor tovarăşi de seama lui, povesteşte junele vorbitor peripeţiile cu fuga lui de la capra trăsurii, prin fereastra căsuţei, peste ulucile din dos: „Nici nu ştiu cine era... ba da, o babă... o vrăjitoare...”

Numai colo, lângă chei, într-o căsuţă posomorâtă, baba stă pe un scăunel până peste miezul nopţii şi plânge încet cu capul între mâini. Nu plânge de lovitura de la coastă; plânge peste magheranul prăpădit şi peste cioburile ghiveciului iubit...

PANĂ TRĂSNEA SFÂNTUL

I

Om acum de 68 de ani, cel de pe urmă urmaş al unui neam mare de boieri români, pomenit din moşi strămoşi şi scris în pisaniile a vreo trei biserici din oraş, fost profesor acum douăzeci şi opt de ani la singura şcoală din oraş de pe vremea aceea, era cunoscut pe atunci drept un om deştept, umblat în străinătate, tare cinstit, tare tihnit, dibaci la mână pentru lucrurile migăloase şi iarăşi tare iubitor de flori şi de toate frumuseţile firii.

Pe vremea aceea, pe lângă meseria lui de profesor, mai făcea încă una, aceasta fără plată: dregea ceasornicele stricate ale cunoscuţilor lui, căci ceasornicar în oraş nu era încă — şi era greu de venit la Bucureşti pentru aşa lucru, mai ales că nu era drum-de-fier, ci trebuia să faci cale de aproape două zile — şi el se pricepea foarte bine la dresul lor.

P-atunci ieşea din casă nu numai pentru a se duce la şcoală, de unde nu lipsea niciodată, dar mai ieşea adeseori şi seara de mergea să joace preferanţă la alt boier mare din oraş, mai în vârstă decât el, acum mort, la boierul Manolache Moldoveanu, care era singurul său prieten bun, şi atât de bun şi atât de singur, încât numai ei între ei puteau să-şi zică unul altuia: „frate Pană” şi „frate Manolache”, că numai ei doi erau boieri get-beget, stâlpi ai oraşului.

Un cusur însă îi găsea boierul Manolache, care era însurat, prietenului său: acela că nu vroia să se însoare, ci rămânea tot holtei, cusur de care necontenit se încerca să-l tămăduiască, spunându-i întotdeauna la preferanţă, în defaţa doctorului Şober şi a lui Cristache Mincu, nelipsiţi parteneri, între un talon şi altul:

— Bine, frate Pană, nu vezi dumneata — de *frate*, *frate* îşi ziceau, dar de tutuit nu se tutuiau, ci îşi ziceau dumneata — nu vezi *dumneata* că nu i-e dat omului să trăiască singur; că va să aibă un tovarăş care să-l mângâie la vreme de durere; că va să fie omul roditor, căci de-aia l-a zidit Dumnezeu şi de-aia scrie la Evanghelie: „Creşteţi şi vă în-mulţiţi!” Şi apoi dumneata nici nu mai eşti prea tânăr, să zici că mai ai vreme, că ai patruzeci de ani — şi ăi mulţi înainte să-ţi dea Dumnezeu; nici nu mai ai alt frate ori altă rudă, ci dacă mâine-poimâine — Doamne fereşte! — închizi ochii, se stinge neamul cu dumneata.

— Ei, măre frate Manolache! răspundea Pană Trăsnea.

Şi îi arăta că înţelege dragostea lui de părinţenie, pentru că n-are decât un singur copil, pe când el are la şcoală vreo patruzeci pe care îi iubeşte parcă ar fi ai lui.

Aceasta o spunea mai mult glumind, şi apoi adăuga mai serios că nu se însoară de mila florilor şi a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsa în

paragină dacă ar avea pe altcineva de care să se îngrijească. Şi ce e drept nu e păcat, avea o mândreţe de grădină de era pomină; iar trandafirii, mixandrele, garoafele, primele, pelargoniile şi felurimile de flori, persicele, caisele, pepenii, coacăzele, strugurii şi felurimile lui de poame erau vestite în tot oraşul, ba şi în Bucureşti.

Şi trăia aşa singur, între şcoală şi grădină, între câteva cărţi de istorie a timpului şi prietenul său, întovărăşit, şi îngrijit la el de o femeie bătrână, Maria, credincioasă ca un rob, care ţinea de casa neamului lui şi era cu vreo douăzeci de ani mai în vârstă decât dânsul.

Dar într-o seară, după ce prietenul său l-a îndemnat mai cu căldură, arătându-i ce păcat ar fi ca frumuseţea lui de grădină, în loc să rămâie unui copil al lui, care i-ar semăna şi ar urma s-o îngrijească, să rămâie oraşului care o s-o desfiinţeze ca să se clădească cine ştie ce bina pe acel loc — „ascultă-mă pe mine, frate Pană, că sunt mai mare” — a plecat omul în acea seară mai gânditor şi ajungând acasă n-a dormit bine.

Dar parcă era el om să se însoare după vorba altora, fie chiar după a celui mai bun prieten... N-a dormit bine o noapte şi a doua zi iar şi-a făcut socoteala şi a găsit că dacă a ajuns el până la vârsta de patruzeci de ani aşa, mai cuminte era să rămâie tot aşa şi de atunci încolo.

Socoteală bună... şi ar fi urmat-o, dacă la o lună după asta nu i s-ar fi înmlădiat inima de cum a văzut în casă la Moldoveanu pe nepoata acestuia venită de la Câmpulung, domnişoara Eliza Nichita, fată frumoasă de neînchipuit, de douăzeci şi trei de ani: vasăzică, cu şaptesprezece ani mai mică decât dânsul.

Căci cum era nu numai frumoasă, dar şi blândă la vorbă, înţeleaptă şi aşezată, cum răspândea în jurul ei un farmec odihnitor, cum îi plăceau şi ei şi muzica şi florile şi firea — i s-a părut, de îndată ce a văzut-o, că parcă ar fi fost toată mintea şi toată inima lui ieşite din el şi întrupate într-însa.

Şi nu-i dedese Manolache Moldoveanu ghes cu însurătoarea? Şi nu-i era el cel mai bun prieten? Şi totuşi se sfia să-şi mărturisească pornirea, socotindu-se cam prea în vârstă pentru ea şi simţindu-se urât. Căci avea faţa uscată şi lunguiaţă, gâtul lung, mâinile lungi, şi era tot lung şi deşirat — şi nu ştia că avea cu toate astea ceva foarte plăcut în vorbă, iar în privirea ochilor lui, mai ales în privirea ochilor lui mari, adânci şi albaştri, o flacără ciudată şi mângâietoare, cum o au ochii oamenilor foarte miloşi.

Dar parcă era nevoie să se sfiască ori să spuie ceva boierului Moldoveanu, care nici că-şi adusese nepoata la dânsul cu alt scop. Tăcea însă şiretul, ci numai el şi cucoana Sultana, soţia lui, trăgeau cu ochiul şi făceau haz când îl vedeau tulburat şi stângaci, explicând fetei, care-l asculta cuminte, senină şi cu drag — căci veneau adesea să-i vadă florile şi poamele — cum se altoiesc trandafirii în coajă şi în lemn, cum se prăsesc fragile, şi după ce se cunoaşte sămânţa dacă e de mixandră învoaltă ori dezvoaltă, măcar că nu se poate cunoaşte după nimic.

Şi au tăcut aşa, vreme. Au lăsat pe fată să se obişnuiască cu

înfăţişarea lui, care nu era făcută să placă de la întâiaşi dată; au lăsat-o să cunoască şi să înţeleagă însuşirile bune şi frumoase care se as-cundeau sub aşa înfăţişare, l-au lăsat pe dânsul să-i trimită în toate zilele cele mai mândre flori, să vină în toate serile mai cu dor şi să plece mai cu părere de rău; până când, la vro trei săptămâni după ziua dintâi, boierul Manolache, de faţă cu cucoana Sultana, a întrebat pe fată: „Elizo, îl vrei?” — şi fata a răspuns scurt: „ Îl vreau, nene Manolache”.

* * *

Cum era pe la sfârşitul lui iunie, Pană Trăsnea scotea nişte pepeni de sub clopotele lor de sticlă, când a venit boierul Manolache să-i vorbească de gândul ce-l avea pentru nepoată-sa şi pentru dânsul.

De ce i-a scăpat din mână clopotul de sticlă? căci i-a scăpat şi s-a făcut ţăndări; de ce a călcat peste vrejii pe care altă dată îi ocolea cu grijă? şi de ce, după multă caznă şi îngânare, n-a putut să spuie decât: „Frate Manolache!”?

Vezi că îi mergea înaintea gândului lui, îi aducea răspunsul unei întrebări pe care îi era teamă să şi-o puie — şi i se părea că auzise în vis, iar nu aievea.

Iubirea, adevărata iubire, înduioşează şi înmlădie şi cea mai tare fire. Şi pe recele cercetător cu mintea, şi pe aprigul muncitor cu braţul iubirea-i schimbă şi-i face zile întregi să pribegească după o vorbă ori după o privire făgăduitoare. Dar când pătrunde într-o inimă caldă şi bună, într-o inimă din fire îndrăgostită numai de lucruri frumoase, o! atunci o doare în ascuns, o răscoleşte până în adânc; şi până în adâncul inimii era îndurerat Pană Trăsnea.

Iar pe ea o iubea cu toată puterea inimii necheltuită în împreunări desfrânate şi prefăcute; o iubea cu un suflet evlavios şi curat, mai mult decât toţi trandafirii şi decât toate mixandrele, pe care acum mai mult le iubea, de când aflase că-i plăceau şi ei; o iubea cu presimţiri, cu eres, pentru tot trupul ei, pentru faţa ei, pentru ochii ei — mai ales pentru ochii ei negri, uneori zglobii şi cercetători ca ochii copiilor care vor să ştie toate, alteori nesăţioşi de a vedea mai bine şi îndelung lucrurile frumoase şi iarăşi alteori trişti şi aţintiţi într-un loc apropiat de la care parcă nu mai puteau vedea; o iubea pentru glasul ei, parcă mai mult pentru glasul ei, care suna aşa de nepomenit de dulce, când alăturată de el, după ce dânsul îi lămurea câte ceva, îl întreba mirată: „Da?...”

Şi după ce a spart clopotul de sticlă, după ce s-a învârtit fără nici un rost călcând vrejii de pepeni, după ce a chemat pe Maria, căreia i-a explicat bâlbâind: „Eliza... nepoata dumnealui... eu...” şi el, şi Maria — căci şi dânsa începuse să-şi iubească viitoarea stăpână, presimţindu-i bunătatea, cu instinctul care arată tuturor oamenilor simpli ca ea cine le e

prielnic şi cine nu — şi el, şi ea nu au avut decât o singură exclamare pentru Moldoveanu; el: „Frate Manolache” — ea: „Cucoane Manolache!”

În seara aceea a mâncat la Moldoveanu; iar după-masă s-au coborât în grădină — frumoasă şi asta, dar nu ca a lui — şi acolo, la lumina lunii, pe o bancă aşezată între două loaze cu rozetă, cu petunii şi cu verbine, şi-au spus unul altuia cântecul de dragoste, vechiul cântec spus de atâtea nenumărate ori, dar parcă niciodată mai frumos şi mai curat ca acum; căci ce-i mâna unul spre altul era un dor de viaţă cinstită şi senină, poruncit de firile lor asemenea, tihnite şi iubitoare de frumos.

Apoi au tăcut amândoi. Ea, uimită de bunătatea care i se arătase în el din câteva fraze spuse întrerupt şi tremurător, îi privea profilul osos şi desluşit, luminat de bătaia lunii; el, muncit de nedesluşite începuturi de hotărâri, sta dus pe gânduri, cu o mână peste mâna ei. Ar fi vrut s-o ia şi să plece cu dânsa departe-departe, la adăpostul privirilor, pe care le vedea cum au să-i urmărească pe amândoi, cu râvnă pentru frumuseţea ei, cu îndoială pentru urâţenia lui; ar fi vrut s-o ia şi s-o ascunză ca pe o comoară într-un loc, unde să-i placă şi ei, şi unde şi el — numai el — să se poată sătura privind-o, ascultând-o şi iubind-o. Iar când se gândea la puţinul pe care i-l aducea în schimbul duioaselor făgăduinţe de care ea era plină, când presimţea fără a-şi da seama că o fire ca a ei nu se leagă decât prin recunoştinţă, atunci îl cuprindea un dor de a o duce să-i arate locuri şi lucruri frumoase — şi atunci hotărârile nedesluşite începeau a i se desluşi.

Într-un târziu s-au ridicat şi, ţinându-se de mână, s-au urcat sus pe scara îmbrăcată cu iederă, el drept şi înalt, dânsa plăpândă şi mlădioasă.

Sus, nefiind fost poftiţi într-adins ceilalţi doi obişnuiţi parteneri pentru preferanţă, l-a luat boierul Manolache la un tabinet — mai mult ca să vorbească de treburi, decât pentru joc. Şi au vorbit treburi şi socoteli.

Avea fata trei mii de galbeni în bani, afară de truşie şi de cheltuielile nunţii; iar — ferească Dumnezeu! — după moartea mă-sii, şi o casă cu loc frumos în Câmpulung. El avea două perechi de case una lângă alta şi despărţite numai prin nişte uluce: una mai măricică, pe care o avea închiriată, şi aceea în care locuia el; mai avea devale de casa lui, şi ţinând de dânsa, livada cu fâneaţă şi cu pruni, în întindere de vreo optsprezece pogoane, căci ţinea până-n malul gârlei; şi mai avea vreo mie de galbeni, singura avere rămasă după vânzarea pricinuită de risipirea unui frate mai mare al lui, Ştefan Trăsnea, care se sfârşise îngrozitor, spânzurându-se de balconul caselor lui Manolache Moldoveanu, într-o seară de petrecere; căci, mai înainte vreme, a neamului lor fusese moşia Sănduleşti, care ţinea mai bine de-o jumătate de plai.

— Cum vezi, frate Pană, avere multă n-are fata, dar e o comoară de bunătate şi parcă într-adins v-a făcut Dumnezeu unul pentru altul. Dar cu ce are ea, cu ce ai dumneata — şi mai ai şi leafa de profesor, pe care ai uitat s-o pui la socoteală, — cum sunteţi amândoi potoliţi, puteţi să trăiţi o viaţă, să râvnească şi împăraţii la dumneavoastră. Pe tată-său nu l-ai

cunoscut şi nici nu-l mai poţi cunoaşte, căci a murit de sunt şase ani; dar ţi-l spui eu că era de pus pe rană să te vindeci cu el. Pe Catinca, maică-sa, o s-o vezi şi o s-o iubeşti. Că dacă este adevărat că ce iese din pisică şoareci mănâncă, apoi tot atât de-adevărat e că ce se trage din neam bun bun o să fie.

— Dar lasă, frate Manolache, că dacă n-ar avea nici un sfanţ, şi tot aş lua-o.

Şi peste opt luni de zile a luat-o.

I-a logodit cucoana Catinca Nichitoaia, mama fetei, cu boierul Manolache, şi tot ei i-au cununat; iar nunta s-a făcut în casă la naş, căci avea casă mare şi era unde să încapă groaza de lume poftită din oraş şi din Bucureşti.

A fost foarte frumoasă nunta. Şi a fost frumoasă nu numai pentru orăşeni, cărora le era un lucru rar lăutarii aduşi într-adins de la Ploieşti şi bufetul adus de la Fialkowski din Bucureşti; dar chiar pentru Cristache Mincu, prefectul de pe vremea aceea, şi pentru familia lui, venită într-adins din Bucureşti pentru nuntă — căci el şedea singur acolo — chiar pentru ei, bucureşteni, a fost frumoasă. Căci era minunată priveliştea din pridvorul casei peste curtea plină de lume, care petrecea împrejurul unui butoi mare cu vin, aşezat pe nişte rotile, încât se putea mişca din loc, la lumina lanternelor veneţiene şi a strachinilor de păcură.

A fost frumoasă nunta; iar după ce au plecat toţi poftiţii străini, a fost de văzut o dată şi de neuitat toată viaţa scena mesei de familie, la care au plâns toţi, când, după îndemnul lui Ioniţă feciorul, care cunoştea gusturile lui conu Manolache, Paraschiva lăutarul a început să cânte:

“Pe deasupra casei mele...
Trece-un stol de rândunele;
Dar nu-i stol de rândunele,
Ci sunt dragostele mele...”

Au plâns, toţi. Şi boierul Manolache, care ridica ochii în tavan ca să nu se bage de seamă — dar tot se băga de seamă —, şi rotunda cucoana Sultana, şi mama Luxandra, bătrâna pitică, plină la faţă, cu ochii mici şi negri ca ochii de păpuşă, şi bărbatu-său, doctorul Şober, alb ca zăpada; a plâns şi el, Pană Trăsnea, strângând în mânile lui slabe şi lungi mâna Elizei; a plâns şi ea, cucoana Catinca, trasă la faţă şi neclintită ca o statuie de fildeş învechit; şi Ioniţă feciorul; şi slujnica Maria; şi madama, guvernanta care după ce s-a culcat Mitică, băiatul de zece ani al lui Moldoveanu, se coborâse jos la masă — şi ea a plâns, măcar că nu pricepea o boabă românească; până când nu ştiu cum li s-au întâlnit privirile la toţi odată şi atunci au început a râde unul de altul... şi râzi!

* * *

La trei zile după nuntă, au venit la Moldoveanu să-i vestească hotărârea ce şi-au luat de a pleca în străinătate, hotărâre acum nestrămutată, făcută dintr-un plan de mai înainte al lui Pană, care mai fusese o dată, din dragul cu care dânsa i-a primit propunerea când i-a vorbit de locurile văzute şi când i-a arătat vederile cumpărate de pe acolo.

— Păi faceţi foarte bine, le-au răspuns într-un glas şi cucoana Sultana, şi Moldoveanu. Cu atât mai mult, a urmat numai el, cu cât am auzit că acum, primăvara, e vremea cea mai prielnică pentru aşa o călătorie. Numai că e cam prea obositor; dar la urma urmei ce se face fără oboseală?

— În câte avem astăzi? întrebă Pană. În două martie. Plecăm luni, care va să zică la şapte, şi ne întoarcem la şase ori la şapte ale lunii viitoare; aşa că suntem aici şi de Paşte, ba şi de Florii. Că Paştele anul ăsta cade la optsprezece aprilie; aşa e? Cât pentru şcoală, am vorbit şi m-am învoit cu Petrescu să-mi ţie locul, că şi eu i l-am ţinut lui anul trecut două luni de zile, când îşi frânsese piciorul. Şi fiindcă el e mai sărac decât mine, l-am hotărât să primească leafa mea pe timpul cât m-o înlocui; că întâi nu vrea, fiindcă nici eu nu i-am primit... E!...

Eliza era încântată. Ea, de firea ei nu prea vorbitoare şi aşezată, nu putea să stea la un loc de bucurie. Uneori, punea mâna pe câte un lucru şi-l lăsa numaidecât; alteori făcea nebunii cu Mitică; odată se potolea şi rămânea cu ochii aţintiţi la Pană, care arăta lui Manolache planul drumului de făcut, şi îl privea cu ochi trişti şi plini de recunoştinţă; şi iar odată se scula şi începea să-l întrebe, ca un copil: „Dar mergem cu vaporul, nene? (”Nene„ îi zicea lui Pană)... Dar la Paris cât ne oprim, nene?... Ţaţă Sultano, la Viena nu ne oprim decât la întoarcere.”

Guvernanta lui Mitică spunea Elizei pe nemţeşte că, dacă trec prin Viena, i-ar face mare plăcere şi mare cinste, primind să le dea o recomandaţie către o vară a ei, care ţine un otel acolo. Peste bucuria ei, aceasta cădea de minune şi o făcea să alerge de la guvernantă la Pană: „Auzi, nene? are o vară care ţine un otel”... şi de la Pană la guvernantă, care-i descria promptitudinea şi curăţenia serviciului... „*Und lacherlich billig, gnadige Frau*”.

Lucrul hotărât hotărât a rămas, iar a unsprezecea zi de la cununie au plecat la Bucureşti, de unde trebuiau să meargă la Giurgiu, pentru a lua vaporul.

La suire în diligenţă erau de faţă toţi, Eliza trecea din braţe în braţe — cucoana Catinca, mama ei, o îmbrăţişa strâns. Moldoveanu şi cucoana Sultana îi spuneau să mai lase şi pentru ei — Pană, cum era înalt, ajuta piticului Mihai vizitiul, punând geamantanele de-a dreptul sus pe coviltir — pe când Mitică dădea zor să-i aducă un cal cu maşină, şi pe când guvernanta aducea aminte pentru a şaptesprezecea oară: „*Nur nicht den*

Brief verlieren”.

S-au fâlfâit batistele aici, s-au fâlfâit la ferestrele diligenţei; şi pe urmă nu s-au mai văzut fâlfâind: la diligenţă, penru că a cotit-o la stânga pe uliţa cu plopi — aici, pentru că erau duse la ochi.

* * *

O! neuitata lui călătorie cu Eliza! A fost un vis încântător şi plin de vrajă! Căci în afară de farmecul obişnuit al tuturor călătoriilor, făcut, pe lângă frumuseţea lucrurilor de văzut, din lipsa de prefăcută dragoste cu care te întâmpină în ţara ta atâţia care de-abia te cunosc, din lipsa grijii celor ce ai de făcut pe mâine şi din împrejurarea că necunoscând pe nimeni, îi iei drept ceia ce ţi se înfăţişează, fără a-ţi amărî inima cu gândul că n-ar fi vrednici să fie ceia ce sunt — călătoria lui mai era înfrumuseţată prin nedezlipita prezenţă a celei mai vrednice de iubit femei, prin gingăşia ei, prin ochii ei, ah! şi mai cu seamă prin glasul ei.

E aşa de firesc obiceiul de a pleca îndată după căsătorie. Căci din faptul de a se găsi împreună, înconjuraţi de lume necunoscută, se naşte trebuinţa de a-şi face de îndată destăinuiri, care ar fi întârziat în alte împrejurări, de a se lega împreună cât mai în grabă, de a-şi pune toată nădejdea unul în altul, toată grija unul pentru altul; iar din toate acestea, putinţa de a se cunoaşte. Şi e atât de adevărat, încât a devenit proverb. O! încântătoarele privelişti văzute de pe puntea vaporului sau din goana trenului, şi mai încântătoare făcute prin extazul ei copilăresc, prin încrederea cu care se lasă pe braţele lui şi prin melodia glasului ei: „Ah! ce frumos!”

Şi dacă, de cum a văzut-o, a iubit-o, presimţindu-i firea bună şi senină — acum, când pe zi ce mergea se încredinţa că e naivă şi plină de adevăr, ca un copil care n-are nimic de ascuns; când vedea că nu era împrejurare care să-i schimbe ori să-i micşoreze drăgălăşia; acum, când vedea că peste toate aceste însuşiri, plutea, stăpânindu-le pe toate, un dor de viaţă curată şi un nesaţiu numai pentru lucrurile frumoase — acum o iubea înmiit; o iubea aşa încât îl durea... îşi trecea mâna pe frunte... şi încă o dată mai apăsat şi-o trecea când dânsa, pricepând cele ce se petreceau într-însul, îl ameninţa cu degetul în chip de mustrare: „Să nu fii copil, nene”.

A! cum o iubea!

Că dacă zilnic s-a întrebuinţat şi se întrebuinţează de atâtea ori cuvântul de iubire, de fiecare fiinţă vorbitoare, puţine vor fi simţit înţelesul acestui cuvânt, aşa cum îl simţea el, când seara, după ce-i spunea cu un răsfăţ copilăresc, că-i era somn, ea adormea, iar el rămânea deştept, cu ochii aţintiţi asupra ei, ca asupra unei minuni de care îi era frică să nu zboare.

Apoi se ridica binişor de lângă dânsa şi scria pe o cărticică, destinată într-adins pentru aceasta, toate impresiile zilei. Şi-i era plină cartea de cuvinte vii şi calde, dar mai plină era de puncte multe, care înfăţişau durerile lui nelămurite, adânci şi aproape plăcute. Căci sunt unele firi care iubesc dureros şi parcă le place să sufere, şi aşa era firea lui, şi aşa o iubea el, când o vedea bucurându-se şi minunându-se de fiece lucru, când o auzea spunându-i-o şi când o simţea atâta de a lui.

Şi drept e că era toată un copilaş frumos şi cuminte, că-i era glasul tăinuit ca o aiurare şi că poate n-au mai fost ochi ca ai ei, care să privească marea cu atâta patimă, cu atâta nesaţ, făcut parcă din preştiinţa unei grabnice pieiri şi din dorul de a se sătura de văzut celor de văzut. A fost un vis.

* * *

S-au întors cu trei zile înainte de Florii, iar a doua zi de la întoarcere erau iar adunaţi cu toţii în casă la Moldoveanu, unde, după ce s-au îmbrăţişat bine de revedere, după ce au fost împărţite şi primite cu bucurie darurile aduse din străinătate — în uruitul calului cu maşină, pe care Mitică şi-l încerca prin galerie — au început să povestească despre lucrurile văzute.

— Mai întâi, să vă spui, zicea Eliza, că din toate lucrurile aduse de pe acolo, cel care-mi place mai mult e un claviraş mic. O să-l vedeţi la noi. Mi l-a cumpărat nenea de la Viena. Uite, e aşa: are o clapă jos pe care apeşi cu piciorul şi care e legată printr-o coardă groasă de nişte foale. Când apeşi ori ridici piciorul, foalele se umflă şi se dezumflă; iar cu mâna cânţi ca pe orice clavir. Dar are un sunet aşa de dulce... aşa de dulce! Şi e numai atâtica, mititel, ca o mescioară. Se cheamă fisarmonică.

Apoi, din istorisirea călătoriei, se vedea ce adâncă întipărire făcuse asupra ei şi drumul cu vaporul, şi poziţiile de munte străbătute de tren, cu stâncile lor, cu tunelurile lor, cu cascadele lor de ape limpezi ca cristalul, şi întâii chiparoşi văzuţi; „Ţii minte, nene, când intram în Italia, ăi doi pe care i-am văzut, de parcă erau doi fraţi gemeni?”

Şi spunea şi spunea mereu, aşa de desluşit, încât li se părea şi lor că le văd; iar din când în când se întuneca la faţă şi-şi trecea încet mâna peste frunte.

— Dar ce ai? Sultano, zi-i madamei să potolească băiatul, că prea uruie. Ce ai, dragă?

— Nu ştiu ce am, nene Manolache.

Toţi se adunau împrejurul ei. Cucoana Catinca, rămasă în casă la ei până la întoarcerea lor, se dezbrăca de şal şi i-l punea peste umeri. Pană îi lua şi îi pipăia mânile infierbântate.

— N-am nimic... sunt cam obosită... niţel capul... dar o să-mi

treacă...

Şi înlăturând uşor şi cu răsfăţ pe Pană, care o ruga să nu mai vorbească aşa mult şi să plece să se odihnească, începea din nou:

— Ah! Triestul... Să vezi, mamă — Triestul e aşezat pe marginea mării, dar pe margine de tot, şi e aşezat pe un deal parc-ar fi pe trepte... Şi sus pe deal, e o biserică — San Giusto, aşa-i zice. Biserica nu e frumoasă, dar e de preţ, că e foarte veche... Dar să te uiţi de acolo peste mare, şi să nu mai uiţi toată viaţa! Noi ne-am urcat pe la zece dimineaţa. Să fi văzut încoace în partea stângă... Cum îi zice acolo, nene?

— Capo d'Istria.

— Înspre Capo d'Istria, marea, de soarele care bătea într-însa, parcă era o tavă mare de argint... şi cu cât te uitai mai spre dreapta, cu atât se făcea mai albastră, mai albastră, ştii, cum e peruzeaua... A! uite aşa. Şi arăta un inel cu o peruzea mare, cumpărat din Viena, tocmai în amintirea albastrului mării.

Dar dintre locurile văzute, acela care îi izbise mai adânc, şi pe ea, şi pe el, atât prin împrejurarea că au stat mai mult şi l-au văzut mai în amănunt, cât şi prin aceea că se potrivea mai bine cu firile lor iubitoare de linişte, era Veneţia: „A! Veneţia!"

Şi vorbea cu foc, ca de-o prietenă bună care i-ar fi murit, descriind farmecul plin de taină şi de evlavie al clădirilor vechi, ca al unui miros de floare păstrată de demult într-o carte bătrânească; farmecul vieţii visătoare şi lipsită de griji, zugrăvită pe feţele celor ce întâlneşti, toţi umblând legănat, toţi îngânând câte un cântec; ori frica de care te simţi cuprins seara plimbându-te cu gondola prin canaletele de-abia luminate, când auzi din depărtare glasul gondolierilor, care strigă ca să se vestească şi să înlăture vreo ciocnire. „Uite cam aşa strigă, nene Manolache: giau! giau!" Şi se căznea să-şi facă glasul ca al lor. „Dar să-i vezi cum mână gondolele!... Uite aşa..."

Vroia să arate, dar cum, ridicându-se, s-a îngălbenit la faţă şi a dat să cază, a prins-o repede Pană, a aşezat-o la loc, el şi mai galben decât dânsa, şi i-a adus apă.

— Ce ai, Lizi? Ce ai, dragă? a întrebat-o el mişcat.

— Nu ştiu, dar mi-e rău.

Erau toţi împrejurul ei... Mamă-sa a frecat-o pe tâmple... cucoana Sultana s-a repezit să-i aducă oţet... Moldoveanu, închinându-se, a dat poruncă să puie caii la droşcă — şi peste foarte puţină vreme au plecat acasă, petrecuţi până la capul scării de stăpânii casei.

* * *

A doua zi, liniştită toată dimineaţa, a fost apucată după-amiază de nişte friguri puternice, care o făceau să tremure toată, cu mâinile

împreunate şi cu ochii aprinşi.

Doctorul Şober, fără multă ştiinţă de carte, dar cu multă pricepere firească şi mai presus de toate om foarte cinstit, chemat în grabă, a privit-o lung, a ascultat-o şi după ce i-a scris o doctorie, cu care i-a încredinţat că se va mai potoli, a luat deoparte pe Moldoveanu şi i-a spus, cu un accent care nu lăsa nici o îndoială asupra primejdiei de care era ameninţată, că trebuie neapărat, cât mai în grabă, să se repeadă la Bucureşti, pentru a-i aduce un doctor mai învăţat decât dânsul.

Au urmat trei zile la fel.

Ziua, slabă, duioasă ca un copilaş bolnăvicios, dar liniştită, căuta să îmbărbăteze pe cei dimprejurul ei, care de-abia îşi puteau ţine plânsul. Uneori cerea să-i aducă claviraşul lângă pat, îl ruga pe dânsul să apese cu mâna, şi pe când el îi ajuta, mai bolnav decât dânsa, ea cânta un cântec duios: „Ghici: ce e asta, nene? Nu ştii? Îl auzeam în toate serile la Veneţia.” Alteori, primăvara fiind foarte înaintată, afară o vreme încântătoare, cerea să-i deschidă fereastra în care dădeau năvală florile de liliac.

Iar seara, îndată ce trecea de opt, o apuca din nou un rău ascuns, care o făcea să se acaţe cu deznădejde de mamă-sa ori de Pană: „Mi-e frică, mamă! Mi-e frică, nene!”

Era pe jumătate nebun, el, Pană Trăsnea, când îngenunchea lângă patul ei şi-i acoperea mâinile de sărutări, întrebând-o cu glasul stins: „Ce ai, Lizi? ce ai, dragă!” ori când apuca pe doctorul Şober şi-l scutura întrebându-l ce are ea, Eliza lui!

A! ştia doctorul Şober, care-i da cu mâna lui tremurătoare o lingură de doctorie, ce are ea, dar îi era teamă să le-o spuie lor, şi-i era teamă să şi-o mărturisească lui însuşi.

În Vinerea Paştelui, când a sosit Moldoveanu cu doctorul din Bucureşti, nu mai cunoştea pe nimeni... Cu ochii sticloşi, îngâna vorbe neînţelese... Moldoveanu, cu lampa în mâna dreaptă, îşi muşca mâna stângă ca să-şi stăpânească lacrimile... Doctorul Şober explica noului venit cursul boalei... Pană Trăsnea, cu mâinile peste gură, nu pierdea din vedere nici o mişcare a feţei doctorului...

O tăcere lungă în care se auzea desluşit cântecul greierului din coridor, apoi un cuvânt al doctorului: „Lingoare”...

L-au luat pe braţe şi l-au dus afară în grădină, unde Moldoveanu şi doctorul Şober căutau să-l liniştească.

Pe la unsprezece din noapte, după ce au fost încredinţaţi că nu era deocamdată primejdie, au plecat toţi prietenii, împreună cu noul doctor, care dormea la Moldoveanu, şi au rămas numai ai casei.

...Biserica de alături luminată în roşu de făcliile credincioşilor, care o ocoleau în sunetul clopotelor şi al cântecelor bisericeşti... În odaie, nici un zgomot... În patul de sub portretul mamei lui Pană, bolnava îşi ducea mâinile pe piept cu mişcarea ciudată a tuturor bolnavilor deznădăjduiţi...

La căpătâi cucoana Catinca... la picioarele patului slujnica... iar pe un scaun mai departe el... Teama de a întâlni privirea mamei ei... amintirea vieţii de care era plină acum câteva zile... priveliştea din faţă-i, sunetul clopotelor care-i dădeau năvală ca un gând pizmaş în creier... încă un pas până la nebunie...

Din seara aceea, nici felurimile de doctorii, nici nenumăratele descântece ale mamei Luxandra şi ale slujnicei, nici leşinurile mamei, nici deznădejdea lui nu au putut-o scoate din zbătăile dintre viaţă şi moarte, în care a zăcut fără cunoştinţă...

A treia zi de Paşte, cuvinte stranii în gura doctorului... „Perforaţie”...

Mama Luxandra a rugat pe cei care se găseau în odaie să treacă puţin în odaia de alături... Au ieşit cu toţii... Câteva clipe lungi... nesfârşite... Apoi uşa s-a deschis din nou... Popa Anghel cu o lumânare în mână era aplecat peste pat... Mama Luxandra, cu batista la ochi, a şoptit înecată: „S-a sfârşit”...

Mamă-sa şi cucoana Sultana au leşinat... iar el s-a repezit în odaie şi a cuprins-o în braţe... a început s-o scuture... a început să strige şi s-o scuture iar: „Lizi! Lizi!... moartă. Nu se poate... nu se poate...!” Îi trăsnise lui prin cap ceva... dar cum?... aşa? fără un cuvânt pentru el?... fără o strângere de mână?... fără o privire de adio?...

Au trebuit să-l smulgă de pe trupul ei de care se încleştase...

Mai târziu, când i-au dat voie să intre în odaia în mijlocul căreia, îmbrăcată în rochia de mireasă, dânsa, frumoasă peste fire, îşi dormea somnul veşniciei — a înaintat drept şi neclintit printre lumea adunată... fără un gest, fără o privire pentru femeile care ţipau împrejurul ei, s-a aplecat de i-a sărutat bine-bine mâinile şi fruntea, fără să-i curgă o lacrimă...

În aceeaşi tăcere, a doua zi a urmat-o de-a lungul uliţelor, până au dus-o înapoi la biserica de alăturea caselor lui; iar când au început s-o acopere cu pământ, s-a năpustit printre lume până acasă, unde timp îndelungat nici mângâierile lui Moldoveanu şi ale altor prieteni, nici spaima Mariei nu puteau să-l liniştească...

Pe urmă a încetat deodată brusc... s-a ridicat în sus... a arătat uşa celor de faţă... i-a petrecut foarte cuminte până la ieşire şi s-a întors de s-a încuiat în casă cu paşi liniştiţi.

* * *

Boierul Manolache Moldoveanu, care nu încetase de a plânge, blestemându-şi nenorocita de mână cu care apucase de i-a cununat, n-a ştiut ce să crează despre dânsul a doua zi, când s-a dus să-l vază şi când Pană, fără o lacrimă, fără cel mai mic semn de durere, i-a vorbit scurt şi

apăsat aşa:

— Frate Manolache, te rog să-mi dovedeşti încă o dată că ţii la mine. Mai întâi, de şcoală mă las şi te rog s-o faci cunoscut celor în drept... Pe maică-sa s-o iei chiar de azi la dumneata, pentru vremea cât o mai vrea să stea în oraş... Uite, aici sunt actele de zestre... dincoace banii pe care mi i-a dat... toţi până-ntr-o para... Cheltuielile călătoriei m-au privit pe mine... Lucrurile de îmbrăcăminte şi de rufărie nu vreau să le dau îndărăt şi nici nu le plătesc...

Apoi a adăugat şi mai apăsat:

— Nu vreau să mai îmi calce nimeni în casă de azi înainte, afară de dumneata.

A doua zi — căci nu s-a putut face mai devreme — când a plecat cucoana Catinca la Moldoveanu, el i-a sărutat amândouă mâinile, s-a uitat lung în ochii ei din care curgeau două mari şiruri de lacrimi, i-a mai sărutat mâinile încă o dată şi iarăşi tăcut s-a întors în casă.

Tot aşa de nedumerit asupra felului lui de a suferi a rămas Moldoveanu a patra zi, când l-a găsit în curtea bisericii lucrând împreună cu loniţă feciorul, pe care i-l ceruse, la o portiţă ce-şi deschidea în ulucile de despărţire dintre grădina lui şi curtea bisericii. Căci oricine l-ar fi văzut tăind cu ferestrăul ori aşezând balamalele portiţei, atât de adâncit în lucrare şi atât de la fel cu feciorul care-i ajuta, nici n-ar fi putut bănui de ce lovitură fusese izbit cu cinci zile mai-nainte: ci ar fi crezut că amândoi lucrau pentru Manolache Moldoveanu, care sta deoparte cu lacrimile pe faţă.

Şi numai în urmă, când a aflat de la popa Anghel că nu era seară de la Dumnezeu în care să nu vie şi să nu plângă ceasuri întregi la mormânt, înconjurat de câinii care-l lătrau speriaţi, până când venea el împreună cu preoteasa de-l ridicau şi-l duceau acasă; numai când a aflat de la Maria că toate lacrimile şi mângâierile ei nu-l puteau împiedica de a se scula ca un nebun, de a se repezi în odaia ei şi de a îngenunchea plângând cu capul în perna pe care stase capul ei: numai după ce l-a văzut slab ca o umbră, cu ochii duşi în fundul capului, cu mâinile tremurătoare; numai atunci a înţeles ce prăpastie de durere se ascundea sub înfăţişarea lui de linişte.

Atuncea, seara spre apusul soarelui, venea la dânsul şi pe o bancă din grădină îi lua mâinile slabe şi reci în mâinile lui, şi începea să-l roage cu duioşie ca pe un copil:

— Frate Pană, frate... vorbeşte-mi... destăinuieşte-te mie... destăinuieşte-te, asta o să-ţi facă bine... Nu sunt eu prietenul dumitale?... Nu sunt eu fratele dumitale? haide... spune-mi mie... destăinuieşte-te mie...

Dar nu. Rămânea tăcut şi rece, cu ochii uscaţi, parcă i-ar fi fost silă să plângă în faţa altuia, şi parcă ar fi păstrat cu grijă fiecare lacrimă, pentru ceasurile în care rămânea singur numai cu amintirea ei.

În timp de un an şi jumătate numai într-o seară a putut prietenul său să-i deschidă inima cu rugăciunile duioase, şi atunci... o! atunci... cu

povestirea întreruptă a tuturor icoanelor drăgălaşe din scurta lui viaţă cu dânsa — acolo, în faţa patului de sub portretul mamei lui, au plâns, au plâns mult şi el, şi Moldoveanu, şi Maria, care sta cu şorţul la ochi, cu capul ascuns între sobă şi zid.

Apoi el cel dintâi s-a sculat, şi-a sters ochii şi, mergând spre fereastra de unde se vedea mormântul ei, peste care bătea luna plină, a spus potolit, rar şi lămurit: „Domnul a dat, Domnul a luat”, pe când Moldoveanu ieşea plângând fără a-i zice bună seara, însoţit de Maria, care se închina cu cruci mari şi măsurate.

Nu mai mergea necăieri, ci toată ziua şi-o petrecea cu câteva cărţi — printre care cea de căpetenie era cărticica roşie, în care-şi scrisese impresiile călătoriei, — şi cu florile: vara în grădină, iarna în florăria acoperită cu sticlă, ce şi-o clădise în fundul curţii; ajutat de Hager, un neamţ de ispravă, care ţinea o grădinărie la marginea oraşului, unde se prăsise nu se ştie cum, şi care, fiind iubitor de flori şi pricepându-se la îngrijitul lor, îi intrase la inimă de cum se arătase la dânsul umilit şi trenţăros, cu rugăciunea de a-i da voie să-i vază grădina.

Nu mai ieşea nicăieri, afară de Joia şi Vinerea Paştelui, când se ducea la biserică în strana strămoşească; şi totuşi la doi ani de zile, când a murit Manolache Moldoveanu, socotind că nu e destul de despărţit de lume, a dat jos ulucile dinspre uliţă şi a pus să-i ridice altele de un stânjen şi jumătate.

II

Multe mai face şi desface vremea scurgându-se încetinel, şi mult se schimbă şi se prefac lucrurile. Aceasta se vede pretutindeni, dar mai îndeosebi se vede în ţările care, îndelungă vreme rămase în urmă, vin deodată în atingere cu altele, ajunse la cea mai înaltă treaptă de înaintare. Căci atunci, din râvna de a ajunge şi ele cât mai degrabă acolo unde celelalte n-au ajuns decât printr-o nepripită prefacere firească, se îngrămădesc înnoirile unele peste altele, şi în vreme de abia câţiva ani, se schimbă lucrurile de nu le mai cunoşti. Şi o fi spre binele unora, şi o fi şi spre răul altora.

Iar dacă aceste schimbări miră chiar pe aceia care au trăit în ele şi le-au văzut cum s-au petrecut, cu cât mai bătătoare la ochi ar părea cui ar vedea înfăţişarea lucrurilor la două date deosebite, depărtate numai de câţiva ani?

Lucruri cunoscute de toată lumea. Şi iar de toată lumea e ştiut că multe s-au mai prefăcut în ţară la noi.

Nici n-a fost gândul meu să arăt ceva nou, ci numai să-mi fac drum pentru a spune că în timp de douăzeci şi patru de ani, cât s-au scurs de la întâmplările povestite, orăşelul în care s-au petrecut a ajuns de necunoscut.

S-a făcut drum-de-fier care, fără a-l muta din loc, l-a apropiat de

Bucureşti cu cale de o zi; s-au astupat uliţe care erau, s-au desfundat altele care nu erau, şi li s-au pus la toate felinare şi caldarâmuri noi; s-au clădit case frumoase în stil modem şi localuri pentru autorităţi; şcoala care era s-a mărit, făcându-se gimnaziu, şi s-au înfiinţat încă alte două: una de băieţi şi alta de fete. Din împrejurarea deschiderii unei fabrici de pulbere şi a unor băi de pucioasă în apropiere, acum se perindează prin oraş lume mult mai multă.

Nu mai e de cunoscut uliţa târgului, aşa mândreţe de prăvălii cu mărfuri de toate soiurile s-au deschis şi pe-o parte, şi pe alta. Cine ar şti să spuie câţi prefecţi, câţi primari şi câţi magistraţi s-au schimbat în vremea asta? Şi cine ar putea iar să spuie cât s-au schimbat oamenii şi la port, şi la vorbă, şi la obiceiuri, şi la credinţe, şi la gusturi?

Că s-au schimbat multe. Şi de când boierul Manolache Moldoveanu a făcut ruptoarea, s-au stins unul câte unul, la răstimpuri mici, toţi oamenii de neam; iar din pricină că în apropiere de oraş s-au descoperit nişte mine de păcură şi de cărbuni, negustoraşi altădată nebăgaţi în seamă, cumpărând pe nimica pământurile de la ţărani, au ajuns cu averi mari şi duc azi treburile oraşului şi stau în fruntea bucatelor, de nu-ţi vine să crezi cum s-a împlinit de cu prisos, în timp aşa de scurt, vorba de la Evanghelie, că vor cădea neamurile şi se vor ridica noroadele.

Dar, precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămâne inelul mortului frumos şi strălucitor ca în ziua dintâi — aşa, în mijlocul goanei de prefaceri şi de înnoiri, a rămas Pană Trăsnea, neclintit şi acelaşi, uitat în mormântul în care se îngropase de viu.

Grădina lui, prin mărimea copacilor, semăna acum mai mult a parc decât a grădină; trunchiurile de iederă şi de glicinie îmbătrânind s-au îngroşat, au rupt stâlpii chioşcului care acum nu se mai sprijină decât pe ele. Maria slujnica a albit şi s-a îndoit de mijloc sub povara celor optzeci de ani, pe care cu toate astea îi duce în întregimea minţii; numai el a rămas tot aşa cum l-a pomenit cine l-a văzut acum douăzeci şi şase de ani.

Acelaşi trup lung, subţire şi drept, acelaşi păr tuns după aceeaşi modă muscălească, cu abia ici, colo câteva fire albe, aceeaşi faţă suptă şi smeadă, cu ochi albaştri şi blânzi, cu fruntea largă şi cinstită, cu profil osos şi parcă încremenit, acelaşi port de haine negre încheiate cu îngrijire, şi aceeaşi pălărie mare de paie, fără de care nici nu şi-l poate închipui cine l-a cunoscut.

Iar dacă această neschimbare, pusă alături de noua înfăţişare pe care o luase toate celelalte lucruri, ar fi mirat pe cineva, mai de mirat i s-ar fi părut să-l vază altfel după ce ar fi aflat că în tot acest timp, neîntrerupt, n-a dus decât aceeaşi şi aceeaşi viaţă, cu aceleaşi îndeletniciri: cititul, scrisul de lucruri ştiute numai de el, şi îngrijitul de flori, neieşind în lume decât în Joia şi Vinerea Paştelui, nearătându-se decât o săptămână pe an lucrătorilor care coseau fânul, o altă săptămână celor care culegeau prunele vândute, arareori chiriaşilor celeilalte perechi de case şi văduvei lui Moldoveanu —

mai târziu fiului ei — şi în toată vremea Mariei.

Trei sunt singurele schimbări făcute în viaţa lui.

Întâia este că la şapte ani de la moartea ei i-a dezgropat rămăşiţele şi le-a îngropat în grădina lui, acolo, lângă liliacul de sub fereastră; a doua, că acum trei ani slujnica Maria i-a adus în casă pentru înveselirea traiului lor pe Florica, o fetiţă acum de şapte ani, a unei nepoate a ei moartă la Sănduleşti, din pricina ticălosului ei de bărbat, Niculae Tăciune; iar a treia, aceea că de doi ani ţinea în casă pe Hager, într-o odaie de lângă florărie, în schimbul binelui nepreţuit ce-i făcuse venind în toate zilele şi ţinându-i de urât, şi în schimbul a cât de rău îi mersese cu grădinăria de la marginea oraşului, poate mai cu seamă din această venire adesea.

Ce om cumsecade acest neamţ. Tot atât şi poate mai de ispravă decât răposaţii şi mult plânşii doctorul Şober şi mama Luxandra... Şi ce dovadă vie de adevărul zicătoarei că cine se adună se aseamănă. Căci şi dânsul avea aceeaşi fire visătoare, şi dânsul avusese în trecut întâmplări triste de care niciodată nu vorbea, ci când din orăşenii care se obişnuiseră cu el, vreunul, în schimbul paharului de vin cu care-l cinstea la cofetăria mai de seamă din oraş, căuta să-l descoase, întrebându-l ce a fost şi cum a fost, el îşi lua pălăria liniştit şi ieşea zicând băiatului de prăvălie: „*Pleteste tomnu cinci picătur*”. Aşa numea el un păhăruţ de vin: „c*inci picătur*”.

* * *

Iată-i pe amândoi. E spre apusul unei zile de mai. Sunt în grădină. Hager ia cu stropitoarea apă din putina cea mare de lângă fântână şi stropeşte rând pe rând toate brazdele de flori; apoi ia o scară de cele care se deschid şi urcându-se pe dânsa stropeşte de sus glicina şi iedera care îmbracă chioşcul.

În vremea asta Pană Trăsnea stă la o măsuţă mică mai departe sub un cais. Pe masă o bucată de scândură de brad, alte bucăţele mai mici, o sticlă cu cerneală, un condei şi un catalog de flori ilustrat. Cu un briceag el taie lemnul în bucăţele deopotrivă de mici, le subţiază, le lustruieşte şi apoi scrie pe dânsele nume de flori după catalog: *petunia hybrida... diantus barbatus... mimulus moschatus...*

Din când în când îşi ridică ochii şi urmăreşte lucrul lui Hager, care merge tacticos, de la putină la flori, de la flori la putină.

— Hager, fereşte tiparoasele.

— Ta, ta necreşit.

Apoi îşi începe din nou scrisul: *elichysum monstruosum... dielytra spectabilis... phlox drumondi... grandiflora....*

Şi când te gândeşti că timp de douăzeci şi şase de ani n-a făcut decât ăst lucru nevinovat; şi când mai ştii că în astă vreme nu i-a venit o dată Carol cizmarul să se plângă de lipsă, fără ca să-l ajute cu prisos; că n-

a venit o dată Ioniţă păsărarul fără ca să-i dea cu ce să-şi cumpere haine copiilor; că nu treceau două săptămâni fără ca să vie în ajutorul lui Grigore Rădulescu şi al lui Vasile Culea, vlăstare de neamuri scăpătate, trimiţându-le bani în ascuns de Maria; şi că nu era zi în care să nu pândească de la portiţă ceasul ieşirii de la şcoală şi să nu cheme de pe uliţă copilaşi, cărora, ducându-i în grădină, unde îi mustra frumos să nu calce decât pe poteci şi să nu se atingă de nimic, le împărţea poame...

Era un loc pe care nu-l stropea decât el cu mâna lui... O brazdă frumoasă de nu-ţi venea să-ţi crezi ochilor... dedesubtul ferestrei... un mozaic făcut din begonii de toate culorile şi din *pyretrum*, în mijlocul cărora era scris un E de lobelii albastre ca marea de la Triest.

* * *

După-masă, o seară încântătoare. Bătuse de mult nouă ceasuri la ceasornicul de la primărie, şi spre apus tot se mai vedeau urme de lumina răsfrântă a zilei care se dusese; iar spre răsărit, cuvioasă, se înalţa luna plină, cu raze blânde ca o mângâiere. Şedea pe o bancă din grădină. În faţă două alei cu bolţi de verdeaţă pline de întuneric, la spate ulucile îmbrăcate cu iasomie, la stânga între pomi un loc deschis prin care se vedeau, departe-departe, dealurile cu vii dimprejurul oraşului, iar spre dreapta, dedesubtul lunii, siluetele bisericii şi ale ruinelor palatului domnesc.

Farmecul tremurător al impresiilor de tot felul, care se îmbinau aşa de bine între ele: lumină liniştită, miros îmbătător, freamăt de frunze, suspine de greieri înmuiau atât inima lui, bună şi în afară de stăpânirea lor, încât îl făceau să sufere: se vedea din tristeţea feţei şi din mâna pe care din când în când şi-o trecea peste frunte, mişcarea lui obişnuită pentru înlăturarea durerii.

A stat aşa multă vreme, având vie în faţă, parcă i s-ar fi întâmplat ieri, singura împrejurare de căpetenie din viaţa lui şi care încet, pe nesimţite şi cu ajutorul firii lui de mai-nainte îl adusese să fie ce era acum — pustnicul uitat de toată lumea care se schimbase în jurul lui. Şi mult ar fi stat aşa, dacă nu-l trezea sunetul unui pas greoi pe pietrişul aleii.

— Ai să răceşti, boierule. Poftim în casă.

Era Maria.

Îndreptându-se spre odaia lui de culcare, fiind deschisă uşa odăii Mariei, fără să vrea văzu dormind pe Florica; şi în vârful degetelor şi el, şi femeia se apropiară de patul copilei: dormea frumos, cum dorm toţi copiii, ba mai frumos, căci avea acum pe chip o seriozitate de-ţi venea să pufneşti de râs şi s-o deştepţi în o sută de sărutări.

Cu o zi mai-nainte, mai bine de un ceas stase Pană Trăsnea s-o privească jucându-se cu rândunicile în portiţă. Rândunicile zburau, răzând pământul, de-a lungul uliţei dintr-o parte în alta, iar ea îşi scutura batista ca

să le sperie şi atunci ele se ridicau niţel în sus cu gingăşie şi-i dădeau târcoale ciripind, parcă înţelegeau că era joc amenințarea şi parcă veneau să se întovărăşească la petrecerea ei.

Şi acum, stând în picioare lângă pat, nevinovăţia ei, venită peste blândeţea icoanei din trecut ce i se înfăţişase în minte, împreunată cu farmecul serii şi cu un fel de presimţire, pe care i-o lăsase boala de care abia de câteva zile scăpase, îi închega în minte o hotărâre de pus la cale foarte în curând.

* * *

La nouă ceasuri, a doua zi, a venit la dânsul Mitică Moldoveanu, acum om în toată firea, de treizeci şi şase de ani, foarte cinstit şi cu multă ştiinţă de carte.

— Uite, nene Pană, nici n-am lăsat din mână biletul dumitale. Mi-am luat repede pălăria şi am venit. A rămas în urmă Hager. Ce e porunca?

Pană ţinea în mâna dreaptă un briceag, în mâna stângă un fir de tei şi în gură un altoi de trandafir.

— Nu e vorba de poruncă, dragul meu, a răspuns el, lăsând lucrurile pe scăunelul pe care şedea când altoia trandafirii. Apoi, trecându-i mâna pe după mijloc şi ducându-l spre chioşc: Uite de ce e vorba.

Şi în fraze liniştite şi măsurate, îi arătă hotărârea ce şi-a luat: ca înainte de a închide ochii să dăruiască oraşului casele lui de alături, pentru a se face din ele o şcoală de fete. Copii n-avea; fânul, prunele şi banii puşi deoparte din chiria de până acum a casei îi erau de ajuns pentru a duce şi pe viitor viaţa dusă până în vremea de faţă — şi multă nu mai avea de dus — loc la biserică avea — banii îngropăciunii — banii îngropăciunii... „Uite, ăsta mi-e gândul; dumneata ce zici?”

Ce era să zică Mitică Moldoveanu? i-a luat mâna mişcat de simplitatea cu care îşi arătase hotărârea, căci şi dânsul era un băiat tare de ispravă, şi păcat că nu mai trăia boierul Manolache, ca să fi văzut cum i se împlinise vorba, că „ce iese din neam bun, bun e”.

— Mi-a mai trecut mie o dată prin gând s-o fac asta, acum vreo patru ani; dar m-am lăsat din pricină că era primar pe atunci Ioniţă Protopopescu, care m-a înjurat în toate chipurile şi pe toate cărările pentru că n-am vrut... Acum tu ştii că atâta patimă am şi eu: florile. Şi era să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-şi împodobească salonul la primirea prefectului... Dar acum, fiindcă se brodeşte să fie primar Tache Urlăţeanu, pe care-l ştiu ce om de treabă e, mi-ar părea bine s-o fac cât o mai sta el.

Toate bune, dar nu se pricepea cum s-o facă şi de aceea trimisese să-l cheme, că era avocat şi ştia formele care se cereau pentru ca să faci o danie cuiva.

— Negreşit... Vrei s-o faci curând?

— Apoi, cu cât s-o putea mai devreme, cu atât mai bine o să fie.

Contractul cu Sărăţeanu se isprăvea la Sfântul Dumitru, aşa că până la anul tot nu se putea face şcoala; dar vorba era să se ştie el împăcat că a făcut-o.

— Am toate zapisele casei în regulă. Numai un lucru să fie bine înţeles, Mitică dragă, şi anume că vreau să se facă o şcoală unde să înveţe fetele nu carte multă, ci mai cu seamă cusătorie, croitorie, în sfârşit cunoştinţele de toate zilele, trebuincioase fetelor care vor să ajungă mume bune şi cinstite. Se poate?

— Se poate, nene Pană.

Şi strângându-i mâna cu înduioşare şi parcă cu recunoştinţa tuturor celor care aveau să se bucure de binele pe care-l făcea, Mitică Moldoveanu plecă — şi Pană Trăsnea îşi reluă briceagul, firul de tei şi altoiul de trandafir.

Iar la două luni după aceasta, când s-au isprăvit formele daniei şi corespondenţa cu ministerul, a venit prefectul şi primarul de i-au mulţumit: şi tot oraşul a vorbit câtăva vreme de fapta lui Pană Trăsnea. Că se credea că Pană Trăsnea e cam ţicnit, că Pană Trăsnea e aşa, că Pană Trăsnea e altminteri — şi uite acum: a dăruit cogeamite casă pentru şcoală, şi încă ce şcoală!

„*Laseţi în pace*, răspundea Hager cui spunea aşa, *toate viaţa a fost pun, dar nu le cunoaşteţi.”*

* * *

La cincisprezece august, anul următor, s-a deschis şcoala, deocamdată cu o singură clasă, la care treptat, în fiecare an, trebuia să se mai adauge câte una, până la patru; iar printre cele nouăsprezece fetiţe înscrise era şi Florica, strănepoata Mariei. Singura profesoară a fost numită o absolventă a Şcoalei Centrale din Bucureşti, menită să devie directoare, când se vor fi completat clasele — domnişoara Elena Melicescu, rudă cu Ioniţă Protopopescu, care se bucura de mare trecere la minister, pentru un frumos căpitălaş de voturi ce avea în oraş şi în judeţ.

Rămăseseră uimiţi toţi când au văzut-o întâia seară, la cofetăria din mijlocul oraşului, la tarabă, locul de întâlnire al oamenilor mai de seamă din oraş. Şi cum se întâmpla foarte rar ca să nu se ştie de îndată toţi noii-veniţi, se întrebaseră toţi cu ciudă cine era fata frumoasă de pică şi tunsă băieţeşte, cum se plimba de colo până colo, cu neamul lui Ioniţă Protopopescu şi cu prefectul Alexandru Alger. Că era cu adevărat foarte frumoasă şi se plimba legănându-se uşor, şi-i suna vocea ca un păhăruţ de cleştar când răspundea prefectului, care-i spunea zâmbind că e prea tânără: „*Vous croyez*?”

Pe urmă, când se aşezaseră la masă, unde dânsa ceruse să-i aducă un *caféglacé*, lucru pe care nici din nume nu-l cunoştea cofetarul, s-a aflat cine era, şi toată lumea şoptise: „Frumoasă e, Doamne!...”, numai Mitică Moldoveanu, care era poate cel mai deştept, sculându-se şoptise nevestii: „Numai de n-ar fi prea frumoasă...”

Pană Trăsnea era încântat. Parcă nu făcuse el un bine altora, ci parcă alţii îi făcuseră lui un bine nepreţuit. Îi creştea inima când auzea ciripitul fetiţelor care se jucau zglobii în curte lângă ulucele lui — ori seara când urca pe Florica pe scaun lângă dânsul şi-i arăta cum trebuie ţinut condeiul să facă slovele frumoase...

Că mult era drăguţă Florica şi mult i se rupea lui inima când o auzea zicându-i năzuroasă: „Nu aşa, boierule, uite aşa...”

Se dusese de vreo câteva ori la şcoală ca să-şi dea şi el seama de ce învăţau fetele; dar... ori că aşa o fi fost, ori că i s-a părut lui, că „domnişoara” i-a vorbit cam scurt şi cam de sus...

Aştepta vara cu mare nerăbdare şi acum se bucura văzând că se împrimăvărează şi că va avea prilejul, întotdeauna după ieşire de la şcoală, să cheme fetiţele în grădină la el şi să le împartă poame, fiecăreia după cum s-o purta şi o învăţa: căreia o învăţa şi s-o purta rău, mai rele, căreia o învăţa şi s-o purta mai bine, mai bune. Numai atâta, că nu pomenise el niciodată primăvară mai târzie ca acuma. Poftim de vezi, poimâine era întâi aprilie şi mugurii nici habar n-aveau să dea...

* * *

Ziua de 23 aprilie. O zi ploioasă şi rece. S-a oprit la poarta casei lui Pană Trăsnea o trăsură, din care s-a coborât repede Mitică Moldoveanu... l-a deschis Maria...

— Unde e nenea Pană?

— Aici... aici... vino-ncoa... a răspuns Pană Trăsnea însuşi din odaie.

Şedea la o masă şi scria.

— Cum s-a întâmplat, nene Pană? Ia spune-mi şi mie.

Pană Trăsnea îşi strânse hârtiile, le băgă în sertarul mesei, îşi scoase ochelarii de la ochi şi începu să-i povestească cele ce se întâmplaseră în ajun şi de care vorbea tot oraşul. El însă le povestea întocmai cum au fost, pe când cei ce le vorbeau le înfloreau pentru profesoară şi le înrăiau în sarcina lui.

— Şezi aici... Eram în grădină — asta acum douăsprezece zile. Mă uitam cum da să înmugurească liliacul, aşa că eram ascuns pe jumătate... Mă pomenesc că slujnica ei — era pe la cinci după-prânz — varsă un lighean cu apă murdară peste uluce în grădină la mine. Ies de după liliac, vrând să cert pe slujnică, şi văzând-o pe ea stând pe un scaun în pridvor,

mă apropii de uluce şi o rog foarte cuviincios — nici nu e în firea mea să vorbesc altfel — să-i dea poruncă să nu mai facă astfel de necuviinţe, că eu am flori aici... la spune, Mitică, ce ai fi făcut?

— Aş fi dat o gură slujnicei.

— Aşa e? Ei aş!... Nici nu-ţi pot arata chipul dispreţuitor în care, întinzându-se peste pridvor şi închizând ochii pe jumătate, mi-a răspuns: „Ei şi?!... dar eu nu văz nici o floare...”

Mitică Moldoveanu s-a închinat, iar Pană Trăsnea urmă înainte.

Aceasta însă nu-l supărase, căci înţelegând la urmă cu cine avea a face, a ridicat din umeri şi s-a întors în casă, fără să mai adauge vreun cuvânt. Ceea ce însă l-a supărat — şi supărat nu era bine zis, ci mai bine ceea ce l-a mâhnit, l-a îndurerat, l-a făcut să vină să plângă şi să-şi dorească singur rău — erau altele, în privinţa cărora duminica trecută scrisese prefectului o scrisoare, prin care-i arăta că nu înţelegea cum poate cineva, dintr-un lucru de nimic, să prinză vrăjmăşie şi să-şi răzbune asupra unui copil nevinovat...

— Că uite, da... sunt aproape două săptămâni de-atunci, şi nu mi s-a întors o dată Florica, fără ca să nu plângă cu suspine de crezi că are să i se frângă coşuleţul pieptului... o pune în genunchi... o trage de păr... o bate...

Câteva clipe de tăcere. Moldoveanu îl privea cu inimă plină de răscoală împotriva purtării profesoarei, de milă pentru suferinţa lui; iar el sta cu faţa întoarsă spre fereastră, cu capul ridicat pentru ca să împiedice căderea a două lacrimi, care îi dădeau năvală din ochi: „Se vede că aşa am fost eu ursit de la Dumnezeu...”

Pe urmă s-a sculat şi s-a plimbat în tăcere de la un capăt al odăii la celălalt. Îi era ruşine să-l vază aşa de mişcat.

Şi n-avea totuşi nici o vrăjmăşie împotriva ei — nu i-ar fi vrut răul... ci, dimpotrivă, i-ar fi dat orişice, numai să se abată din calea lui, să-l lase în liniştea şi în odihna în care se îngropase... E! dar omul nu e numai minte...

Ieri fusese ziua înmormântării ei... Mitică era un copil pe-atunci... n-avea cum s-o ţie minte... În toţi anii, la ziua asta îşi scotea florile din florărie şi-i împodobea brazda de sub fereastră... Le scosese de dimineaţă şi le aşezase cu ulcelele lor, colo lângă uluce, fiind locul cel mai bătut de soare, şi avea de gând să le aşeze cu Hager după prânz... La unsprezece şi jumătate i s-a întors fetiţa iar plângând.

— Între două şi trei ies din casă... Îmi sare înainte Hager, vrând să mă oprească... De ce?... Pentru ce?... Îl văzusem eu şoptind ceva cu Maria... Îmi arunc ochii la flori... Nici nu se mai cunoştea ce erau... Întreb pe Hager... Se codeşte, se încurcă şi în sfârşit îmi spune că a văzut el cu ochii lui pe slujnică azvârlind peste ele leşie... ba ea era în uşă, ieşită pe jumătate... A văzut-o Hager cum îi făcea semn să azvârle apa... Înţelegi tu, Mitică? ...peste florile... ei — peste florile pregătite pentru mormântul ei...

Atunci nu s-a mai putut stăpâni... S-a repezit dincolo în curte ...era

lângă poartă... a apucat-o de piept şi a început s-o scuture cu putere: „Ticăloaso!... ticăloaso!... ticăloaso!...”

— Ştiu că a ţipat... s-a smucit... a ieşit pe poartă şi a fugit pe uliţă... Asta a fost!...

Se aprinsese povestind; apoi s-a aşezat iar la masă, cu capul între mâini.

Moldoveanu, văzându-l astfel, a început să-l mângâie:

— Lasă, nene Pană...

— Nu, nu, dragul meu. E ce-ţi spui eu... Aşa am fost eu ursit de la Dumnezeu... Peste două ceasuri mi-a venit procurorul... A ascultat-o pe ea... a ascultat câteva fetiţe... pe-o femeie care se găsea acolo... I-am răspuns că erau adevărate toate de câte i s-a plâns, fără să-i dau alte lămuriri... Facă ce-or vrea...

Erau foarte drept povestite câte se întâmplaseră, fără nici o adăugare, ba încă nu-i arătase ţinuta lui măreţ de liniştită din timpul cercetării.

Ceea ce nu ştiuse să-i spuie erau cele întâmplate după săvârşirea faptului.

De unde era să ştie cum dânsa se urcase în întâia trăsură întâlnită... cum, ajunsă acasă la prefect, aceeaşi trăsură dusese în goană pe gardist la prefectură pentru a chema degrabă pe Alexandru Alger... cum acesta, după două vorbe şoptite de gardist, îşi lăsase toate lucrările şi venise acasă... Apoi scena dintre prefect şi ea... Plânsul ei... Istorisirea întreruptă, jumătate franţuzeşte, jumătate româneşte: „*Entends-tu*?... m-a bătut... clasa plină şi o femeie străină... *entends-tu*?” Indignarea prefectului: „Mizerabilul, lasă că avem noi ac de cojocul lui... Nu mai plânge, Lala dragă...” Şi repede... (inspirate de gingăşia cu care dânsa îşi scotea corsetul ca să se spele niţel pe faţă), câteva rânduri aprinse de indignare: „Ori internat într-un ospiciu de nebuni, ori băgat la închisoare...” Şi răspunsul procurorului tot atât de repede venit, prin acelaşi gardist, cu aceeaşi trăsură... „Într-un *quart*... de oră merg la faţa locului să anchetez faptul.”

Astea toate nu le ştia Pană Trăsnea şi n-avea cum să le povestească lui Mitică Moldoveanu...

* * *

Proces cu rechizitor şi cu ordonanţă făcută în zbor nici nu s-a sfârşit vreodată mai repede decât acesta.

Şi nici nu s-ar fi putut să nu meargă aşa când, cu toate stăruinţele lui Moldoveanu, învinuitul nu făcea un semn de apărare, când tot oraşul era ridicat în picioare de răscoală împotriva „brutalităţii monstruoase, îndreptate asupra cui: asupra celei mai drăgălaşe fiinţe, în faţa căreia îţi venea să îngenunchi şi să i te închini” — şi când în capul tuturor era

prefectul judeţului şi Ioniţă Protopopescu, acum reales primar în locul lui Urlăţeanu...

Şi chiar dacă ar fi primit să meargă şi să se apere, ce ar fi putut face vorba măsurată, liniştită şi nepărtinitoare a lui Moldoveanu, pusă alături de înflăcărarea deputatului Vasiliadi, apărătorul ei (care datora acest serviciu prefectului, în schimbul nevestei, pe care i-o luase cu vreo trei ani mai-nainte)?

Ce le-ar fi putut spune Moldoveanu magistraţilor — dintre care cel mai vechi abia era venit de un an de zile în localitate — când tot târgul urla împotriva purtării învinuitului? Dar ce? Ştiau şi copiii de şase ani de ce mizerabilul maltratase pe biata tânără, statornică în virtute...

Chiar dacă ar fi primit să meargă să se apere, şi dacă Moldoveanu, plin de revoltă, le-ar fi strigat că erau minciuni, că era îngrozitor să se facă dintr-o faptă bună a unui om o armă împotriva lui, că nu mai e de mirat dacă după aşa lucruri, găseşti într-o bună dimineaţă oameni buni, născuţi din părinţi buni, ascuţindu-şi dinţii pentru a putea trăi într-o lume în care ticăloşia e atotstăpânitoare... Ei şi?... Dar indignarea oraşului?... dar stăruinţa prefectului şi a lui Ioniţă Protopopescu?... dar acuzarea lui Vasiliadi?

Ar fi fost de luptat împotriva unui chip îngeresc, cu părul tuns băieţeşte, cu ochi frumoşi, umezi de lacrimi: chipul ei, părul ei, ochii ei, care sta nevinovată în sala de şedinţă? Şi avea o rochiţă de toată frumuseţea şi o pălărioară de toată nostimada!

Ar fi putut să dezgroape, ca s-o pună alături de viaţa unui Protopopescu şi a tuturor de soiul lui, viaţa curată şi patriarhală a generaţiei lui Pană Trăsnea, fără ca procurorul să nu fi şoptit: „*Une leçon de géologie alors*?”

Cu ce i-ar fi împiedicat de a-l osândi la o lună de închisoare, în afară de amendă şi de despăgubiri faţă cu dânsa?... Cu istorisirea vieţii lui?... Cu învierea celei atât iubite, care se dusese pe vecie?... Cu descrierea amănunţită a poamelor, a altoaielor de trandafir şi a lobeliilor albastre ca marea de la Triest?...

Poate că dacă Pană Trăsnea s-ar fi învoit să fie apărat, i-ar fi înduioşat Moldoveanu, de le-ar fi putut arăta cum în clipa în care se judeca procesul el îşi stropea liniştit tiparoasele... Poate că da... şi totuşi nu!... Căci i-ar fi fost cu neputinţă ca, numai cu vorba, să-i facă să sufere durerile altuia — să-i facă să trăiască zi cu zi o viaţa de douăzeci şi opt de ani, senină şi neclintită ca mersul stelelor pe cer...

* * *

În zadar i-a scris Moldoveanu, care acum era bolnav, cu o mână tremurătoare, trei-patru scrisori, prin care îl jura să facă opoziţie, să facă

apel.

Avusese un singur răspuns: „Facă ce-or vrea”.

Şi acelaşi răspuns l-a avut şi plânsul lui Hager. Sărmanul neamţ. Îi venise rău în ziua de judecată... Acum se certa cu lumea în târg şi se silea să le arate că se făcuse o *netreptate*... Şi se zbătea şi vorbea aşa cum putea, pe când ei făceau haz de românească lui: „Ia lasă asta... Bei cinci picături?...” Iar seara, după apusul soarelui, când treceau în stol lăstunii peste biserică şi peste ruinele palatului domnesc, se ducea de plângea singur în fundul livezii, pe malul gârlei, de unde se auzeau, venite din depărtare, ca din altă lume, sunetele claviraşului pe care cânta Pană Trăsnea...

* * *

Când a venit omul legii să-l ia, cerându-şi iertare şi arătându-i mandatul, l-a găsit în grădină răsădind nişte verbine... Hager a pus mâna pe o greblă... Maria a ieşit în uşă şi a început să ţipe... dar Pană Trăsnea a rugat-o să tacă, a luat grebla din mâna lui Hager, l-a pus să-i toarne să se spele pe mâini de pământul de care era plin, şi-a îndreptat pălăria şi a ieşit din grădină urmat de omul legii.

Hager a fugit, strigând, spre fundul curţii, Maria, albă şi încovoiată, plângea, cu capul rezemat de poartă, acelaşi plâns bătrân al ei... Florica, speriată, se ţinea de şorţul slujnicei... iar el, cu fruntea-n sus, şi-a urmat liniştit drumul pe sub salcâmii de lângă ulucele şcoalei...

SMINTEALA LUI RADU FINULEŢ

Părerile sunt împărţite asupra pricinii smintelii lui Radu Finuleţ. Negreşit, cei mai mulţi zic că a-nnebunit pentru că a-nnebunit. Unii — şi dintre aceştia face parte şi ginerele lui Finuleţ, preşedintele tribunalului, — socotesc că marea avere şi însemnata situaţie la care prea repede ajunsese i-au zdruncinat minţile, şi, în sfârşit, alţii, însuşindu-şi părerea lui Alexandru Moinescu — om cu spoială de învăţătură, de profesie gazetar şi rostitor de discursuri funebre — cred că Finuleţ moştenise nebunia de la maică-sa şi că ceea ce a făcut ca patima să izbucnească la el a fost durerea încercată prin pierderea soţiei sale.

Această din urmă părere, deşi mai puţin demnă de crezământ în partea sa a doua, din pricina ideii sentimentale ce cuprinde, are totuşi mai întâi sprijinul coincidenţei, Radu Finuleţ smintindu-se îndată după moartea soţiei sale; şi apoi sprijinul împrejurării că cel mai de căpetenie lucru pe care-l face Finuleţ când îi vin pandaliile e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei şi cântă cântece bisericeşti. Fireşte, mai face şi alte lucruri Finuleţ. Aşa, bunăoară, umblă prin mijlocul târgului înjurând pe ciocoi şi lăudând pe boieri ori se plimbă în trăsură şi trage chiote care se aud până afară din oraş; dar cel mai de căpetenie lucru e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei şi cântă cântece bisericeşti.

* * *

N-a fost totdeauna aşa Finuleţ. Era o vreme când toată partea Uliţei mari, din colţul lui Stamatiu până în colţul lui Ioniţă B. Ion, era prinsă numai de prăvăliile lui, în afară de Hanul Galben şi de Hotel Finuleţ, care tot ale lui erau; iar în tot orăşelul nu se găseşte un negustor care să nu fi fost ucenic în prăvăliile lui Finuleţ. Şi primar a fost, şi încă primar bun. Grădina din târg unde cântă muzica joia şi duminica, precum şi stabilimentul de băi sunt isprăvile lui Finuleţ din vremea primăriei lui, acum douăzeci şi patru de ani. Pe atunci era un om şi jumătate. Deştept la afaceri fără să fie şiret, econom fără să fie zgârcit, serios fără să fie ursuz; şi aşa toate însuşirile lui erau cântărite, socotite, atât de cântărite şi de socotite, încât bătrânul boier Dincă Rălescu — om cinstit şi înţelept, la sfatul căruia tot oraşul alerga —, părându-i-se că Finuleţ vine cam des la sfaturi, l-a întrebat într-o zi pe şleau dacă nu vrea să se însoare, că el i-ar da pe Linţa. Aşa s-a însurat Finuleţ cu Linţa, fată de suflet a lui Rălescu, nevoind să primească altă zestre decât năşia boierului.

Ce nu l-ar mai fi judecat şi osândit pe Finuleţ toţi câţi aveau pe atunci fete de măritat, dacă frumuseţea nepomenită a Linţei n-ar fi pus

strajă gurii lor. Frumuseţea Linţei? Azi, după douăzeci şi cinci de ani, dacă întrebi pe vreunul care a cunoscut-o, se loveşte cu palma peste faţă clătinând capul în tăcere. Pe Finuleţ să nu-l întrebi, că dacă-l întrebi, nu-ţi răspunde. Se uită la dumneata cu ochi mari, lipsiţi de înţeles, de-ţi vine să crezi că nu-şi mai aduce aminte nimic, nici din traiul lui cu dânsa, nici din grozava împrejurare în care, unsprezece luni după căsătorie, după ce-i născuse o fetiţă, Linţa i se prăpădise, luând cu ea şi chibzuita lui judecată. Ceea ce e mai de mirat, e că despre unele lucruri întâmplate în urmă are cunoştinţă. Aşa, bunăoară, ştie că fiică-sa a fost crescută de sora lui Dincă Rălescu, şi în urmă, acum trei ani, măritată după preşedintele tribunalului; ba chiar că are şi o fetiţă de doi ani, pe care însă el niciodată n-a văzut-o.

Foarte neasemănată părinţilor săi, şi ca înfăţişare şi ca bunătate, e soţia preşedintelui. Urâtă şi rea, neavând pentru tată-său nici măcar compătimirea obişnuită pentru un nebun, simţindu-se micşorată în prestigiul ei de soţie de preşedinte prin patima lui, îl oropsise, fără să mai vrea să ştie de el, într-o căsuţă de pe o uliţă lăturaşă, în paza unei femei bătrâne şi a unui sergent de stradă, care aveau îndatorirea de a-l împiedica să iasă din casă în zilele în care îl apuca.

* * *

Alexandru Moinescu, în calitatea sa de gazetar, îndreptăţit şi îndatorat să ştie mai mult decât ceilalţi, spunea mai deunăzi în cafenea că de vreo câteva luni încoace crizele lui Radu Finuleţ ar deveni din ce în ce mai rare — şi că în fiecare seară, când sună clopotul la Bărăţie, Finuleţ se strecoară pe lângă uluce şi intră pe portiţa de din dos în curtea preşedintelui tribunalului. Amândouă lucruri de necrezut, amândouă însă foarte adevărate.

Căci într-o zi frumoasă din toamna trecută — o zi din acelea în care natura parcă repetă în câteva ceasuri toate rolurile jucate de ea din întâia zi de primăvară — pe când Finuleţ şedea pe o bancă din grădina primăriei şi se juca cu bastonul prin pietrişul aleii, o fetiţă de doi ani, dând să alerge după o minge, se împiedică şi căzu peste picioarele lui. Guvernanta care însoţea pe fetiţă se repezi speriată s-o ridice; dar copiliţa, fără a plânge, sprijinindu-se de picioarele lui Finuleţ, se ridică singură şi, zâmbind din ochii ei mari şi negri, privi pe Finuleţ drept în faţă...

Ce s-a petrecut atunci în mintea lui e de neînţeles.

O izbucnire de lumină, brusc aprinsă şi iarăşi brusc stinsă; apoi vedenii nelămurite fugind repede, repede ca aripile unei păsări care zboară grăbită în amurg...

Şi acum ştie a cui e fetiţa.

În primele seri părinţii şi oamenii casei s-au spăimântat văzându-l intrând în odaia copilei; în urmă însă, când au văzut că se aşează liniştit pe

un scaun lângă sobă şi priveşte în tăcere, fără o vorbă, fără un gest, spre copila care se joacă zglobie prin odaie, şi că pleacă cuminte când ceasul bate nouă, s-au obişnuit cu el; ba încă într-o seară preşedintele i-a spus: „E nepoata dumitale — fata Tincuţei”, iar ochii lui au strălucit de lacrimi şi de înţeles.

La vederea copiliţei, care semăna cu altcineva, icoane din viaţa lui de altădată îi sclipeau în creier orbitoare de lumină. O! şi semăna atât de mult! Semăna la toate. La gură, la rotunjimea feţei, dar mai ales la ochii negri cu albul vioriu. Ori poate că nu semăna, că nici nu poate semăna în totul o copiliţă de doi ani cu o femeie de douăzeci şi doi; dar îi aduce lui aşa de bine aminte chipul celei pierdute. Copila se uită la el, mirată de tăcerea şi de nemişcarea lui, iar el vede pe Linţa cu toate amănuntele şi cu mişcările ei de o drăgălăşenie fără de pereche. Rând pe rând o vede în toate imprejurările în care a văzut-o în viaţă şi-i aude glasul, şi o simte lângă dânsul. Iat-o mergându-i mlădioasă înainte pe potecuţa din fânul de la vie, pe când el o urmează cu inima tremurătoare de-o dragoste cum nu s-a mai văzut. Şi acum iată şi seara din urmă. Dânsa e cam bolnavă — el se duce singur să-i aducă doftoria — i-o dă cu mâna lui — şi peste un ceas, cu toate mijloacele întrebuinţate de doftorii veniţi în grabă, Linţa moare în braţele lui în cele mai îngrozitoare spasmuri, dintr-o nebăgare de seamă la darea doftoriei. Cum îi apar toate atât de limpezi: zbătăile ei, agăţările de gâtul lui, privirile rugătoare îndreptate către doftori — şi cea din urmă strângere de mână — şi cel din urmă suspin...

Şi dacă acum, în fiecare seară, când sună clopotul la Bărăţie, Finuleţ se strecoară pe lângă uluce şi intră pe portiţa de din dos în curtea preşedintelui: vine să-şi aprindă făclia minţii la razele ochilor unei copile.

* * *

Toată casa e cuprinsă din temelie până în creştet de flăcări mari, care se zvârcolesc şi fâlfâie ca nişte steaguri. E un viscol îngrozitor, zăpăceala e la culme. Locul strâmt — pompele abia se pot mişca — o îmbulzeală care împiedică orice lucrare folositoare. Doamne şi bărbaţi în haine de bal, toată lumea aleargă de la balul Crucii Roşii la locul sinistrului. Într-o parte un grup mai îndesit, oameni care dau ajutor soţiei preşedintelui, leşinată. Strigăte nesocotite, trâmbiţe care sună asurzitor — şi pe deasupra tuturor zgomotelor, ţipătul neîntrerupt al guvernantei: „Fetiţa! fetiţa!”

În vremea asta un om s-a repezit în sus pe scara înflăcărată şi, cu tot fumul, cu toată văpaia care îl biciuieşte, apărându-şi faţa cu braţul stâng, înaintează cu pas sigur spre odaia copilei. La capătul coridorului e un vârtej de foc. Fără o clipă de îndoială trece prin el. Aci la dreapta e uşa odăii. O deschide. E întuneric, nu se vede nimic. Vântul îi smuceşte uşa şi

o trânteşte cu putere, de se cutremură casa. Dar înaintând pe dibuite, a dat cu mâna peste o cutie de chibrituri de pe masă. Aprinde unul: acolo, pe scânduri, la picioarele patului, cu faţa în sus, numai în cămăşuţa ei de copil, zace fetiţa. El aprinde o lumânare, ia fetiţa, o înfăşoară în plapumă cu pericolul de a o înăbuşi, şi se întoarce. Dar de trântitura uşii a sărit clanţa. Clanţa! Unde e clanţa? Zadarnic se întoarce căutând pretutindeni, clanţa nu e nicăieri. Atunci sare la fereastră, sparge geamul cu pumnul şi strigă din răsputeri: „O scară!” — Nici un semn de ajutor. Se întoarce iar la uşă, lasă legătura jos şi începe a lovi cu piciorul în uşă, lovitură după lovitură, în ritmul zvâcnelilor din tâmple. Ivărul sare, dar uşa, suflată de vântul care aduce cu dânsul un mănunchi de văpaie, izbeşte înăuntru şi loveşte pe om în frunte. O clipă stă ameţit de lovitură; apoi se apleacă, ia plapuma cu fetiţa, şi iarăşi prin flăcări, cu hainele aprinse, orbit de fum şi de sângele care-i curge din rana de la cap, o porneşte înapoi, înăduşindu-şi ţipetele care-i dau năvală în gâtlej. Dar e scris să scape. Iată scara. O fi încetat vântul ori s-o fi închis uşa prin care sufla, căci aci focul arde liniştit şi măreţ. Liniştit şi măreţ coboară acum şi omul scara, dezvelind cu grijă copila de plapuma care o înăbuşea.

Când peste o clipă e în curte, deşi cu faţa plină de sânge, îl recunosc toţi. Guvernanta îi smulge din braţe copila, lipsită de cunoştinţă, dar scăpată. El lasă să i-o ia, înaintează doi paşi, apoi cade, întâi în genunchi ca pentru o rugăciune, apoi pe partea dreaptă...

A patra zi *Vestea*, ziarul local, publica în întregime singurul discurs cu adevărat frumos pe care l-a rostit vreodată Alexandru Moinescu, discursul de la înmormântarea lui Radu Finuleţ.

MOARTEA LUI CASTOR

Acum câţiva ani, într-o zi de septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfârşit al cerului şi acel farmec ameţitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, când la o răspântie mă întâlnii piept în piept cu Maiorul.

— A! bună ziua. Ce? Aici? Eu te ţineam plecat acasă.

— Cum acasă, când am slujbă aici?

— Vezi, că ştiam că... mama ţi-e bolnavă.

Şi eu nu ştiam nimic.

— Dar d-ta de unde ştii?

— Soră-mea, care s-a întors aseară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

Ca să-mi spuie Maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr aşa, trebuia să aibă altceva decât patima ei obişnuită.

În aceeaşi seară, după un drum care mi s-a părut cel mai lung din câte făcusem în viaţă, soseam acasă. Teama care-mi strângea inima şi mă făcuse să trec fără o întrebare printre slugile ieşite în întâmpinarea mea, mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decât o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă!

Şi săraca oarbă, neputându-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste faţă. Eu îi luai mâinile şi i le sărutai, certând-o încet că nu mă vestise.

— Dar n-am fost bolnavă. Cine ţi-a spus? A! Maiorul! Acum înţeleg. A fost soră-sa p-aici. Ea nu m-a văzut după nenorocire, şi-şi închipuia să mă găsească tot aşa cum mă ştia... şi acum...

În adevăr, dacă sora Maiorului n-o văzuse de când cu moartea tatei, era de înţeles cum spusese că e foarte rău, găsind pe femeia — acum un an încă tânără şi frumoasă — fără vedere şi îmbătrânită cu zece ani în aşa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găseşti mai slabă, adăugă mama, e că de două nopţi nu pot dormi din pricina bietului Castor.

— De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară, lângă fereastră, un urlet lung şi sfâşietor.

— Uite, aşa urlă de două nopţi. Asta e treia. Săracul! Nu ştiu ce are. Femeia zice c-ar fi otrăvit. Eu cred că bătrâneţea...

Liniştit dinspre partea mamei, acum îngrijit de starea câinelui, ieşii în curte, unde găsii pe Castor zăcând prăpădit lângă fereastră, cu gura deschisă. Femeia, care ştia cât de mult ţineam la el toţi ai casei, era aplecată deasupra lui: se încerca să-i dea lapte dulce.

— Ce are, Mario?

Nu ştia nici ea. De două zile de când nu mai mânca nimic, zăcea la

soare şi urla. Îi făcuse ea toate câte le-a ştiut, dar degeaba, îi era tot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Şi, ajutat de femeie, dedei câinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceaşcă. Simţindu-se parcă mai bine, se ridică greoi, mă mirosi dând din coadă, apoi se culcă iar, urlând prelung şi dureros.

* * *

Era târziu. Mama dormea. Îi auzeam, prin uşa deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată — şi trebuia să fi vegheat două nopţi pentru ca să fi putut dormi acum, cu toate desele gemete ale lui Castor.

Ce mă ţinea pe mine deştept nu erau însă urletele, ci atâtea amintiri şi atâtea gânduri trezite deodată în mine la vederea suferinţei lui.

Cât de limpede văd nopţile de vară când mă duceam la moşie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care se aude pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzând într-un vas plin. Castor se scoală din când în când şi vine să mă miroase, îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vânătoare într-o mirişte aurie. Castor caută la cincizeci de paşi, în galop, cu capul în sus. Deodată, trăsnit, se opreşte în loc, nemişcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepeliţa pe brânci înfricoşată, hipnotizată. Mă apropii şi-i strig: „Pil!” El sare, prepeliţa zboară, şi eu trag.

„*Apporte*!”, şi mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-ne primăvara după sităruşi, în păpurişul de la Lazuri, unde Castor caută domol şi amănunţit, pe când în câmpul de alături ţăranii aclamă sosirea berzelor cu chiote şi cu zvârlituri de căciuli în sus.

Când mă întorceam acasă de vacanţă, mi-l aduceau înainte la gară, şi era o arătare care oprea lumea în loc, ca să admire bucuria de nedescris a câinelui care-şi revedea stăpânul după trei luni de lipsă; iar după ce plecam, îmi scria mama cum intră în fiecare zi în odaie să miroase şi să mângâie hainele mele de vânătoare spânzurate în cuier.

Mi-l dase tată-meu... Parcă-l văd: în ziua când m-am întors după examenul de bacalaureat, mă întâmpină în capul scării şi, după ce mă îmbrăţişează şi el, şi mama: „Să trăieşti, fătul meu, şi să-ţi dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci.”

Apoi mă ia de mână şi mă duce în odaia mea, unde mă aştepta cea mai neaşteptată surpriză. În perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vânat, patima mea; iar de sub pat iese Castor, întâi lătrând, apoi bucurându-se de parcă nu mă cunoştea de când lumea.

A! fericirea mea de atunci! Şi nu numai pentru ăst dar frumos, ci

pentru toate câte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în faţa lor, care întinereau de mulţumirea mea, pentru întâia oară înţelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinţi cinstiţi, buni şi uniţi: o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei, un tată în faţa căruia toţi se des-copereau cu respect, o casă bătrânească moştenită din moşi-strămoşi, şi slugi îmbătrânite în curte, iubitoare şi credincioase.

Da, pe *tată-meu* mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânătoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal, auzeam glasul neuitat al arcurilor chibitcei, auzeam şi glasul lui şi corul nesfârşit de greieri.

Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Mintea acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atâtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui. Masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt: toate rudele şi prietenii. Lăutarii cântă cântece bătrâneşti. Unul din copii se scoală şi închină în sănătatea lui. El se ridică supărat de mult ce se sileşte să nu pară mişcat, îşi ia paharul: „Dragii mei, pilde bune v-am dat şi eu şi mama voastră. Dea Dumnezeu...", dar cuvântarea i se topeşte în lacrimile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dânsul şi-l sărută lung, în aplauzele tuturor şi în cântecul de urare al lăutarilor...

Şi acum, ce departe erau toate!

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dânsul — iubitul, dus la groapă într-o zi de toamnă rece şi ploioasă, — ci a luat cu ea tot rostul neamului nostru, acum atât de risipit.

Mă întrebam, şi nu-mi puteam răspunde, ce ne despărţise aşa şi pentru ce nu veneam să trăim cu toţii împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutând-o. Nebuni ce eram! Dar negreşit, cât mai în grabă, aveam să mă întorc lângă dânsa şi să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morţii.

„A! Dar e peste putinţă!" îmi ziceam tot eu. Şi acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în faţa ruinei neamului.

* * *

A doua zi de dimineaţă mă trezeşte acelaşi glas tânguitor al câinelui. Mă îmbrac, îmi iau puşca din cui, două cartuşe din cutia mesei, şi ies în curte.

— Castor, vin-aici!

Castor, care zăcuse toată noaptea nemişcat, se scoală ca prin minune şi mă urmează.

Femeia, care m-a văzut şi m-a înţeles, fuge în bucătărie plângând.

— Castor, vin-aici!

Castor se târăşte cu greutate după mine până la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii...

După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit puşca pe pat...

Uşa din dreapta s-a deschis. Mama a înaintat pe dibuite şi m-a cuprins în braţe. Pe cealaltă uşă au intrat Maria şi Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră; şi cu toţii am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe, mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

— Unu, dragă, unu singur.

— Să-ţi trăiască.

— Să dea Dumnezeu! Să trăiască, sărăcuţul; dar mi s-a întâmplat cu el o nenorocire mare. Ce mi s-a întâmplat mie, pe onoarea mea ţi-o spui, să ferească Dumnezeu pe tot vrăjmaşul! Şi tocmai mie... Ia gândeşte-te, mă Iancule dragă, atâta copil aveam şi eu. Te uiţi colo la copiii de oameni săraci, cresc fără nici o îngrijire, — iarna desculţi, neîmbrăcaţi, vara mănâncă poame verzi şi pe urmă se duc de se bălăcesc câte trei ceasuri la gârlă! vezi pe câte un pici de cinci, şase ani că se duce cu trei cai să-i scalde — şi nu li se întâmplă nimic, trăiesc zdraveni şi ies derbedei ca să înfunde puşcăriile. Şi tocmai al meu... de! care puteam să-i dau şi eu o creştere cu averea pe care o am... Mare nenorocire, pe onoarea mea ţi-o spui.

Să vezi. Acum un an m-am dus pe-o lună colea la băi la Pucioasa, cu nevasta şi cu copilul. Aveam eu trebuinţă de nişte băi că mă cam doare piciorul stâng, când se schimbă vremea. Acolo bine, frumos. Când ne întoarcem în oraş, în oraş — vărsat; se îmbolnăveau copiii pe capete. Zic nevesti-mii... (Pe ea s-o vezi, mă lancule, n-o mai cunoşti... o umbră... Să mă ferească Dumnezeu de o nenorocire... D-aia-ţi spui, câteodată...) Aşa, îi zic: „Dacă te-ai duce tu cu copilul la nenea, la Mărgineanca? Eu mă duc în oraş; îmi văz de treburi, sâmbăta viu să vă văz şi lunea dimineaţa mă-ntorc, — până o mai pieri molima.” La plecare — parcă-mi spunea mie inima ceva, pe onoarea mea ţi-o spui — zic: „Sico, să îngrijeşti de copil să nu i se întâmple ceva.”

Pleacă nevasta, şi eu viu în oraş. Asta era luni. Să vezi, domnule, ce va să zică presimţirea, pe onoarea mea ţi-o spui. Miercuri mă duc la gară, c-aveam de predat zece vagoane de lemne. Cum intru în gară, îmi aduc aminte că la frate-meu la Mărgineanca, pe la spatele grădinii, trec vagonetele cu cărbuni de la mină. Zic, ca omul care are numai un copil: „Aoleu, de nu s-ar duce p-acolo!” Las pe contabil la gară şi mă-ntorc acasă să scriu nevestii, să nu scape copilul din vedere. Găsesc acasă o scrisoare de la ea, că i-a părut bine lui frate-meu, că era bine şi copilul şi ea. După-prânz... să ferească Dumnezeu pe toţi vrăjmaşii, pe onoarea mea ţi-o spui... îmi aduce copilul învelit într-un tartan, pe braţe, fără simţire... Sentâmplase! Până atunci fusese acolo, se jucase pe nisip în grădină, în ochii mă-sii... o clipă de nebăgare de seamă... „Lică! Lică!” aude un uruit de vagonete, pe urmă un ţipăt sfâşietor... şi găseşte copilul între şine scăldat în sânge. Mă Iancule, ce crezi tu c-am pătimit! Aşa eram eu de albit? ...că i-a tăiat mâna de la cot, mă Iancule... i-a tăiat mâna dreaptă de la cot. Lică al meu, îngeraşul meu — mă mir de unde mai am lacrimi să mai plâng — că

nici nu l-a adormit, îi era frică doftorului... ca să adormi un sufleţel de copil de cinci ani? Mă Iancule, la urmă, pe când îl măcelărea doftoru, nu mai ţipa, gemea încetinel cu două şiruri mari de lacrimi, din ochii lui frumoşi care cereau îndurare... Mâna dreaptă de la cot! Care va să zică ciung, copilul meu ciung pe toată viaţa... Şi începuse să scrie, mă Iancule! Îi am şi acuma placa şi condeiul lui... Crezi c-am închis ochii o lună de zile? Cum puneam capul pe pernă, mă sculam ca nebun... Ciung! Cum o să-l batjocorească copiii la şcoală... şi pe urmă, mai târziu, schilod toată viaţa.

Ţi-aduci tu aminte, mă Iancule, acum trei ani, când m-ai dus tu la Ateneu în Bucureşti, de vorbea ăla? Zicea că deosebirea de căpetenie dintre dobitoace şi om e că toate labele dobitocul şi le întrebuinţează pentru umblet, pe când omul a însărcinat numai două cu umbletul, iar alelalte două le întrebuinţează să cucerească lumea, şi îndemna pe părinţi să-şi înveţe copiii să ştie să facă ceva cu mâinile. Mi-a intrat mie la cap vorba asta, pe onoarea mea ţi-o spui. Şi unde-mi ziceam eu c-o să-l învăţ să cânte din ceva, ori să zugrăvească, ori să sape în lemn. Că vedeam şi la mine ce cusur mare e să nu ştii să faci nimic. Mă uitam la nişte tâmplari care mi-au făcut mie foişorul ăsta; tăiau şi cântau. Mare fericire să ştie omul să facă frumos cu mâna lui... şi vorbeam şi cu mă-sa, ziceam că cum o împlini şase ani, să-i arate şi lui la clavir. Şi acum poftim!... D-aia, pe onoarea mea ţi-o spui, câteodată...

De atunci s-a dus toată fericirea... am îngropat-o cu mânuşiţa lui, uite colo lângă salcâmul ăla... Nevastă-mea nu mai e aia veselă, nu mai vrea să meargă nicăieri, nu se mai vede cu nimeni, nu mai pune mâna pe clavir... De câte ori o prinz cu ochii plânşi! De câte ori trebuie să mă opresc, să schimb vorba, de teamă că în ce am de spus să nu i se pară pe departe o mustrare pentru nebăgarea ei de seamă. Şi dacă spui, i se pare mustrare, şi ştiu că după plecarea mea plânge; şi dacă mă opresc, pricepe, şi o arde la inimă şi se topeşte... Sst! Uite-o, fă-te că n-o bagi de seamă, şi să schimbăm vorba... Ei! bată-te să te bată! Care va să zică... bată-te să te bată! bată-te sănătatea să te bată!...

CONU ALECU

Conu Alecu, măcar că e boier get-beget, e de prinţipuri liberale. Dă mâna cu orişicare, celui mai umilit când vine la dânsul îi zice să-şi puie căciula-n cap şi-l pofteşte pe scaun. Când se duce la moşie cu Iosif tinichigiul ori cu Tilică fierarul, îi pune alături de dânsul în trăsură. Odată, când i s-a îmbolnăvit Dinică, feciorul din casă, şi a intrat în spital, nu era zi să nu meargă să-l vadă şi să-i ducă ba ţigări, ba câte ceva de ale mâncării. Cum vă spusei, e de „prinţipuri liberale". Să te ferească însă Dumnezeu să te-ntinzi mai mult decât socoteşte dumnealui că ţi se cuvine, că numaidecât ţi-o taie, dar ştii, scurt! Şi în asemenea prilejuri chipul lui blajin şi zâmbitor, care îi dă o înfăţişare de bătrân bun şi glumeţ, aşa se preface, încât nu-l mai cunoşti. Mustaţa-i albă colilie ca şi părul i se lasă în jos, sprâncenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub ele sclipeşte o privire care te sileşte să faci trei paşi înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moşie, se adună cu alţi câţiva bătrâni de seama lui sub umbra teilor din grădina publică. Acolo stau de vorbă până la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalţi îl ascultă cu drag, că e om umblat şi nimeni nu ştie să istorisească mai frumos şi mai cu haz ca dumnealui.

Iată-i. Râsul stârnit de căderea unui om care trecea grăbit aduce aminte lui conu Alecu de o întâmplare:

— De ce i-o fi venind omului să râză când vede pe altul căzând?... Sunt vro câţiva ani d-atunci, mă întorceam cu nevasta de la Kissingen. Finareta, când o vedea pe cineva căzând, moare ...o apucă un râs de nu se mai poate stăpâni... Eram într-o gară de prin Austria. Stam amândoi la fereastră... Un neamţ înalt, mare cât un mal, venea grăbit să se urce în tren. Nu ştiu cum calcă şi odată, fleanc! se întinde cât era de lung drept înaintea ferestrei noastre; pe urmă se scoală repede şi intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un râs cu istericale... şi râzi... şi râzi... râdea cu lacrimi. Îi şoptesc: „Stăpâneşte-te, dragă, asta nu se face." Aşi! mai rău. Îşi pusese batista peste obraz şi râdea, mă rog, de se clătina vagonul...

Cei şase bătrâni care ascultau pe conu Alecu, râd şi ei de se topesc. Ei cunosc pe cucoana Finareta şi ştiu cât de drăgălaşă e când râde, până şi acum la bătrâneţe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopotescu, băiat bun de altminteri, dar cam prea îndrăzneţ, şi, adresându-se către cei care ascultau, le zice, bătând pe umeri pe conu Alecu:

— Ce palavre vă mai spune boierul, de râdeţi cu atâta poftă?

Deodată chipul râzător al lui conu Alecu se schimbă, dar ştii? la moment: mustaţa albă i se lasă în jos, sprâncenele negre se urcă în sus, — aruncă mâna de pe umăr şi cu o privire care face pe doctor să se retragă

trei paşi:

— Mă rog, rudă nu mă ştiu cu dimneata; de copilărit împreună n-am copilărit; atunci se vede că-ţi sunt dator ceva, de mă baţi pe umeri şi mă faci palavragiu: că numai *cui eşti dator, te ia peste picior*. Ce-ţi sunt eu dator dumitale?

Şi duce mâna la buzunar să-şi scoată portofelul.

Îndrăzneţ e doctorul; dar sub privirea dreaptă a conului Alecu e greu să nu-ţi pierzi piuitul, mai ales când pe chipul nici unuia din cei de faţă nu vezi vreo încurajare. Bâlbâie câteva cuvinte şi pleacă încurcat.

— Fie, că bine i-o făcuşi, coane Alecule!

— Ei! comedia ciorilor!... Îmi pare rău că i-o făcui, dar te sileşte. Ăsta e cusurul băieţilor ăstora; buni, deştepţi, or fi ştiind carte multă, dar nu ştiu să se poarte. Nu se mai uită că eşti cu părul alb. Pac! Pac! mă bate peste umeri şi mă face palavragiu. Păi aş putea să-i fiu bunic, bată-l pustia. Asta e ca istoria cu Hristache Glavă; d-aia-l întrebai cât îi sunt dator.

— Dar ce istorie e aia, coane Alecule? întreabă unul.

— Nu v-am spus-o?

A mai spus-o, dar ori c-au uitat-o, ori că le place cum o spune conu Alecu, răspund toţi într-un glas:

— Nu.

Conu Alecu, înseninat la faţă de parcă n-a fost de când lumea supărat, încalecă pe un scaun şi povesteşte:

— Trebuie să-l fi cunoscut dumneavoastră... Bulgarul ăla, de umbla în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gât şi-n cap cu o cogeamite bârsană de căciulă fumurie. Dumneata trebuie să-l ştii, că şedea lângă dumneata, colo, peste drum de hanul roşu. Unul mare-mare, cu mustăţile tunse. Când vorbea, te uitai în urma lui să vezi ce copil a vorbit. Nu-ţi venea să crezi că vocea aia piţigăiată a ieşit din trupul lui. Să iei un trombon d-alea marele de la muzică, să-ţi umfli bucile, să sufli cu putere şi să sune, piii! ca o piculină, aşa impresie îţi făcea când îl auzeai vorbind... E! ăsta era feciorul unuia Glavă, pripăşit pe la moşia lui unchiu-meu. Era cu vro câţiva ani mai mic ca mine. Ţiu minte că-l trimitea unchiu-meu la tata cu donicioarele de zmeură; venea cu picioarele goale. De la o vreme nu mai ştiam de el, îl pierdusem din vedere, când, hăt! peste vreo douăzeci şi mai bine de ani, m-am pomenit cu el la mine, ca să-i dau un petic de pădure de pe moşia mea. I l-am dat. D-atunci, om muncitor, i-a mers bine. Pământ nu putea să cumpere că era străin, dar îi mergea vestea că are bani. Îmi părea bine că s-a pricopsit, săracul. Altminteri cuviincios, respectuos, trebuia să-i zic de trei ori: „şezi jos”, când venea pe la mine, ca să se hotărască să se aşeze pe marginea scaunului... Într-o zi mă pomenesc cu văru-meu Vasilache Matraca.

— L-am cunoscut, de la Ploieşti... întrerupe unul...

— Ăla, Aman-zaman! să-l împrumut cu patru mii de lei. Eu bani n-aveam la mine, trebuia să mă duc la Bucureşti să iau de la depunere. Nu şi

nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gândeam de unde să-i găsesc napristan, când, cum eram în pridvorul casei, văd trecând pe uliţă pe Hristache bulgarul. Îi bat în geam şi se urcă sus. Zic: „Domnule Hristache, nu ţi se întâmplă dumitale patru mii de lei în bani până luni, când m-oi duce la Bucureşti să ţi-i aduc?" Zice: „Ba da"; şi-mi aduce patru mii de lei, pe care-i dau lui vărul Vasilache. Iau condeiul şi-i dau o chitanţă, precum că am primit de la el 4000 de lei cu soroc peste cinci zile.

Ca naiba! Duminică îmi vine vierul de la vie cu ştire că s-a aprins magazia. Luni nu m-am putut duce la Bucureşti, nici marţi ...Marţi seara întâlnesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă că nu m-am putut ţine de cuvânt, c-a trebuit să mă duc la vie." Unde mă scutură de mână şi-mi răspunde: „Nu face nimica, frate." Mă uit la el... Mi s-a părut cam băut; n-am zis nimic.

A doua zi începea curtea cu juri şi preşedinte, nebunul ăla de Verusi, care te osândea la amendă şi nu vroia să ştie. N-am putut să plec nici miercuri, nici joi... Vineri mă întâlnesc iar cu bulgarul. Zic: „Iaca şi iaca de ce n-am putut pleca la Bucureşti." Ei! Ce credeţi dumneavoastră? Atunci am înţeles eu temeiul vorbei tatei (Dumnezeu să-l ierte!): *cui eşti dator, te ia peste picior.* Bulgarul, nici una, nici alta, mă bate peste umeri, aşa cum mă bătu doctorul: „Nu face nimica, nene Alecule." Auzi dumneata: nene Alecule, el mie! Ptiu!

— Ei şi ce-ai zis? întrebă unul.

— Nimic. M-am întors repede acasă, cu gândul să apuc trenul ... era prea târziu! Toată noaptea uite aşa m-am perpelit. Măcar că trenul pleca tocmai la 8, m-am sculat şi m-am îmbrăcat de la 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea: „Lasă că te-i duce luni; te condamnă Verusi la amendă." Aşi! Să fi ştiut că mă condamnă la închisoare şi tot plecam... De când sunt nu mi s-a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Îmi venea să sai din el, s-o iau la fugă, s-ajung mai repede acasă. Cum am sosit, seara la 9, zic vizitiului: „Nu deshăma şi du-te peste drum la hanul roşu, la Hristache bulgarul, şi adu-l încoace. Să-i spui că am zis eu să aducă şi o chitanţă." S-a întors trăsura fără el; se culcase. Trimit pe fecior: „Acu să mi-l aduci! Să nu vii fără el." În sfârşit, după o jumătate de ceas de aşteptare, soseşte. „Ce e, cucoane Alecule?" Zic: „Şezi jos şi scoate chitanţa." „Dar de ce atâta grabă?" „Şezi, zic. Uite patru mii de lei. Uite şi zece lei dobândă. Doisprezece la sută fac la 4000 pentru un an 480, pentru o lună 40, pentru o săptămână 10; mai poftim şi zece lei pe deasupra." Se uita la mine nedumerit. Zic: „Acum să-ţi spui şi pentru ce atâta grabă. Nu vreau ca mâine când m-oi întâlni să-mi zici pe nume, că alaltăieri mi-ai zis frate, ieri nene Alecule şi mâine, dacă n-apucam să-ţi plătesc acum, îmi ziceai Alecule sadea şi nu-mi place. Eu nu zic pe nume decât slugilor mele, încolo la nimeni. Îi vrea de-aci încolo să fii politicos şi cuviincios? Bine, te primesc ca până acum cu dulceaţă şi cu cafea; nu? sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoşti... Te aşteaptă trăsura la capul scării, poftim." D-atunci n-a

mai dat pe la mine; când îl întâlneam, mă saluta şi trecea pe partea aialaltă...

Aşa şi cu firfizonul ăsta. Îmi pare rău că i-am tăiat-o; dar iar mă gândesc că, dacă nu i-o făceam aşa, mâine mă bătea peste pântece, poimâine mă trăgea de mustaţă... Buni băieţi, ăştia din ziua de azi... deştepţi... or fi ştiind carte multă, dar nu ştiu să se poarte. Nu se uită la tine că eşti cu părul alb. Pac! Pac! te bate peste... Maică-Precistă, Doamne!...

Din volumul Întuneric şi lumină (1912)

ÎNTUNERIC ŞI LUMINĂ

Predoslovie

De unde mi-au venit valurile de amărăciune, care încet, pe nesimţite, îmi umpluseră sufletul de întuneric? Până adineauri mi-era bine, glumisem — şi acum, în trăsura care mă ducea la gară, mă simţeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alţii, silă de mine, silă de tot... Desigur, vremea mi-o strecurase în suflet picătură cu picătură: frigul şi umezeala acestei seri cenuşii de iarnă, lipsită până şi de înseninarea zăpezii — vrăjmăşia câinoasă a vântului, care frământa, chinuia crengile pomilor.

Gara, cu treptele murdare şi alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiţi şi brutali venea numai bine să umple paharul...

Era încă devreme pentru trenul meu. Deocamdată, pe linia întâi, lângă peron, aştepta un expres gata de plecare. Priveliştea luminii vii din vagonul-restaurant, a luminii discrete din vagonul de dormit, răsuflarea rară şi gravă a locomotivei strălucitoare îmi adăugau adânca părere de rău că nu-mi era îngăduit şi mie să plec aşa, departe, undeva cu cer senin, cu lucruri frumoase de văzut...

Un domn elegant, care venea să se urce în expres, dând cu ochii de mine, se opri o clipă şi, întinzându-mi mâna:

— Ce mai faci, măi?

— Bine.

— Nu te-am mai văzut de mult... Ai îmbătrânit...

Era în privirea lui, în accentul vocii lui, în toată înfăţişarea lui un fel de mărinimoasă compătimire. Un general, care-şi întâlneşte o fostă ordonanţă, cam aşa i-ar vorbi.

Apoi, fără să-l întreb, cu tonul cu care spui lucruri fără nici o însemnătate:

— Mă duc prin Italia: Roma, Florenţa, Neapole... De-acolo la Monte-Carlo şi pe urmă la Paris.

— Călătorie bună şi petrecere bună.

— Mulţumesc.

După un pas spre tren, se întoarse în loc.

— *A propos*! Mai deunăzi se vorbea într-un loc de unul care a scris nişte poezii, nuvele, nu-mi aduc bine aminte... Tu eşti?

— Poate.

— Ei bravo! Îmi pare bine. Te lăuda. *Parole d'honneur*...

Peste câteva clipe expresul pieri în întunericul nopţii, ducând cu dânsul o parte din mine...

Singur, în compartimentul friguros, cu lampa afumată, îmi doream un somn adâne şi vindecător, când uşa se deschise cu zgomot, până la clanţă, ca să poată intra concetăţeanul meu Gheorghiu.

Numai de pe înfăţişarea lui — de pe umbletul îndrăzneţ, cu pieptul scos înainte, cu capul în sus — de pe privirea când hotărâtă, când şireată — cineva, fără să-l cunoască, bănuieşte că e un învingător. Şi bănuiala e întemeiată. Învingător e — căci, prin toate mijloacele care i-au stat la îndemână, şi-a făcut o situaţie ades criticată, dar mai ades pizmuită.

După ce, înfruntând frigul din vagon, îşi scoase paltonul de pe dânsul, îmi zise, zâmbind cu dispreţuitoare compătimire:

— Mă uitam la tine adineauri... Hm! de, băiete, cine e de vină că nu poţi pleca şi tu ca alţii?

— Dar cine ţi-a spus dumitale că aş vrea să plec şi cu?

— Cine!? Tu însuţi, cu ochii care ţi se scurgeau după expres; cu oftatul adânc când a pornit-o. Doar că nu strigai: „Luaţi-mă şi pe mine!”

Era aşa de adevărat, încât simţeam că mă roşesc.

— E, dragă! Dacă mă ascultai pe mine, azi erai departe şi nu duceai jindul după fericiri atât de ieftine... Dar ţi-a plăcut să visezi, să nu te trezeşti niciodată... Şi, în vremea când toţi cu care ai plecat într-un pas ţi-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani... Au şi astea haz până la o vârstă. Fiecare trece în viaţa lui printr-o epocă de astea. Poate că şi eu am rimat în viaţa mea o strofă... Dar m-am trezit. Am înţeles rostul lumii, am înţeles că omul o dată trăieşte şi că, prin urmare, trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poate să i-o dea viaţa, — şi m-am vindecat de meteahna poeziei şi m-am înhămat la muncă serioasă... O fi având şi scrisul rostul lui, în alte ţări cu cititori nenumăraţi, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de scriitor; dar într-o ţară păcătoasă, cu douăzeci la sută ştiutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc!... Dar ţi-am mai vorbit eu de-astea, şi degeaba...

Prietenul tăcu, ridică din umeri şi se lungi pe canapea cu mâinile sub căpătâi. După o pauză adăugă cu ochii închişi:

— Şi apoi acum e şi prea târziu...

Şi iar după o pauză mai lungă, căscând:

— ... ’ai... ’ine luai în arendă o moşie de-Academiei...

Nu răspunsei nici un cuvânt... De mai multe ori îmi spusese prietenui că el are somnul la poruncă, dar nu-l crezusem... Acum însă răsuflarea lui egală şi şuierătoare îmi dovedea că adormise frumos, lăsându-mă pradă gândurilor pe care le sădiseră vorbele lui în sufletu-mi pregătit parcă înadins pentru asemenea răsaduri... Şi mă gândeam: „Nu cumva a avut şi are dreptate? Aşa e. Toată viaţa e un război. Toate vieţuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-şi câştige un loc mai prielnic la masa vieţii ...Şi e o singură lume şi o singură viaţă, din care va să scoţi cu străşnicie toată fericirea cu putinţă. Aşa se merge, poate, în pas cu rostul lumii. Şi orice înclinare care ştirbeşte vitejia în lupta vieţii e o slăbiciune care te face să rămâi în urmă, învins şi strivit... Şi nu cumva ştiinţa şi arta sunt deşertăciuni ca toate deşertăciunile?...”

Mi se părea că vântul, care acum şuiera în ferestre, pătrundea până

în inima mea urlând a pustiu...

Cu o astfel de stare sufletească m-am coborât să-mi cumpăr ţigări, într-o staţie de încrucişare, în care trenul se oprea câteva minute. Restaurantul era gol. Numai colo, la masa de lângă sobă, un căpitan de infanterie, bătrân, cu tâmplele albe, sta cu capul rezemat în palmă, dus pe gânduri. Desfăcând încet pachetul de ţigări, mă uitam la el şi mă gândeam: „De ce o fi rămas căpitan până la o vârstă aşa de înaintată? Viţios? mărginit? ori împrejurări nenorocite? ori un învins?...”

Băiatul care-mi adusese ţigările mă întreabă, pomenindu-mi numele, dacă mai doresc ceva.

La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine, se codi câteva clipe, apoi, ridicându-se, înaintă spre mine cu chipiul în mână şi mă întrebă cu blândeţe:

— Dumneavoastră sunteţi scriitorul?

— Da.

— A! daţi-mi voie să vă mulţumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-aţi procurat şi mie, şi familiei mele, în vacanţa trecută... Am o fată care citeşte foarte bine... Seara, după-masă, ne citea din cartea Dumneavoastră... Ne-aţi produs o mulţumire... Ce bine o să le pară când le-oi spune că V-am cunoscut!

— Domnule căpitan, sunt foarte măgulit de omagiul...

Atât am apucat să îngân căpitanului, pe care nu ştiu cum îl cheamă, pe care nu l-am mai văzut niciodată, dar pe care niciodată nu-l voi uita...

Acum, întors în vagon, privind somnul liniştit al prietenului, mă gândeam la glasul blând al căpitanului şi la vorbele lui, şi-mi ziceam: „Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor... Câteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri şi să se înduioşeze de ale altora... Are o fată care citeşte bine... Seara, după-masă... desigur în sufragerie, după ce s-au adunat tacâmurile şi firmiturile... Un cerc mare de lumină jos, care îmbrăţişează întreaga familie, şi un cerc mai mic sus pe tavan... Desigur prâslea cere ceva mămichii, şi căpitanul îl dojeneşte cu degetul arătător ridicat în sus: ”Puiule, sst! ţi-am spus: când citeşte Lenuţa, să stai cuminte„. Un strop de fericire am dus eu în casa lor!...”

Nu ştiu cum s-a urmat înlănţuirea gândurilor mele, dar ştiu că peste câtăva vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc şi să-i strig:

„Nu, *omul* nu e numai o fiinţă care se naşte, mănâncă, doarme, se înmulţeşte şi moare, ca toate celelalte vieţuitoare; *omul* nu e numai o fiinţă care, cu şiretenie ori cu brutalitate, călcând şi strivind pe alţii, caută să-şi cucerească un loc la ospăţul vieţii... *Omul* e o fiinţă care e uneori mai puţin înarmată pentru izbândă, dar, spre deosebire de toate celelalte vieţuitoare, năzuieşte ca în această oglindă a conştiinţei, cu care a fost hărăzit, să cuprindă o cât mai mare parte a lumii pe care trăieşte, — o fiinţă care, cu această scânteie de dumnezeire, caută să pătrunză bezna de îndoieli şi de taine care-l împresoară... Nu, ştiinţa nu e o zădărnicie ca toate

zădărniciile... Ştiinţa e scopul pe care-l urmăreşte firea întreagă de la începutul începutului, de vreme ce, în lungul lanţ al vieţuitoarelor până la om, deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un *spor de pricepere*... Şi între oameni, cine face fala şi mândria şi podoaba omenirii nu sunt cei ce s-au înfruptat cu belşug din bunurile lumeşti, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o mai mare parte a lumii în care au trăit, — acei care uneori cu preţul vieţii lor au căutat să dezvelească tainele lumii... Şi nu, arta nu e o zădărnicie ca toate zădărniciile. Artistul ajută înfăptuirea sporului de pricepere. Admiraţia, ori înduioşarea pentru suferinţele altora aduc omului lepădarea de sine, dezrobirea minţii de cele prea pământeşi...”

Ridicându-mă în picioare, am dat cu ochii de harta ţării, ţintuită în peretele vagonului, şi mi-am adus aminte de cuvintele prietenului, care şi acum dormea liniştit: „ţară ticăloasă”...

„Nu, am îngânat încet. Nu ”ţară ticăloasă„. Ţară mică, ţară nouă, ţară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezeşte... Şi cel mai puternic, cel mai sfânt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pâine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptăţii vor putea cât mai mulţi să se ridice spre lumină şi spre adevăr, şi că din rândurile lor vor răsări cândva minţi luminoase, care să fie mândria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume...”

Harta asta era portretul ţării mele, „draga mea”.

Îmi venea să-l mângâi...

Şi atunci, spre a mulţumi lui Dumnezeu de înseninarea sufletească pe care mi-o adusese, sub înfăţişarea unui căpitan cu tâmple albe, lăsându-mă pradă unor vechi metehne, m-am trezit punând cuvinte pe ritmul roţilor trenului... raza de lumină... care înseninã... suflet mohorât...

Lacrimile mele
Prefă-le-n mărgele,
Să fac dragei mele
Podoabă la gât.

NICUŞOR

Copiilor mei

La marginea dinspre miazănoapte a oraşului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă în care sunt patru clădiri mari: a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei şi a casieriei; restul grădinii e numai tufişuri dese de lemn câinesc, de baţachină şi de rugi, în care primăvara cântă privighetorile de e o frumuseţe. Chiar pe marginea malului e o movilă pe care, când te-i sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aci sub mal, iazul umbrit de sălcii şi de anini cu o moară vorbăreaţă; mai departe valea verde a Ialomiţei, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită-n aburii albăstrii, toată coama munţilor de la Piatra Craiului până-n Penteleu; în tot o privelişte frumoasă, de parcă ţi se primeneşte sufletul uitându-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui conu Mişu, care şade alături, când e să iasă în oraş.

Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare, care cânta de răsuna grădina; şi fiindcă tufişul în care cânta era chiar alături, s-a aplecat să încerce: n-o putea-o zări? Când, ce să vază? Jos, în tufiş, un băieţaş. Cu degetul arătător de la mâna dreaptă peste buzele ţuguiate, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mâna stângă îi arăta privighetoarea. Aplecându-se mai mult, o văzu...

Şi a stat aşa multă vreme, neputându-se sătura de a o privi şi neştiind ce să privească mai cu drag; pasărea mică şi neînsemnată care scotea sunete atât de puternice şi de măiestre din guşuliţa ei care se vedea săltând, ori fericirea fără seamăn care zâmbea pe toată faţa copilului?

Îl mai văzuse el de câteva ori p-aci prin grădină jucându-se cu alţi copii de seama lui, dar niciodată nu-l privise cu luare-aminte. — Acolo, un broscoi de băieţaş slăbuţ, cu părul cânepiu, încurcat ca un caier, şi cu pantalonii în vine, cârpiţi în zece locuri. Acum pentru întâia oară vedea ce ochi negri, catifelaţi şi dulci avea.

La o mişcare nedibace, pasărea zbură şi lui conu Mişu îi păru grozav de rău, crezând că s-o mâhni copilul; dar acesta ieşi din tufiş şi privindu-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor:

— Nu faţe nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost şi poimâine.

— Ce spui, mă? A fost şi poimâine?

— Da, a văzut-o şi Lenuţa.

— Care Lenuţă?

— Lenuţa, sora mea...

Şi clătinând din cap:

— Da’ lui Vasilică nu i-o arăt.

— Care Vasilică?

— Vasilică a lu’ nenea Dumitru de la zudecătorie.

— Şi de ce nu i-o arăţi şi lui?

— Că fin’că dă cu pietre.

— Bravo! să nu i-o arăţi.

— Ţţ!

— Dar pe tine cum te cheamă?

— Nicuşor a lui Ioniţă, odăiasu’ de la casierie, şi sunt de şase ani.

— Ce vorbeşti, domnule!? Păi bine, tu poate că vrei şi doi bani, să-ţi cumperi covrigi.

Nicuşori răspunde cu umărul drept, săltându-l în sus. Şi conu Mişu, râzând cu mulţumire, scoate şi-i întinde doi bani. Copilul, luându-i, zice: „Săru’ mâna” şi pleacă grăbit, ţinându-se cu o mână de brăcinarii pantalonilor prea lungi; dar după câţiva paşi se întoarce să-l întrebe serios dacă la spiţerie se vinde ouă de furnică.

— Ce să faci, mă, cu ouă de furnică?

— Mi-a spus maică-mea aşa: că le plaţe la privighetori şi vreau să pui pe zos la a mea...

Are şi conu Mişu trei îngeraşi de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade copilăreşti, dar asta i s-a părut atât de drăgălaşă, încât a luat pe băieţandrul odăiaşului în braţe şi l-a sărutat, pe amândoi obrajii; pe urmă, ruşinat de înduioşarea lui, l-a lăsat jos şi l-a scuipat:

— Ptiu! Marş d-aici, potaie mică!...

Din ziua aia datează prietenia lui conu Mişu cu Nicuşor; e! dar negreşit prietenia care poate să mijlocească între un boier mare şi copilul unui odăiaş. Din vreme în vreme, când îl vede prin grădină, îi strigă: „pst! mă hoţule, vino-ncoa!” şi-i dă câte un ban, cum dă şi Lenuţei, pe care acum o cunoaşte şi o întâlneşte mai în fiecare zi, venind din târg, încărcată cu o dublă de pâine şi cu un clondir, pe care de-abia le duce. Cunoaşte acum şi pe părinţii lui Nicuşor; tatăl, unu gros, negru, păros, cu o mutră aspră, în care numai roşaţea vârfului nasului pune o pată mai veselă; mama, slabă, ofilită, prăfurie şi totuşi plăcută pentru blândeţea ochilor...

Negreşit, Nicuşor nu e primit în curtea lui conu Mişu să se joace cu copiii lui şi cu musafirii lor, dar se uită şi el din grădina prefecturii pe crăpăturile ulucelor; şi tot încercând crăpăturile a dat peste câteva prin care poate vedea tot raiul din curţile boierului. Aşa, printr-una se văd rondurile de flori frumoase şi locul unde joacă copiii crocket; printr-alta se vede terasa îmbrăcată în flori albastre, unde mănâncă boierii vara; prin a treia, căprioara cu ţarcul ei; iar prin a de la capul din fund al ulucelor, grădina de poame, curtea păsărilor şi doi câini mari legaţi în lanţuri pe sârmă...

* * *

Frumos Crăciun o să fie! A nins două zile din crivăţ şi acum în ajun

s-a schimbat vântul; suflă austrul, subţiind norii printre care încep să se ivească stelele şi aducând cu el un ger de te taie.

La curtea caselor lui conu Mişu e zarvă mare. Pe porţile deschise larg nu mai contenesc săniile încărcate cu musafiri. E pom de Crăciun la care sunt poftiţi copiii tuturor prietenilor. În mijlocul salonului încăpător, care ţine de la intrare până la terasa din fund, e aşezat bradul împodobit de-ţi ia ochii. Cucoanele se învârtesc de colo până colo, rânduind lucrurile la locul lor. Copiii, nerăbdători, aşteaptă în odaia din dreapta semnalul când vor putea intra. Să aştepte, că nu e încă gata. Mai sunt de aşezat jucăriile pe mescioara din jurul bradului şi de pus la fiecare teanc de jucării câte o carte de vizită cu numele copilului căruia i se cuvine; şi nici conu Mişu n-a sosit încă de la club cu bărbaţii, ca să se bucure de bucuria copiilor.

În vremea asta, alături, la casierie, e un sufleţel stingher, care se zbate şi se frământă... mama e dusă la cucoana casierului să ajute la gătit şi la scuturat — şi a luat şi pe Lenuţa cu ea; tatăl e dus la cârciumă... iar el stă singur în gangul casieriei, muncit de gânduri... A văzut azi-dimineaţă pe un om din curtea boierească, ducând în spinare un brad mare, mare... pe urmă băieţii de la cofetărie cu tăvi şi alt băiat de la librărie încărcat cu fel de fel de cutii.. Şi el ştie ce însemnează asta. Anul trecut, când l-a durut în gât, l-a dus mă-sa la spiţerie, şi atunci, prin uşa întredeschisă, a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împăienjeniţi de friguri, un brad frumos împrăcat în... dar a închis spiţerul uşa... şi era ziuă, lumânăricile nu erau aprinse şi mămica i-a spus aşa: că seara e mai frumos, când se aprind lumânăricile... Toţi copiii ăştia, care trec în sănii, acolo se duc, să vază pomul de Crăciun ...pomul de Crăciun!!... Şi nici prin crăpăturile ulucelor nu poate să se uite, că e zăpada până la gât... E! dar dacă ar vrea conu Mişu... „Ţe, conu Mişu nu e om bun? Ba e bun.” Nu-i dă lui întotdeauna câte un ban? Adineauri a trecut în târg şi nu s-a întors încă acasă... Dacă i-ar ieşi înainte şi l-ar ruga să-i arate şi lui pomul de Crăciun, numai niţel, niţel de tot.

Cât e de mică inimioara lui, s-a despărţit acum în două. Jumătate îl îmbrânceşte înainte: „Încearcă, conu Mişu e om bun; poate te duce să vezi pomul... pomul!”, iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi d-acolo, nu se poate... nu se poate”...

Se aud sănii venind dinspre târg... Uită-le, cotesc la colţ şi, în bătaia lămpii electrice de la răspântie, Nicuşor recunoaşte pe conu Mişu şi-l aude râzând cu poftă. Repede o ia la fugă să-i iasă înainte. Cine ştie? poate chiar fără să-i spuie nimic, văzându-l, o să-l ia să i-l arate, că e om bun. A ajuns! Aci e altă cotitură. „Hei! la o parte!” strigă birjarul degeaba, iar conu Mişu, ieşind pe jumătate din sanie şi văzând copilul în drum:

— În drum, hai? Drace împeliţat! Să te calce sania. Marş acasă!

Şi săniile trec... E noapte... nu se pot vedea lacrimile care au năpădit în ochişorii negri, catifelaţi, dulci ca o mângâiere...

I-a zis aşa: „Marş acasă!”, dar ce să facă acasă? Nu e nimeni acasă,

nimeni... Şi coşul de la sobă ţiuie... Şi-i e urât... Şi cum stă în drum, parcă-i şopteşte cineva la ureche: „Ştii ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre.” O ia la fugă înspre curtea boierească. Se dă la o parte lângă uluce ca să treacă săniile care ies; apoi, când au trecut, face doi paşi în curte şi se uită cu încordare... Ies valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Şi mai face doi paşi, strângându-şi la piept paltonul lung şi larg, făcut dintr-o scurteică veche a mă-si, în care parcă e un pui de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba... A! ştie el un loc de unde ar putea vedea, d-acolo de pe prispa unde mănâncă boierii vara! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucelor, sunt ferestrele jos. Da, dar câinii! Gândul ăsta îl face să se retragă repede din curte... Ce bine ar vedea el d-acolo pomul de Crăciun! Stă... şi-şi face în gând socoteli de om mare. Nu se poate să fie câinii dezlegaţi acum când vine lume... Asta nu se poate! ce, să muşte pe lume? Face câţiva paşi în curte, trăgând cu urechea şi neputându-şi dezlipi ochii de la lumina ferestrelor... Ocoleşte în vârful picioarelor casa... mai sunt câţiva paşi... A ajuns!... na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Păşeşte binişor, binişor ...Aaaa! ce frumos! ce frumos!

Poate de-acum să sufle austrul, vânt tăios de rece, că în tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate. Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesaţiu... Cum sclipeşte beteala! Uite şi lumânăricile aprinse! Şi ce de jucării! Trâmbiţe, tobe, păpuşi! Uite şi nişte iepuraşi albi, mici şi drăguţi...

Înăuntru se deschide de perete uşa odăii din dreapta prin care năvăleşte o droaie de copii, băieţaşi, fetiţe şi noduleţe mici, pe care parcă-i dă jos fundele. Sunt câteva clipe de extaz general vrednice de admirat: copiii de o parte rămaşi ţaglă cu ochii pironiţi la pom, părinţii de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele aşează copiii în semicerc. Trebuie să cânte: *“O! Tannenbaum! o! Tannenbaum!”* Se face o tăcere desăvârşită. Cucoana Zoe, gazda, deschide pianul şi se aşează să-i acompanieze... dar în clipa în care-şi ridică mâna ca să înceapă, dinspre terasă se aude lătratul gros al unui câine şi ţipătul unui copil, ţipăt de groază, lung, sfâşietor, care spintecă tăcerea şi trece ca un junghi în inimile tuturor... Bărbaţii dau năvală într-acolo; deschid uşa. „Marş Leu! marş Leu!” strigă conu Mişu dând cu piciorul în câine... Jos, lângă fereastră zace copilul fără cunoştinţă...

* * *

Nu te mai frământa atâta, coane Mişule. Închide ochii şi dormi în pace, că Dummezeu e bun şi iertător. El ştie c-ai priceput prea târziu de ce-ţi ieşise copilul înainte şi că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat braţele de jucării şi de bunătăţi şi pentru el şi pentru Lenuţa. El ştie că eşti hotărât mâine în

ziua de Crăciun să te duci la casierie, să te încredinţezi cu ochii dumitale că copilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun şi iertător şi a auzit ce-ai pus de gând cu cucoana Zoe să faceţi la anul. Închide ochii şi dormi în pace.

SCRISORILE LUI MIŞU GERESCU

Mă întorsesem de la înmormântarea bietului Mişu Gerescu, adânc mişcat. Colegii mă însărcinaseră pe mine să ţin o cuvântare pe marginea gropii sale, ca unul ce fusesem în mai strânse legături cu dânsul, atât de strânse cât îngăduia firea lui cam rezervată. Mă gândeam la situaţia grea în care rămânea soţia cu trei copilaşi mărunţi, prin moartea atât de timpurie a bietului băiat, şi îmi ziceam că poate ar merita să fie zugrăvită figura bună a bietului prieten dispărut, când cineva bătu în uşă.

— Intră!

Uşa se deschise şi se ivi în pervazul ei un domn bătrân, curat şi simpatic, pe care-l văzusem plângând zdruncinat în rândul întâi al jalnicei adunări. Îi dădui un scaun şi-l poftii să şază. Bătrânul îşi duse mâna la inimă, îşi muşcă buza de jos, buza de sus, silindu-se să înghită un nod de obidă, care i se urca în gâtlej; apoi şezu şi începu astfel:

— Vă mulţumesc, domnul meu, pentru cuvintele bune pe care le-aţi spus... Vă mulţumesc. Le merita săracul băiat... Vă mulţumesc... Am pierdut un prieten care... Nu eram de-o vârstă, aş fi putut să-i fiu tată... Iertaţi-mă...

Bătrânul se sculă, se duse spre fereastră cu umerii zguduiţi de un plâns lăuntric; apoi, liniştindu-se se întoarse, şezu din nou:

— Iertaţi-mă; l-am iubit prea mult... Eu n-am avut copii şi, singur pe lume, îl iubeam cu toată dragostea necheltuită în alte afecţiuni...

— Sunteţi o rudă a sa?

— Nu, nici o rudă. L-am cunoscut acum cinci ani la băi la Vulcana... şi de atunci se legase între noi o prietenie... în urmă şi o legătură mai strânsă, aproape o rudenie: copilul cel mic l-am botezat eu... Singur, bătrân cum mă vedeţi, neavând pe nimeni... rude depărtate... puţinul pe care l-am agonisit din leafa şi din pensia mea de profesor o să-l las copilaşilor lui bietu Mişu... Am venit la Dumneavoastră, domnul meu, ca să Vă mulţumesc pentru dragostea cu care aţi vorbit de el în cuvântarea Dumneavoastră; şi, pentru că văd că V-a fost drag, V-am adus cinci scrisori ce posed de la dânsul, pe care Vă rog să le citiţi şi să mi le înapoiaţi. Din citirea lor Vă veţi putea completa figura iubitului dispărut...

Şi bătrânul, descheindu-se la piept, îmi întinse un plic cu următoarele cinci scrisori. Le tipăresc în această broşură cu învoirea domnului Ştefan Săvescu, proprietarul lor. Publicarea lor mă scuteşte de a zugrăvi portretul iubitului prieten care le-a scris.

I

Iubite nene Ştefane,

Uite, îţi cuprind capul între mâini şi te sărut frumos şi pe dreapta şi pe stânga.

Mii şi mii de mulţumiri. Aseară, după ce au adormit, m-am dus cu Mărioara în odaia lor şi le-am pus în ghetele, aşezate de ei cu mare grijă pe fereastră, lucrurile trimise de dumneata. Azi, abia se crăpa de ziuă, când ne-am pomenit cu câteşitrei lip! lip! cu picioruşele goale pe scânduri, şi Victor, şi Anina, şi Sisi, finişorul dumitale, strigând într-un glas: „Mămico, a venit! ne-a adus! Tăticule, aprinde lampa!" Ce păcat că nu erai aici, să-ţi fi cules, din fericirea care le strălucea în ochi, răsplata bunătăţii dumitale. Lui Victor i-a făcut cutia de vopsele o impresie grozavă. Nu mai tăcea: „Tăticule, şi ştii, sunt cele mai bune vopsele, Bourgeois?" Ştii ce mi-a spus păgânul astă-seară, înainte de culcare? M-a luat deoparte şi mi-a şoptit: „Am înţeles eu cine e sfântul Nicolae, care ne-a trimis lucrurile: nenea Ştefan." Nu e vorbă, acum e băiat mare, în clasa întâi gimnazială. Sunt trei luni de când poartă pantaloni lungi, mă rog, asta nu e glumă. Anina a fost încântată de vasele de bucătărie, de tacâmuri; dar ce i-a plăcut mai cu deosebire e maşinica de călcat; iar clovnul cu măgăruşul a făcut pe Sisi să râdă de credeam că-i vine rău. Acum dorm câteşitrei, cu jucăriile alături pe pernă. Finişorul ţi-e bine, gras şi rotund ca un pepene; poţi să te mândreşti cu el; Victor nici la cinci ani nu era voinic cum e el acum la trei. Să-ţi spui o nostimadă a lui. În fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme. Alaltăieri îi povesteam fabula cu greierele şi furnica. Asculta cu mare luare-aminte, zicând numai când mă opream: „Şi p-ormă..." „Şi aşa, zic, a venit iarna cu zăpadă şi cu vânt rece cum e acum afară. Greierului îi era foame şi n-avea nimic de mâncare, că nu vrusese să asculte de furnică, să-şi adune boabe ca ea. Atunci s-a dus plângând la furnică şi a bătut în uşă: cioc! cioc! — Cine e? a întrebat furnica. — Eu, greierul. — Ce pofteşti? — Te rog, dragă furnică, fii bună, dă-mi şi mie câteva boabe, că uite, mor de foame; n-am mâncat de alaltăieri. Atunci furnica i-a răspuns: — Aşaaa? Îmi pare bine. Astă-vară, când îţi spuneam să nu mai cânţi întruna şi să-ţi aduni boabe c-o să vie iarna, n-ai vrut să mă asculţi. Acum rabdă."

Aici Sisi a lăsat buza-n jos şi, văzând că tac, m-a întrebat: „Şi p-ormă?" „Şi pe urmă, zic, greierele a murit de foame."

Purtarea furnicii atât l-a indignat, încât şi-a vârât pumnii în ochi şi a izbucnit în plâns, strigând: „Fil-ar a d' acului de fu' nică!" Numai cu mare greutate am putut să-l liniştim; şi înainte de a închide ochii a mai zis suspinând, că ce rău îi pare lui că n-a ştiut unde şade greierul, că i-ar fi trimis „boabe, ţocolată topită ...şi poate că nu murea."

Ne pare grozav de bine că nu te mai supără piciorul. La primăvară ai să te poţi ţine în pas cu mine la sitari.

Încă o dată mii de mulţumiri şi de îmbrăţişări de la toţi.

Al dumitale devotat,

II

Iubite nene Ştefane,

Ne-a făcut mare plăcere scrisoarea dumitale, mai ales partea în care ne făgăduieşti că o să vii. Anecdota pe care ţi-a spus-o generalul despre nenea Antonache e adevărată, o ştie toată lumea de aici. Şi fiindcă pe de o parte îmi ceri cu stăruinţă să-ţi spui pe larg cine a fost nenea Antonache, iar pe de altă parte nu-mi e nimic mai drag decât să stau de vorbă cu dumneata, fie chiar şi prin scrisori, iată îţi scriu. Dacă n-oi putea isprăvi astă-seară, voi urma şi mâine.

Nenea Antonache era fratele mamei. Măcar că nu eram decât de şase ani p-atunci, îmi aduc foarte bine aminte ziua când l-am văzut pentru întâia oară în casa noastră. Eram cu madama în odăiţa noastră dinspre grădina mică (aşa ziceam noi grădinii cu flori, spre deosebire de grădina cu poame), când s-a deschis uşa şi a intrat, însoţit de mama şi de tata, un domn străin, îmbrăcat cam rău, cu o figură ciudată cum nu mai văzusem: o faţă smeadă cu nasul coroiat, cu mustaţă de pandur, ochi mari, negri şi sclipitori ca cilicul sub nişte sprâncene stufoase, peste care se înălţa o frunte de-o palmă, cu părul negru, mare, dat pe spate. De atunci la noi a rămas ani mulţi, zece-doisprezece, locuind în căsuţele mici din fundul curţii, până când s-a mutat la cucoana Leanca, o femeie care l-a îngrijit până-n cele din urmă. Târziu, când ne-am făcut mari, am aflat cum a fost, ce a fost şi ce a ajuns nenea Antonache, şi multă vreme mă întrebam nedumerit pentru ce îi striga mama adeseori cu lacrimile în ochi: „Antonache, Antonache! dacă aş şti că ar fi să-ţi semene vreun copil, l-aş omorî de acum cu mâinile mele...” Deocamdată noi îl cunoşteam aşa cum ni se înfăţişa acasă, şi aici ni se înfăţişa încântător. Pentru că n-am mai întâlnit în viaţă om care să ştie atâtea cântece, atâtea snoave, atâtea basme, atâtea fabule, atâtea romane, atâtea piese de teatru şi care să le povestească cu aşa talent cum povestea el. Ce dreptate aveau bunică-mea, tată-meu şi mama, când îi ziceau cu ochi înlăcrimaţi de râs ori de plâns: „Antonache, Antonache, tu ţi-ai greşit cariera; actor ar fi trebuit să te faci!” Ziua în care l-am văzut pentru întâiaşi dată mi-a rămas întipărită în minte şi din pricina figurii lui deosebite şi pentru că atunci am auzit întâia lui povestire. Era seara, după-masă, în chioşcul din grădina mică; şi cum şedeam aşa, în liniştea serii se auzea goarna din foişorul pompierilor sunând prelung stingerea. Atunci, cu gesturi mai vorbăreţe decât vorba lui şi cu sticliri scânteietoare din ochii lui vii, ne-a povestit că semnalul acela însemna în oştire porunca stingerii tuturor focurilor; că împăratul Frideric cel Mare, într-o tabără, plimbându-se după sunarea stingerii, vede lumină într-un

cort, intră şi găseşte un soldat tânăr, scriind la un muc de lumânare, pe o tobă, drept masă, o scrisoare către mamă-sa, prin care-i povestea izbânda din ziua trecută şi dorul de acasă care-l mistuia; că după ce îl întreabă dacă n-a sunat stingerea şi dacă ştie ce poruncă se dă prin acel semnal, împăratul îl pune să adauge în josul scrisorii: „Mâine voi fi împuşcat în zorii zilei.” Şi a doua zi în zori de ziuă a fost împuşcat... Poţi să râzi de mine, dragă nene Ştefane, dar dacă ai fi fost acolo sub stăpânirea privirii lui nenea Antonache şi a vocii lui tremurătoare, ai înţelege pentru ce acum, peste mai bine de treizeci şi cinci de ani, îmi aduc limpede aminte cum am alergat în braţele mamei ţipând şi plângând în hohote...

Nu era situaţie, nu era împrejurare care să nu amintească lui nenea Antonache o istorie sau o anecdotă. Dacă cineva răspundea că e bine fără să fie bine, parcă-l auz: „Asta e ca istoria lui Cănuţă Fianu, care răspundea de la Paris lui frati-su: ”Nu mai auz deloc, piciorul drept mi s-a zgârcit, mi s-a uscat mâna stângă; dar încolo, mulţumesc lui Dumnezeu şi Maichii Precistii, mi-e bine...„ Dacă-i răspundeai că nu ţi-e bine şi i se părea lui că ţi-e bine, parcă-l auz: ”Asta e ca istoria turcului, cu scrumbia...” şi ne povestea istoria cu scrumbia turcului, de leşinam de râs.

Mai întotdeauna după-masă, până să se aducă şi cât bea cafeaua, ne povestea subiectul unei piese, — adică ce zic eu *ne povestea*? — ne juca o piesă, pentru că îşi schimba vocea şi fizionomia în atâtea feluri câte persoane erau.

În vremea cât povestea el, trebuia să fie o tăcere desăvârşită, să nu-l sâcâie cineva. Dacă se întâmpla cumva ca Dinu, feciorul, să ceară mamei cheile, să scoată romul, se oprea din povestit şi bătea darabana cu degetele pe masă, uitându-se în tavan. Noi ne rugam: „Zi înainte, nene Antonache”; iar el răspundea: „Să se isprăvească chestia cheilor...”

Cu privire la liniştea din timpul povestirilor lui s-a întâmplat odată o istorie, care a rămas de pomină în casă la noi. Şi acum îmi vine să râz când îmi aduc aminte. Era iar aşa după-masă. Se aduseseră cafelele; şi nenea Antonache era grozav de tabietliu la cafea. Trebuia să fie cu caimac mult; el zicea: „cu nori”; şi parcă-l văz — când o bea, învârtea ceaşca, să nu cumva să rămâie vreun pic de caimac pe pereţii ei. În ziua aceea pesemne câştigase la cărţi, că ne adusese la masă un carton cu prăjituri de ciocolată. După ce ne împărţise tuturor, mai rămăseseră două pe-o farfurie, dinaintea lui, oprite pentru mama Uţica, o bătrână rubedenie de-a tatei, care sta aproape de noi şi căreia vroia să i le trimită. Împărţind prăjiturile, picaseră de pe ele pe faţa de masă bucăţele de ciocolată. Cafeaua lui nenea Antonache sta dinaintea lui fierbinte, neatinsă, cu „nori groşi”; iar el, pentru a nu ştiu câta oară, ne povestea împuşcarea generalului Ney. Ne spunea cum şeful plutonului de execuţie a vrut, după cum e obiceiul, să-l lege la ochi înainte de împuşcare. „Atunci Ney îl măsoară de sus până jos cu privirea: ”Cum? mie să-mi legaţi ochii?! Mie? Eu care n-am tremurat înaintea miilor de gloanţe şi de obuze ale duşmanului, eu care-mi băteam

joc de moarte, înfruntând-o de atâtea ori în război, o să mă tem acum...”

În vremea asta, cel mai mic dintre noi, ochind o firimitură de ciocolată pe masă, întinde binişor mâna pe sub braţul lui nenea Antonache ca s-o ia. Nenea Antonache, zărindu-l, se opreşte din povestit şi se-ntoarce către el. „Ce vrei, neiculiţă?” „Nimic, nene Anto-nache.”

Nenea Antonache urmează povestirea:

„Nu, nu mi-e frică; dimpotrivă, vă cer o singură graţie: să mă lăsaţi să comand eu însumi plutonului.”; şi, aşezându-se cu braţele încrucişate, dă comanda; dar nici un soldat n-a îndrăznit să tragă...”

În vremea asta băiatul iar întinde mâna spre firimitura de ciocolată. Nenea Antonache se opreşte, se întoarce şi-l întreabă cu o enervare stăpânită: „Ce vrei, neiculiţă? O să-mi verşi cafeaua”; iar băiatul, smerit: „Nimic, nene Antonache...”

“Ney a stat aşa câteva clipe, cu un zâmbet pe buze, dar cu lacrimile în ochi, apoi, stăpânindu-se, a strigat soldaţilor:

„De când soldatul francez nu mai ascultă de ordinele şefilor săi? Sunt mareşal al Franţei, sunt şeful vostru, şi vă poruncesc: Foc!”

Băiatul, care băgase din nou mâna binişor spre firimitură, la strigătul *foc!* speriindu-se, nu ştiu cum trage mâna şi hârşti! îi varsă cafeaua peste masă şi peste pantalonii lui ca oul de raţă.

Nenea Antonache, opărit, sare-n sus strigând: „Ce vrei, neică? Ce vrei, neiculiţă? Ce vrei?” „Firimituri”, răspunse băiatul sastisit. „De care firimituri?” „Uite de-alea: firimituri de ciocolată.” „De ce nu spuneai, neiculiţă?”

Şi punând mâna pe prăjiturile oprite pentru mama Uţica, începe să le frământe în mâini, să le frece cum freci săpunul când te speli. Crema albă a prăjiturilor i se revărsa printre degete ca o spumă; noi râdeam de ne dureau băierile inimii, şi el le frământa înainte: „Na, neică, firimituri... na, neică, firimituri..., na firimituri... na, neică, firimituri, na firimituri...”

Săracul nenea Antonache! Pe măsură ce m-am mărit, admiraţia fără de margini ce aveam pentru dânsul a scăzut din zi în zi. Aflasem că ieşise cel dintâi din şcoala militară ofiţer tânăr, instruit, vorbind la perfecţie nemţeşte şi franţuzeşte; că ajunsese până la gradul de căpitan de geniu; că patima jocului de cărţi îl făcuse să demisioneze şi că de atunci, încet-încet, se coborâse pe povârnişul ei până când tată-meu, rugat de bunică-mea (mama mamei), îl luase din Bucureşti, ca să-l ţie pe lângă dânsul, plătindu-i ceva pe lună, cu cuvânt ca să vorbească cu noi franţuzeşte... Mai târziu m-am putut încredinţa că poate n-a fost om mai robit de patima cărţilor ca dânsul, că toată noaptea şi-o petrecea în cafenea, şi nu greşesc dacă oi spune că nu era zi în care să nu fi jucat, dacă nu altceva, cel puţin şase-şapte partide de pichet... Atunci, văzându-l cerând unuia şi altuia doi-trei franci cu care da fuga la cafenea, am înţeles vorbele mamei: „Antonache, Antonache, dacă aş şti c-ar fi să-ţi semene vreun copil, l-aş ucide de acum cu mâinile mele...”

În două împrejurări mi s-a părut că-şi dă el singur seama de decăderea lui. Odată, într-o zi de toamnă, ne coborâsem împreună în grădina mică. Nu mai era nici o floare în rondurile şi în brazdele atât de împodobite în timpul verii. Bulgări pe pământ întors şi răscolit, trandafirii îngropaţi, muşuroaie de gunoi şi de frunze uscate — o adevărată jale. Şi acolo, în mijlocul grădiniţei, uitat, un glob de sticlă în vârful unui băţ. Nenea Antonache s-a uitat multă vreme la el, dus pe gânduri; apoi, cu o voce gravă în tăcerea nopţii care se lăsa: „Parcă ar fi mintea grădinii... Astă-vară se oglindea într-însul atâta podoabă, atâta frumuseţe... acum se oglindeşte jalea, pustiul, paragina... Mă duc, nu rămâi la masă...” Şi a plecat încet cu capul în jos.

Altă dată eram în târg la cofetărie. Peste drum s-a oprit o saca, la care era înhămat un cal înalt, deşirat, beteag de un ochi, beteag de un picior, prăpădit. Un domn bătrân de la o masă, văzându-l, şi-a făcut cruce mormăind: „Doamne fereşte!” „La ce te închini, nene Petrache?” l-a întrebat un vecin. Bătrânul a clătinat din cap şi a răspuns: „Ştiţi dumneavoastră ce a fost calul ăsta pe vremuri? Ăsta e Pandur al lui Grigorie Paladă... Când trecea mânat de fata lui Paladă, înhămat la o gabrioletă uşoară de-o putea trage un copil, ziceai c-a trecut o nălucă. Fân ales, ovăz vânturat, zahăr şi mângâieri şi panglici în coamă... Când s-a mutat Paladă la Paris, şi-a desfăcut toată starea, iar calul l-a cumpărat pe o mie de lei Vasilache Munteanu, care, după nouă ani de slujbă, l-a vândut lui Sotir birjarul. Cât l-a ţinut Sotir nu ştiu — vreo şapte-opt ani — şi fiindcă un rândaş i-a plesnit un ochi, lovindu-l cu furca în cap, l-a vândut lui Piscopu. Multă vreme l-a avut Piscopu la diligenţa cu care făcea în fiecare zi drumul până la Ploieşti şi înapoi... Acum e al lui Radu Sacagiul. L-am întrebat înadins cât a dat pe el. Treizeci şi şase de lei!!! Şi bătrân, prăpădit, cum îl vedeţi, acum trage sacaua pe povârnişul alunecos de la moara Gorgotei, sub o ploaie de înjurături şi de lovituri: dii! boală!... Coceni pentru gura lui bătrână, care nu poate nici să strige, nici să blesteme, nici să se destăinuiască. D-aia gândindu-mă: or fi având dobitoacele aducere-aminte? îmi făcui cruce şi zisei: Doamne fereşte!” Aşa a vorbit bătrânul; iar un ofiţer tânăr de la o masă din apropiere, după ce l-a ascultat cu luare-aminte, s-a sculat repede şi a ieşit. Peste câteva minute o detunătură puternică făcu să zbârnâie geamurile cofetăriei. Ofiţerul intrase în prăvălia unui armurier de alături, luase un revolver şi împuşcase calul acolo în uliţă. Zarvă mare. Cei mai mulţi protestau că era o barbarie. Când s-a ivit ofiţerul în pragul uşii, nenea Antonache i-a ieşit înainte, l-a luat în braţe: „Să trăieşti, mânzule, să trăieşti!... ai făcut o faptă bună... să trăieşti!... să trăieşti!...” Îi tremurau mâinile şi glasul...

Bietul nenea Antonache! Murise şi tata, şi mama, şi fraţii... Eram judecător la Câmpulung; nu-l mai văzusem de mai bine de trei ani — când am primit o scrisoare, prin care mă vestea că moare în spital. M-am urcat în tren şi am alergat. L-am găsit în clipele din urmă. Pe mescioara de lângă

patul lui era un roman şi o pereche de cărţi, cu care făcuse până atunci pasienţe. Nimic din strălucirea de altădată nu mai era în privirea lui împăienjenită. Totuşi m-a cunoscut. Cu mâna stângă m-a apucat de-o mână, cu cea dreaptă m-a mângâiat pe cap, zicând cu o voce stinsă: „Mânzul neichii, mânzule...” Şi a murit uşor ca un pui de găină. Săracul, Dumnezeu să-l ierte!...

Mişu Gerescu

III

Precum vezi, *iubite nene Ştefane*, Victor s-a ţinut de cuvânt. Îţi trimite acest vas cu flori, lucrat de el. Nu e aşa că e bine? Uite ce frumos sunt făcute panselele şi ce bine e lumina vasului. De frică să nu se mototolească, el singur l-a împachetat între două scândurele, aşa după cum îl primeşti. Suntem toţi sănătoşi şi aşteptăm cu nerăbdare sosirea sitarilor, care ni te va aduce.

Mă întrebi cum merg afacerile. Vorba aia: dacă nu curge, pică. Mulţumesc lui Dumnezeu că-mi câştig pâinea de toate zilele şi nădăjduiesc în vremuri mai bune. Stare ştiu eu bine că n-o să fac niciodată. N-am nici una din însuşirile pe care trebuie să le aibă cel menit să se îmbogăţească. N-am avut de la cine să le moştenesc; dimpotrivă, de la bietul tata am moştenit dragostea belşugului apucat în casa lui; de la el mi-a rămas patima vânătorii, dragostea de flori şi de natură — şi lucruri mai neprielnice izbândei în lupta pentru îmbogăţire: sete de tihnă şi pornire spre visătorie. Cu toate astea parcă nu mi-aş schimba firea cu a altuia... Îmi pare rău numai de un lucru: că nu m-a înzestrat Dumnezeu cu un dar. Aş fi vrut să fiu un muzicant, un pictor, un poet. Să fi putut face cu mâna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alţii... D-aia mi se umple inima de bucurie când văd că Victor are atât talent la desen.

Odată mă hotărâsem eu şi făcusem jurământ să-mi schimb tot felul meu de a fi. Parcă ţi-am povestit eu... Acum doi ani m-am dus la vânătoare spre Verzeni, moşia lui Lazaride, care acum face un trup cu moşioara noastră părintească, cumpărată tot de el. Eram într-un porumb; n-apucasem să trag trei focuri, când mă pomenesc cu doi turci că se reped fără de veste asupra mea şi-mi smulg puşca din mâini, răcnind să merg la curtea boierească. Astea s-au petrecut într-o clipă, înainte de a-mi putea da seama spre a mă împotrivi. Şi am fost silit să merg între doi turci, înarmaţi acum şi cu puşca mea, până la curte, de unde mi-a dat drumul arendaşul, care mă cunoştea, după ce mi-a atras cu mustrare luarea-aminte că sunt puse pe moşie table cu oprirea vânătorii ...Şi ca să ajung la curte, trecusem aşa, între turci, pe lângă biserica din marginea cătunului Gereşti, clădită de

Şerban Gerescu, bunicul lui tată-meu... Îţi poţi închipui ce s-a petrecut atunci în sufletul meu, ce trezire. Am priceput atunci pentru întâia oară greşeala neiertată pe care o săvârşisem, lăsând să-mi scape din mână moşioara asta, care purta numele neamului meu —la a cărei biserică erau îngropaţi moşii mei şi ale cărei documente vechi le am în fundul unui sertar... M-am frământat, m-am zvârcolit câteva nopţi şi am ieşit din aceste zvârcoliri cu hotărârea de a-mi schimba firea, de a mă vindeca de toate gusturile, de toate pornirile, de toate apucăturile de până atunci. Milă, jenă, dor de viaţă tihnită, pornire spre visătorie, vânătoare, pescuit — toate trebuiau înfrânte, lepădate şi, în locul lor, un singur gând, un singur dor: câştigul de bani; iar ca răsplată, la căpătâiul celalt al vieţii, întrezăream putinţa de a pune iar mâna pe bucăţica de pământ pierdută... Şi am dus-o aşa câtăva vreme. Eu, care până atunci nu mă tocmisem cu clienţii şi care mă ruşinam când îmi plăteau onorariile, mă tocmeam acum cu înverşunare, silindu-mă să mă încredinţez că erau prefăcătorii jurămintele lor că n-au mai mult. Timp de câteva săptămâni n-am deschis alte cărţi de citire decât codurile de legi, de teamă să nu găsesc în ele ceva care mi-ar slăbi hotărârea. Şi am dus-o aşa câteva săptămâni, luptându-mă, silindu-mă să ucid în mine pe cel care-mi şoptea din când în când: „Nu ţi-e silă de tine?” Şi am dus-o aşa până când, într-o noapte, uite ce am visat. Se făcea că eram într-o grădină de o frumuseţe fără seamăn. Brazi uriaşi, sălcii pletoase, tei îmbălsămaţi, pajişti ca de catifea verde, ronduri de flori în toate feţele, cascade de clematită, alei şi bolţi întunecoase de umbră şi izvoare, şi fântâni, şi statui albe de marmură, — toate frumuseţile câte le văzusem prin câte grădini am trecut se adunaseră aici ca să facă un rai. Şi se făcea că, umblând prin grădina asta cu sufletul îmbătat de fericire, văd la câţiva paşi înaintea mea, jos pe nisipul aleii, un ban mare de aur. Mă plec, îl iau şi, ridicându-mă, văd altul la câţiva paşi mai înainte. Mă duc, îl ridic şi pe acesta şi iar, ridicându-mă, văd altul mai departe... Şi am mers aşa, mult, mult plecându-mă să ridic mereu banii de aur, pe care îi băgam în buzunare şi zărind necontenit altul înainte. Dar, pe măsură ce înaintasem, grădina se schimbase. Acum eram pe o potecă într-un crâng sălbatic. Din crâng am intrat într-o crivină mlăştinoasă, între două mări de cătină. Aurul din buzunare mă îngreuia de nu mă mai puteam mişca, şi am început să mă înglodez în nămol şi am început să mă înfund... până la gleznă, până la genunchi, până la brâu, până la gât. Simţeam că-mi năvăleşte nămolul în gură, simţeam că mor înăbuşit, înecat, cu buzunarele pline de aur, pe când în minte îmi fulgerau cascade de clematită înflorită, statui de marmură albă, vedenii din grădina frumoasă din care plecasem... M-am sculat speriat, îngrozit de acest vis, care mi se părea un simbol; iar a doua seară, după-masă, Mărioara îmi cânta la pian sonata care-ţi place dumitale, pe când eu reciteam *Anna Karenin*... Greu îşi schimbă omul firea moştenită, mai ales când are în suflet îndoiala, nesiguranţa dacă schimbarea o fi spre mai bine, ori spre mai rău... Şi iaca aşa, am rămas

acelaşi, care te doreşte, te îmbrăţişează şi te aşteaptă cu drag.

Mişu Gerescu

P. S. Mărioara, cu toate că e foarte necăjită, nu te uită şi mă roagă să-ţi scriu o mie de vorbe bune din parte-i. E supărată, biata fată, şi are de ce: de zece zile suntem fără bucătăreasă. P-a care-o aveam a trebuit s-o dăm afară, că aşa muiere leneşă, risipitoare şi sanchie nici c-am mai văzut... Ce greu e de găsit în ziua de azi slugi credincioase, cu milă şi cu dragoste de stăpâni şi de casă... A! ...unde sunt slugile de odinioară, din casa părintească?... Pârvu, vizitiul, a stat la noi treizeci şi şase de ani; îl moştenise tata de la bunicu-meu. Dinu, feciorul, a murit în curte la noi, după douăzeci şi opt de ani de slujbă; iar bucătăreasa... Săraca Paraşchiva!... Era ca o rudă; cu ea ne-am pomenit pe lume. Ea ne descânta când eram deocheaţi, ea ne trăgea când eram răciţi, ea ne mângâia când eram necăjiţi... Parc-o văz în curtea din fund, curtea păsărilor, înconjurată de o sută de lighioane, pe care le cunoştea şi le deosebea de ne minunam: *pestriţa cu moţ, pestriţa bearcă, neagra porumbacă, neagra pintenoagă, alba mare;* o sută de lighioane, găini, gâşte, raţe, avea fiecare numele ei deosebit... Parc-o auz vorbind cu ele: „Ei ho! nebuno, ce te-ndeşi aşa, parcă n-ai mâncat de aseară”; ori: „Dar tu, ce-mi stai ca o mironosiţă? Vezi dacă te-ndopi nebuneşte? Ia să vază maica dacă ai căldură.” Şi lighioanele se lăsau să le ia în mână, fără nici o împotrivire, simţind bunătatea sufletului ei curat şi fără ascunzători... Trei zile după ce am îngropat pe mama, Paraşchiva a stat încuiată în casă, bolnavă. La trei zile, când a ieşit şi am dat cu ochii de ea, am rămas încremenit — aşa i se schimbase chipul şi privirea, în care murise toată vioiciunea, toată voioşia de altădată... A venit la mine, mi-a luat capul între mâini, m-a sărutat adânc pe frunte şi a plecat înspre poartă... „Unde te duci, Paraşchivo?” Când a ajuns la poartă s-a oprit, s-a uitat lung înapoi de jur împrejurul curţii, s-a închinat, a sărutat stâlpii porţii şi a ieşit. „Unde te duci, Paraşchivo?...”

Pe seară am găsit-o spânzurată la hanul lui Pitiş...

IV

Îţi mulţumesc, *iubite nene Ştefane*, din adâncul inimii, pentru buna dumitale scrisoare plină de grijă şi de dragoste părintească. Îţi mulţumesc şi pentru ţigaretul cu eucaliptol. Da, ai dreptate, se poate să-mi fi venit şi din prea mult fumat, aşa zice şi doctorul. Din ce, din ne-ce, ştiu, am dat ochii cu moartea. Şi fără nici o pregătire, din chiar senin. M-am pomenit deodată la şase seara cu un junghi ca o săgeată în partea dreaptă a pieptului. M-am bătut, m-am frecat, aş! de unde? La fiecare răsuflare mă durea până în umărul drept. M-am culcat devreme; dar nu puteam să

adorm, pentru că nu găseam în ce poziţie să stau ca să răsuflu mai slobod; iar pe la unsprezece noaptea am simţit că mă înăbuş de tot. Mi-a ajutat Mărioara să mă târăsc până la fereastra pe care a deschis-o. Junghiurile, care mă fulgerau la fiecare răsuflare, nu ţi le pot descrie. Îmi venea să mă sfâşii, să-mi vâr mâna în piept, să smulg nodul care mă împiedeca să-mi dau sufletul... şi simţeam că mă întunec... simţeam că mă duc... şi-mi părea rău. În odăiţa de alături dormeau frumos copilaşii, aci lângă mine ţineam strâns trupul Mărioarei, şi sus pe cerul vioriu străluceau stelele... ah! ce frumos străluceau!... Doctorul îmi recomandă odihnă. Am să fac ca nenea Antonache. Asta îmi aduce aminte o caricatură văzută nu ştiu unde. Un nenorocit de muncitor, rupt, hărtănit, la consultaţie. Doctorul îl examinează şi-i prescrie fel de fel de doctorii scumpe şi o lună de odihnă la Ostanda. Negreşit că mi-ar prii odihna departe de fleacurile şi neajunsurile meseriei, şi n-aş aştepta povaţa lui, nici porunca durerii, ca să mi-o dăruiesc, mai ales că nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele. Nu, nu mă prăpădesc de dragul ei, dimpotrivă, sunt încredinţat că sila, greaţa ce mi-o inspiră felul de muncă pe care mi l-am ales îmi înzeceşte, îmi însuteşte povara ei. O să zici că orice muncă făcută de nevoie... Nu e aşa. Şi, fiindcă n-am ceva mai bun, nici mai plăcut de făcut, decât să stau cu dumneata de vorbă, să mă încerc să ţi-o dovedesc. Lasă că sunt meserii care — măcar că făcute de nevoie — aduc o mulţumire sufletească mare, atât de mare, încât precumpăneşte oboseala, cum e munca meşteşugarului: dar nu e meserie care, dacă nu eşti o secătură lipsită de orice pătrundere, să-ţi aducă o silă de tine însuţi, ca meseria de avocat. Negreşit, învăţătura dreptului, a feluritelor legiuiri, a schimbărilor prin care au trecut de la neam la neam, de la un veac la altul, e plină de interes şi vrednică de cercetat; dar nu e vorba despre aceasta — e vorba despre meseria de avocat. Ei bine, ca să fii avocat iscusit şi căutat, va să fii şiret, pişicher, chiţibuşar, să poţi ascunde cu meşteşug adevărul, care ar fi păgubitor pricinii pe care o aperi. Trebuie să poţi, fără greaţă de tine însuţi, să susţii astăzi una, mâine alta, povăţuit de interesul pricinii şi îndemnat, încurajat de nestatornicia părerilor judecătorilor, tuturor judecătorilor — de la cea mai neînsemnată judecătorie de ţară până la Curtea înaltă. Trebuie să te faci tovarăş cu cel nedrept, să-i dai tot sprijinul pentru împilarea celui nedreptăţit. Căci înţelegi uşor, cel ce n-are dreptate plăteşte mult mai bine decât protivnicul său. Închipuieşte-ţi că unul răpeşte fără drept altuia, să zicem, zece pogoane de pământ, singura lui avere. Ce poate să plătească cel dezbrăcat? Mai nimic; şi pentru că n-are şi pentru că nu se îndură, căci — oricât o plăti de puţin — ceea ce plăteşte e pentru el o pagubă. Pe când celalt, jumătate din cele zece pogoane de ar da, rămâne în câştig cu restul de cinci. Şi de aceea foarte adesea vezi năpăstuiţi pierzând procese drepte ca lumina zilei, pentru că nu au putut sau nu s-au îndurat să-şi ia avocat bun, ci un biet începător, nepriceput în meserie şi în toate chichiţele meseriei.

Un avocat care s-ar hotărî şi s-ar ţine să nu ia decât pricini drepte, să

nu dea nici un sprijin împilatorului pentru străgănirea sau biruirea protivnicului său — în ziua în care i s-ar duce vestea de om cu desăvârşire drept, ar rămânea numai cu clientela nedreptăţiţilor, obijduiţilor, săracilor: „Ăla umblă cu crucea-n sân...” A! de câte ori mi-a fost scârbă de mine însumi după ce am amânat pentru un clenci de procedură procesul unuia care stăpânea toată averea părintească şi ai cărui fraţi şi surori veniseră la judecată pe jos, desculţi, drum de două poştii.

Gândeşte-te apoi că, văzând necontenit pe oameni sub acelaşi unghi al întremâncărilor pentru un petic de interes, ajungi la urma urmei să prinzi o adâncă scârbă de oameni şi, vai! o şi mai adâncă scârbă de tine însuţi, când te gândeşti că răutatea şi nedreptatea omenească, gunoiul din care-ţi ridici pâinea de toate zilele. Da, noi, avocaţii, suntem nişte microbi care nu pot trăi decât în puroiul răutăţii omeneşti. Trebuie neapărat ca oamenii să se mănânce între ei, ba trebuie să-i ajutăm să se mănânce, ca să ne priască.

Să-ţi spui în privinţa asta două păţanii. (Precum vezi, nu sunt eu degeaba nepotul lui nenea Antonache.)

Odată, sunt câţiva ani de-atunci, vine la mine un birjar cu o citaţie de la judecătorie.

„Uite, domnule, ce-am păţit. Am vândut un cal lui Ioniţă pe 215 lei. Asta a fost la Sfântă Măria-mică. Acum, peste o lună, după ce s-a slujit de el atâta vreme, mă pomenesc că mă dă în judecată, să-mi iau calul şi să-i dau banii înpoi, că cică are tegnafes. Se poate? Peste o lună? Şi văz că cere să-i dau şi despăgubiri. Procesul e poimâine la judecătorie. Vă rog să mergeţi Dumneavoastră cu mine să mi-l subţineţi. Şi dacă e să-mi iau calul îndărăt, să-mi plătească şi el măcar câte trei lei pe zi, cât s-a slujit de el, că şi acum umblă cu el la trăsură. Nu sunt om bogat... vă dau un pol, vi-l aduc poimâine dimineaţă, să-mi subţineţi procesul.”

A treia zi a venit cu banii şi am plecat la judecătorie.

Cum am intrat, am dat cu ochii de Ioniţă Panait. Zic: „Bine, Ioniţă, ce fel de treabă e asta? Te slujeşti de cal o lună şi mai bine de zile, umbli şi azi cu el la trăsură şi ceri să şi-l ia îndărăt?” „Are tegnafes, sărut mâna, domnule.” „Păi cum n-ai băgat de seamă până l-ai cumpărat? Îl cunoşteai, că ţi l-a vândut din ham.” „Îi ţinea ascuns cu doftorii, sărut mâna. Acum că nu mai ia doftorii, i-a răsuflat şi tuşeşte... Şi am dat pe el o groază de bani, zece poli şi cincisprezece franci adunaţi cu francul, Dumnezeu ştie cum, sărăcuţ de mine.”

Şi lăcrima creştinul.

„Ştiu eu după ce umbli tu, Ioniţă. Umbli după ciupeală, să mai scazi ceva din preţ. Aşa e?” „Păi bine, domnule, sărut mâna, cal cu tegnafes zece poli şi cincisprezece franci? E păcat de Dumnezeu! Să-mi dea îndărăt măcar doi poli.”

Zic: „Ştii ce? ia un pol şi împăcaţi-vă, că altfel pierzi procesul. Uite, mie mi-a dat ăsta un pol. Na, ţi-l dau ţie şi stingeţi pricina.”

I-am dat douăzeci de lei şi am intrat la judecător, care a închis

pricina. Ce crezi că s-a întâmplat? Clientul meu a rămas foarte nemulţumit. A spus la toată lumea că n-ar mai veni la mine, să-l pice cu ceară roşie; că el era bucuros să dea de trei ori p-atât ca să câştige procesul, nu să-l piardă după cum l-a pierdut — că se cheamă că l-a pierdut, dacă protivnicul i-a luat douăzeci de lei. Prin urmare, vezi, ca să-i fi părut avocat bun, trebuia să-i îmbrăţişez ambiţia, răutatea...

Altă dată era într-o vacanţă, prin august. Tribunalul închis, lipsă lucie de afaceri; toate fondurile sleite; până şi banii copiilor adunaţi în puşculiţe îi scosesem rând pe rând cu cuţitul. Stam la birou şi mă întrebam prăpădit ce o să dăm a doua zi în piaţă, când, aruncându-mi ochii pe fereastră, văd în curte doi ţărani, rupţi, prăpădiţi. Îi bag în birou şi... peste un sfert de ceas intram radios la Mărioara în odaie, fâlfâind o hârtie de o sută. Ne-am întors amândoi spre icoane şi ne-am închinat: „Mulţumescu-ţi ţie, Doamne!” Ştii pentru ce îi mulţumeam? Pentru că un om ucisese pe frati-său. Ţăranii veniţi la mine erau: unul tatăl mortului, celalt fratele ucigaşului. A! să-i fi auzit: „Suntem cu două focuri care ard pe noi... Am luat bani din punga altuia cu împrumut, ca să băgăm pe unul în pământ şi să scăpăm pe altul de gura ocnei... ”Jalea şi disperarea părinţilor bătrâni, a nevestei şi copiilor mortului, a nevestei şi copiilor ucigaşului, groaza lor la vederea autopsiei cadavrului, întins pe o uşă în mijlocul curţii, şi îngroparea lui şi petrecerea făptuitorului între jandarmi până dincolo de marginea satului — din astea era făcută bucuria pentru care mulţumeam lui Dumnezeu. Ce deosebire între mine şi domnul Stelică, măcelarul, pe care l-am văzut deunăzi? Ce guşă şi ce ceafă cu etajuri! Pe când mâna i se juca cu lanţul gros de aur, care-i încingea pântecele de la un buzunar al jiletcii până la celalt, ochii îi străluceau de bucurie, uitându-se la seninul de sticlă al cerului. Secetă de trei luni, islazurile arse, miriştile negre, vitele mureau de foame, ţăranii alergau cu ele pe capete la târg, să i le dea lui pe nimica...

Nobila profesie de avocat! Ph!

La revedere. E târziu. Va să mă odihnesc, să fiu mâine ascuţit la minte şi aprig.

Al dumitale,

M. Gerescu

V

Iubite nene Ştefane,

M-am hotărât, îmboldit şi de Mărioara, să plec într-un loc singuratic şi plăcut, unde să stau zece-cincisprezece zile, o lună, cât voi putea, să trăiesc cât trăieşte o plantă; am găsit un om de ispravă, care mi-a pus la

dispoziţie o căsuţă de bârne cu o odaie şi o prispă; şi iaca sunt de o săptămână singur, aici, la Lunca Bolbocilor, un colţ de rai în munţii noştri, aproape de izvoarele Ialomiţei. Şi mi-e bine în sânul naturii, cum mi-era când eram copil în poala mamii-doichii. Îmi pare rău că nu sunt un pictor, că ţi-aş zugrăvi şi ţi-aş trimite câteva vederi nepomenit de frumoase. Să mă încerc să ţi le zugrăvesc prin cuvinte, ar fi o nebunie. O să citeşti vorbe, n-ai să vezi culorile, miile de culori care alcătuiesc frumuseţea tabloului; şi cu cât aş adăuga mai multe vorbe, cu atât ţi-aş întuneca realitatea. Şi dacă mă gândesc bine, nici meşteşugul cât de mare al unui pictor nu ţi-ar putea da toată negrăit de dulcea frumuseţe a tabloului, căci ar lipsi dintr-însa cântecul izvorului, legănarea ramurilor, îngânarea frunzişului, plutirea mişcătoare a norilor în văzduh şi o mulţime de alte impresii, care nu se pot preface nici în cuvinte, nici în culori, dar pe care le simţi că ţi se varsă de pretutindeni în suflet, umplându-ţi-l de evlavie, de smerenie, de cucernicie. Azi după-prânz am fost într-o pădure de brazi uriaşi. Abia am făcut câţiva paşi sub bolta lor de ramuri, ca bolta unei catedrale, şi deodată mi s-au tăiat picioarele; fără să-mi dau seama m-am aşezat jos şi timp de mai bine de un ceas am stat neclintit, treaz şi totuşi fără un gând, fără o judecată, ca şi când n-aş fi fost. Parcă uriaşii brazi neclintiţi, a căror încremenită linişte veneam s-o tulbur, necăjiţi de prisosul meu de viaţă, mi-ar fi trimis o mireasmă ameţitoare care să mă paralizeze, să nu-mi îngăduie să trăiesc decât atât cât trăiau ei... M-au trezit glasurile scutarilor în fundul depărtat al pădurii: „hăă-ăp!... hăă... ăp!”

Nu e sat aici; e o stână şi un ferăstrău, care nu umblă decât în timpul verii, la care lucrează nişte italieni. Iarna se duc toţi şi nu rămâne decât Nică, un băietan de şaisprezece ani. Bietul băiat! Aseară la foc mi-a povestit viaţa în timpul iernii şi istoria unui câine, ucis de stăpânul stânei de alături. Îmi spunea cum toamna, spre sfârşitul lui noiembrie, o tulesc devale, pe rând, oile de la târla lui Panţuroiu şi toţi ciobanii şi baciul; pe urmă lucrătorii din pădure, scutarii, italienii de la ferăstrău — toţi, şi rămâne singur în pustiul muntelui, numai cu Ursei şi cu Neamţu, câinii lui. Povestea cum răcnea crivăţul în brazi şi cum viscolea de nu se vedea la doi paşi; cum făcea de câte trei ori pe zi mămăligă la câini, de frică să nu plece, să-l părăsească; cum uneori, noaptea, Ursei se aşeza în colţul odăii, ridica botul spre grinzi şi începea să urle, să urle, de i se-ncreţea carnea pe el şi-i venea să se bage în zid de urât... Într-un rând împuşcase în scorujul de lângă casă un cocoşar şi, cum era numai aripat, l-a crescut vreo trei săptămâni pe fereastră, şi-i era drag că-i ţinea de urât, ciripind, parcă răspundea la întrebările lui... Dar într-o dimineaţă l-a găsit cu aripa lipită de geam, mort, îngheţat: „Parcă mi-a murit un frate...” Îmi spunea bucuria lui nebună când se întâmpla arareori să sosească vreun om cu târla, cu bilet de la stăpânu-su, să-i dea voie să lucreze niscăiva scânduri; dragostea cu care-l ducea în casă şi-i da de toate câte avea şi cum nu-i venea să-l mai lase să plece... Şi plăcerea nespusă pe care i-o pricinuiau întâile urzici

ieşite în coastă, întâile flori de păpădie: „Mă uitam la ele cu drag, ca la stele...”

„Şi sunt buni câinii, mă Nică?” „Buni... dar aveam unul, tiii! ...p-atâta, cât un viţel, dar mi l-a împuşcat Panţuroiu... Săracul ...îl chema Codreanu...” „Dar de ce ţi l-a împuşcat, mă Nică?” „Vezi că-i fura oi şi le mânca. Se ducea noaptea cu ăştilalţi doi. Ăştilalţi mai mici luau oaia şi o duceau târâş, iar el îi apăra de câinii de la târlă... Ţinea piept la opt câini... era cât un viţel... Săracul, îl chema Codreanu...”

Îmi place aici, iubite nene Ştefane, nu numai pentru că-mi prieşte sănătăţii, dar şi pentru că, departe de ropotul lumii, de frământările ei, mintea putându-se îndeletnici cu gânduri mai presus de trebuinţele vieţii de toate zilele — parcă te măreşti în propriii tăi ochi, parcă ţi se sporeşte stima de tine însuţi. Că, vezi, mintea e însetată de priceperea lucrurilor, de pătrunderea tainelor; şi osânda de a înfrânge această sete, de a trăi fără potolirea ei, înseamnă osânda de a te întoarce la una din formele trecute, de care natura n-a fost mulţumită, înseamnă osânda de a ucide în tine tocmai însuşirea cu adevărat şi cu deosebire omenească: năziunţa de a oglindi în tine o cât mai mare parte a lumii în care trăieşti... Azi, stând singur pe marginea izvorului vorbăreţ, mă gândeam aşa: Nu e a ta setea asta de pricepere, de pătrundere a tainei care te-nconjoară. E setea lumii întregi, e setea substanţei din care e alcătuită. Urmeaz-o cu mintea înapoi de-a lungul nenumăratelor mii de veacuri şi ai s-o găseşti necontenit arsă, mistuită de dorul de a se destăinui ei însăşi. La început una şi aceeaşi, fără deosebiri în sânul ei, învârtindu-se nebuneşte în haos. Din această învârtire pesemne şi din locurile deosebite pe care le ocupau, faţă de osia împrejurul căreia se învârteau, părţi dintr-însa capătă însuşiri deosebite. Aceste părţi înrâuresc apoi unele asupra altora, se împerechează între ele în fel de fel de chipuri şi dau naştere nenumăratelor corpuri din chimie. Din împerecherea unora din ele, în împrejurări ce nu putem încă pătrunde cu mintea, se nasc întâile vieţuitoare. Trec veacuri după veacuri şi încet-încet, dar cu o stăruinţă ce o clipă nu sovăieşte, o clipă nu se odihneşte, vieţuitoarele încep să capete simţuri rudimentare, cioburi de oglinzi aburite, în care materia abia se poate întrezări. Nu-i ajunge cu cât se poate auzi, vedea, pipăi, gusta, mirosi în vieţuitoarele de până atunci; instinctul nu-i ajunge; ea vrea să se priceapă şi, în cele din urmă venite, în urmaşi de urmaşii lor, se face om. Formele în care s-a îmbrăcat ea până atunci nu le strică, le păstrează. O să le întrebuinţeze omul în fel de fel de chipuri şi-i vor sluji şi ca o dâră, ca să-i ajute să vază de unde vine. Şi nu chipul omului îi trebuia, ci mintea lui. O ascute, îl face să-şi descopere unelte de prelungire a simţurilor cu care să poată vedea, auzi, simţi lucrurile mici, lucrurile depărtate, dincolo de hotarul simţurilor slobode; îi toarnă în suflet setea ştiinţei. Şi acum, dacă dumneata eşti chinuit de această sete, greşesc eu când zic că acest chin e al ei, al materiei, — că ce eşti dumneata decât o formă trecătoare în care s-a îmbrăcat ea, ca să-şi potolească dorul de a se

cunoaşte? Gândeşte-te că nu numai spre binele lui îl îmbrânceşte pe om râvna ştiinţei, poate dimpotrivă, spre pieirea lui; adu-ţi aminte de apostolii şi de mucenicii ştiinţei. Vrea materia să se cunoască cu orice preţ, cu orice mijloace.

Şi ia te uită dumneata, acum, cu câtă meşteşugire, cu câtă măiestrie ajunge la împlinirea scopului ei.

Cu cât o vieţuitoare e mai jos pe scara vieţuitoarelor, cu atâta e mai de timpuriu de sine stătătoare. Pică o sămânţă dintr-un pom ori dintr-o floare; singură încolţeşte, prinde rădăcini şi trăieşte, mai bine sau mai rău, după cum va fi fost de prielnic locul unde a dus-o întâmplarea. Pomii, florile, ierburile nu se sinchisesc unde le va pica sămânţa. Dacă te uiţi la vieţuitoarele care vin după plante, le vezi că sunt mânate de grija de a-şi pune ouăle într-un loc prielnic învierii lor. Vine fluturele, îşi alege o frunză în apropierea mugurilor viitori, o unge cu un fel de clei, îşi pune ouăle pe ea, o leagă de ramură cu un firicel de mătase, de care va sta spânzurată tot timpul iernii — şi pleacă. Cleiul, uscându-se, încovoaie frunza după el şi o preface într-un fel de plăpumioară, care va ocroti, va adăposti ouăle de frig. Atâta grijă are fluturele. La primăvară, căldura va învia singură ouăle şi omizile mici, abia de văzut cu ochii slobozi, fără ajutorul nimănui, se vor hrăni din frunzele mugurilor încolţiţi odată cu ele. Sunt pe dată de sine stătătoare. Cu cât te urci mai sus pe scara vieţuitoarelor, cu atât sunt mai târzii. Ia vezi păsările plăpânde, unele golaşe: ce s-ar face ele fără grija părinţilor care le hrănesc atât timp, până să-şi poată singure purta de grijă? Şi ce s-ar face, mai sus, mânjii, viţeii, căţeii, fără ugerul mamei lor, fără grija ei, fără apărarea ei? Iar cel din urmă venit dintre vieţuitoare, omul, ce târziu e de sine stătător! Ce îndelungat timp sunt siliţi părinţii lui să-i poarte de grijă, să-l apere... Şi acum, ia seama. Această târzie stare de sine a urmaşului unei fiinţe, cu atât mai târzie cu cât e mai sus pe scara vieţuitoarelor, e meşteşugul prin care materia ajunge la putinţa de a se pătrunde. Prea vă îngrijiţi numai de viaţa voastră, — a zis ea vieţuitoarelor în a căror formă se îmbrăcase până atuncea — prea vă cheltuiţi toată puterea numai ca să fiţi. Şi le-a făcut urmaşii plăpânzi şi neputincioşi, ca să le silească la biruirea egoismului, la lepădarea de sine. Şi din această îndeletnicire silită, din această grijă de altul, urmată necontenit şi necontenit sporită din urmaşi în urmaşi, atâtea mii şi mii de veacuri, s-a născut lepădarea de sine, care te târăşte în pierzare pentru aflarea unei scântei de adevăr... Vrea substanţa din care e alcătuită lumea aceasta să se priceapă, să se pătrundă cu orice mijloc, cu orice preţ.

E târziu. Scapătă luna. De ce nu eşti aici, să vezi ce lumină de apoteoză fac razele ei în aburii care se ridică din Cheia Tătarului?

Al dumitale,

M. Gerescu

„CĂLĂTORULUI ÎI ŞADE BINE CU DRUMUL”

Prietenului meu Ioan A. Rădulescu-Pogoneanu

Băutura l-a prăpădit pe Pitache Cojescu, că altfel unde ajungea el până acuma, să-şi fi văzut el de treburi cum se cade şi să-şi fi păstrat banii care i-au trecut prin mână?... Că de noroc nu se poate plânge; pe ce-a pus mâna, i-a mers. Dacă a ţinut moşie cu arendă, când era anul mai rău, de se văitau toţi vecinii, lui Pitache îi mergea de-ţi era mai mare dragul. Numai din tăierea pădurii de la Nuceteanca putea să câştige, să aibă până la adânci bătrâneţe. Mă rog: nouă sute de pogoane de pădure de construcţie, stejari — să fi luat numai pe trunchiul unuia doi poli, fără stânjenii de ars şi crăcile. Dar cine era să facă chefurile rămase de pomină, care se începeau azi şi ţineau cu săptămânile? Pitache. În vremea asta logofeţii şi contabilii nu stau cu mâinile în sân. Lumea zice că unul dintre ei, d-acolo, din jaful de la Nuceteanca şi-a făcut starea de azi.

Ei! dar acum s-a sfârşit. Pitache s-a cuminţit. S-a isprăvit cu viaţa de până acum; i-a pus cruce. Toate merg până la un timp. De aceea s-a jurat, împreună cu prietenul său Năiţă Dinculescu, că de aci încolo intră în rândul oamenilor cuminţi.

Sunt zece zile de când se păzesc unul pe altul; şi n-au băgat în gură nici o lacrimă de băutură. Apă, că e sănătoasă şi e lăsată de la Dumnezeu.

S-a mai jurat el şi altă dată şi nu s-a ţinut. Ei! dar acum e altceva. Toate merg până la o vreme. A dat omul cu capul de pragul de sus. Ce? E om de aproape cincizeci de ani. Nevasta s-a luat de gânduri; copiii încep să se mărească... Până când? De rândul ăsta s-a isprăvit, s-a mântuit.

Cu cele câteva mii de franci ce i-au mai rămas, s-a hotărât să ia în arendă moşia satului Drugăneşti, al cărei contract expiră la toamnă, moşie frumoasă la care s-au pricopsit câţi au ţinut-o. Deputatul de la colegiul al doilea, căruia şi-a dat votul şi pentru care a alergat de a dat pe brânci la alegerile din urmă, i-a făgăduit formal c-o să facă să i se dea lui moşia. Şi fiindcă Pitache când spune o vorbă — e vorbă, a şi început să-şi puie în lucrare hotărârea. Moşia fiind la o poştă şi jumătate de la oraş, şi-a cumpărat un cal buiestraş „de mănâncă nori, nu altceva”, şi-a luat jambiere roşii de piele, o şapcă frumoasă, şi pleacă chiar acum la Drugăneşti, împreună cu prietenul Năiţă, să vază mai bine moşia.

Năiţă n-are cal, dar a închiriat unul de la Taşcu, care ţine birje şi poştalioane. Pitache s-a sculat de la cinci şi-şi aşteaptă cu nerăbdare prietenul, care întârzie, cu toate că i-a spus desluşit aseară să vie cât de devreme, ca să nu-i apuce căldura pe drum, aducându-i aminte şi de vorba românului: călătorului şi şade bine cu drumul. Când colo, poftim! cinci şi jumătate, şi el nu vine — şase, şi el tot nu vine.

Din când în când se duce la poartă şi se uită-n lungul drumului, să-l vază venind.

În sfârşit, aproape de şapte, Năiţă se iveşte. Vine la trap. Pitache îl zoreşte, răsucindu-şi şapca cu mâna, ca acarii de la drumul-de-fier, şi strigând cât poate:

— Hai, nene! păcatele mele, hai odată!

A fost o încurcătură. Băiatul lui Taşcu uitase de vorba lui de aseară, şi înhămase la un poştalion care pleca la Găieşti calul închiriat de el, singurul cal care merge bine la călărie. A trebuit să-l pornească cu alt cal după poştalion.

— Înţelegeţi, explică Năiţă făcându-şi vânt cu pălăria, până să-l ajungă, până să deshame pe unul, să puie p-ălălalt, până să vie îndărăt...

— Tiii! păcat, răspunde Pitache încălecând, ne apucă zăduful pe drum!

Dar Năiţă a descălecat şi se zbate să găsească chinga, s-o mai strângă niţel, că s-a cam slăbit.

— Haide, Năiţă; dă mai iute, îl sileşte Pitache. Ţi-am mai spus-o de o mie de ori: călătorului îi şade bine cu drumul...

Acum au pornit-o.

N-are a face calul lui Năiţă, slab, neţesălat, ros de ham în toate părţile, cu bidiviul lui Pitache, gras ca pepenele şi lucios la păr, parcă e uns cu untdelemn; precum n-are a face nici costumul lui; şapcă nu, jambiere nu — cu costumul lui Pitache. Nici înfăţişarea unuia cu a celuilalt. Pe cât de gros şi de voinic e Pitache, pe atât de uscat şi de pipernicit e Năiţă...

Dar merg la pas, la ţăcăneală.

Au ieşit din oraş şi acum ţin şoseaua drept.

E o dimineaţă frumoasă de iunie, plină de miresme de flori şi de tei, de sulfină şi de levănţică. La dreapta drumului, în vale, se ţin lanţ zăvoaiele Ialomiţei, printre care când şi când se vede apa sclipind în bătaia soarelui; la stânga, până la poalele dealurilor, grâne de toată frumuseţea; lanuri galbene de grâu copt cu chenare roşii de maci înfloriţi, lanuri de ovăz de un verde-brumăriu, lanuri de porumb de un verde-închis şi lucitor; iar pe dealurile care închid zarea, vii cu răzoare de viţă paralele şi drepte, parcă sunt trase cu condeiul, printre care se zăresc ici şi colo puncte albe: muncitori la plavilă.

Răsună lunca de cântecele pitpalacilor şi de hârâitul cârsteilor.

Frumuseţea firii umple de mulţumire inimile călăreţilor. Se vede din bunăvoinţa zâmbetului cu care răspund saluturilor ţărancelor, care trec spre oraş ducând cobiliţe de pui şi de boboci de raţă spânzuraţi de picioare, băsmăluţe cu ouă, oale mari cu lapte şi cu smântână, coşuri de cireşe ori donicioare de fragi — toate bunătăţile prăsite, adunate ori păstrate pentru gura orăşenilor.

Femeile moţăie din cap a „bună dimineaţa”; iar ei le răspund cu dragoste:

— Mulţumim dumitale. Vânzare bună...

Să fie un ceas de la plecare, când ajung la capul podului de peste Ialomiţa. Aici e răspântie de trei drumuri; şi la răspântie, drept în faţa podului, e hanul, vestitul han al lui Manolache Ciolănescu. Înaintea hanului, o polată încăpătoare, învelită cu şindrilă, pe acoperişul căreia e firmă mare cu numele proprietarului; iar între *Manolache* şi *Ciolănescu*, un rotocol albastru, în care sunt zugrăvite două ciolane încrucişate. Pe o sârmă care leagă doi stâlpi stau spânzuraţi covrigi rumeni, iar pe alta perechi-perechi de cârnaţi proaspeţi, acoperiţi cu un tulpan, în ciuda viespilor care le dau târcoale bâzâind. În fereastra cârciumii, rânduri de sticle cu băuturi de toate culorile pietrelor nestemate. Nici un muşteriu — oamenii sunt duşi la muncă.

Scularea de dimineaţă, aerul curat şi călăria, şi soarele, care a început să dogoare, le-a deschis o poftă de mâncare şi o sete — mai ales o sete grozavă. De aceea, fără vreo prealabilă înţelegere, au oprit amândoi în dreptul hanului şi bat cu friştile în stâlpii polatei, fără să se uite unul la altul şi strigând:

— Hei! stabiliment!

Băiatul, care moţăia la tejghea, se târăşte alene în uşa prăvăliei, frecându-se la ochi.

— Mă, întreabă Pitache, ai ceva rece de băutură, un pelin cu sifon, ceva?

— Este, răspunde băiatul, silindu-se să nu caşte.

— Dă-ne două pelinaşe cu sifon.

— Ori cu borviz, adaugă Năiţă.

Băiatul pleacă agale.

— Mişcă-te mai repede, băiete! îi sileşte Pitache, aaa! mişcă-te, băieţaş.

Şi nu-l slăbeşte deloc, strigându-i din când în când: „Dă zor, mă neicuţă, că suntem grăbiţi, şi ştii, vorba românului: călătorului îi şade bine cu drumul!”

Băiatul se întoarce aducând pe o tavă verde două pahare de vin cu sifon. E rece: se cunoaşte după abureala paharului.

Pitache bea jumătate paharul, îşi plesneşte limba de cerul gurii şi, întorcându-se spre Năiţă, se uită în ochii lui, ridicând sprâncenele în semn de întrebare, adică: „ce zici?”

Năiţă, care şi-a băut paharul până-n fund, zice:

— Phiii — straşnic!

— Unde-l ţineţi, mă, întreabă Pitache pe băiat, de e aşa rece?

— La gheaţă.

— Dar de unde aveţi gheaţă?

— Păi n-are jupânu gheţărie în curte?

— Ce vorbeşti, domnule!? se miră Pitache şi Năiţă într-un glas şi tot într-un glas poruncesc: Ia mai adu două; iar Pitache adaugă: Dar nu fi

mocăit, umblă repede, că suntem grăbiţi.

Al doilea pahar se bea pe nerăsuflate; tocmai al treilea, care s-a dus acum, se bea mai pe-ndelete, cu întrebări puse băiatului:

— Cum te cheamă, mă?

— Tilică.

— De unde eşti tu?

— De la Priseaca.

— Al cui eşti de la Priseaca?

— Al lui Tache Drăgoi.

— Şi de mult eşti aici?

— De patru luni.

— Dar stăpânu-tu unde e, mă?

— E dus colea la nişte trifoi.

Pitache scoate o rublă, o dă băiatului şi-l zoreşte să-i aducă restul, când se aude alături în livada cu pruni: lip-lip! lip-lip! Vine Manolache Ciolănescu pe poteca dintre pruni cu papucii lipăind.

El cunoaşte bine atât pe Pitache cât şi pe Năiţă — şi nu i-a văzut de mult. Când dă cu ochii de ei, nu mai poate de bucurie.

— Bună ziua, dom'le Pitache. Uite şi domnu Năiţă! da-ncotro?

— Încoa', la vale: dar mă, Manolache, grozav pelin ai. Mă băiete, să mai aduci un rând! trei pahare! de unde-l ai?

— Aşa că e grozav? De la frati-meu Ilie.

— Straşnic! dar ştii? un lucru nu-mi place mie: băiatul. Nu face. Aici la han în drum, la răspântie, trebuie un băiat iute, spirt. Să umble ca sfârleaza. Omul vine, bea, pleacă repede. Vorba românului: călătorului îi şade bine cu drumul.

Când se-ntoarce băiatul, hangiul zice:

— Dar de ce nu descălecaţi niţel? Mai răsuflă şi caii oleacă.

Iar Pitache şi Năiţă găsesc că are dreptate: mai răsuflă şi caii oleacă. De aceea se coboară, leagă dârlogii cailor de câte un stâlp şi se aşează la masă sub polată.

Ei, noroc să dea Dumnezeu şi cine te-am găsit!

Noroc! Bine aţi venit sănătoşi!

— Straşnic pelin! Dar de când ţi-ai făcut gheţărie?

— Acu un an. M-am gândit: gârla colea, gheaţa de pomană, boii tot stau degeaba iarna. Ia să-mi torn eu o gheţărie — şi am făcut-o. M-a ţinut o sută şi mai bine de lei, da-ncai am făcut un lucru bun.

Şi văzând că Năiţă se uită de câtăva vreme cu stăruinţă la cârnaţii spânzuraţi pe sârmă:

— Sunt proaspeţi, dom'le Năiţă; aseară i-am făcut, pe viaţa mea! Mă Tilică, ia dă jos o pereche de cârnaţi.

Aşa e, sunt proaspeţi, se vede cât de colo.

— Păi să vezi ce-am păţit, explică Manolache, — am un blestemat de taur, dar-ar lupu-n cornu lui! c-o să plec cu el joi la târg să-l vânz, să mă

scap de el, că numai buclucuri îmi face. Mai deunăzi nu era să-mi omoare un copil? Ieri dimineaţă, nu ştiu, ori că din joacă, ori de-al dracului ce e, îmi împunge o frumuseţe de purcea drept în burtă. Noroc c-am fost aici. Dac-am văzut că e împunsă rău, a trebuit s-o tai. Am avut Ignat ieri pe negândite. Aseară tot se ducea frati-meu la târg, i-am dat carnea s-o vânză la un măcelar şi am oprit şi eu ceva dintr-însa. Mi-a prins bine gheţăria. Să puie să frigă o pereche?

Pitache, după ce răspunde hotărât: „Să puie!”, ia şi avizul lui Năiţă: „Hai? ce zici, Năiţă?” Iar Năiţă nu poate să strice gustul lui Pitache, dar recomandă băiatului, cu blândeţe şi cu duioşie:

— Dar, mă Tilică, umblă mai repede, mă băieţaş.

Până să frigă cârnaţii, nu e de refuzat propunerea hangiului de a merge să le arate gheţăria. Se duc deci să vază gheţăria sistematică, învelită cu stuf de o frumuseţe; apoi intră în grădina din fund. Cum în vremea asta soarele s-a ridicat sus şi a început o vipie de căldură care frige, nu altceva, ce plăcere fără seamăn simt Pitache şi prietenul său când ajung în grădină, sub bolta de umbră a unor nuci uriaşi! Cel din mijloc mai cu seamă trebuie să fie de mai bine de două sute de ani. Degeaba, nici o umbră ca umbra de nuc.

E răcoare!... Şi vine de undeva un miros de sulfină şi de levănţică...

— Ia auzi, măi Năiţă!

Şi câteşitrei tac, să audă cum cântă pitpalacele. Una, aici aproape, chiar lângă gardul grădinii, zice desluşit: „Pitpalac!” Altele mai departe îi răspund: „Petpedec! petpedec!”, iar lor le răspund altele şi mai de departe, tocmai de colo, din poalele viilor: „Pitpidic! pitpidic! pitpidic!”

— Şi-ncotro ziceţi că mergeţi dumneavoastră?

— La Drugăneşti.

— A! păi v-a apucat zăduful pe drum. Eu, ştiţi ce-aş face în locul dumneavoastră? aş rămâne să mănânc aici, că tot e aproape de nimez. După-prânz vă spui eu c-o să tragă o sfântă de ploaie de un ceas, să rupă pământul. Şi aş pleca după ploaie pe răcoare: praf nu, căldură nu.

Nu e pe tot cerul, senin ca sticla, pic de norişor, nici măcar cât un bob de mei; dar dacă spune Manolache c-o să plouă... Şi Pitache ştie că ăştia de la ţară se pricep la ale vremii lucru mare. N-a păţit-o el odată, când ţinea Merenii? Tot aşa din senin ca acuma. El, în loc să asculte pe unul care-i spunea să plece cu trăsura cu coviltir, a plecat cu o brişcă ne-nvelită; şi peste un ceas l-a apucat o ploaie cu piatră, să-l omoare şi mai multe nu. Tot aşa a păţit odată şi Năiţă.

— Ce zici, mă Năiţă?

Ce să zică Năiţă, mai ales după ce hangiul le pomeneşte de nişte pastramă bună de capră şi de nişte uger de purcică?

— Nu mă-nnebuni! ai oprit ugerul de la purcică?

— E pus la gheţărie.

— E! dă poruncă să bage caii undeva la umbră, frate Manolache, şi

regulează de-ale mâncării.

Hangiul, om în toată firea, care ştie că călătorului îi şade bine cu drumul, pleacă zorit să dea porunci; iar Pitache îi strigă din urmă:

— Şi până una-alta, trimite-ne o velinţă ceva şi o baterie de pelin cu sifon...

Ce masă înfricoşată! Ce pastramă fragedă ca roua! Dar ugerul ăla de purcică de se topea-n gură!... Dar ceapa verde!... Nu se mai puteau sătura.

— Mă Năiţă, dacă mă iubeşti, ia de ici bucăţica asta grasă.

— Mă Pitache, să mă-ngropi, gustă colea, să zici că n-ai mâncat de când eşti.

Dar pelinul cu sifon ţinut la răcitoare!

Un singur lucru nu i-a plăcut şi nu-i place lui Pitache: băiatul. A spus-o hangiului de câteva ori şi i-o spune şi acuma, cu limba împiedecată, parcă ar avea clei în gură şi sughiţând la răstimpuri:

— Nu face, ’scultă-mă pă ’ine... hâc!... aici e han mare... ’a răspântie... Va un băiat spirt. Omu’ se grăbeşte la drum, don’le... Vine, cere, bea şi pleacă... n-are vreme de pierdut şi că ’ătorului-i şade bine cu dru’u...

Acum soarele scapătă înapoi spre oraş. În grădina din spatele hanului, Pitache şi Năiţă dorm duşi cu faţa-n sus şi sforăie, să zici că umblă ferăstrăul; iar hangiul, care-i cunoaşte de mult, a pregătit pentru deseară o ciorbă cu ardei grozavă, nişte pui de pus la frigare apelpisiţi, o salată de ţâri bătăioasă, a pus clondirele la gheaţă şi a trimis pe Tilică-n sat să caute pe Dima lăutarul. Ştie el că domnu Pitache şi domnu Năiţă nu sentorc curând acasă, că sunt călători, şi călătorului îi şade bine cu drumul.

BLANA LUI ISAIA

Acum fiecare e la locul său. În odaia dinspre stradă şeful serviciului judeţean al prefecturii conceptează rezoluţiile venite de sus; aici în arhivă unul ţăcăne la maşina Yost; alţi doi scriu felurite adrese; altul munceşte la un tablou cu rubrici încurcate; al cincilea coase dosarele; iar Isaia Vasilescu, registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hârtiile sosite.

Aşa, cu părul şi mustăţile cărunte, cu obrajii supţi şi plini de încreţituri, cu umerii aduşi, pare de şaptezeci de ani, — şi n-are bietul om decât cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinci copii morţi, cinci vii şi boala nevesti-sii şi sănătatea lui şubredă, şi câte şi mai câte...

Azi însă e fericit. Se vede după zâmbetul care licăreşte în ochii lui mici, de câte ori şi-i ridică de pe registru şi şi-i îndreaptă spre cuierul de lângă uşă. Căci în cuier sunt spânzurate cinci paltoane vechi şi o blană nouă; iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează şi pe care şi-o doreşte de douăzeci şi trei de ani de când e slujbaş, poate şi mai de mult.

Care om n-are slăbiciune de ceva? Unul de una, altul de alta... Uite, aici în cancelaria asta: Piscupescu are patima vânătorii; arhivarul are slăbiciune de porumbei — acum o lună a dat treizeci şi doi de lei pentru nu ştiu ce misirliu; şeful are slăbiciune de mărci poştale pe care le adună cu mare grijă — zice că a adunat până acum două lăzi pline.

Slăbiciunea lui Isaia a fost să-şi cumpere şi el o blană; şi astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minţii lui, ci o tânguire a întregului său trup, slab şi plăpând la frig. Dar de aici încolo poate să sufle cât o pofti câinele de crivăţ — lui Isaia nu-i mai pasă. Azi nici atâtica nu l-a simţit, în lungul drum pe marginea gârlei, de acasă până la cancelarie.

Ştie el că e imitaţie nurca dinăuntru şi tot imitaţie şi lutrul de la guler, dar e blană; şi şeful cancelariei n-a vrut să-l crează c-a dat pe ea numai 223 de lei.

E! dar de când se tocmeşte el cu Herman Grünblat de la care a cumpărat-o? Din august. Câtă diplomaţie n-a întrebuinţat el la cumpărătoarea asta? După patru luni de tocmeală se ajunseseră cu 230 lei; şi acuma, în săptămâna din urmă, sub pretext că a găsit într-un loc o ciupitură cât vârful, nu cât gămălia, cât vârful acului, tot i-a mai rupt ovreiului şapte lei, pe care îi are în buzunar, pentru aldămaşul de băut cu colegii la „Piticu”, deseară, când vor ieşi de la cancelarie... Are prin urmare de ce să fie mulţumit şi să zâmbească de câte ori i se indreaptă privirea spre cuier. Mâna lui scrie: „ *10.643... Decembrie 10... Medicul veterinar a se aproba vânzarea animalelor de rasă notate*”; iar mintea lui e la primirea care i s-a făcut de colegi azi-dimineaţă când a sosit. A fost o

nebunie, nu altceva. L-au luat în braţe şi l-au ridicat de trei ori în sus, strigând: ura! de credeai c-o să se dărâme tavanul. Toţi i-au pipăit-o, toţi i-au cântărit-o, toţi au încercat-o, toţi au admirat-o. Timp de aproape un ceas s-au perindat prin cancelarie funcţionarii celorlalte servicii, care aflaseră vestea, veniţi să-i vadă blana şi să-i ureze s-o poarte sănătos. Căci Isaia — „nenea Isaia" pentru cei mai mulţi — e drag tuturor, că e om de ispravă, care-şi vede numai de treabă şi de nevoile lui... De douăzeci şi trei de ani de când e aici registrator, cu unul nu s-a certat, pe unul nu l-a pârât, şi ştie de glumă... Mai câte îi face Mitu Steriu... fel de fel de bazaconii... şi el râde. Cel mult dacă la mare disperare îi zice: „Fir-ai încuiat!" Asta e cea mai aspră ocară a lui Isaia...

Şi aşa, pe când ochii lui zâmbesc de mulţumire, mâna lui scrie automatic: „*10.652... idem... idem... Revizorul şcolar a se mandata suma notată pentru trasportul unor elevi la Braşov*"...

Deodată unul dintre copişti se scoală zicând: „Trece mortul!" În adevăr, din depărtare se aude muzica militară. Atunci toţi trec în odaia dinspre stradă. Peste ei vin ceilalţi funcţionari ai prefecturii, ale căror birouri n-au vedere la uliţă. Toţi se îngrămădesc la ferestre, suiţi pe scaune, pe mese, care pe ce găseşte, şi privesc cu încordare. Strada s-a umplut de lume, alergată de la tribunalul şi de la casieria de alături, să vadă înmormântarea maiorului.

Vine convoiul din sus. Iată, în costume de amirali, falaitarii, care duc călări steagurile; şase trăsuri cu preoţi, în cap cu arhiereul venit înadins pentru această înmormântare; iată şi dricul cu coşciugul pe care stau chipiul şi sabia mortului. Patru maiori duc panglicile. După dric sunt toate notabilităţile oraşului şi câteva figuri străine. Şeful cancelariei dă lămuriri: că bătrânul prăpădit din mijloc e tatăl maiorului; cel din dreapta, cu favorite, frate-său; iar cel din stânga, de lângă prefect, cumnatul mortului, doctorul Vlangari. Iată şi calul maiorului, îmbrăcat în negru... şi muzica militară, elevii şi ofiţerii şcolii de cavalerie, şi în capul şirului de trăsuri un cupeu, în întunericul căruia se zăreşte, ca o mască de ceară, chipul soţiei mortului... Acum, în locul muzicii care s-a depărtat, răsună glasul sfâşietor al trâmbiţelor cântând marşul soldatului mort...

Încet-încet convoiul s-a scurs, lumea se risipeşte, slujbaşii veniţi din alte odăi se duc, iar cei de aici trec fiecare la locul său.

Isaia pune mâna pe condei; dar, aruncându-şi ochii spre cuier, vede că blana lui lipseşte. Un fulger de-o clipită îi trece prin inimă; apoi, bănuind că asta trebuie să fie iar o glumă a lui Mitu Steriu, colegul care scrie la maşina Yost, începe să râdă cu haz, zicând încet: „Mare pehlivan!"

Arhivarul de alături, auzindu-l râzând, îl întreabă:

— De ce râzi, Isaio?

El râde înainte clătinând din cap cu mare satisfacţie, repetă: „Mare pehlivan!", apoi şopteşte arhivarului:

— Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aha! răspunde arhivarul după ce s-a uitat la cuier; apoi făcând cu ochiul râde şi el pe înfundate...

Isaia scrie: „*12.858... idem... idem... La dirigintele oficiului poştal, loco, a comunica unde se găseşte aparatul telefonic care până la 1 iulie curent era instalat la fosta primarie Urseiu, devenită Vişineşti*”; şi se gândeşte că trebuie să i-o fi ascuns colo, în cuiul din dosul dulapului din anul trecut... „Secul naibii, numai de fleacuri se ţine” ...Şi trage cu coada ochiului spre Mitu Steriu, să vadă dacă nu zâmbeşte. Dar Steriu scrie serios, fără un zâmbet, fără o ochire către dânsul. Tot aşa de serios sta când i-a îndopat şoşonii cu hârtie, de nu putea să-i mai desfunde... Şi Isaia face haz, căci, cu toate şotiile lui Mitu, îi e drag, că e băiat bun, priceput şi harnic...

„*12.859... idem... idem... La primăria Pietroşiţa cu ordonanţa de plată No. 5.749 a se da titularului”...*

Numai dacă nu i-ar fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. Şi gândindu-se astfel, Isaia cheamă cu degetul pe aprodul care moţăie lângă sobă, şi-l întreabă pe şoptite:

— Unde mi-a ascuns Mitu blana?

— Nu ştiu, domnule Isaia, răspunde aprodul, ţinându-se cu mâna de gură ca să nu pufnească de râs.

— Ia vezi, şopteşte Isaia, nu e colo în cuiul de după dulap?

Aprodul se duce într-acolo, se uită şi face semn din cap că nu e.

Să ştii că i-a mototolit-o, vârând-o în vreun dulap.

La gândul acesta nu mai poate răbda şi zice tare:

— Mă, Mitule, când o să-ţi vie ţie mintea la cap nu ştiu!

— De ce, nene Isaio? întreabă Mitu mirat.

— Nu mai face pe chinezu. Mi-ai ascuns blana. Cine ştie pe unde ai băgat-o, s-o mototoleşti.

— Pe onoarea mea! protestează Mitu, pe când ceilalţi râd cu hohote. Râdeţi degeaba, zice Mitu serios, că pe cinstea mea dacă i-am ascuns-o. Te pomeneşti că i-a furat-o. Ghiţă, cine a intrat aici?

Dar Ghiţă râde cu mâna peste gură.

Isaia scrie câtăva vreme clătinând din cap; apoi se scoală, deschide pe rând toate dulapurile, se urcă pe un scaun şi caută sus pe dulapuri, pe urmă trece în odaia şefului.

— Ce e, Isaio?

— Ia fleacuri! Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aici nu e, zice şeful zâmbind.

Pe când Mitu protestează cu tărie: „Pe viaţa mea, pe ce am mai scump că nu i-am ascuns-o eu!” Isaia trece la locul lui, îşi ia condeiul, apoi — gândindu-se că trebuie să i-o fi dus în vreo odaie vecină — iese indignat, zicând: „Prostii!”

Rând pe rând intră la serviciul administrativ, la serviciul tehnic, la revizorat, cu aceeaşi vorbă: „Secul de Mitu mi-a ascuns blana”. De

pretutindeni, după ce s-a încredinţat că nu e, pleacă în râsetele funcţionarilor. Atunci se urcă sus, dar blana nu e nici la contabilitate, nici în cabinetul secretarului, nici în al directorului, nici la prefect. Atunci se întoarce în cancelarie, trântind uşa:

— Astea sunt glume prosteşti care nu se fac, domnule...

Şi punând mâna pe condei scrie băţos şi apăsat: *„12.860... idem... idem... la comuna Bezdead cu 300 de librete de munci agricole”...*

Dar Mitu s-a apropiat şi vorbeşte serios:

— Nene Isaio, când e glumă — e glumă... Caută-ţi blana, să nu ţi-o fi furat cineva adineaori, când ne uitam la mort, că eu, pe viaţa mea, pe tinereţile mele dacă ţi-am ascuns-o!

Isaia, cu braţele căzute de-a lungul trupului, se uită de jur împrejur, cu dorinţa de-a descoperi un zâmbet pe faţa vreunuia din colegi: dar sunt toţi serioşi: unul cercetează pe aprod unde a stat în timpul cât trecea mortul, dacă n-a văzut pe nimeni intrând, altul propune să se dea de veste prin telefon la poliţie.

Isaia îşi duce mâna la inimă, care parcă vrea să-i spargă pieptul să iasă; apoi, gândindu-se că tonul serios cu care Mitu se lepăda de câte ori îi făcea câte o glumă (când cu ungerea condeiului cu miere, când cu praful de puşcă presărat în tutun acum doi ani), se domoleşte şi zice cu glas blând:

— Glume de astea nu se fac.

Vrea să scrie, dar îşi aduce aminte că în tot timpul trecerii mortului a stat cu mâna rezemată de umărul lui Mitu... Nu mai ştie ce să crează... Se scoală, se plimbă de colo până colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit.

Adică ce? să-i fi furat blana, blana pe care şi-o dorise atâta amar de vreme ...El chef n-a ştiut... plimbări n-a ştiut... Când ieşea prin târg, la alte ferestre nu se uita decât la ferestrele blănarilor... Acolo se oprea vreme multă şi nu se dezlipea din loc decât după un oftat lung din băierile inimii... Iarna, când se ducea sus cu vraful de hârtii la iscălit, se oprea în sală în dreptul cuierului de care era spânzurată blana prefectului... o pipăia... o netezea... îşi lipea obrazul de ea ca să guste din mângâierea ei caldă şi dulce... Şi acum... Acum...

— Mă, Mitule... m-ai amărât destul, dă-mi blana.

— Dă-i, frate, blana, intervin ceilalţi înduioşaţi.

— Pe tot ce am mai scump în lume! protestează Mitu.

În vremea asta s-a înserat. Directorul a plecat, şeful s-a îmbrăcat şi el, şi iese zicând:

— Vă ţineţi de fleacuri.

Isaia, după ce a încercat în zadar să-şi reia locul, începe iar să se plimbe, îngânând ca pentru el singur, cu acelaşi glas în care tremură ceva.

De când se ţine el să-şi cumpere blană! Acum zece ani adunase vreo 200 de lei, dar i s-a îmbolnăvit nevasta, după naşterea lui Fănică, şi a dat

banii pe doctori; acum trei ani iar aşa... şi i-a murit Anicuţa... fată mare de 14 ani... Şi a dat banii ca s-o bage în pământ... Şi acum, când l-a învrednicit Dumnezeu... că s-a lipsit de toate îndulcirile, de toate... s-a lasat de tutun, ca să adune ban cu ban... acum, chiar în ziua când a pus-o întâi... Nu se poate!...

— Mă, Mitule, fii băiat de treabă! Uite, am şapte lei, hai la „Piticu”, să bem aldămaşul.

I se rupe inima lui Mitu; îi pare rău că nu i-a ascuns-o cu adevărat, că poate nu i-o fura; şi, pricepând câtă durere o să-i pricinuiască risipirea celei din urmă iluzii, îi ia mâna şi-i zice cu blândeţe:

— Nene Isaio dragă, nu ţi-am ascuns-o eu, că nici nu-mi arde de glumă... Ştii că mi-e mama bolnavă. Să dea Dumnezeu s-o găsesc moartă acasă, dacă ţi-am ascuns-o eu!

Acum e târziu, s-a înnoptat de mult. În tot localul prefecturii nu mai e nimeni decât Isaio, colo lângă sobă, cu coatele pe genunchi, cu capul în mâini... Rând pe rând au plecat de mult toţi colegii... De câteva ori s-a deschis uşa:

— Ce, tot nu ţi-ai găsit blana, nene Isaio?

El a clătinat din cap, şi cei ce l-au întrebat s-au dus...

Şi acum e singur... A trimis aprodul să-i aducă de acasă paltonul ăl vechi ...Şi pe când crivăţul urlă în burlanele sobei, prin mintea lui ostenită trec vedenii din scurta fericire: azi-dimineaţă, la plecare, nevasta i-a luat capul cu amândouă mâinile şi l-a sărutat: „S-o porţi sănătos, Isaio...” Şi Florica, fata a mare, care-i netezea cu sfinţenie gulerul... şi Irina, care-l peria cu îngrijire: „S-o porţi sănătos, tăticule”... Şi prâslea, Răducu, din braţele slujnicei: „S-o polţi sănătos, tăticule”...

METAMORFOZĂ

— Lino, zice domnul, întinzând slujnicei o piesă de cinci lei, eu am sunat. Na, du-te la tutungerie... Ştii unde e tutungeria?

Lina se gândeşte. Nu prea ştie. Domnul explică:

— În târg... peste drum de cofetăria aia mare...

Lina şi-a adus aminte şi face „Aha!...”

— Să te duci acolo şi să-mi cumperi un pachet de ţigări *Intim-club. Intim-club.*

Şi fiindcă Lina abia de trei zile e venită de la ţară, domnul o întreabă:

— O să ţii minte, ori să-ţi scriu pe hârtie?

Dar Lina vrea să dovedească domnului că e fată deşteaptă. Nu primeşte să-i scrie.

— Las’ că ţin minte. Zic până acolo: *intinclup.*

Şi se duce în odaia slugilor să-şi puie basmaua în cap, că nu face să se ducă în târg cu capul gol. Pe când se găteşte în oglindă, îi pare rău că n-a îndrăznit să ceară cucoanei să-i dea şapte lei din leafă, ca să-şi ia o pereche de pantofi... dar mâine dimineaţă neapărat o să-i ceară... şade rău cu picioarele goale... jupânească la boieri... şapte lei nu e lucru mare...

Şi Lina pleacă zicând până la poartă:

“Intinplug... intinplug... intinplug...”

Când deschide poarta, dă cu ochii de un cal bălan, care de vreo două zile umblă singur de pripas p-aici pe uliţă. Ieri, fiind poarta deschisă, a intrat în grădină şi s-a supărat domnul foc, că i-a stricat nişte flori.

„Al cui naibii o fi?” se gândeşte Lina, uitându-se în dreapta şi în stânga; şi nevăzând pe nimeni, pune mâna pe o piatră şi-l goneşte:

— Dii! gloabă, mânca-te-ar lupii!

Apoi, după ce calul s-a depărtat, se-ntoarce şi o porneşte spre târg, zicând cu grijă, ca să nu uite:

“Intimpliu... intimpliu... intimpliu.”

În colţul uliţei, la Mihăescu, lucrează nişte zidari la soclul casei. Unul dintre ei, văzând-o trecând, îi zice cu bunătate, făcând cu ochiul tovarăşilor:

— Dragă, ţi s-a descheiat pantoful.

E de crezut că Lina ar fi primit mai bucuros o palmă, decât această batjocură, care arde la inimă. Aşa se explică violenţa răspunsului ei, din care nu se poate transcrie decât sfârşitul:

— ...bată-te Dumnezeu, de pârlit, că nu-ţi vezi de treabă!

Dar aducându-şi aminte de ţigările domnului, pe când zidarii râd de se prăpădesc, Lina grăbeşte pasul, zicând mereu în gând:

“Iplinitiu... iplinitiu... iplinitiu...”

Când să treacă prin dreptul hanului lui Taşcu, iese în goana mare din gang, fără veste, un poştalion mânat de un băietan. Ca prin minune scapă Lina necălcată, şi tot băiatul întâi cu gura mare:

— Chioara naibii!

N-are dreptate Lina să se indigneze? Cum era să vadă ea prin zid că iese el prin gang! Aşa se iese din gang? în goana mare?

— Ptiu! trăsni-te-ar Dumnezeu şi Maica Precista de nebun! zice ea ca încheiere şi pleacă explicând unei femei cum era cât p-aci s-o omoare.

Femeia povesteşte că tocmai, dar tocmi aşa i s-a întâmplat şi ei săptămâna trecută, „tot cu ticălosul ăsta de băiat"; ba încă ea de spaimă a scăpat din mână un clondir, care s-a făcut ţăndări; că şi pe madama lui Iosif tinichigiul era s-o omoare într-o zi...

Iacă şi tutungeria. Lina, care, în tot timpul cât i-a povestit femeia păţania ei şi a lui madam Iosif, n-a încetat de a repeta în gând cu mare sfinţenie numele ţigărilor, intră cu încredere şi, întinzând piesa de 5 lei, cere desluşit:

— Să-mi dai un pachet de tutun *iflingiu.*

— De care? întreabă tutungiul întinzând urechea peste tejghea.

Lina, văzându-l bătrân, crede că e surd şi-i strigă:

— Tutun *iflingiu.*

Tutungiul se uită la ea cu băgare de seamă. Nu cumva e nebună?

Apoi îi respinge piesă îndărăt:

— Nu se găseşte.

Dar Lina stăruie şi, crezând că tot n-a priceput, îi silabiseşte răcnind:

— Tu-tun *i-flin-giu.*

Tutungiul, scos din răbdări, strigă şi el:

— N-auzi că nu e? Ieşi afară! Ce ţipi aşa?

Lina se întoarce repede acasă pe altă uliţă, ca să nu mai dea ochi cu zidarii. Ajunsă în odaie, întinde banii şi zice domnului cu un accent de mare părere de rău.

— Nu mai are.

— Cum nu mai are? întreabă domnul mirat. Cum ai cerut?

— Aşa cum mi-ai spus dumneata: tutun *aflangiu.*

BIETUL TRIC

Să ştii că o să mă întorc iar cu mâna goală, ca ieri, ca alaltăieri, fără un sitar ...Şi ce frumos îi stă, bietul Tric!... De la zece paşi îi simte. Se târăşte pe brânci, ţinându-şi răsuflarea, şi abia calcă de grijă ca nu cumva să foşnească iarba, iar când a ajuns la patru paşi de sitar, stă nemişcat, parcă e turnat de bronz, aşteptând să mă apropii.

Dar frunza e prea deasă. N-a dat încă o brumă s-o rărească, şi sitarii şireţi zboară fără a se înălţa deasupra lăstarului. Le aud fâlfâitul, dar nu-i văd. Douăzeci mi-au zburat aşa alaltăieri, tot atâţia ieri şi n-am apucat să trag într-unul. Câinele o să se enerveze şi iar o să mă necă-jească dând buzna peste ei ca ieri. Mai bine ar fi să aştept să dea o brumă.

Dar patima nu vrea să ştie de poveţile minţii; mă împinge, mă biciuieşte, mă îmbrânceşte. Mi-am isprăvit treburile, îmi fac socotelile. Abia sunt două după-amiază. Cu brişca, în câteva minute sunt la pădure şi am până deseară patru ceasuri înaintea mea. Şi ca să-mi zădărnicească orice şovăire, Tric se gudură pe lângă mine, mă bate cu coada şi mă întreabă cu o privire mai elocventă decât vorba: „Mergem, nu e aşa? mergem?”... A! dar azi am cu ce să-i domolesc enervarea. Biciul, pe care nu-l mai iau de un an încoace, azi îl iau şi, ca să ştie domnul Tric ce o să însemne când i-oi striga „biciul!”, îi strig: „biciul!” şi-i trag şi o straşnică lovitură. El tace sub arsura care i-a încolăcit trupul şi se culcă ruşinat la picioarele mele în brişcă...

Am ajuns. A dat azi-noapte o bură de ploaie... Trebuie să fi picat sitari mulţi... În adevăr, abia după câţiva paşi din şosea Tric îşi schimbă mersul, se târăşte, stă... Mă apropii... El ridică niţel capul şi se uită în ochii mei, parcă ar vrea să-mi spuie ceva. M-aţiu gata şi-mi încordez privirea, să pot zări sitarul prin frunze... Câinele stă nemişcat. Peste o clipă aud lămurit pâlpâirea unui zbor, dar nu văd nimic. La al doilea sitar aceeaşi privire a câinelui, aceeaşi privire în ochii mei şi acelaşi zgomot al zborului unei păsări care nu se vede şi care îşi bate joc de noi. Tric s-a enervat. Acum caută în galop. „Încet!” strig eu — „încet, n-auzi? Uite biciul!” Dar patima strigă pe dinăuntru-i mai tare decât mine. Iată-l la 30 de paşi... Stă o clipă şi se năpusteşte ca un nebun... Sitarul, speriat, zboară ridicându-se o clipă deasupra lăstarului. N-am putut trage... Tric stă în loc, uitându-se în ochii mei mirat. Privirea lui înseamnă lămurit: „Nu l-ai văzut?” Apoi o porneşte iar în galop. Strigătele mele nu-l mai pot stăpâni... Trebuie să-l prind numaidecât şi să-i trag o bătaie... Dar stă... M-apropii; iar când sunt la câţiva paşi de dânsul, o porneşte spre stânga, părăsind urma... „Vin’ aici! n-auzi!” strig eu. Dar nu mă ascultă... „Biciul, Tric!” răcnesc din toate puterile. În acelaşi moment, speriat de strigătul meu, sitarul — fără să-l pot vedea — zboară din locul unde-l stase câinele... Vasăzică, şi-a pierdut

mirosul, îmi zic eu... Îl chem, prefăcându-mi glasul a mângâiere şi, când vine, îl apuc de zgardă şi, desprinzând biciul de la geantă, încep să-l bat... El tace sub ploaia de lovituri. Abia la a cincea începe să chelălăie plângător... „Ce-ai făcut, ticălosule?!...” După încă o lovitură îi dau drumul... El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dânsul cingătoarea de jăratic care-l arde şi începe iar să caute cu ardoare... Aci e lăstarul mai rar... pot să-l urmăresc cu ochii... Se opreşte... Grăbesc pasul. În vremea aceasta, Tric, încetişor, face un înconjur şi iar stă, de astă dată cu faţa către mine; iar când parcă socoteşte că m-am apropiat îndeajuns, face repede doi paşi înainte... Sitarul, prins la mijloc, între Tric şi mine, se ridică acum drept în sus... Trag, îl ucid; şi Tric, triumfător, îl aduce până la picior...

Stau jos, îi cuprind capul cu mâinile amândouă şi, uitându-mă în ochii lui frumoşi, îl mângâi peste urechile dulci la pipăit ca mătasea... îl mângâi numai pe cap ...pe trup nu... o, nu! că poate dor încă nedreptele mele lovituri. Că abia acum cu mintea mea de om pricep judecata lui de câine... Abia acum înţeleg îndemnul privirii lui de adineauri pe când sta: „Treci dincolo, eu mă aţiu aici...” Abia acum înţeleg rostul năpustirii lui... Vroia să zăpăcească sitarul, să-l facă să se ridice mai sus decât îl povăţuia instinctul lui de conservare... Şi pentru dovada strălucită de înţelepciune pe care vroia să mi-o dea, părăsind locul unde încremenise o clipă şi încercând să înconjure sitarul, l-am bătut... l-am bătut... Mi-e ruşine şi mă simt umilit înaintea acestei priviri în care străluceşte numai bucuria izbândei şi în care nu e nici umbra unei duşmănii pentru o chinuire nemeritată...

Iartă-mă, Tric, iartă-mă...

MOŞ NIŢĂ HÂRLEŢ

Când am intrat la nenea Iorgu, am găsit sindrofie de cucoane. Câteva prietene ale cucoanei Anicuţei stăteau în cerc, lucrând care cu acul, care cu igliţa, şi vorbeau.

Plângerea doamnei Chiriţescu, că nu găseşte bucătăreasă, adusese vorba despre slugi; şi acum fiecare aducea contribuţia sa la sprijinirea părerii doamnei Chiriţescu, că slugile au ajuns de nesuferit, că azi nu mai poţi găsi o slugă cumsecade, că stăpânirea ar trebui să ia măsuri.

— Uite, Victore, făcu nenea Iorgu, adresându-se mie cu o prefăcută seriozitate, de ce nu tragi tu o interpelare pe chestia asta?

Cucoanele, ştiindu-l cât e de mucalit, ridicară ochii de pe lucru şi se uitară să vadă dacă vorbeşte serios. Iar Mărioara Ionescu:

— Dumneata glumeşti, coane Iorgule. Toţi bărbaţii sunteţi la fel... Costică tot aşa. Să nu mă auză certând slugile; când mă plâng de ticăloşia lor, râde ori schimbă vorba; dar masa vrea să fie la vremea ei, toate lucrurile la locul lor.

— Draga mea, zice doamna Chiriţescu, dumneata ai slugi; bune-rele, ai; dar nu vezi că acum nu mai poţi găsi deloc?

— Ba de găsit, se găsesc, răspunde Mărioara; dar mai bine lipsă. Să vedeţi pe Joiţa, jupâneasa mea... Trebuie să ai o natură răbdătoare ca a mea, ca să nu-i dai cu ceva în cap, aşa e de proastă şi de *agasantă*... Ea nu ştie să facă ceva pe tăcute. Tot ce face, spune şi din gură că-l face. Dacă îi zic: „Joiţo, adu apă”, „Aduc, coniţă, de ce să n-aduc?” Iar când vine cu apa: „Uite, adusei apă” Regulat în fiecare seară începe: „Uite, trăsei perdeaua, că dacă tragi perdeaua e mai cald... focul îl făcui... lampa de la sufragerie o stinsei, că de ce să arză degeaba?... a de pe săliţă o mai lăsai... o sting eu pe urmă, n-o las nestinsă... apă adusei... o pusei pe fereastră, ca să stea mai rece... că dacă o pui pe masă se încălzeşte mai iute... dar aşa, pe fereastră, se încălzeşte mai anevoie... că oricum pe fereastră mai trage niţel de la geam”... Şi uite aşa îi toacă gura de-ţi vine nebunie, nu altceva.

— Draga mea, făcu doamna Lungeanu, tot e mai bună Joiţa dumitale decât Veta mea... Dar o să mă întrebi de ce o ţiu... Pentru că, vorba lui *madam* Chiriţescu, nu găseşti alta mai bună. Patru luni stasem fără jupânească până am găsit-o şi p-asta... Vorbă să fie *jupânească*... o fată de ţară... o nebună, dar nebună în toată regula... Toată ziulica fluieră şi cântă... la nimic nu se pricepe şi dac-o certi, râde... Ce să mă pomenesc mai alaltăieri? Intră râzând, cu mâinile la spate. Ascundea ceva. „Ghici, coniţă, ce-am făcut?” „Ce-ai făcut?” „Chici, conită, ce-am spart?” „Ce-ai spart?” „Ghici, se-ncepe cu f şi se isprăveşte cu l: farfuria lungă.” Şi-mi arată cioburile...

Păţania doamnei Lungeanu cu Veta dumneaei a stârnit un râs

general, cu hohote. Nenea Iorgu îşi ştergea ochii:

— Bravo! coniţa mea... Aşa râs cu lacrimi n-am râs de mult... Zi: se-ncepe cu f şi se isprăveşte cu l... Când oi veni pe la dumneavoastră, am să-i dau un bacşiş Vetei... Bată-te să te bată!... Dar să ştii de la mine că din fata asta — dacă ai pricepere şi răbdare — poţi să faci o slugă bună şi credincioasă, care să nu mai plece de la dumneata... Că vezi, poate e adevărat că azi se găsesc slugi mai cu anevoinţă decât înainte; e! dar şi noi stăpânii suntem mult mai pretenţioşi decât stăpânii de altădată... Noi am citit prin cărţi, prin romane, că în lumea mare slugile trebuie să tacă din gură şi vrem slugi *stilate*. Ne supărăm dacă se întind la vorbă...

— Asta e la adresa mea, coane Iorgule, făcu Mărioara.

— Ba nu, draga mea. Vorbesc în general. De câte ori nu-i spui şi Anicuţei, uite-o e de faţă: „Dacă vrei să ai slugă bună, dreseaz-o cu răbdare şi cu blândeţe.” „Ba nu, că e proastă.” „Păi dacă ar fi deşteaptă, cum pretinzi tu, nu s-ar băga slugă; ar avea ea slugi...” Ascultaţi-mă pe mine, dacă stau în câte o casă slugile câte douăzeci şi treizeci de ani, lucrul se datoreşte pe jumătate bunătăţii slugilor şi pe jumătate calităţilor stăpânilor... Şi tocmai din astea, care sunt fără prea multă deşteptăciune, ies slugile cele mai bune şi mai credincioase... Uite, Veta dumneaei îmi aduse aminte de răposatul moş Niţă Hârleţ, care a fost treizeci de ani slugă la tată-meu şi alţi douăzeci şi doi vier la mine... Tot aşa, era cam neder, cam *nea-ntr-o parte*; şi dacă a stat, cum vă spusei, atâţia ani, de ne ajunsese ca o rudă, e că-i treceam şi noi multe cu vederea, pentru credinţa şi hărnicia cu care ne slujea... Săracul! de el îmi sunt legate cele dintâi bucurii... El mi-a făcut întâile jucării: tilinci, speteze de zmeu, cărucioare, şi tot de el mi-e legată întâia durere şi întâia căinţă... Mi-aduc aminte ca acum... eram băiat de vro zece ani... Dase o zăpadă... În spatele caselor părinteşti era un deal minunat pentru săniuş... Ne trebuia o târlie şi am tăbărât pe el să ne facă una... Pe când îi lucra tălpicile, eu — nerăbdător — îl zoream... Parcă-l auz: „Ho! zmeule! ho! că ţi-o gătesc acuma”... Dar eu îl zoream întruna... Şi el, râzând spre mine, nu ştiu cum dă cu barda şi-şi retează degetul arătător şi ăl mijlociu de la mâna stângă.

— Şi a rămas ciung?! făcu Mărioara.

— Da..., răspunse nenea Iorgu oftând. Şi cu toate astea, patru mâini tinere şi zdravene n-ar fi putut prididi atâta lucru cât dovedea el cu o mână şi jumătate... Bietul moş Niţă. Ţi-aduci aminte, Anicuţo, ura lui împotriva *şoanghinei*?

Coana Anicuţa începu să râdă.

— Care *şoanghină*? întrebă Mărioara.

— O bucătăreasă a noastră, răspunse nenea Iorgu; dar ca să pricepeţi, trebuie mai întâi să ştiţi că cel mai mare duşman al lui moş Niţă era risipa... Mare însuşire, nu e aşa?... Dar moş Niţă o ducea până dincolo de extrem... Pentru dânsul nu exista lucru care să nu mai fie bun de nimic, care trebuia lepădat. Toate cutiile de lemn sau de carton, toate cutiile de

sardele sau de ceai, toate dopurile vechi, toate bucăţile de sfoară, — într-un cuvânt toate vechiturile de prisos el le aduna cu sfinţenie, le punea deoparte: „Cine ştie la ce prinde bine...” Şi o zi întreagă bombănea, dacă se atingea cineva de ele, să le arunce... La fiecare trei-patru ani, biata mama profita de o zi, când moş Niţă era dus la vie ori la pădure; punea de încărca repede toate troacele şi fleacurile care încurcau podul şi pimniţa şi trimitea să le dea pe gâr-lă ... În anul în care m-am însurat, l-am luat din curtea tatei şi l-am pus paznic şi vier la vie... Noi, în toţi anii, vara, în lunile de vacanţă, ne mutam la vie. Îmi aduc aminte când am venit întâia oară cu Anicuţa... El n-apucase s-o vază; n-o cunoştea. Pentru dânsul ea era străina intrată în casa lui stăpân’su. Mă uitam la el cum o măsura cu ochii, o cântărea, clătina din cap şi mormăia: „Hm! ...de!” la orice socotea el că e un act de risipă... Veneau pe la noi, fireşte, mai în fiecare zi, fel de fel de prieteni de la oraş... I se părea lui — care apucase vremea când c-un galben cumpărai toată piaţa — că se cheltuieşte prea mult cu mâncarea, cu petrecerile şi cu gătelile cucoanei... Într-o dimineaţă îi dă Anicuţa o hârtie de o sută, s-o schimbe la han... Se duce de-o schimbă... După-prânz ne vin iar câţiva prieteni. Nu ştiu care, vrând să plătească birjarul şi neavând bani mărunţi, scoate o hârtie de o sută să i-o schimbăm. Neavând nici noi deplin, Anicuţa strigă pe moş Niţă şi-l trimite iar la han să schimbe... Stam sus în pridvorul caselor de la vie... Moş Niţă se face că pleacă şi, când ajunge pe la mijlocul curţii, se dă după o butie şi începe să-mi facă semn cu degetul... Nu înţelegeam... El întruna îmi făcea semn: să tac şi să viu jos... Zic: „Ce-o mai fi şi asta?” Şi mă dau jos. El mă trage deoparte şi arătându-mi hârtia: „Ce e asta?” Zic: „O hârtie.” „Tronc! parcă eu nu văz că e o hârtie; dar de cât e?” „De o sută.” Dar el misterios: „Ai dumneata de ştire c-am mai schimbat una la fel azi-dimineaţă?” Zic: „Da”... Moş Niţă se uită la mine şi clătinând din cap: „Păi bine, aşa, cu lingura? Azi-dimineaţă o sută, acum alta?” A trebuit să-i explic că nu s-a cheltuit suta schim-bată dimineaţă şi că asta nu era a noastră.

Când a auzit, s-a plesnit cu palma peste gură şi a plecat glonţ ...Din pricina groazei lui de risipă nu putea să sufere pe slugile alelalte şi mai ales pe bucătăreasă — *şoanghina*, cum îi zicea el.

Nu putea s-o sufere. Împotriva ei mai avea necaz şi pentru că-i vorbea răstit, îi da porunci... Mă rog, în ideea ei despre ierarhia slugilor, ea se socotea un personagiu important; ea făcea un sacrificiu că venea la ţară; ei, slugile alelalte îi ziceau *madama* şi d-aia poruncea cu aroganţă vierului, slugă de ţară. Moş Niţă, care zece luni pe an era la vie stăpân, nu putea să rabde ca o unguroaică să-i vorbească răstit... Unde mai pui că era şi risipitoare?... Într-o dimineaţă mă pomenesc că mă trage deoparte, bagă o mână în sân şi scoate un cartof cât o nucă. Zice: „Ia uită-te dumneata, are vreo vină cartoful ăsta? are vreun beteşug?” Zic: „Ce beteşug să aibă?” „Na! păi asta te-ntreb şi eu.” Mă uitam la cartof, dar el: „Uită-te bine, zgârâie-l de vezi.” Zic: „N-are nimic, e bun.” „Apoi dacă e bun, de ce-l

aruncă *şoanghina* la lături? Ea-i munceşte? ea-i sapă? Apoi eu într-o zi o iau de coade şi o arunc de... de... de...” Când se apropia vremea plecării noastre de la vie, moş Niţă cu un ochi plângea de părere de rău că plecăm noi, stăpânii, iar cu altul râdea de mulţumirea că pleacă slugile şi rămâne iar stăpân, numai cu Duţa şi cu Leu, câinii lui... Douăzeci şi doi de ani ne-a păzit via, muncind ca un rob... Când veneam, găseam în grădină tot felul de zarzavat, în curte sute de păsări, toate muncite şi îngrijite numai de el... Săracul!... La urmă îmbătrânise de tot... Am băgat un alt vier, care avea şi nevastă, sub nume de ajutor al lui. În anul din urmă parcă-l văd cum sta pe prispa bucătăriei, stins, prăpădit, urmărind cu ochi dispreţuitori munca fără rost şi fără spor a celorlalte slugi... La plecare, m-a tras deoparte şi m-a întrebat: „Eu cum rămâi?” Nu-nţelegeam; iar el: „Păi nu vezi că nu mai sunt bun de nimic? Să-mi plăteşti aşa degeaba un pumn de parale?” „Ia lasă-mă în pace, moş Niţă, te-ai îmbolnăvit, ai răcit, dar te înzdrăveneşti dumneata iar.”

El a clătinat din cap şi s-a dat să-mi sărute mâna... Când am plecat, am dat poruncă vieresei că, dacă s-o întâmpla să se prăpădească, să facă tot ce va fi de trebuinţă în socoteala mea şi să mă înştiinţeze... La o lună am primit veste c-a murit... M-am dus... L-am găsit la biserică... Mă uitam la el... Viereasa se purtase bine... Era îmbrăcat curat, îngrijit... Părul lui, cânepiu, cât fusese în viaţă, acum era alb ca zăpada... De pe chipul lui pierise orice urmă din încruntarea lui obişnuită... zâmbea... Mă uitam şi mă gândeam... Muriseră de mult tata şi mama...

El rămăsese pentru mine ca o legătură vie cu trecutul neamului meu... Iar când ochii mi s-au oprit la pieptul lui, pe care stau încrucişate braţele care o viaţă întreagă munciseră pentru noi... un nod mi s-a urcat în gât... M-am plecat şi am sărutat mâna de la care lipseau două degete...

NICULĂIŢĂ MINCIUNĂ

Doamnei Eliza I Brătianu

Niculăiţă Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mişcări, şi nu ştiu cum să zic: *dar* sfios ori *prin urmare sfios*.

În toate clasele primare, urmate la şcoala din Măgureni, a luat tot premiul întâi, spre bucuria şi măgulirea părinţilor. Că, de! nu e lucru puţin, în ziua de *Sâmpietru*, în şcoala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întâi cu cunună — Gropescu Niculae”, să vezi pe domnul învăţător că-i pune peste perişorul lui negru cununa de merişor, pe domnul primar că-i dă un teanc de cărţi mângâindu-l; şi apoi să pleci pe linia satului, tu, mama de o parte, tatăl de alta, şi între voi feciorul vostru, în văzul consătenilor, care zic cu dragoste: „Să vă trăiască! şi la mai mare!”

La sfârşitul şcolii, domnul învăţător Irimescu a zis că e păcat ca aşa băiat cu tragere de inimă la învăţătură să nu meargă mai departe; iar neica Andrei Gropescu, de la Sâmpietru până la septembrie, s-a gândit şi s-a răzgândit în toate felurile — a luat sfat şi de la unul, şi de la altul.

Învăţătorul i-a spus precum văzurăţi; şi tot aşa îşi zicea şi el în ceasurile de trudă şi de obidă, când vedea că munca lui şi a Stanei, nevestii, n-avea nici un spor pentru casa lui împovărată de patru copii: Niculăiţă de unsprezece ani, două fete gemene de trei şi alt băiat în braţele Stanei.

Arendaşul, conu Epaminonda, i-a spus că învăţătura multă mai rău *utraveste* sufletul omului, că *ţere* cheltuială mare şi dezgustă pe om de munca pământului, i-a dat şi pildă pe Ghiţică al popii, care a urmat la liceu şase clase şi a ieşit un apelpisit şi un derbedeu, de a speriat comuna: şi tot aşa îşi zicea şi neica Andrei, când se gândea la lipsa lui de mijloace şi la ajutorul ce puteau să-i dea de aci încolo braţele lui Niculăiţă. Că şi dacă nu era prea voinic, dar era tare dibaci la mână şi moştenise de la bunicu-su, moş Sandu Gropescu, aplecare la dulgherie.

După moartea bătrânului, sculele fuseseră urcate în podul casei, dar „iscoada de Niculăiţă”, care la moartea bătrânului era un noduleţ abia de patru ani, dase într-o zi peste ele; şi cu toate dojenile mamă-si: „Dă-te jos d-acolo, proclete, că dă tat-tu peste tine şi-ţi moaie oasele”, copilul — care acum îşi aducea aminte ca prin vis de unchiaşul care lucrase stâlpii porţii — când şi când da fuga în pod la sculele bunicului. Şi încet-încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mâine o morişcă de speriat ciorile, care prăpădeau cireşul din coastă — până când într-o zi, când s-a întâmplat de-a pierdut tat-su codârla de la căruţă: „Taică, îţi fac eu una la fel.” Şi s-a pus Niculăiţă pe lucru şi, din lemne vechi de prin curte, a făcut întâi cotocii, pe urmă spetezele, şi, după ce le-a încheiat frumos, a ieşit o codârlă, de s-au crucit şi tat-su, şi mamă-sa, şi vecinii...

Da, lipsa de mijloace, îndemânarea băiatului la dulgherie şi teama părintelui de pierderea acestui ajutor de mare preţ au dat greutate sfaturilor lui conu Epaminonda; şi a rămas Niculăiţă acasă, la munca pământului.

De părut rău, lui nu i-a părut, că-i plăcea şi munca la câmp şi mai ales dulgheria... La câmp, când păzea boii cu alţi băieţi de seama lui, se juca şi el cu ei; dar mai drag îi era să se răzleţească deoparte, şi să se uite cu băgare de seamă la ierburi şi la lighioni. El era cel care-i învăţa să scoată din găuri păianjeni şi greieri cu un glonţişor de ceară legat cu aţă.

Băieţii ceilalţi stăteau ce stăteau lângă dânsul, apoi porneau la alte jocuri; iar el rămânea singur să supravegheze cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decât ele ori se târa binişor pe brânci, să vază ce face lăcusta de ţârâie aşa de tare.

Şi au trecut aşa an peste an, în totul şase, şi a ajuns acum flăcău de şaptesprezece ani, frumos şi aşezat, dar sfios...

La dulgherie acum se pricepe bine. Stâlpii care stau grămadă sub şopron, pentru ulucele din faţă, pe care, dacă i-o învrednici Dumnezeu, le ridică la anul — el i-a făcut; cosoroaba de la prispă, care putrezise la un cap, el a înlocuit-o; furca maică-si el a încrestat-o; şi să vă arate Salomia, fata lui Pârvu Miu, vecinul, donicioara nouă, cumpărată de el din oborul de la Sfântul Ilie şi tot de el înflorată cu fierul ars... Minune, nu altceva!...

Ar fi, după cum vedeţi, o pildă de băiat fericit, dacă până în timpul de faţă ar fi găsit omul meşteşugul să stăpânească toată fericirea ce i se cuvine — şi dacă n-ar avea şi Niculăiţă partea lui de amărăciune, izvorâtă din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor...

Dar amărăciunea lui Niculăiţă a izvorât şi din firea lui iscoditoare, deosebită de firea celorlalţi... Încă de pe când era copil i-a jucat renghiuri... De câte ori nu l-a urecheat tat-su pentru că-şi pierduse o jumătate de zi, uitându-se cum mâncau ori cum îşi făceau gogoşile viermii de mătase pe care-i creştea maică-sa? De mai multe ori a mâncat bătaie, pentru că — în vremea când el urmărea câte o gânganie — boii pe care era trimis să-i păzească intrau din mirişte ori din islaz în vreo holdă. De câteva ori a fost trezit de arsura unei nuiele, însoţită de o înjurătură: „Mă, eşti cu duşii de pe lume? Nu vezi că ţi-au intrat boii în porumbul meu?” Dar nici dojana aspră a părinţilor, nici bătaia pentru plăţi de ispaşă nu l-au putut vindeca...

Astea însă le-a răbdat Niculăiţă fără mare supărare. Ceea ce era mai greu de răbdat era batjocura. Că încet şi treptat a ajuns de batjocură.

De două ori i se întâmplase să vază pe câmp cum un bărzăune negru-galben se luptase cu un păianjen mai mare decât dânsul, cum îl biruise şi cum îl luase între labe şi zburase cu el. Vederea acestei lupte, care i se păruse cumplit de crâncenă, atât îl mişcase, încât a povestit-o şi altora. „O fi...” răspunseseră unii. Tat-su răspunsese cu dojană: „După drăcii de astea caşti gura de plătesc eu gloabă, tutuitule!” Iar cei mai tineri: „Muscă să prinză păianjeni! Mă, da’ grozav ştii să le mai croieşti!”

Altă dată a sărit ca muşcat de şarpe şi a început să strige la alţi

băieţi, care erau mai departe. Când au venit băieţii şi l-au întrebat de ce i-a strigat, le-a povestit înspăimântat că a văzut o lăcustă, de-ale de le zice „călugăriţă”, cum odată s-a zbârlit, a bâzâit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea şi a început s-o mănânce.

— Unde, mă?

— Uite colea.

— Unde, mă?

— Colo, lângă mărăcinele ăla... mai la stânga...

S-au plecat băieţii cu toţii, s-a plecat şi el, s-au uitat, dar n-a găsit „călugăriţa”. Iar unul din ei:

— Hai, mă, încolo, să ne isprăvească Marin istoria cu Frusina. Nu-l ştiţi pe Niculăiţă? Mă, să te duci la popa Alecu, să-ţi citească o molitvă.

— Să n-am parte de...

— Nu te mai jura, mă, degeaba.

Într-o zi, cum sta pe un scăunel, crestând un băţ cu briceagul, văzuse în stratul de mărar de lângă dânsul pisica lor, pe brânci, la pândă după un stol de vrăbii, care, la patru-cinci paşi de ea, ciuguleau pe jos, ciripind, nişte mălai risipit. Uitându-se cu luare-aminte la pisică, o văzuse căscând puţin gura şi o auzise lămurit făcând din gâtlej ca vrăbiile. Parcă ar fi vrut să le ademenească, să vie înspre locul unde era ea pitită. Şi în adevăr vrăbiile se duseseră după mălai înspre dânsa. O văzuse cum îşi încorda picioarele, şi când a judecat că sunt destul de aproape, hârşti! odată s-a repezit şi a prins una în gheare.

Seara a povestit la poartă cele văzute şi auzite. Era de faţă şi Pârvu Miu şi fii-sa Salomia şi lea Manda, mama Salomiei, şi moş Grigore, alt vecin.

— Cum le vezi şi le auzi numai tu pe toate, mă Niculăiţă? a întrebat moş Grigore zâmbind. Iaca, eu sunt om de merg pe şaptezeci şi patru de ani, dar pisică să facă din gât ca vrabia n-am auzit.

— Moş Grigore, nu ştiu alte pisici; dar a noastră face. Am auzit-o, uite, cum mă auzi dumneata.

— Mă, o să-ţi scornească lumea o poreclă. O să te pomeneşti odată cu unul: „Niculăiţă Minciună”, şi aşa o să rămâi.

Salomia a început să râză cu hohote, zicând de câteva ori, parcă înadins, ca nu cumva să uite: „Niculăiţă Minciună”...

...Şi n-a mai trebuit să se găsească altul să-i scornească porecla prorocită de moş Grigore cu o povaţă părintească... „Niculăiţă Minciună” o să fie de acum încolo pentru tot satul... Şi, negreşit, îl doare când i-o spun băieţii; iar când Ghiţică al popii l-o lua în zeflemea, întrebându-l: „Ce-ai mai văzut, mă Niculăiţă!” şi i-o spune, în hohotele de râs ale celorlalţi, c-a văzut şi el greiere prinzând o cioară şi mâncând-o — Niculăiţă o să se ruşineze şi o să înceapă să se îndoiască el însuşi dacă a văzut şi a auzit cu adevărat ce ştie, de vreme ce acest om deştept, care făcuse şase clase de liceu, nu-l credea.

Şi azi aşa, mâine aşa, dojana părinţilor pentru vremea pierdută degeaba „după prostii şi după gărgăuni”, neîncrederea unora, batjocura altora au închis inima băiatului şi l-au făcut tăcut şi sfios... Un singur om era de se-nţelegea cu el: bietul Isaia ciobanul — şi a murit şi ăla...

Dar durerea cea mai mare a lui Niculăiţă venea tot din zâmbetul de neîncredere al frumoşilor ochi ai Salomiei... Că pe băieţi putea să-i ocolească. La han, despre partea băieţilor, putea să se uite fără să intre în horă; şi în munca cu sapa ori cu tesla găsea, împotriva înveninării pe care i-o aduceau zeflemilele lor, doftorie — de parcă i-o lua cu mâna. Dar acelaşi leac era fără nici o putere faţă de durerea pe care i-o pricinuia zâmbetul batjocoritor al fetei — zâmbet după care nu trebuia să alerge o dată pe săptămână la han, că-l avea, acolo, peste gard, la fiecare ceas al zilei; iar duminica, la han, peste acest zâmbet se adăugau glumele şi limbuţia lui Petrică al lui Stan Paşalan, care urmărea stăruitor pe Salomia...

La câtăva vreme de la întâmplarea cu moş Grigore, într-o după-prânz, Niculăiţă şi-a făcut drum spre casa învăţătorului. L-a găsit în livadă, culegând prune. Întâi s-a sfiit să-i spuie la ce venise şi a început să culeagă şi el în rând cu ceilalţi. Dar pe urmă, fiindu-i teamă că prea întârzie şi folosindu-se de o clipă când se găsea numai cu învăţătorul mai la o parte, a îndrăznit să-l întrebe:

— Domnule, ne te supăra, dumneata ştii multe...

— Ei?... a întrebat Irimescu, văzând că nu mai urmează.

— Uite ce e... dumneata ştii multe, c-ai învăţat carte multă... Nu e aşa că pisica face ca vrăbiile?

— Cum ca vrăbiile?

— Face din gât ca vrăbiile...

Învăţătorul s-a uitat la el cu luare-aminte; iar Niculăiţă a urmat:

— Şi mă gândeam că poate ai dumneata vreo carte în care scrie că pisica face din gât ca vrăbiile... şi-ţi lucram şi eu la vreo ulucă... la ceva...

— N-am nici o carte în care să scrie bazaconii d-astea, mă Niculăiţă.

I-a părut rău grozav la întoarcere, rău de tot... Tii! să fi avut domnul învăţător o carte aşa... să fi adus pe Salomia, să citească ea... cu ochii ei... Că poate că altă dată nu mai râdea, cum râsese atunci, la poartă, când cu vorba lui moş Grigore, râs frumos, care în pieptul lui se prefăcuse în junghi.

A doua zi, după ce a lucrat la nişte zăbrele, a presărat mălai prin locul unde văzuse el vrăbiile şi, după ce şi-a zgornit surorile, a adus pisica, a luat pe frati-su Ilie lângă dânsul, ca să nu se mişte — şi s-a aşezat la pândă crestând un băţ. La scurtă vreme au venit câteva vrăbii, şi a început şi pisica să facă din gât ca ele... Atunci Niculăiţă a început să strige şuierat Salomiei, care scutura nişte ţoale pe prispa casei:

— Salomio, Salomio!

Fata a ridicat capul şi el, stând nemişcat, a şoptit:

— Apropie-te binişor de gard... binişor...

Dar Salomia s-a apropiat, se vede, prea zgomotos, că odată au zburat vrăbiile.

— Le speriaşi... dar, dacă nu eşti prea zorită, treci pe poartă şi vino-ncoace niţel. Uite pisica colea-n mărar... Vin' s-o auzi cum face.

Era curioasă şi fata să auză şi a venit. El i-a dat un scăunel şi s-a aşezat cu un genunchi în pământ lângă dânsa, ţinând pe frati-su Ilie alături de el. Şi au stat aşa alături... au stat... au venit două-trei vrăbii; dar pisica moţăia nepăsătoare... Şi cum şedeau aşa alături nemişcaţi, deodată a simţit Niculăiţă că din părul auriu al Salomiei şi din sânul ei de fecioară de şaisprezece ani se răspândea un miros de busuioc şi de sulfină, mai ademenitor şi mai dulce decât toate florile pe care le-ncresta el, decât toate gângăniile a căror cunoaştere îl ispitea; şi, îmbătat de fericire, a întins mâna dreaptă şi a cuprins-o de mijloc... Dar Salomia, care, pe când se uita la pisică, se gândea la deşteptăciunea şi puterea lui Petrică al lui Stan Paşalan, şi-a întors capul mirată, a început să râdă şi desprinzându-se:

— Zi, d-aia m-ai chemat, Niculăţă Minciună! şi a fugit zglobie acasă.

După ziua aceasta i-a lucrat ei donicioara, înflorind-o cu fierul roşu, care ardea ca zâmbetul ei necredincios şi batjocoritor... Salomia i-a dat şi ea niste bete — bete ca toate betele; dar lui Niculăiţă i s-au părut că altele asemenea nu mai sunt pe lume...

* * *

A plecat Niculăiţă la oraş, cu căruţa cu lemne. Că s-a gândit neica Andrei că tot îi stau boii degeaba acum la începutul lui octombrie... Ce bruma porumb a făcut l-a cărat, prunele asemenea; de arat nu era chip, până nu s-o îndura Dumnezeu să dea o bură de ploaie, că era pământul cremene...

A cumpărat omul de la domnul Frim, din pădurea care o taie, trei stânjeni de lemne: când şi când să-ncarce căruţa cu cât or putea duce boii — şi ori să se ducă el la târg, ori să mâie pe Niculăiţă, să le vânză cu ceva câştig. Au încărcat amândoi de aseară mai bine de un sfert de stânjen, l-au legat regulat cu lanţul să nu pice şi, când mai erau două ceasuri până la ziuă, şi-a îmbrăcat Niculăiţă cojocul; maică-sa i-a strigat de la vatră: „Încheie-te la piept, că e frig"; tat-su i-a adus aminte pentru a patra oară: „Să nu le dai din unsprezece lei nici o para mai jos — şi fii cu ochii în patru să nu te-nşele frunul, că tu eşti cam tutuit!"

Era întuneric beznă; dar Niculăiţă nu ştia ce e frica, nici urâtul. Pe tot drumul, treisprezece kilometri, mai mult în căruţă, sus pe lemne a stat, fluierând încet, cu ochii la stelele grozav de strălucitoare în această noapte limpede de răcoarea toamnei. Îi erau dragi lui stelele toate şi-l învăţase

răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare. Şi cum venea înspre răsărit, a văzut cum s-a ivit şi s-a ridicat din marginea zării luna nouă, apoi luceafărul de ziuă; pe urmă s-a făcut o geană roşie, s-a deschis faţa cerului, s-a tot deschis, stelele s-au topit una câte una, şi luceafărul, şi cornul lunii; iar în dreapta locului unde se ivise geana roşie au început să iasă suliţi aurii... ca părul Salomiei...

Când a ajuns la oraş, soarele era sus. Cârciumarul de la bariera oraşului l-a întrebat cât cere pe lemne.

— Unsprezece lei, a răspuns Niculăiţă.

Iar negustorul căruia nu-i trebuia, că el avea lemne, după ce s-a uitat bine la marfă, a zis:

— Face, că sunt lemne bune de tufă curată. Şi, după ce s-a uitat şi în ochii băiatului, i-a dat o povaţă: "Mă, băieţaş, tu să ceri pe ele cincisprezece lei, să ai de unde lăsa.

Acum trei zile să fi venit Niculăiţă cu lemnele astea la târg, numaidecât le desfăcea — că nepriceperii lui la negustorie i-ar fi venit într-ajutor vântul pizmaş, care a bătut până ieri dimineaţa; dar azi, soarele cald care l-a făcut să-şi scoată cojocul, îi strică vertul mărfii... Unul îi dă opt lei, altul zece, altul zece şi şase bani; dar nu le dă şi umblă prin oraş până la ziua-jumătate.

— Dar ce eşti tu, turc, să nu laşi nici un ban din cât ai cerut? îi răcneşte un brutar. Trage înăuntru-n curte.

— Dar să ştii, unsprezece lei, jupâne.

După ce le descarcă Niculăiţă şi le aşează unul câte unul, sfert regulat, brutarul îi numără în gologani zece lei şi jumătate.

— Păi, ne-a fost vorba unsprezece lei, jupâne.

— Dar ce eşti tu, turc? Dacă-ţi place; dacă nu, încarcă-ţi-le şi pleacă.

Niculăiţă îi dă banii înapoi şi, fără supărare, începe să încarce lemnele la loc, frumos, tacticos, cum le încărcase aseară la pădure.

Liniştea pesemne că i-a plăcut brutarului, că începe să râdă şi, scoţând unsprezece lei deplini, îi dă zicând: „Ăsta să ştii că e Păcală."

Niculăiţă şi-a băgat banii îi chimir, îşi înjugă boii şi pleacă... Se gândeşte că mai bine i-ar fi dat banii în fişice. Aşa, te pomeneşti că lantors, de neodihna de peste noapte, îl pridideşte vreun somn în căruţă şi i se risipesc gologanii. De aceea, mergând pe uliţă, caută cu ochii pe jos, doar o găsi vreun petic de hârtie, să facă banii fişice. Nu caută de prisos: prin dreptul tribunalului găseşte o jumătate de coală de hârtie. O ridică, o bagă în sân şi, după ce iese din oraş, se suie în căruţă, taie hârtia în două; o jumătate o taie iar în două şi, scoţându-şi banii din chimir, face două fişice: unul de cinci lei, altul de şase. Le bagă frumos în chimirul pe care-l închide cu îngrijire şi zice: „Cea! Joian!"...

...Mai târziu, când se înnorează şi începe să bată vântul, îşi pune cojocul pe dânsul şi simte ceva rece în sân. E cealaltă jumătate de hârtie

neîntrebuinţată, pe care n-a aruncat-o. O scoate şi se uită la ea. E scrisă de mână şi, cum ştie să citească, citeşte: „...făcând aplicaţia articolului 327, a căruia cuprindere este următoarea: Cel ce, găsind pe drumuri ori pe uliţă lucruri ce nu sunt ale sale, şi întrebându-se despre ele le va tăgădui, se socoteşte că a comis un abuz de încredere şi se va pedepsi cu închisoarea de la 15 zile până la 3 luni...”

„Adică cum? se gândeşte Niculăiţă, dacă oi găsi eu în drum, să zicem un galben, să nu fie al meu care l-am găsit? Dar ce, l-am furat? Nu l-am găsit? Pă ce să-l dau altuia?” Şi citeşte încă o dată; şi când ajunge la „întrebându-se despre ele”, deodată duce repede mâna la chimir. Fişicile sunt la locul lor; „Dar dacăăl de l-a pierdut a muncit pe el? Dacă s-a dus la pădure, cum s-a dus el cu tat-su, şi i-o fi căzut peste picior un buştean, cum i-a căzut lui tat-su? Dar dacă o fi umblat cât a umblat el prin târg astăzi? Şi dacă a schimbat banii pe un galben ca să-l ducă de pus în salbă unei fete ca Salomia?...”

Şi aducându-şi aminte de o vorbă auzită de mai multe ori de la tat-su: „de banul nemuncit nici praful nu s-alege”, înainte de a aţipi în căruţă îşi zice că el chiar de nu l-ar întreba nimeni, dacă i s-ar întâmpla să găsească o pungă cu bani, ar duce-o la primărie la domnul şef de jandarmi...

Cine i-a auzit gândul de i l-a împlinit aşa de curând? Că la patru zile după asta întocmai aşa i s-a întâmplat. Erau cu toţii la porumbişte, tăiau cocenii. La un timp tat-su zice:

— Mă Niculăiţă, era vorba să dregi uşa de la podul şopronului, şi n-ai dres-o. Până deseară, în patru ceasuri eu zic să faci una nouă.

— Fac.

— Braţele noastre ne ajung aici să dăm gata şi să încărcăm până deseară.

— Aşa e.

Şi Niculăiţă pleacă; şi, ca să ajungă mai degrabă acasă, o taie prin prunii boiereşti, sare pârleazul din dreptul crucii Căminarului, o cruce înaltă de piatră în marginea şoselei, o coboară la stânga pe şosea; şi cum umblă pe poteca din marginea drumului, vede jos, dinaintea lui, un portofel de piele neagră... Îi ridică, îl deschide şi vede, şi în buzunarul din dreapta, şi în buzunarul din stânga al portofelului, hârtii de bani, hârtii multe, câte n-a văzut neam de neamul lui... Se uită de jur împrejur: nimeni... Mult la gânduri nu stă şi o porneşte; dar, în loc să ţie drumul spre casă, sare alt pârleaz şi se îndreaptă spre reşedinţa jandarmeriei. Mergând aşa, zâmbeşte gândindu-se: „De! să nu-l am acum colea în mână şi să spui la lume c-am găsit un portofel cu bani, ar zice că mint.” Oamenii sunt duşi după treburi; se întâlneşte numai cu copii mici, n-are cu cine vorbi... Ajunge la reşedinţă, deschide uşa. Domnul şef e singur în odaia din dreapta. Tolănit pe pat, citeşte o gazetă... Din fund se aude cântând un glas de femeie. E glasul cucoanei Steluţa, ibovnica domnului şef. O fi lucrând

ceva şi cântă: „...suspine crude pieptu-mi zdrobeşte...”

— Ce e, mă? întreabă domnul şef, ridicând ochii de pe gazetă.

— Uite, domnule şef. Venind p-ici pe şosea — că m-a mânat taica acasă, să dreg uşa de la gura şopronului, — şi aşa, am dat prin prunii boiereşti şi am sărit pârleazul din dreptul crucii Căminarului, şi cum umblam aşa, văz, jos o tomoaşcă neagră. Zic: „Ce să fie aia?” Şi când m-aplec, uite ce găsii: portofelul ăsta cu bani de hârtie mulţi. Şi am venit de vi l-am adus Dumneavoastră, că trebuie să se arate păgubaşul...

Domnul şef se uită de mai multe ori, când la flăcău, când la banii din portofel, şi după o lungă tăcere întreabă:

— Mai era cineva cu tine?

— Nimeni.

— Ai spus la alţii?

— La nimeni. Am venit p-ici pe poteca de din dos, drep la Dumneavoastră.

Domnul şef tace, apoi:

— Ia ascultă, mă Niculăiţă, parcă aşa te cheamă...

— Aşa.

— Să nu mai spui la nimeni până nu s-o ivi păgubaşul, că te aude spunând cum e portofelul şi se scoală vreunul şi zice că el l-a pierdut, fără să-l fi pierdut el. Nici mă-tii, nici lu tat-tu să nu le spui până nu se arată pagubaşul, auzi?

— Auz!

— Bine ai făcut că l-ai adus, bravo! Eşti băiat cinstit. Şi să ştii c-o să spui eu păgubaşului să te cinstească frumos.

Niculăiţă o porneşte spre uşă; dar când e în prag, domnul şef, gândindu-se la procesul-verbal ce va trebui să dreseze, îl mai întreabă:

— Cum te cheamă pe tine?

— Gropescu Niculae.

— Carte ştii?

— Ştiu...

Rămas singur, domnul şef scoate hârtiile din portofel, le numără de trei ori: sunt cinci mii patru sute de lei în hârtii de câte o sută, încolo nimic. Îşi scoate tabachera, îşi face o ţigară, o fumează dus pe gânduri, se închină a mirare şi, înainte de a începe să scrie, se lasă cu scaunul pe spate şi strigă:

— Steluţo!

Dar Steluţa cântă şi n-aude.

Domnul şef se scoală şi strigă din pragul odăii mai tare:

— Steluţo!

— Ei? face Steluţa, ridicând ochii de pe bluza la care lucra.

— Ia vin’ niţel...

După ce domnul şef i-a povestit istoria toată, după ce i-a arătat banii, au rămas amândoi amuţiţi... Gândindu-se la bluzele de mătase, la

jachetele, la pălăriile pe care şi le-ar fi putut cumpăra dumneaei pe atâţia bani, cucoana Steluţa a zis într-un rând:

— Cum nu-i găsii eu, Doamne!?

Şi iar a tăcut şi i s-a dus gândul la ifosele primăresei şi ale Irimeascăi, care se uită la ea de sus... Într-un târziu a întrebat:

— Ăla de-i zice „Niculăiţă Minciună”? Şi iar după o tăcere: Şi zici că nu l-a văzut nimeni?

Dar domnul şef s-a uitat în ochii ei şi n-a răspuns nimic...

* * *

În vrmea asta Niculăiţă se şi apucase de lucru şi, scoţând cu cleştele cuiele uşii celei vechi, se gândea că maică-sii şi lui tată-său tot trebuie să le spuie, n-are încotro.

— Ce lucrezi acolo, mă Niculăiţă?

Băiatul ridică ochii, în care a înflorit un zâmbet de fericire de la întâiul sunet al glasului care-l întreabă, şi vede pe Salomia. E urcată pe un buştean, cu braţele pe gard. Vântul îi flutură-n părul auriu şi ochii ei verzi, ca apa adâncă şi limpede de la umbră, zâmbesc a batjocură...

— Dreg uşa de la podul şopronului, răspunde Niculăiţă, şi se gândeşte: „Nu, ei nu-i spui, că nu mă crede şi o să spuie la alţii râzând de mine. Mai bine să afle singură de la alţii, când s-o ivi păgubaşul...”

S-a ivit păgubaşul. E colo, pe linia satului, în mijlocul mulţimii de femei şi de copii adunaţi în jurul lui. Călăreţul care a trecut adineauri în buiestru, ăla e păgubaşul.

Salomia, care, de pe buşteanul pe care era urcată, vede copii alergând într-acolo, se coboară şi dă fuga la poartă zicând:

— Nu-ş’ ce s-a întâmplat pe linie, că văd că dau copiii fuga-n sus.

Niculăiţă îşi lasă lucrul şi iese şi el la poartă. O femeie care vine dintr-acolo îl dumereşte:

— E un negustor care cică a pierdut o pungă cu bani şi întreabă dacă n-a găsit-o cineva.

Niculăiţă se duce grăbit într-acolo, îşi face loc printre copii şi, ajuns lângă negustor, îl atinge de braţ şi-l întreabă:

— Cum era punga dumitale?

— Un portofel de piele neagră, zgâriat într-un colţ, portofel de-alea care se îndoieşte aşa, cu două buzunare...

Niculăiţă zice cu simplitate:

— L-am găsit eu adineauri lângă crucea Căminarului şi l-am dus la domnul şef de jandarmi.

Negustorul pare nebun de bucurie, nu ştie ce să mai zică. Şi pe când femeile se crucesc de mirare, pleacă cu flăcăul spre reşedinţa jandarmeriei, cu droaia de copii după dânşii.

* * *

Mişcare neobişnuită în Măgureni. Lume adunată la primărie ...Se aşteaptă sosirea domnului procuror, care vine să ancheteze cazul la faţa locului; şi sosirea autorităţii se aşteaptă cu nerăbdare, ca să se facă odată lumină în această afacere încurcată, care ţine lumea în nedumerire... Ciudată împrejurare! Alaltăieri, marţi, pe la toacă, s-a ivit în comună domnul Niţă Andreescu, de ţine în tăiere pădurea Colfesculuí, întrebând din om în om dacă nu cumva i-a găsit vreunul un portofel cu 5400 de lei, pe care l-ar fi pierdut dimineaţa, când trecea spre vale. Şi pe când întreba nişte femei din cătunul Manga, s-a pomenit cu Niculăiţă, feciorul Gropescului, ăla de-i zice „Niculăiţă Minciună", că l-ar fi dat în mâna şefului; iar şeful cică habar n-are. Păgubaşul, neştiind ce s-aleagă din arătările băiatului şi din tăgada şefului, s-a plâns procurorului, care trebuie să pice...

Şi iată-l soseşte, numai cu grefierul. Căpitanul de jandarmi care trebuia să-l însoţească, lipsea, dus la Bucureşti. Trage la primărie unde-l aşteaptă păgubaşul; se supără că nu sunt veniţi nici şeful de jandarmi, nici băiatul care zice că a găsit banii, dă poruncă să trimită numaidecât după ei; iar până la sosirea lor cere lămuriri de la primar, de la notar, de la perceptor.

De, domnule procuror, vorbeşte primarul, ştiu eu ce să zic! Asta vorbeam şi noi între noi alaltăieri... Să minţă şeful?... de! ... Sumă mare... cinci mii patru sute de lei... Banul e ochiul dracului... Te pomeneşti... Dar iar mă gândesc: să bagi pe om în puşcărie aşa, pe vorba unui zănatic.

— Cum zănatic? întreabă procurorul.

Răspunde notarul:

— Păi să vedeţi, domnule procuror, băiatul ăsta e cam aşa... cum să zic...

— Cum îl cheamă?

— Niculăiţă Gropescu, dar lumea îi zice „Niculăiţă Minciună".

— De ce?

— I-a scornit aşa o poreclă.

Procurorul, din ce în ce mai intrigat şi nerăbdător, întreabă:

— Pe cine aţi trimis după ei?

— Am trimis un vătăşel; dar iată, vine şeful. Dacă binevoiţi să-l ascultaţi.

Domnul procuror binevoieşte.

Uşa se deschide şi domnul şef intră, scoate capela, o ţine cu mâna stângă, lipită de sabie; şi, alăturând călcâile zornăitoare, zice uitându-se drept în ochii procurorului:

— Trăiţi!

Autoritatea superioară îl examinează de sus până jos. Constată că e acelaşi bărbat voinic, oacheş, de toată frumuseţea în uniformă cu întreite

galoane. Îl cunoaşte de mult şi-l întreabă:

— Ce e, Albescule, cu chestia banilor?

Domnul şef zâmbeşte, dar cu măsură (a! cucoană Steluţo, meşteră profesoară eşti!) şi răspunde:

— De! domnule procuror, dacă credeţi Dumneavoastră că sunt eu în stare de aşa ceva — şi că trebuie...

Dar domnul procuror a venit să ancheteze; şi dumnealui, când vine să ancheteze, nu-i place vorba multă. Dumnealui, când cel căruia îi pune vreo întrebare nu-i răspunde scurt şi se lungeşte la vorbă, i-o taie. Din experienţa dumnealui de doi ani a constatat că asta e cea mai bună sistemă... „Altfel nu mai isprăveşti niciodată." De aceea taie vorba şefului şi chiar îl înştiinţează:

— Mie, te rog să-mi răspunzi scurt. Unde erai când a sosit pagubaşul la reşedinţa jandarmeriei?

— Eram acolo.

— Să vie Andreescu.

Pagubaşul Andreescu vine de afară. Procurorul îl întreabă:

— Unde ai găsit pe domnul şef când te-ai dus la jandarmerie?

— Să vedeţi, domnule procuror... după ce m-a întrebat băiatul cum era portofelul meu şi i-am spus că era negru, cu o zgârietură la un colţ...

— A! pardon, pardon! Mie ieri la parchet mi-ai spus că băiatul ţi-a spus dumitale întâi cum era portofelul. Acum zici că dumneata i-ai spus lui... Uite ici în procesul-verbal...

— Să vedeţi, domnule procuror...

— Ce să văz? Mie, te rog să-mi răspunzi scurt: el ţi-a spus dumitale întâi cum era portofelul ori dumneata lui?

— Eu lui.

Notarul înştiinţează pe domnul procuror c-a sosit băiatul; şi domnul procuror, care e foarte curios să-l vadă, spune păgubaşului şi jandarmului să aştepte afară, şi dă poruncă să i se aducă băiatul... Băiatul intră. E tras la faţă, cu o frunte largă, sub care sclipesc doi ochi negri, în care tremură parcă o licărire de friguri... Altfel foarte curăţel...

Vătăşelul îşi explică întârzierea:

— Nu vroia să vie, să trăiţi, domnule procuror. Abia l-am adus.

— De ce nu vroiai să vii, mă băiete?

Niculăiţă ridică din umeri... A! de marţi după-prânz s-au petrecut multe, pe care nu le-ar putea povesti cu şir Niculăiţă. Mai ales cele petrecute pe dinăuntrul lui. Toate tremură, sclipesc şi se sting nestatornic ca fulgerele.

...A ajuns la jandarmerie cu păgubaşul şi cu alţi oameni după ei, între care parcă şi primarul... Şi a zis zâmbind: „S-a găsit păgubaşul, domnule şef..." Şi şeful a zis mirat: „Care păgubaş?" ...Şi el s-a uitat bine să vază dacă vorbeşte cu şeful, şi a zis: „Păgubaşul cu portofelul de l-am găsit lângă crucea Căminarului ...de vi l-am adus adineauri..." Şi şeful a

zis: „Ce, mă, visezi?” ... Şi el s-a uitat la lume şi s-a pipăit şi a zis iar: „Adineauri când cânta cucoana Steluţa pe pălimar...” Şi domnul şef a răcnit: „Ce, mă, eşti nebun?” ...Şi el atunci a simţit că parcă i se rupe ceva în cap, înăuntru, şi a zis, dar n-a zis cu gândul să-l supere... a zis duios, ca din pragul unei mari primejdii: „Domnule şef, ori te poartă cum ţi-e vorba, ori vorbeşte cum ţi-e...” Şi domnul şef l-a plesnit cu pumnul peste gură de l-a podidit sângele... Şi pe urmă nu mai ştie, până unde a venit mă-sa şi cu mama Paraschiva care-i descânta şi-i da să bea apă dintr-o oală nouă... Era pe prispa casei. Alături era parcă nea Pârvu Miu şi cu moş Grigore, vorbeau cu tat-su... Moş Grigore-l întreba: „Dar ţie şi mă-sii cum de nu v-a spus nimic? cum n-a dat fuga să vă spuie întâi vouă?”... Nea Pârvu a zis: „Cu ei nu s-a întâlnit, n-auzi? dar fii-mii cum de nu i-a spus nimic? c-a vorbit cu ea după aia...” Şi s-a întors nea Pârvu cu faţa spre gard şi a întrebat: „Aşa e, Salomio?” Şi Salomia era urcată pe buştean lângă gard, se uita speriată şi a răspuns: „Aşa e...” Şi el s-a sculat şi a răcnit odată: „Uite aici, cu mâinile amândouă l-am ţinut — ca lemnul să mi se usuce mâinile!” şi pe urmă iar nu mai ştie... Parcă au venit ieri primarul şi notarul şi s-a dus cu ei de le-a aratat unde a găsit portofelul, pe unde a sărit pârleaza, pe unde a stat, pe unde s-a întors...

Astea tot le mai zăreşte Niculăiţă, că sunt lucruri trăite, văzute şi auzite... Dar ce nu mai poate zări e treptata pierdere a simţului realităţii pe care i-a adus-o îndoiala, neîncrederea tuturora... şi indignarea şefului, care nici n-a mai putut să se stăpânească... sunt câteva ceasuri de când nu mai e aşa de sigur c-a găsit în adevăr banii... Venind pe drum cu vătăşelul se silise să-şi orânduiască gândurile şi să spuie cum s-a întâmplat, de la început...

— N-auzi, mă băiete, întreabă a doua oară domnul procuror, de ce nu vroiai să vii?

— De!...

— Cum de!... Faci o pâră contra unui om: viu eu, procurorul, să cercetez faptul; trimit după tine şi nu vrei să vii? Ce fel de socoteală e asta?...

— De!...

— Cum te cheamă?

— Gropescu Nicolae.

— Nu-ţi zice ţie lumea „Niculăiţă Minciună”?

La asta nu se mai gândise Niculăiţă. Aşa e!!... Lui îi zice „Niculăiţă Minciună”!! Vezi dumneata!?...

— N-auzi ce te-ntreb? Îţi zice lumea „Niculăiţă Minciună”?

— Mi-o fi zicând.

— Cum „mi-o fi zicând”? Îţi zice; spune toată lumea. De ce?

— De!...

— Iar „de”!... În sfârşit... Spune cum e cu chestia banilor?

Băiatul se codeşte; se sileşte să-şi adune minţile risipite... Vrea s-o

ia de la început, cum şi-a făcut planul venind cu vătăşelul... Se freacă cu mâna pe frunte, înghite în sec... Procurorul aşteaptă...

— Uite, domnule... Când mi-a dat mie brutarul...

— Care brutar?

— Brutarul de i-am vândut lemnele în unsprezece lei, azi semplineşte o săptămână...

— Ce-mi tot îndrugi mie de brutar?... Ce are a face brutarul?

— Să vă spui...

Şi Niculăiţă tace şi iar se sileşte să-şi adune minţile care se amestecă... Domnul procuror se uită cu luare-aminte la tremurarea mâinilor băiatului, la privirea lui rătăcită; şi cum e om bun la inimă şi milos, şi cum a început să înţeleagă, după ce se uită în ochii primarului şi ai notarului, zice blând:

— Spune.

— Când mi-a dat mie banii brutarul... de m-a mânat taica la târg cu lemnele... şi am văzut stelele...

Niculăiţă tace.

— Spune.

— Că întâi a vrut să-mi dea numai zece lei şi jumătate, dar pe urmă... Ghiţică al popii mi-a scornit mie porecla, că el nu crede că ia bărzăunul păianjeni...

În capul domnului procuror s-a făcut lumină deplină. Nu mai încape îndoială... Se vede cât de colo. Deci ca să nu piarză vreme multă, îl opreşte din povestire şi-i zice să mai aştepte afară. După ce băiatul a ieşit, zice celor de faţă:

— Bietul băiat.

— Eu ce vă spuneam, domnule procuror? zice notarul.

Procurorul stă pe gânduri. Se gândeşte matur!... Aseară la club, unde se vorbea de acest caz, Mitică Ionescu, avocatul, zisese: „Te pomeneşti că reclamantul n-a pierdut nici un ban şi-şi pregăteşte vreun faliment...” Şi cazuri de astea cunoaşte destule domnul procuror... Nu mai departe, cazul de deunăzi cu Daradan... Dar atunci băiatul? Dar aşa e... băiatului îi spusese o femeie că un om a pierdut un portofel pe care-l caută. Asta a mărturisit-o păgubaşul de ieri; iar cum era portofelul a mărturisit adineauri păgubaşul că i-a spus-o chiar el... După matura gândire domnul procuror face: „hm” şi întreabă pe primar:

— Cât e d-aici până la spitalul din Dălgeni?

— Patru kilometri.

— Spune birjarului să înhame caii şi să se ducă un vătăşel cu scrisoarea pe care o s-o scriu eu acum, s-o dea doctorului... Să-i spuie şi din gură că-l aştept aici, să vie neapărat...

Şi domnul procuror scrie repede: „Doctore dragă... Urcă-te în trăsură şi vino imediat până aici... Un caz curios de autosugestie, de telepatie, de *pseodomanie*. Cum însă nu vreau să-mi asum singur

responsabilitatea, am neapărată nevoie de avizul unui om competent ca dumneata. La revedere. Vino neapărat că am să-ţi povestesc ceva nostim despre Nineta.”

* * *

Tatăl lucrează la gluga de coceni. Mama, uitându-se din când în când spre prispă, mătură prin bătătură: să fie curat, că vine popa Alecu. I-a povăţuit lumea să cheme popa să citească o molitvă... Descântecele mamei Uţii nu mai ajută la nimic, şi mai rău îl îndârjeşte vorba ei blândă: „Niculăiţă mamă, nu te mai gândi la banii ăia, maică... o fi fost vreo vrajă... ţi s-o fi părut — farmece, fir-ar pe pustii locuri...”

Niculăiţă stă pe prispa casei ţinându-şi între palme tâmplele care-i zvâcnesc şi se gândeşte şi nu poate să-nţeleagă de ce i-au băgat degetul în gură şi doftorul şi domnul procuror...

Cum o să priceapă Niculăiţă, când nici ceilalţi care erau de faţă n-au priceput?...

Doctorul, după primirea scrisorii procurorului, luase cu dânsul volumul de medicină legală al lui Vibert şi pe tot drumul citise partea referitoare la cazurile de *pseodomanie*, atât de frecventă la copii, şi văzuse că e manie care se vindecă, dacă nu cumva e o primă manifestare a unei nebunii care are să progreseze ...*În speţa*, după ce ascultase pe băiat, pe ceilalţi oameni, între care şi pe moş Grigore, venit şi el la primărie, îşi făcuse convingerea deplină. Nu mai încăpea nici o îndoială că era vorba de *prodromele* unei alienaţiuni în toată regula: vorbă fără şir, oareşcare temperatură, halucinaţii: lighioni, pisică pe care o aude ciripind, caz tipic... De aceea, după ce sfătuise pe părinţii băiatului să se poarte blând cu dânsul, aducându-şi aminte de o dovadă peremptorie, chemase din nou pe băiat, îl pusese să caşte gura şi, pipăindu-i cerul gurii cu degetul arătător, zisese procurorului: „Uite, bagă degetul şi pipăie... mai la stânga... Simţi o protuberanţă a palatului?” „Da”, răspunsese procurorul complet edificat. Această ultimă dovadă, venită după explicările doctorului, ilustrate cu citaţiuni din autorul la-ndemână, risipiseră toate îndoielile domnului procuror. Urcându-se în trăsură, se felicitase de admirabila idee ce avusese de a trimite după doctor şi, înduioşat de vădita şi zgomotoasa deznădejde a păgubaşului, dase poruncă primarului, notarului, şefului, încet, ca să nu fie auzit de grupul de oameni, care stau mai deoparte: „În orice caz, voi supravegheaţi. Vedeţi dacă vreunul face cheltuieli mai mari decât de obicei...”

Niculăiţă stă pe prispă dus pe gânduri, cu tâmplele-ntre mâini. Deodată sare în sus... Şi-a adus aminte că jumătatea de coală din care făcuse fişicele i-a rămas în buzunarul cojocului... Şi i se pare că aceasta ar fi cea mai puternica dovadă de găsirea banilor. Dă fuga în odaie şi caută

prin buzunare, caută... Şi negăsind hârtia iese în curte şi începe să strige la surori, prinde pe frati-su Ilie şi-l bate peste mâini:

— La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului? la ce, hai? la ce umbli în alea ale mele?...

Copilul ţipă. Mama cheamă în ajutor pe bărbatu-său şi amândoi îl cuprind unul de-o mână, altul de alta. Dar el înjură cu ochii tulburi şi se zbate... De pe prispa casei de alături Salomia se uita cu groază, închinându-se.

În aşa stare îl găseşte popa Alecu. El a mai văzut de astea şi, ştiind puterea de vindecare a rugăciunii, îşi petrece patrafirul şi începe să citească: „Domnului să ne rugăm, Dumnezeul Dumnezeilor şi Domnul Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc şi lucrătorul puterilor celor fără de trup, meşterul celor cereşti şi al celor pământeşti, pe carele nimenea din oameni nu l-a văzut, nici poate să-l vază...”

Niculăiţă suspină adânc şi zice cu amărăciune:

— Lăsaţi-mă.

Părinţii îl lasă şi el se duce de se aşează cuminte pe prispă... De acolo se aud numai parte din cuvintele pe care le citeşte popa, restul se pierde într-un murmur uşor: „...blestemu-te pe tine, duh necurat ca Savaot.. şi cu toată... Adonai... Eloi... blestemu-te pe tine... adâncurile cele de pre sub cer... blestemu-te ...Gomorenilor... şi cu piatră pucioasă l-a ars... blestemu-te... teme-te, fugi, fugi...”

* * *

Niculăiţă nu mai poate dormi: iese în curte. E seară, târziu... Măcar că bate un vânt rece, cerul e limpede sticlă. Luna scapătă, colo, peste crestele prunilor boiereşti. Vântul face să tremure aşa sclipirea stelelor?...

Şi cum stă Niculăiţă aşa în curte, lângă gardul lui Pârvu Miu, se deschide binişor uşa vecinului... coboară treptele o umbră care se îndreaptă încoace... E Salomia. O cunoaşte şi orb de-ar fi, de pe pas. Trece între casă şi gard spre grădină. Acum e la doi paşi de el.

— Salomio! cheamă el duios ca un cântec.

Fata dă un ţipăt şi se lipeşte de peretele casei, privindu-l cu spaimă.

— Salomio, nu-ţi fie frică... N... nu... nu sunt nebun, Salomio... Şi nu vreau să-ţi fac nici un rău, Salomio...

Ea se uită cu ochii mari, în care nu mai e nici o umbră de batjocură, ci numai groază, şi zice tremurând:

— Fugi, Niculăiţă, mi-e frică de tine... mi-e frică de tine!... Şi fuge înspre grădină.

* * *

Cele două umbre care peste un ceas, în fundul grădinii lui Pârvu Miu, stau alături şoptind, sunt Salomia şi Petrică al lui Stan Paşalan.

— Mă, stai binişor... Să ştii că mă supăr. Ce ciorile! Prea mă strângi tare... Ce, eu sunt de fier?

— Ba nu eşti de fier, neică, eşti de carne, trupşorul tău de carne e... şi numai să-l mângâi aş vrea! dar când te cuprind în braţe, parcă tot mi-e frică să nu mi te fure altul, şi atunci îmi vine să te strâng, să te fac mică, să...

— Ia!

— Ce e?

— N-ai auzit?

— Ce?

— Parc-a oftat cineva.

Ascultă amândoi cu luare-aminte; dar nu se aude decât vântul.

— Ţi s-a părut.

Nu i s-a părut, dar femeia aude mai de departe... Cel care a oftat, acum se duce repede. Încotro se duce, îl mână nişte cuvinte auzite de mai multe ori, dar auzite unde?... la şcoală? la biserică?... cuvinte care dormeau în partea întunecată a minţii lui şi care acum, de câteva ceasuri, au ieşit la lumină şi-i sună mereu la ureche: „Veniţi cu mine cei osteniţi şi împovăraţi şi eu vă voi odihni pre voi...”

Îl cheamă cuvintele acestea de colo, din culmea pe care este ridicată crucea Căminarului... Ajuns sub cruce, îşi descinge betele de la brâu, le sărută şi plânge, plânge... Apoi se uită în sus şi de jur împrejur. Tremură stelele. Suflă vânt rece ... Nu mai sunt nici lăcuste, nici greieri... au murit toate de frig...

Du-te cu bine, Niculăiţă, şi Dumnezeu să te ierte...

Peste o săptămână, când gândaci de care n-a văzut niciodată Niculăiţă îi vor mânca ochii lui negri, frumoşi şi iscoditori, se vor gândi şi vor vorbi despre dânsul fiecare după cum se va pricepe.

Cuconu Epaminonda, ca vrednic urmaş al lui Platon şi al lui Aristot, va explica proprietarului, care va fi citit în gazetă că la moşia dumnealui s-a spânzurat un băiat:

— Da, da, al lui Andrei Gropescu... Era nebun, săracu... Dacă ve aduţeţ aminte, un baeţel frumusel... udata la Simpetru, la imparţirea de premiile... Tocmai me vurbeam cu nevasta... Eu crede învaţatura l-a zmintitu... De la fasolica lui tat-so udata la invaţatura multa, asta aduţe utrava in sindzele...

Proprietarul, după matură gândire, o să răspunză:

— Asta aşa e.

Salomiei o să-i fie urât uitându-se în curtea de alături, de unde va lipsi cu cine să-şi treacă vemea până la întâlnirea cu Petrică...

Neica Andrei, uitându-se la grămada de bulumaci de sub şopron, o să se gândească cu durere că zăbrelele nu sunt isprăvite toate şi c-o să

trebuiască să ducă iar în pod sculele lui moş Sandu...

Iar biata mama lui Niculăiţă o să se bată cu pumnii în cap pe prispa casei, jelindu-se:

— Că era bun şi blând şi nimănui nu-i făcea nici un rău... că dacă-i ziceam să taie pasăre, zicea: „Dă-o, maică, lui moş Grigore, că eu nu pot...” Lume, lume ticăloasă...

Dar ori că şi-ar zice ei *ticăloasă*, ori c-ar zice lumii, dreptate n-ar avea. Că ea ce vină are? Iar lumea de două mii de ani tot s-a îndreptat. Că azi oamenii, dacă nu eşti la fel cu dânşii, nu te mai răstignesc ei cu cruzime, ci (mai ales dacă nu le eşti o prea mare primejdie) te aduc fără multă răutate, ba poate chiar cu compătimire, să te răstigneşti singur... Şi tot e o îndreptare...

PRIVIGHETOAREA

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.

— E!...

— Ba nu zău, ţi s-a întâmplat ceva?

— Mi s-a întâmplat o ticăloşie... Nici nu ştiu cum să-ţi spui... Ştiţi că prin fundul curţii mele trece iazul morilor. Când n-am ce face, dau cu undiţa la peşte. Am acolo, în stânga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat), o adâncătură, în care arunc în toate serile câte o bucată de mămăligă ori câte un pumn de grâu fiert: nadă la peşte... Şi uneori, când e apa merie, mai ales acuma primăvară, se dă bine şi prinz... nu cine ştie ce peşti mari, dar în sfârşit: cleni, mrene... Am prins de multe ori şi mai măricei — aşa, cât un cuţit de masă obişnuit... Tu nu eşti pescar; n-ai dat cu undiţa niciodată... E păcat... La mine, acolo, e frumos de tot: o umbră deasă şi răcoroasă, şi apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii o dată să vezi... Acum, eu am undiţe sistematice, de se strâng, se fac baston; dar aici în iaz nu le întrebuinţez, că prea sunt lungi... Iau câte o nuia de alun, îi pun aţă, plumb şi cârlig, şi gata; iar când plec de acolo, înfăşor aţa pe nuia şi o bag într-un tufiş de răchită. În tufişurile astea şi în sălciile de pe marginea iazului vin privighetori şi cântă toată noaptea... Foarte de multe ori, când stau liniştit la pescuit, vin săracele până lângă mine, aproape de tot, să le prinzi cu mâna, parcă ar fi oarbe: umblă după ouă de furnici şi după râme... Ce e azi? Joi. Alaltăseară, marţi, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa şi am stat cu toţii în pridvor să le ascultăm. Nu cânta una, cântau zece, cincisprezece; răsuna tot zăvoiul... Şi cum era o lună ca ziua şi mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întrebi pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cânta... Doamne, Dumnezeule!... De câte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victoriţa, nevasta căpitanului, luase un condei să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!... iar când isprăvea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ţi venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă... Şi din crină îi răspundeau altele şi altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Şi ne întrebam cu toţii, dacă o fi adevărat că toate vieţuitoarele de pe pământ se trag dintr-o tulpină şi că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut — ce fel de împrejurări au fost alea, care au putut sili privighetoarea să ajungă să cânte aşa, iar cârsteiul bunăoară să hârâie, ca un ceasornic de buzunar când îl întorci? Mare taină! E!... Pe la douăsprezece ne-au plecat musafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne-a zis nouă „Bună-seara”, a făcut bezele înspre salcia pletoasă, strigând: „La revedere, puică, pe mâne seară!”

Şi au venit şi aseară; dar în salcie nu mai cânta privighetoarea... Se

auzea în zăvoi, dincolo peste iaz, o mulţime; aici însă nu... Ne gândeam că poate şi-a găsit soţia şi s-o fi dus după ea în zăvoi; şi ne sileam s-o recunoaştem de pe cântec; dar, ori că era prea departe şi nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cântă toate la fel; dar lucru hotărât, lipsea un sunet; n-auzeam pe niciuna făcând: clings! Nu-l auzeam şi să vezi de ce... Azi-dimineaţă, neavând treabă, mă cobor la gârlă. Lăsasem în ajun undiţa acolo într-un tufiş... O caut: nimic. Zic: să ştii că mi-a furat-o cineva. Când mă uit mai bine, o văz mai departe pe jos. Dau s-o ridic: aţa deşirată de pe băţ şi încurcată în răchită. Mă iau după fir şi ce să văz? Parcă şi acuma mi se sfâşie inima... Lăsasem râma în cârligul undiţei; şi biată privighetoare, umblând după demâncare, a înghiţit cârligul!... Sărăcuţa! Cât trebuie să se fi zbătut, cât trebuie să se fi chinuit!... Acum sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochişorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea! Sunt aşa întâmplări absurde care-ţi tulbură mintea, îţi zdruncină credinţa... Auzi dumneata moartă: cu cârligul înfipt în guşuliţa aia, care scotea sunetele alea dumnezeieşti! Auzi dumneata cum am răsplătit eu păsărica nevinovată, pentru că ne desfătase cu viersul ei! Când mă gândesc, îmi vine nebunie; dar ce nebunie!... Ah! ochişorii ăia negri pe care năpădiseră furnicile!...

CONTRAVENŢIE

Să vă spui o istorie auzită de la conu Mişu Gerescu, măcar că ştiu mai dinainte că, scrisă de mine, o să-i lipsească farmecul pe care-l dă povestirilor lui conu Mişu, mimica lui, puterea de încredinţare pe care o poartă în ochii lui sclipitori de pricepere şi vocea lui melodioasă, în care se simte când un hohot de râs, când o lacrimă înăbuşită.

O să mă silesc să v-o scriu întocmai cum am auzit-o, rămânând să-i adăugaţi dumneavoastră cu închipuirea gesturile şi intonaţiile povestitorului.

Vorbeşte conu Mişu Gerescu:

— Cine vă aduce dumneavoastră gaz? Mie îmi aduce Iosif, ovreiul ăla lung, care stă în căsuţele alea mici ale lui Pitiş. Neputându-mă dumeri cum poate el să încapă, lung cum e, în prăvălioara aia joasă, am intrat înadins la dânsul... Cu un deget nu dă de tavan, atât: un deget. Ăsta-mi aduce gaz de când m-am însurat. A ajuns un fel de om al casei — şi mi-e drag din mai multe privinţe.

Întâi pentru că e ginerele lui Marcu, cel dintâi ovrei venit în oraş aici, adus de bunicu-meu, ca să-i facă de tinichea învelitoarea caselor până atunci de şindrilă; şi am auzit că ăst Marcu, când a fost să moară, şi-a adunat copiii împrejur şi le-a spus că n-are la ce mai trăi pe lumea asta care se face din zi în zi mai rea şi că se duce acolo unde sunt duşi oameni buni ca „conî Costache şi conî Iorgî Gerescu”, bunicu-meu şi tată-meu.

Pe urmă mai mi-e drag şi pentru că nu seamănă deloc a ovrei. Numai românească pe care o vorbeşte îl trădează. Încolo, blond, lung, deşirat, cu umbletul trăgănat, greoi la vorbă parcă la fiecare închidere de gură i s-ar lipi dinţii de sus de ăi de jos: seamănă mai mult a sas. N-are nici agerimea de minte, nici isteţimea, nici îndrăzneala ovreilor, nici mai ales ahtiarea lor după bani. Când se adună de plată câteva vedre de gaz, îi e parcă ruşine să ceară. Vine în curte, mă aşteaptă să ies din casă şi, compunându-şi o fizionomie zâmbitoare, zice sfios: „S-a făcut patră vedre”, iar dacă-i zic să vie altă dată, răspunde: „Bine, adie”, şi pleacă legănându-se parcă l-ar bate vântul...

Nu e nici puios ca ovreii, că n-are copii, şi, în sfârşit, n-are nici nume ovreiesc: îl cheamă Iosef Bailer, nume nemţesc. Nevastă-sa e una blondă cu părul creţ, grasă, bucălată, cu ochii foarte deschişi şi cu sprâncenele ridicate, care-i fac o mutră de păpuşă speriată. Cât ţine unul la altul se vede din blândeţea cu care-şi vorbesc, din privirile dulci cu care se înveselesc, şi am priceput-o mai ales când a fost să-mi lipească el o săgeată în vârful învelitorii. A venit şi ea, să se încredinţeze cu ochii ei de păpuşă foarte speriată, dacă nu cumva învelitoarea e prea repede şi mi-a spus în chip de explicare, cu un surâs ruşinos, că-i e frică „pântră Iozef”.

De multe ori m-am întrebat: cu ce-or fi trăind oamenii ăştia? La nici o lucrare mare nu l-am văzut băgat: iar în prăvălioara lui sunt trei stropitori de grădină pe care acolo le-am pomenit ruginind, cinci ori şase lămpi care aşteaptă cu o lungă răbdare mușterii ce nu se ivesc, într-un colţ o cutie cu geamuri, alături un bulgăre de chit şi o cutioară cu mangal, vreo câteva sticle de lămpi înşirate pe-o sfoară; iar la fereastră doi cârnaţi lungi, răsuciţi şi împletiţi cu meşteşug — unul alb de fitil de lampă şi altul galben de fitil pentru scăpărători...

Astă-vară, într-o dimineaţă pe la cinci, mă pomenesc cu slujnica vestindu-mă că mă aşteaptă afară „domnul Iosif", care vrea să-mi spuie că „s-a făcut patră vedre".

M-aştepta în curte. Îi deschiz uşa şi intru în birou. Intră şi el după mine şi stă legănându-se ca un plop şi prividu-mă cu nişte ochi cerniţi şi plini de deznădejde. Îl întreb ce vrea. Zice:

— Eee! iu acum ce să fac!

— Cum ce să faci?

— Să vezi: aseară, în lipsă mea d-acasă, a venit băiatul de la Grabinski să ceară niţel spirt de la nevastă. Iu totdeauna am niţel spirt în casă: mai te doare un picior, mai te doare o mână, te freacă nevasta. Pe urmă vară nici nu lucrez cu mangal: mangal face prea mare căldură şi pe Iză o doare la cap... Nevasta i-a dat — şi fiindcă Grabinski ştie că nici iu nu sunt om bogat — a trimis şi bani. A luat o jumătate litră, a dat trei bani. Tocmai când a ieşit băiată, aici a fost şi domnu' contrălor... astă... Megulească... nu ştiu cum se cheamă. „De unde ai cumpărat spirt?" Zice: „De la madam Iză." Vine la nevastă şi o întreabă. Nevastă a spus drept: „Da, iu am dat; a cerut de la Grabinski niţel spirt şi fiindcă nici iu nu sunt bogată, a adus şi bani; a luat o jumătate litră, a dat trei bani." Tocmai atunci am sosit şi iu acasă... Să vezi. A intrat domnu' contrălor şi a căutat peste toot... — peste tooot... uite aşa... uite aşa... haine, rochii de la Iză, uite aşa... a aruncat pe scânduri... uite aşa... dar n-a găsit nimic; s-a brodit să fie-n casă numai cât a dat la băiatu de la Grabinski... Ee! iu acu ce fac? Zice că scrie proces... Zic zău, în viaţa mea nici măcar martăr n-am fost. Toată noaptea n-am dormit nici iu, nici nevastă... Şi a plâns... şi a plâns...

Era bietul om aşa de nenorocit şi cearcănele dimprejurul ochilor întăreau aşa de vădit vorba lui că n-a dormit toată noaptea, încăt i-am făgăduit c-o să vorbesc controlorului.

A ieşit în uliţă şi timp de trei ceasuri s-a plimbat de colo până colo pe dinaintea porţii, legănându-se şi făcându-şi vânt cu pălăria. Numai când m-a văzut ieşind din casă şi după ce s-a jurat încă o dată că n-a fost în viaţa lui nici „martăr", s-a hotărât să plece... „Adie!"

Controlorul Negulescu, băiat foarte de ispravă, mi-a spus că a primit un denunţ că ovreiul ar fi vânzând spirt fără licenţă şi mi-a făgăduit că n-o să-i facă proces decât dacă s-o dovedi că a vândut în mod obişnuit la mai multă lume.

Au trecut d-atunci două luni. Ovreiul a urmat să-mi aducă gaz şi de câte ori dam ochii de el, fără să-l întreb, îmi zicea, ridicând palmele în dreptul umerilor: „Mulţumesc lui Dumnezeu, nimic...”, când azi-dimineaţă mă pomenesc cu el că-mi intră în birou, închide uşa cu îngrijire, se întoarce, se uită la mine legănându-se, se uită lung şi în sfârşit zice:

— Ee! iu acum ce să fac?

— ?

— Mi-a făcut proces... În viaţa mea n-am fost nici martăr... Toată noaptea n-am dormit nici iu, nici nevastă...

Şi scoate o hârtie pe care mi-o întinde...

„Proces-verbal. Noi, Dimitrie Negulescu, controlor al circumscripţiei a III-a, având în vedere denunţul scris şi anonim, primit în ziua de (19) nouăsprezece august, anul (1906) una mie-nouă-sute-şase, prin care ni se face cunoscut că comerciantul Iosif Bailăr, domiciliat în acest oraş, strada Stela no. 9, fără a poseda licenţa cerută de articolul”... două coale scrise pe toate feţele cu un scris mărunt şi îndesat, în care se descria cu o amănunţime vrednică de minunat, că de mai bine de un an vindea spirt nu numai lui Grabinski, dar şi lui Bercovici, şi lui Faibici, şi la mulţi alţii. Zece martori ale căror arătări scrise şi iscălite de ei înşişi întăreau lucrul şi dovedeau în mod de netăgăduit că ministerul cu drept cuvânt confirma procesul-verbal, prin care era condamnat la patru-sute-opt-zeci de lei taxă şi amendă.

Citirea procesului-verbal nu mă împiedica de a vedea cum tremura pălăria în mâna contravenientului.

— Ei apoi, zic, după ce am isprăvit de citit, — va să zică e adevărat că vindeai spirt pe sub ascuns, fără să plăteşti licenţă.

— Ferească Dumnezeu... Atât, la băiatu’ de la Grabinski.

— Dar băieţii de la ăilalţi, care spun că cumpărau tot de la dumneata?

— Nu-i adevărat. Sunt puşi la cale de Ilie Dumitrescu din colţ, care are necaz pe mine. Nu ţi-a spus şi dumitale să cumperi gaz de la el, să nu mai cumperi de la mine. Nu-i aşa?

— Aşa e, mi-a spus; dar uite, aici, declară Tomulescu, om cinstit şi cu greutate, pe care nu putea să-l puie la cale Ilie Dumitrescu, că întotdeauna cumpărai de la el spirt câte o vadră şi câte două pe săptămână! Ce făceai cu două vedre pe săptămână?

Când i-am pus întrebarea asta, a început să clipească repede-repede-repede.

— Scrie acolo aşaa?

— Da.

— Aşa mă-ntreabă la judecată?

— Aşa.

Atunci i s-au tăiat picioarele de la genunchi, s-a rezemat cu spatele de pervazul uşii şi a scos un geamăt de groază:

— Ăăăăă!

Pe urmă s-a îndreptat şi, răsucindu-şi pălăria în mâinile care-i tremurau:

— Patră-sute-opt-zeci de lei!... De unde?... Două stropitori, patru-cinci sticle de lămpi, câteva jamăr şi zece coţi de fitil, ăsta nu se face nici douăzeci de lei ...Puntră mine nu-i nimic... Vinde domnu' contrălor... bine... dar Ză... Ză...

Două lacrimi adunate în genele de jos s-au revărsat şi au picat făcând plici! ca două alice pe muşamaua pardoselii.

— Ză... astă moare de astă!

Şi fără să mai aştepte răspuns la întrebarea cu care venise: „acum iu ce fac?", a plecat legănându-se şi clătinând din cap cu deznădejde.

— Astă moare de astă. Adie...

DIN CARNETUL UNUI JURAT

Iar am căzut la juraţi: dar cel puţin mulţumesc lui Dumnezeu că am căzut cu oameni de înţeles şi nu am păţit ca rândul trecut. Că sunt unii juraţi oameni buni, luminaţi, care ştiu să-şi reclădească cu închipuirea toate împrejurările în care s-a săvârşit fapta; dar sunt mai mulţi aceia care îşi închipuiesc că sunt chemaţi să răspundă dacă fapta s-a întâmplat ori nu — şi care nu ştiu să-şi împrumute întreg sufletul învinuitului din momentul făptuirii, spre a-l judeca cum se cuvine. Nu mai pui la socoteală pe cei cu totul mărginiţi, ca maiorul de rezervă din rândul trecut, care ţinea morţiş să osândească pe unul.

— Dar nu sunt probe, domnule maior, nu sunt probe.

— Lasă, monşer, că-i ştiu eu p-ăştia din Aninoasa. Sunt toţi nişte tâlhari! Să vezi ce am păţit eu. Mai acum o lună, ieşind în piaţă, văz pe unul cu o oală mare de unt. Zic: „De vânzare-l ai, băiete?” „De vânzare.” „Câte parale?” „Doi franci şi optzeci ocaua.” Ştiam că nevastă-mea îl ia cu trei franci. Mă uit la unt — frumos; galben ca mălaiul; gust — o bunătate! Zic: „Câte ocale vine oala?” Zice: „Şase ocale vechi, din care se scade trei litre daraua oalei, rămâne cinci ocale şi o litră.” Intru, domnule, la băcănie la Petrică: pui de cântăreşte oala: tocmai. Mă tocmesc cu el şi mi-l lasă cu doi şi şaizeci ocaua. Mă gândeam ce surpriză o să-i fac Lucreţiei, care chiar atunci îmi spusese că s-a cam isprăvit untul. Doi franci şi şaizeci ocaua! Merg, domnule, acasă vesel; îl plătesc şi se duce. Când colo, ce descoperă nevastă-mea? În mijlocul oalei, dar cu ce meşteşug te crezi? un cogeamite bolovan de piatră; pe onoarea mea! să întrebi pe Lucreţia. Am cântărit-o... ve-nea trei oca şi ceva... Vezi dumneata şarlatania dracului! D-aia-ţi spui că-i cunosc eu pe hoţii ăştia din Aninoasa.

Cât p-aci să convingă şi pe ceilalţi juraţi şi să-i facă să condamne pe acuzat, când din fericire Mateescu, nemaiştiind cum să-i oprească, îl întreabă:

— Domnule maior, dar de unde ştii că omul era din Aninoasa?

— L-am întrebat; mi-a spus-o el; mi-a spus şi cum îl cheamă, dar am uitat. Trebuia să vie să-şi ia oala, dar înţelegi bine că n-a mai venit.

— Dar dacă ţi-o fi spus vreun nume fals şi o fi minţit că e din Aninoasa, ca să nu-i poţi da de urmă?

...Numai aşa a scăpat omul de la osândă.

Ce nu-mi place la juraţi e limba păsărească a avocaţilor. „Parcimonios... circumspecţie... militează circumstanţe atenuante... diversitate... militează situaţia precară”. Îţi vine să le zici o vorbă urâtă ori să nu-i mai asculţi deloc, ca să-ţi rămâie în urechi limba bună şi frumoasă a ţăranilor, care şi când întrebuinţează câte o vorbă nouă o strică şi-i dau un sunet şi o înfăţişare pământeană. Ce bine ştiu să vorbească. Cum ştiu ei

să-nvie lucrurile cu vorba. Parcă le vezi! Ce putere de... Dar ce stau eu să vă spui! Ascultaţi-i:

Proces de omor. Un băiat de 25 de ani şi-a omorât pe frati-său de 18 ani. Martora cea mai de căpetenie e sora mamei lor, care e ascultată fără jurământ. E prăpădită: tremură din cap până-n picioare:

— Nu vă faceţi păcat cu noi, domnişorilor, că nu e vinovat. Ceasu rău... ceasu rău... Nepot mi-era şi mortul, nepot mi-e şi ăsta... N-am jurat... dar sunt înaintea crucii şi vă spui în frica lui Dumnezeu tot... drept... cum a fost... vă spui... dac-oi putea... vă spui. Uite: s-a tras dintr-un lucru de nimic, dintr-o batistă. Ghiţă, m... m... mortu, a luat o batistă a lui nen-su, a ăstuia, şi nu-ş' cum a făcut de-a murdărit-o de păcură; a spălat-o şi a întins-o pe gard să se usuce. Când a venit frati-su, zice: „Cine mi-a murdărit batista?" Ticăloasa de mine! nu spuneam c-am umplut-o eu? Că poate nu se-ntâmpla... zic: „Frati-tu Ghiţă". Taman atunci venea şi Ghiţă de la vară-sa, că era dumninică, zi de horă, şi se dusese să-l încingă. Marin, dacă l-a văzut venind, zice: „Bine, mă, ticălosule, ce ai avut să-mi iei batista să mi-o cărcăleşti?" Ghiţă, în loc să-şi ceară iertare, zice: „Ho! ca ţi-oi plăti-o, ce mă faci ticălos?" Ăsta s-apleacă jos şi ia un colţ de căramidă p-atâtica şi dă după el şi-l atinge la mână. Atunci mortu se repede la gard să ia un lemn. Am sărit între ei. Mă-sa lor, soră-mea l-a apucat pe Ghiţă în braţe, eu l-am apucat pe ăsta: „Fii cuminte, Marine maică, că tu eşti mai mare." Spui în frica lui Dumnezeu că m-a ascultat şi a intrat în casă. Atâta a zis: „Leică, leică, tu şi cu maica îi faceţi dă mi se urcă-n cap." Că cu el a crescut mă-sa p-ăilalţi patru copii, domnişorilor. De nouă ani de când mai mult tată le-a fost decât frate, că bărbatu sori-mii cinci ani a zăcut pe spate damblagiu şi să-mplineşte în dulcile Crăciunului patru ani de când a murit. Ăsta a-ngrijit de ei. De grija şi de focu lor nici nu s-a-nsurat până în anii în care se găseşte... Şi să aveau bine... şi-l iubea... de Paşte acum i-a cumpărat pălărie de opt lei jumătate; dar ceasu rău şi blestemu vrăjmaşilor. Ghiţă, care nu l-am pomenit să răspunză colţos lui nen-su, acuma înjura cât îl ţinea gura şi se smucea să scape din braţele mă-sii... Am tăbărât la el, să-l scoatem pe poartă, dar n-am putut, că ne-a biruit şi ne-a scăpat, şi fuga spre casă. Că păcatele, era un ciomag pe bătătură, pe care s-a plecat de l-a luat. Taman atunci a ieşit şi Marin din casă şi a venit spre el, şi când a ridicat Ghiţă ciomagu să dea, ăsta i l-a smucit din mână şi atâta, l-a cârmit o dată... şi pesemne l-a lovit în tâmplă, că odată îl văz că pică jos. Spui în frica lui Dumnezeu, că, dacă l-a văzut picând jos, nen-su a zvârlit ciomagu şi s-a aplecat peste dânsu şi l-a luat în braţe: „Mă Ghiţică, tu glumeşti?"... şi l-a dus pe prispă şi unde se ruga: „Mă Ghiţică, fii cuminte, hai la horă că te aşteaptă fetele"... aş! de unde?... atât... a apucat să zică: „Maică, dăscinge-mă, să pot să-mi dau sufletul..." Asta ştiu, asta spui: dar fie-vă milă, domnişorilor, nu vă faceţi păcat cu el, că se prăpădeşte biata mă-sa şi rămân ăilalţi copii pe drumuri...

* * *

Proces de incendiu.

— Dumneata, partea civilă, spune cum s-au întâmplat lucrurile.

— Uite, dom'le, cum a fost, păcatele mele. Prăpăditu ăsta e din sat de la noi, din Branişte; tat-so şi acum trăieşte — e cam vecin cu mine... Când s-a făcut băiat de fo paispce ani, l-a luat un român din Produleşti, care n-avea copii, cu gând să-i fie dă fun ajutor şi să-l lase în pământu lui. Şi l-a luat... A stat aşa dus douăzeci de ani. Când şi când, la un an, la doi, mai venea pe la noi pân Branişte la tat-so. „Ce faci, măi Ilie? Cum o duci tu p-acolo?" „Bine." Aşa, am aflat la o vreme că s-a însurat acolo; pe urmă la câţiva ani că i-a murit nevasta, până acum doi ani, când ne-am pomenit cu el că se-ntoarce în sat la noi. Spunea şi am auzit şi pân alţi oameni că pă hăl român de l-a crescut l-a şutulit pri-maru d-acolo, l-a mâglisit şi l-a dus la tribunal de i-a făcut o hârtie; şi când a murit, s-a sculat fecioru primarului şi i-a luat pământu. Ăsta n-avea la mână nici o hârtie, nu nimic, ăla avea atistament: i-a luat pă-mântu. Şi aşa, dacă s-a întors la noi, trăia şi el cu tat-so acolo, om ca toţi oamenii. Aşa, astă-toamnă mă pomenesc într-o zi cu el, ca să-i dau fata asta lui. Acum el, om trainic, de treizeşpatru de ani, fata numai de opspce. M-am gândit... m-am socotit... De! avere nu; am şi eu două pogoane de pământ şi şase copii. La care să dai întâi? Pe urmă acum, bine vedeţi, umblă fiteşcare flăcău după stare, că sunt vremurile grele... Fata, după cum o vedeţi, că nici eu n-am fost fun om frumos... nici mă-sa. M-am gândit, m-am socotit cu muierea... de! aşa i-o fi norocu fetei, să ia văduv... Şi i-am dat-o... Am făcut nuntă... cum se face la ţară la noi... Am cheltuit patru poli, că ş-acu sunt dator la Socitate — că el să nu zici c-a adus d-un ban gaz dă pus într-o lampă; şi i-am dat zece prăjini dă pământ, şi-a rămas să facem furmele de cununie când ne-om mai lesni dă parale... Şi s-a dus fata la el... La două săptămâni m-am pomenit cu fata acasă, bătută, pisată: „Taică, mă omoară-n bătăi!" „Măi fată, să nu te sperii, să-i crezi bărbatului, c-o fi şi el amârât de lipsă şi de câte alea; aşa e traiul la-nceput, merge hârjâit. O sapă, când o iei întâi, nu ţi se pare la-ndămână, până te dedai cu ea — darmite un bărbat ori o muiere; că vii tu cu voia ta, el vine cu voia lui; până v-îţi potrivi la firi. Că nici eu cu mă-ta n-am trăit bine la-nceput, tot aşa, şi acum bine vezi că nu ne zicem nici: dă-te mai încolo". De! ca omul, gândeam că s-or drege lucrurile. Fata, supusă, s-a întors la el. La o lună iar m-am pomenit cu ea... bătută, omorâtă: „Taică, nu mai pot răbda, omoară-mă, taie-mă, la el nu mă mai întorc..." M-am dus la tat-so al lui, să-l iau, să mergem să vedem din cine e vina. Spuneau toţi vecinii: câine la inimă, din nimic îi năzărea şi o bătea hain până săreau d-o scăpau din mâinile lui... L-a judecat tat-so al lui şi alţi oameni bătrâni din sat... c-o fi... c-o drege... Eu am tăbărât iar pe fată: „Du-te, măi fată, sileşti-te dă-i pricepe voia, că s-or îndrepta lucrurile. Te pomeneşti c-ai rămas grea cu el... cununată legitim cu el nu eşti; mi-aduci

guri străine la masă.” S-a dus iar fata. La câtăva vreme iar m-am pomenit cu ea, bătută câineşte; cu p-aşa şomoiogul dă păr smuls din cap; să iertaţi, tot trupu ei negru ca ceaunu. A căzut la poartă de unde a ridicat-o mă-sa cu alte muieri d-au dus-o în casă. Gândeam că moare. Când şi-a venit în fire, zice: „Taică, înjunghie-mă matale cu cuţitu, dar la el nu mă mai întorc. Mai bine mă bag sub trin; aştept trinu până trece şi mă bag sub el.” E! dac-am văzut aşa: „Rămâi, taică, şi ce-o da Dumnezeu...” În primăvară m-am dus să-mi ar locu dă zece prăjini pe care i-l făgăduisem zestre. Era dreptu meu. Dacă nu trăia cu fii-mea dă ce să-mi mănânce locu meu degeaba? El a sărit cu toporu la mine. Nu şi nu, că e locul lui — să-i dau fata-ndărăt că el face omor. Fata să se-ntoarcă la el, nici moartă. Dac-am văzut şi am văzut, am chemat primaru. Primaru dac-a venit, a găsit că e dreptu meu, păcum şi era, că nu era legitim, nici foaie de zestre egalizată n-avea. El dac-a văzut că i-am luat locu, dă necaz, mi-a făcut boala asta... Îmi spunea mie fata şi alţi români că s-a lăudat c-o să-mi puie foc... L-am pândit cu puşca nouă seri d-a rându, dar n-a venit; că dacă-l prindeam puindu-mi foc, spui în frica lui Dumnezeu că-l curăţam şi eram eu azi în locu lui... La fo trei nopţi după aia, m-am sculat într-un haraiman: „Săriţi, hoţii, săriţi, hoţii!” Când am deschis ochii şi m-am uitat pe fereastră, am crezut că orbesc... îmi ardea coşaru ... Am dat fuga afară ca un nebun... Ce să poţi scăpa? Un’ te puteai apropia? Pară de sus până jos. Când am văzut aşa, m-a tăiat un junghi peste inimă şi m-am rezemat de un stâlp al prispei şi mă uitam ca prostu cum s-a dărâmat podu cu porumb peste boii mei... Şi-i ascultam năuc cum mugeau... Abia d-un an îi cumpărasem... munca mea... boişorii mei... blânzi ca doi... ca doi cop... ca doi copilaşi... Câinele!... cât m-am chinuit eu, numai Dumnezeu ştie, c-am mai vrut să-mi cumpăr o dată boi şi, tot aşa, adunasem ban cu ban şi mi-a murit două fete într-o săptămână şi am dat bani pă-ngropăciune şi pă pomeni... Şi acu ce să dăzlipesc după el? că el n-are nimic... hanţele după el... atât... Când mai ajung eu?... Da’ se vede că aşa am fost blestemat să n-am parte de boi, să muncesc toată viaţa cu palmele...

INIMĂ DE TATĂ

Conu Nae stă în pridvorul caselor de la vie şi-şi face ţigări din cutia de bectimis. Cum stă de le răsuceşte tacticos, le lipeşte ducând limba d-a lungul foiţei, le taie cu foarfecele firele de tutun care ies la capete şi le aşează una lângă alta în capacul cutiei, — ar vrea să pară liniştit; dar nu e; se vede după cum îşi face uneori mâna pâlnie peste ureche, ca să asculte de nu se aude uruit de trăsură pe podişca de la poarta obraţiei, şi după cum se uită din când în când cu băgare de seamă spre peticul de şosea, care se zăreşte printre ramurile ulmului... Al naibii ulm! o să puie să-l taie că-mpiedică vederea... Ţigări îşi face dinadins, ca să-şi potolească neastâmpărul, c-a fluierat de mult trenul ajuns la oraş şi de mult a trecut jumătatea de ceas în care trăsura trebuia să sosească de la gară la vie. Cucoana Frosa e mai liniştită, poate pentru că cu pregătirile mesei nu-şi dă seama de timpul trecut (nici nu s-a uitat de zece ori la ceasornic ca conu Nae), poate şi pentru că cel aşteptat nu e Lică, primul născut, ofiţerul ei, dragostea ei cea mare... Cel aşteptat e Mişu, favoritul tatălui, asemenea lui prin firea blândă şi visătoare, prin îndemânarea la orice meşteşug, prin toate însuşirile şi toate slăbiciunile (până şi patima vânătorii), moştenite de la el cu atâta credinţă... Şi-i tremură mâinile lui conu Nae, gândindu-se la plăcerea ce o să-i pricinuiască băiatului toate sculele de vânătoare: puşca, geanta, jambiere, două sute de cartuşe făcute gata cu mâna lui la maşină, aşezate cu orânduială în odăiţa lui...

De venit trebuie să vie, c-a depeşat; dar se vede că s-a întâmplat ceva la cabrioletă... desigur iar uluba din dreapta... şi i-a spus de trei ori vizitiului să treacă cu ea la fierar, să-i puie un lănţişor la cui, să nu mai saie, sau... Şi conu Nae strigă spre bucătărie:

— Dragă!

— Poftim? întreabă Frosa, ivindu-se în pervazul uşii.

— Nu cumva ai spus lui Gheorghe să târguiască ceva din oraş?

— Da, i-am dat o însemnare să-mi ia nişte lucruri de la băcănie.

— Aha! face conu Nae dumerit şi-şi urmează făcutul ţigărilor. Aşa da, acum înţelege întârzierea mocăitului de Gheorghe... Şi iar îşi aruncă ochii spre şosea ...Al naibii ulm! O să puie să-l taie că împiedică vederea...

Şase luni de când nu l-a văzut, şase luni lungi ca şase veacuri! Iar acum conu Nae zâmbeşte cu blândeţe, nu ţigării la care se uită răsucind-o, ci gândului că trebuie să-i fi crescut lui Mişu mustăcioara, pe care de la vederea din urmă se căznea s-o răsucească, ştrengarul... Că grozav îşi iubeşte conu Nae pe Mişu lui. Şi pe cel mare îl iubeşte, nu e vorbă, că e chipeş, frumos, mândru, leit coana Frosa. Când calcă Lică de-i sună duriţa de la pinten, drept, falnic, cu capul sus, cu pieptul lat, parcă se lărgeşte ceva şi-n pieptul adus al lui conu Nae... E! dar altfel de dragoste are pentru

Mişu. Mişu e tot el la tinereţe, cu înfăţişarea lui, cu sufletul lui... Şi parcă n-are cuvinte să mulţumească lui Dumnezeu că ce n-a învăţat el în vremea lui, o să înveţe acuma prin Mişu... Că s-a însurat târziu conu Nae, la 46 de ani, şi multă vreme l-a frământat şi l-a chinuit grija că nu i-or trăi copiii târziu făcuţi; dar Dumnezeu a fost bun, iacă: pe cel mare l-a văzut locotenent, cu cariera făcută, iar cel mic şi-a isprăvit liceul, şi-a luat bacalaureatul şi acum de doi ani urmează la medicină... Şi, când a fost la Bucureşti acum şease luni, gazda i-a spus că n-a mai văzut băiat silitor, care toată ziua şi toată noaptea să citească, iar profesorul că are mare îndemânare la disecţie. L-a ascultat băiatul şi i-a priceput sfatul pe care i l-a dat întotdeauna: „Fereşte-te, fătul meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună...” L-a ascultat băiatul şi poate c-o să-l asculte şi Dumnezeu la care se roagă în toate dimineţile şi serile şi peste zi datâtea ori, să-l învrednicească să-l vază şi pe ăsta doftor. Că el datoria şi-a făcut-o... După ce s-a însurat, n-a mai ştiut de altă grijă decât de-a casei şi de-a copiilor. Toate dorinţele şi le-au înfrânat şi coana Frosa, şi el — ea mai cu seamă, care era mai tânără şi care a primit să se retragă aici la vie, numai ca să agonisească ceva copiilor... Şi iacă le-au agonisit... nu rămân fără nimic: casă în oraş, via asta aproape ca o moşie şi ceva bani...

La asta se gândeşte conu Nae, deşi lasă acum ţigara jos şi-şi face cruce; iar când ridică ochii, acolo, la zece paşi înaintea lui, vine încet cabrioleta urcând la mal. Repede-repede, cât îl îngăduie cei aproape şaptezeci de ani, coboară scara, strigă sastist pe coana Frosa: „Dragă, dragă!...”, strigă tremurând spre cuşca căţelei: „Diana, a venit Mişu...”

Diana vine repede şi trage salturii chefnind de bucurie împrejurul trăsurii, slugile au ieşit pe prispa bucătăriei, iar părinţii primesc băiatul în braţe, cu ochii strălucitori de bucurie...

* * *

Conu Nae nu mai înţelege nimic... Atâta vreme de când se framântă în zadar să priceapă pricina schimbării copilului lui... Mişu lui... Unde e Mişu lui? Că nu e el, tânărul grav, serios, care acum aproape o lună s-a coborât din trăsură în braţele lor, rece, străin, fără un cuvânt către dânsul, fără o mângâiere Dianei, fără un strigăt de bucurie la vederea orânduielii sculelor de vânătoare... Nu e a lui Mişu fruntea asta neclintită; nu sunt ai lui ochii ăştia nepăsători... Unde sunt ochii lui care priveau stăruitor asupra lucrurilor cu drag, cu dor de pricepere? Nu e Mişu lui băiatul ăsta care răspunde cu monosilabe la întrebările lui, la aducerile lui aminte despre lucruri de care vorbea cu drag odinioară, la toate stăruinţele lui de a-l face să vorbească... Zadarnic cherlăie Diana de dorinţa de a pleca la vânătoare, zadarnic i-a spus el de câteva ori că, plimbându-se prin vie, a dat peste un stol de potârnichi care-şi au storiştea acolo, — de când a venit n-a pus

mâna pe puşcă. Stă, ia uneori o carte, citeşte câtva, curând o închide, o aruncă la loc şi tace cu ochii duşi în zare... Nici silinţele coanei Frosii n-au fost de vreun folos. La întrebările ei, băiatul a răspuns cu răceală: „N-am nimic, poate preocupările examenului...”

Dar pentru sufletul de tată al lui conu Nae, ăsta nu era un răspuns mulţumitor. Şi se gândea bătrânul la toate primejdiile, bolile de care i-l scăpase Dumnezeu. Şi-şi aducea aminte nopţile de veghe, aplecările peste pătucul lui ca să-i asculte răsuflarea...

Deunăzi, cum băiatul pornise devale în livede, conu Nae s-a luat după el. Când l-a ajuns, l-a rugat să stea jos şi a încercat din nou să-l facă să vorbească.

— Mişule tată, ce ai tu?

— Nimic.

— Ţi-e grijă de examene?

— Poate...

Bătrânul i-a luat mâna în mâinile lui şi, punându-şi în glas toată blândeţea sufletului, iar în privire, dragostea de care tremura:

— Tu ai ceva, fătul tatei, ai ceva... nu se poate... spune-mi mie. Nu te sfii... De ce te sfieşti de mine?

Încercă să râdă:

— Ha-ha! ştiu eu ce trebuie să fie: vreo fată... o pereche de ochi frumoşi rămaşi la Bucureşti.

— Ce idee! răspunse Mişu cu răceală.

— Poate eşti bolnav, spune fiul tatei, nu te sfii. Boala e lucru firesc... e rău să ascunzi.

Şi faţă cu răspunsul băiatului făcut cu acelaşi glas străin:

— N-am nimic... nimic... nimic...

Bătrânul zisese cu durere:

— E păcat că te ascunzi de mine... păcat!...

* * *

Sunt cinci seri de când conu Nae iese binişor în vârful degetelor şi merge la fereastra odăii lui Mişu, să vază ce face. Lumină în casă, se poate vedea printr-un loc unde perdeaua nu e bine căzută. Băiatul, cu capul rezemat într-o palmă, citeşte. Atunci se-ntoarce şi întreabă în dreptul uşii fără a intra:

— Nu dormi, Mişule?

— Nu.

— Ce faci?

— Citesc.

Nici vocea parcă nu e a lui. Şi altădată îl întreba aşa şi tot aşa îi răspundea: „Nu... citesc”; dar în amândouă cuvintele era ceva duios, dulce,

mângâietor, parcă mulţumirea de grija ce i-o purta. Acum aceleaşi două cuvinte: „Nu... citesc...” au sunet mort, fără înţeles, ca sunetul unui ban plesnit...

Şi conu Nae simte cum i se urcă pe spinare un fior rece ca-n faţa unui lucru de groază... A citit odată coana Frosa în foiletonul *Universului* o istorie aşa, în care unul, care semăna grozav cu altul, l-a omorât şi a venit să se dea drept dânsul. În tăcerea nopţii şi cu sunetul straniu al vocii băiatului încă în auz, conu Nae intră în odaia coanei Frosii, închinându-se grăbit...

Mişu e dus în vie; şi-a luat o carte şi-a plecat în vie. Din odaie, ochii lui conu Nae l-au urmărit cum se ducea încet la mal pe răzor până a pierit. Bătrânul se scoală şi trece în odaia băiatului. Pe masă, pe policioara din perete, pe scaunul de la căpătâiul patului sunt cărţi. Ce de cărţi! Şi se gândeşte bătrânul că greutatea atâtor lucruri de învăţat poate să întristeze şi să îngrijorească până într-atâta sufletul băiatului... Toate sunt cărţi franţuzeşti, unele cu chipuri înfăţişând oase, muşchi, vene; unele — animale; astea rădăcini, ierburi, flori, — cărţile lui de medicină; iar altele fără chipuri, însemnate de băiat cu semne, cu sublinieri doveditoare că le-a citit.

„Ce-o fi scriind în cărţile astea?” se-ntreabă bătrânul, luând una şi silindu-se să-i priceapă titlul. *De la quadruple... racine... du principe... de la raison suffisante*... O deschide şi-i pare rău că nu ştie destul franţuzeşte ca să poată înţelege părţile subliniate... Ce să înţeleagă el, care n-a citit nici româneşte decât cărţi bisericeşti, cronicarii. *Cei trei muşchetari*, *Corina sau Italia* şi din când în când vreun număr din *Economia rurală?*... Şi se căzneşte să traducă: “*De la*, despre...; *quadruple*, împătrita...; *racine*, rădăcină...; *du principe*, a principiului...; *de la raison suffisante ...raison suffisante*...” asta nu ştie. El, Mişu, trebuie să ştie... pune mâna pe altă carte... şi aici sunt însemnări... Citeşte titlul, tot franţuzească: *Les mensonges conventionnelles de notre civilisation*. A! iacă şi o carte românească, M. Eminescu, poezii... Şi aici sunt sublinieri... Citeşte strofa însemnată:

A fi?... nebunie şi tristă şi goală,
Urechea te minte şi ochiul te-nşeală.
Ce-un secol ne zice ceilalţi o dezic...
Decât un vis searbăd mai bine nimic.

Conu Nae întoarce foile nedumerit. Iacă iar ceva însemnat:

Setea liniştii eterne care-mi sună în urechi...

Şi iar însemnat:

Din haos, Doamne, am apărut
Şi m-aş întoarce-n haos,
Şi din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.

— Mi-e sete de repaos?... îngână încet bătrânul...

Pe scaunul de lângă pat e altă carte, cu un cuţit de tăiat foile într-însa... tot franţuzească... *Le monde... comme volonté... et comme représentation...* O deschide şi o răsfoieşte. A! uite aici sunt pe margine lucruri scrise de mâna lui Mişu ...Se duce lângă fereastră; îşi pune ochelarii şi citeşte, silindu-se să înţeleagă:

„Da, puterea mistuitoare a înţelegerii, care nimiceşte lucrurile învăţate... o parte din obiect topită în subiect, mistuită în flacăra înţelegerii... Unde poate duce înţelegerea totului... reducerea întregului spaţiu la un punct şi nici atât... a întregii veşnicii la o clipă şi nici atât... confundarea desăvârşită a obiectului cu subiectul, dacă nu la o desăvârşită indiferenţă, la nefiinţă?... Şi atunci de ce această străduire, de ce această frământare, când această nefiinţă mi-o pot procura de acum, de îndată, cu o mişcare, cu o singură apăsare pe trăgaci?...”

A! cum pică cartea din mâinile tremurătoare ale bătrânului, galben ca turta de ceară. Azi-dimineaţă l-a văzut umblând cu revolverul... Vrea să strige: „Dragă! ...Frosino!...”, dar nu poate, îl împiedică un nod în gâtlej... Împleticindu-se, iese din odaie, coboară scara, intră în vie şi începe să urce grăbit răzorul cu mâna dreaptă sprijinindu-se de araci, cu cea stângă apăsându-şi pieptul în dreptul inimii... şi urcă... şi urcă. I-e milă lui Dumnezeu de bietul bătrân. Ar fi prea dureros să urce coasta până-n vârf. D-aia arată vederii lui întunecată, acolo, la jumătatea drumului, pe Mişu, citind sub un nuc, pe brânci, cu capul între mâini. Bătrânul stă locului, răsuflând din adânc, trecându-şi mâinile peste ochi, parcă pentru a se încredinţa că nu visează; apoi se apropie de băiat, şade jos, silindu-se să-şi astâmpere bătăile inimii.

— Te-a obosit, zice băiatul cu nepăsare.

— Da, răspunde bătrânul... N... n... nu mai merge...

Apoi, când s-a mai liniştit, începe rar cu o voce gravă:

— Mişule, fătul tatei, lasă cărţile alea că nu sunt bune... ascultă-mă pe mine, nu sunt bune... Cartea va să fie omului prieten, nu duşman... Din carte va să înveţe omul — cum zice Miron Costin, cronicarul, în predoslovia lui — să cunoască pe Dumnezeu şi laude să-i aducă pentru toate ale lui cătră noi bunătăţi.

Băiatul se uită la bătrân care urmează cu seninătate:

— Prieten, nu duşman... şi cărţile aste îţi sunt duşmani, dacă-ţi

sădesc şi fac să-ţi încolţească în minte gânduri pizmaşe ca alea care le-am citit adineauri scrise cu mâna ta... slova ta... duşmani dacă ponegresc bunătatea lui Dumnezeu şi frumuseţea lumii clădită de dânsul... Uită-te şi vindecă-te!...

Sunt ani d-atunci. Mişu s-a vindecat de ameţitoarea zguduire sufletească ce i-a pricinuit întâia călătorie în ţara gândurilor despre rostul lumii; — cu vremea şi o mai pătrunzătoare înţelegere a lucrurilor, în locul duhului de tăgăduire şi de răzvrătire, i s-a coborât în suflet împăciuire şi evlavie — şi niciodată... n-o să uite chipul bătrânului şi gestul lui cu mâna întinsă spre zările unde, colo, soarele apunea în pulbere de aur ca un disc uriaş de văpaie cu marginile pâlpâitoare, dincolo se ridicau clocote de fumuri cu sute de nuanţe de albastru, pe când în tăcerea serii care se lăsa încet, greierii de toamnă îşi suspinau cântecul tremurător şi duios ca glasul bătrânului:

— „Uită-te şi vindecă-te...”

NENEA GUŢĂ

...Noroc că se mai găseşte, pe ici pe colea, câte un om de ispravă, care — prin dreptatea şi prin bunătatea lui — te face să nădăjduieşti, dacă nu pentru tine, cel puţin pentru urmaşii tăi, o lume mai bună ca a de azi... Aşa om e nenea Guţă, generalul, prietenul meu de vânătoare. Dar trebuie să-l cunoşti, că greşeşti grozav dacă îl judeci pe din afară. Nu ţi-ai putea niciodată închipui că, sub înfăţişarea aspră, pe care i-o dau sprâncenele negre, stufoase şi încruntate, ochii care te măsoară de sus până jos, mustaţa de pandur şi faţa lui arămie, se ascunde o inimă atât de bună; iar când îl auzi pentru întâia dată zicând, drept salutare, celui cu care se întâlneşte: „Ce faci, mă, hoţule?" cu glasul lui gros şi răguşit, nu-ţi poţi stăpâni o mişcare de sfială. Curând vine însă prilejul să descoperi ce comoară de suflet se ascunde sub aspra lui înfăţişare.

Dacă ai nevoie de un sprijin, care să-ţi înlesnească dobândirea vreunui lucru drept, să nu te sfieşti: nenea Guţă nu pregetă niciodată să vie în ajutorul cuiva; şi nu se pot număra uşor cei pe care i-a îndatorat dumnealui, şi pe când era în activitate şi de când s-a retras la pensie.

Iar dacă a apucat să-ţi făgăduiească un lucru, poţi să te bizui pe vorba lui, mai cu temei decât pe un jurământ făcut în o sută de biserici, sau pe un zapis întărit cu toate peceţile stăpânirii.

La nenea Guţă nu încape minciună ori diplomaţie; dumnealui spune lucrurile în faţă, drept, pe şleau; şi dacă te-o duce păcatul să vorbeşti, în lipsă, de rău pe vreun prieten comun, te pune faţă cu el: „Uite, mă, ce spune ăsta de tine. Aşa e?"

Noi, prietenii dumnealui, avem atâta încredere în judecata lui dreaptă şi incapabilă de părtinire, încât — când se-ntâmplă de ne ciorovăim între noi — avem o vorbă pe care cel năpăstuit o întrebuinţează ca o somaţie, ca un apel la buna-credinţă a celuilalt: „O să te dau în judecata generalului".

Sinceritatea şi lipsa de diplomaţie a lui nenea Guţă a dat loc la multe scene hazlii. La una din cele mai nostime am fost de faţă.

Cu prilejul unor alegeri ne trebuia un candidat la colegiul al doilea din Senat, de partea opoziţiei. Nu doar că nu erau destui care pofteau locul; dar la fixarea unei candidaturi se ţine seama de o mulţime de împrejurări, care nici nu trec prin mintea unuia care n-a asistat la o aşa de importantă operaţie... Nu ştiu care din noi zice: „Dacă am pune pe generalul?"

Ar fi prea lung să vă povestesc toate greutăţile, toate încurcăturile, cărora le punea capăt această neaşteptată propunere. Într-un glas am strigat toţi membrii comitetului: „Bravo! minunată idee!" A doua zi ne-am dus la nenea Guţă, să-l întrebăm dacă primeşte. S-a emoţionat, săracul; şi, după ce a tuşit de câteva ori, ne-a declarat că el „n-a mai fost în d-astea", nu se

pricepe la propaganda electorală şi nici parale n-are de cheltuit. După ce l-am încredinţat că nu trebuie nici să cheltuiască, nici să alerge după voturi, ne-a îmbrăţişat şi iată-l candidat. În ajunul alegerilor, întrunire la club. În fund, pe estradă, membrii comitetului electoral şi candidaţii; în sală, lume multă. Nenea Guţă, pufnind dintr-un cogeamite ţigaret de chilimbar, îşi rotea ochii peste mulţime. Nu-mi aduc aminte care se urcă la tribună şi începe cuvenitul discurs, menit să dovedească toată nevrednicia *lor* şi toată procopseala *noastră*. După o lungă înşirare a tuturor isprăvilor de ordine generală, urmă o înşirare lungă a isprăvilor locale. În vremea asta nenea Guţă se uita când la orator, când la mine, clătinând din cap cu o expresie, care însemna: „grozav le taie!” Şi deodată, pe când oratorul arăta adunării colosalele pagube ce vor rezulta pentru oraş din criminala intenţiune a cârmuirii de a strămuta jumătate din regimentul de cavalerie, adus cu atâta greutate, — ne pomenim cu nenea Guţă că-şi scoate ţigaretul din gură şi zice:

— Nu e adevărat! nu-l mută.

Consternare printre cei de pe estradă. Care mai de care să-l tragă de mânecă; iar dumnealui cu seninătate:

— Dacă vă spui că nu-l mută! Viu de la divizie; am mâncat acolo. Mi-a spus Mişu că nu-l mută...

Ca să-şi poată urma oratorul discursul, câţiva s-au aşezat în dreptul dumnealui, iar alţii l-au tras binişor spre fundul estradei, unde continua să-i convingă pe şoptite:

— N-auzi, frate, că mi-a spus adineauri Mişu, că nici pomeneală nu e...

Mai târziu, când oratorul, făcând deosebirea dintre candidaţii noştri şi cei ai partidului advers, arăta că protivnicul lui nenea Guţă „abia ştie româneşte”, iar ne pomenim cu dumnealui:

— Ei, aşi! Vorbeşte foarte bine româneşte.

Iar consternare, iar trageri de mânecă şi silinţe de a-l face să tacă, pe când dumnealui, ţinând piept celor care tăbărâseră să-l domolească, îi da zor:

— E român neaoş, domnule. Am cunoscut pe tat-su. De unde o scoate că nu ştie româneşte?

Amicul nostru Marinescu, care are focul sacru al politicii, era prăpădit şi-l mustra cu asprime:

— Asta nu se face, domnule general.

Dar eu, spui drept, nu m-am putut stăpâni: l-am luat în braţe şi l-am sărutat pe frunte.

— Bravo! zic, nene Guţă. Să trăieşti!

Iar lui Marinescu:

— Lasă-l, mă, în pace; aşa-i şade dumnealui bine. În ziua când ajunge pehlivan ca tine şi ca mine, n-o să mai aibă nici un haz.

TAINĂ

Într-o vineri, pe la sfârşitul lui august, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propuie să mergem a doua zi la vânătoare.

— Gând la gând cu bucurie, zic, nene Iorgule; tocmai vroiam să ies în oraş să te-ntâlnesc, tot pentru vânătoare; dar nu mâne dimineaţă, că am niţică treabă.

— Dar când?

— Plecăm mâine după-prânz şi ne-ntoarcem duminică seara. Pe aici primprejur, degeaba, nu sunt prepeliţe. Dacă vrei însă să ne întoarcem cu vânat, să mergem tocmai la Mileşti.

— Dar de ce? De când cu întâmplarea cu bietul Virgil, nici n-am mai dat pe-acolo.

Întâmplarea la care făcea aluzie nenea Iorgu era moartea bietului colonel Steriu, împuşcat din greşeală de un ţăran, vânător, fost ordonanţă la el. Da, era sfâşietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani, şi pe care revederea locului unde se-ntâmplase trebuia să ne-o evoce; dar gândindu-mă că locurile mai apropiate de oraş le bătusem până atuncea toate zilele din urmă, fără să găsesc vânat, şi aducându-mi aminte de zecile de prepeliţe împuşcate altă dată în meiurile şi în porumburile pline de mohor de pe locurile ţăranilor, avusei o vorbă crudă:

— E! asta e... Morţii cu morţii şi viii cu viii. Apoi, ruşinat de privirea de blândă mustrare a lui nenea Iorgu, adăugai: N-avem nevoie să mergem în sat la Mileşti. Luăm cu noi toate ale mâncării şi dormim, cum îţi aduci aminte c-am mai dormit o dată, la şirele de paie ale oamenilor. Altundeva nu văd unde ne-am putea duce.

— La Produleşti.

— N-am fost eu marţi? Nimic. Porumburile de doi stânjeni, iar miriştile parte întoarse, parte tocate de oi. La Mileşti sunt meiurile ţăranilor. Îţi aduci aminte câte am ucis acolo.

Ispita belşugului de vânat l-a învins pe nenea Iorgu ş-a rămas aşa: să plecăm a doua zi după-prânz; şi, fiindcă tot se ducea în oraş, să vorbească el cu Pitiş pentru poştalion.

Minunat tovarăş de vânătoare nenea Iorgu! Exact la întâlnire, fără preget la umblet, cu toţi şaizeci şi cinci de anii lui, şi nesupărăcios la glume, şi ţintaş... „puşcă sigură”, vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulţi vânători, dar aşa vânător cu dichis ca nenea Iorgu nici c-am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de câinele lui, care doar că nu vorbea; dar nu era sculă trebuincioasă unui vânător care să lipsească din „besacteaua” lui, fără de care nu pleca la vânat. Acum în urmă şi-a luat şi *termofor*. Pune în el cafea cu rom în clocote, şi fierbinte rămâne 24 de ceasuri. Şi ce bine prinde dimineaţa pe răcoare o cafeluţă

caldă. Minune!

A doua zi, punct la trei şi jumătate după-prânz, după cum ne vorbisem, poştalionul era la poartă. Mi-am urcat câinele pe capră, m-am suit şi eu cu bocceluţa mea cu merinde lângă nenea Iorgu şi am pornit-o la drum. Socoteam că cei patruzeci de kilometri până la Mileşti i-om putea face în trei ceasuri şi că vom putea vâna ceva şi în seara aceea: dar caii erau stătuţi, făcuseră în ajun drumul la Ploieşti, aşa că înmurgea bine când am ajuns la şirele de paie unde aveam să dormim.

Curând după ce am mâncat, în vederea scularii timpurii de a doua zi, ne-am rânduit culcuşurile şi ne-am lungit jos, învelindu-ne cu paie, iar peste ele cu mantale de cauciuc.

Era o noapte de august fără lună, de o frumuseţe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăveşti şi cu ce să asemeni bolta cerului şi sclipirea vie a mii şi miilor de stele? Ştiu că măreţia frumuseţii îmi coborâse în suflet un sentiment de evlavie şi de admirare, care-mi tăia răsuflarea. Nenea Iorgu, amuţit ca şi mine, sta cu faţa-n sus, cu ochii ţintă la stele.

Din când în când se auzeau sforăind caii, care păşteau alături; într-un rând, departe, tocmai în fundul zării dinspre miazăzi, s-a auzit uruitul şi fluieratul unui tren care trecea spre Bucureşti, apoi au murit toate zgomotele şi nu se mai auzea decât cântecul greierilor: fiiir-fiiir, fiiir-fiiir, aceleaşi două note lungi şi tremurate, ici, colo, pretutindeni; parcă era însăşi uşoara răsuflare a pământului adormit...

Deodată, în liniştea aceea răsună un glas puternic:

— Care eşti ăla, mă?

Era paznicul.

— Oameni buni, răspunse nenea Iorgu...

— Care oameni? Ce căutaţi acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

— E conu Victor Miculescu şi conu Iorgu Petrescu; au venit la vânătoare.

— Aha! răspunse dumerit omul şi apropiindu-se de noi: Sărut mâna, dumneavoastră sunteţi?

Nu mai era nici o asemănare între vocea blândă de acum şi vocea de adineauri. Ne cunoşteam. Era Toma Sităruş, vânător şi el, nelipsit de la bătăile pe care le făceam aici, iarna, la lupi şi la mistreţi, pe când trăia bietul colonel Steriu.

— Ce mai faci, Tomo?

— Sărut mâna, bine, coane Iorgule.

— Prepeliţe ceva sunt?

— Sunt berechet, mai ales în lunca mică.

— Dar ăilalţi ce mai fac? Vasile, Lazăr, Alecu al Popii?

— Sunt bine, cu munca, cu alea...

— Dar Marin Dorobanţu? întrebai eu...

— S-a răpus acum două săptămâni.

— Zău! a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.

— Păi se stricase rău, coane Iorgule. De când cu nenorocirea cu bietul domnu colonel, după ce şi-a făcut luna de osândă, a căzut la darul beţiei. Nu-l mai scoteai din cârciumă. Parcă-şi făcea singur de cap. Eu crez că s-au ars maţele dintr-însul.

După o tăcere de câtăva vreme, Toma mai zise:

— E! sărut mâna şi noapte bună, că e târziu şi mâine va să vă sculaţi din vreme.

Şi se depărtă, pierzându-se în întuneric.

Vestea morţii lui Marin îmi aduse aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închişi, vedeam limpede toate împrejurările în care se întâmplase. Petrecerea veselă seara în ajun la Alecu al Popii, scularea a doua zi de dimineaţă pe un ger cumplit; drumul cu săniile până la pădure. Vedeam locul unde stam aşezat în bătaie. Auzeam glasul hăitaşilor, bubuitul puştilor şi apoi strigăte de chemare: „Hăp-hăăp! hăp- hăăp!” şi chiar pe Toma acesta chemându-mă disperat: „Săi, coane Victor, l-a împuşcat pe domnu colonel”. Ce desluşit mi se înfăţişa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într-o baltă de sânge, cu hainele sfâşiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu şi Mişu Paladă îngenuncheaţi lângă el, căutând să-i lege rana. Alături, înconjurat de un cârd de oameni care-l înjurau, Marin Dorobanţu, rezemat de un pom, cu o privire tâmpită, gâfiind şuierător: „hhh! hhh!” Şi acum m-apuca cu fiori, aducându-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul Virgil întins într-o târlie; mulţimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraş; disperarea neveste-sii şi fii-sii... şi moartea lui, acolo acasă, în curte, cu un ultim zâmbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, când auzii alături pe nenea Iorgu zicând încet şi grav:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Pe cine? întrebai eu.

— Pe Marin Dorobanţu.

...Eram gata să adorm, când îl auzii din nou, şoptind ca numai pentru dânsul:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu, în loc să-mi răspunză, îşi întoarse capul spre poştalion şi chemă încet, dar desluşit: „Ioniţă! Ioniţă!” apoi, încredinţându-se că vizitiul dormea, se trase binişor lângă mine şi-mi zise:

— Victore, nimănui n-am spus taina pe care vreau să ţi-o spui ţie acuma; dar jură-te c-ai s-o păstrezi numai pentru tine.

— Mă jur.

— Ascultă... îţi aduci aminte că în noaptea aia, voi, adică tu, Constantiniu, State şi cu Mişu Paladă aţi mas la Alecu al Popii, iar Virgil şi

cu mine am trecut la Marin Dorobanţu. Aşa e?... Ştii pe nevasta lui Marin.

— Cum să n-o ştiu? Voichiţa, după care ni se scurgeau ochii tuturor.

— E!... Casa lui Marin o ştii. Avea o odaie bună în dreapta, la drum, în care am dormit noi, şi alta în stânga, nelocuită; şi mai avea în faţă lângă magazie o altă odăiţă, în care dormeau ei. La câtăva vreme după ce am intrat în casă — eu stam şi-mi făceam ţigări — văd pe Virgil că iese afară şi-l auz că strigă pe Marin şi-i spune că ar fi bine să vie a doua zi şi fraţii Vintileşti din Suseni, că sunt puşti cam puţine, şi că cum ar face să le dea de veste. Marin zice: „Au un cumnat aici, şade tocmai în capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească." Trecuse, aşa, aproape un sfert de ceas, şi Virgil nu se mai întorcea, când auz că se deschide portiţa de la drum şi tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odaie şi trage zavorul. În urma lui încercă cineva clanţa la uşă şi auz un glas făcând: „Hm!" Vroiam să-l întreb unde a fost, dar el îmi facea semn cu mâna să tac din gură. Cum stam aşa tăcuţi, auzim un geamăt dinspre odăiţa din faţă. Virgil zice: „Vezi c-o omoară p-aia". Am priceput. Am ieşit afară. De pe prispă se auzea glasul înăbuşit al lui Marin: „Aşa, căţea, hai? Aşa, hai?" L-am strigat. Când a deschis uşa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii faţa încruntată şi fioroasă. Când a dat cu ochii de mine, odată s-a domolit, şi-a scos căciula din cap şi m-a întrebat răsuflând din adânc: „Ce pofteşti, coane Iorgule?" Zic: „Ce-ai făcut cu Vintileştii?" Zice: „Am găsit pe cumnatul lor la cârciumă. Mi-a spus că se duce mâine dis-de-dimineaţă să-i vestească." M-am făcut că intru în casă şi ascultam. Nu se mai auzea nimic. Când am intrat în odaie, zic: „Bine, mă Virgil, nu e păcat de Dumnezeu? Omul ăsta ţi-a fost slugă bună şi credincioasă atâta vreme; de câte ori venim la vânat îşi lasă treburile şi merge cu noi ca un câine, şi ce împuşcă noi luăm, şi tu drept răsplată îi necinsteşti casa. La ce? Să fii becher tot aş mai pricepe; dar om însurat, cu fată de măritat." Zice: „E! parcă dumneata în tinereţile dumitale..." Zic: „Nu! pe Dumnezeul meu! Sunt om de şaizeci şi mai bine de ani, şi oi fi avut şi eu fel de fel de prilejuri; dar niciodată nu m-am legat de nevasta altuia." Zic: „Dacă te tăia, ori îţi crăpa capul cu ceva — că, Doamne fereşte, la aşa necaz omul nu caută — ce te făceai? Cum? Pentru ce?... Aşa e?..." A doua zi, când am ieşit în curte, Marin înhăma caii la sanie, parcă nu s-ar fi întâmplat nimica, dar pe ea n-am mai văzut-o... Când am ajuns la pădure, îţi aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi: colnicul prea îngust. Tu cu Constantiniu şi cu ăilalţi eraţi în flancul stâng. În flancul drept, era Mişu Paladă, după el veneam eu, pe urmă Marin, şi, în stânga lui, Virgil. Îşi alesese locul lângă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împuşca în şold ori în picioare, nu tocmai în coastă... Mistreţul a dat să iasă întâi la mine, pe urmă a cotit-o la stânga. Eu am tras numai de datorie, că era departe. A ieşit tocmai între Marin şi Virgil... E! acuma spune tu — l-a ucis cu dinadinsul ori din greşeală? Eu, când s-a dat vestea că e rănit şi am aflat cine-l împuşcase, am îngheţat, dar nu mi-am pierdut minţile. Mergând

într-acolo, am văzut locul de unde trăsese, locul pe unde trecuse mistreţul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povârniş... şi mi-a intrat o îndoială în suflet. Dacă o fi numai o întâmplare? Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină. Şi când el a zis oamenilor care-l întindeau: „N-am vrut să-l împuşc”; iar oamenii îl înjurau: „Cine zice c-ai vrut, păcătosule?” am simţit că vorbele alea pentru mine le spunea, că numai eu puteam spune c-a vrut să-l împuşte. Dar n-am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, când ne întorceam spre oraş, eram hotărât ca, de s-o întâmpla să moară, să-l dau de gât. Dar, după ce a murit, în faţa deznădejdii nevesti-sii şi a fii-sii, mi s-a părut că l-aş ucide a doua oară în dragostea lor, dacă aş vorbi; şi am tăcut până acuma şi mi-am zis că dacă l-o fi ucis cu dinadinsul, Dumnezeu nu doarme. Şi ia auzi cum a murit Marin Dorobanţu.

— Va să zică, făcui eu, nene Iorgule, dumneata crezi?...

— Ştiu eu? a răspuns nenea Iorgu, şi am rămas amândoi pe gânduri...

Trebuie să fi fost târziu de tot, că era o tăcere desăvârşită, nu mai cântau nici greierii, când am adormit şoptind într-un glas cu nenea Iorgu:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte!

PATIMĂ

La club. E devreme. Jucătorii vin mai târziu. Acum, lângă sobă sunt numai cinci inşi. Stau la taifas.

— E! ce-ai făcut deunăzi la vânătoare, coane Manole? întreabă conu Iancu; şi înainte de a primi răspuns, povesteşte celorlalţi: Alaltăieri treceam pe la poarta dumnealui, tocmai când pleca cu Guţă Steriu... Cizme, puşti, cartuşiere cu două rânduri, parcă plecau împotriva leilor. Se duceau la sitari... E! şi ce aţi făcut?

Conu Manole răspunde în silă, ca unuia care nu e vânător:

— Am împuşcat vreo cinci sitari.

— Carevasăzică, pentru cinci sitari aţi umblat o jumătate de zi prin crânguri, prin hăţişuri, prin noroi... Curioasă patimă!

Lui conu Manole îi e silă să răspundă. Dă cu cotul lui Nicu Milescu şi zice atât:

— De, mă!

Iar Nicu Milescu, vânător şi el:

— Toate patimile sunt curioase, coane Iancule. Cum te miri dumneata că un vânător umblă o jumătate de zi ca să împuşte cinci sitari, aşa s-ar putea mira altu' de dumneata, cum poţi să stai în fiecare zi patru ceasuri pe scaun, să faci două taloane de preferanţă, la care te superi, te otrăveşti.

— Ce are a face?

— Cum ce are a face? Dumneata te miri cum poate cineva umbla cinci ceasuri prin aer curat şi găseşti firesc să stai ţintuit pe scaun ceasuri întregi, într-o odăiţă îngustă, dinaintea unui petic de postav verde, să înghiţi fumul de tutun şi al dumitale şi al altora, şi să te dai de ceasul morţii că te licitează altul la şapte cupe.

— Bravo! strigă conu Manole.

Iar Nicu Milescu, încurajat, urmează:

— Eu, care joc şi prefă, înţeleg foarte bine mulţumirea pe care o simţi dumneata, când — după ce te-a licitat unul şi s-a dat cartea pe faţă — vezi că poţi să-i faci morişcă şi să-l bagi de două ori, ca să-l înveţi minte să te mai liciteze şi să-ţi strice opt jocuri ghintuite. Dar dumneata nefiind vânător, bineînţeles că n-o să pricepi plăcerea vânătorii... Are şi vânătoarea farmecele ei... Lasă că trupeşte face un bine nespus... Uite eu, acasă mănânc pe sponci, mai nimic. Când mă cauţi, sunt scârţâit... Aia îmi face rău, ailaltă e greu de mistuit... Se ia şi nevasta de gânduri; nu mai ştie ce să gătească... La vânătoare, după câteva ceasuri de umblet, mănânc şi pietre, şi n-am nici pe dracu'... Şi are un haz mâncarea pe câmp!... Ciorba de găină pe care o găteşte căruţaşul cât umblăm noi... Şi muşchiul fript în bătaia vântului... Hai, ce zici, nene Manole?

— De! face conu Manole ridicând din umeri.

Şi Nicu Milescu urmează:

— Nu mai vorbesc de ajutorul pe care ţi-l dă câinele la descoperirea vânatului, mişcările lui care dovedesc o inteligenţă cum nici nu bănuieşti... Dar mai întâi umbletul ăla sănătos în mijlocul firii, unde ai prilejul să vezi frumuseţi nemaipomenite. Mereu m-am ţinut, dar nu m-am învrednicit, să-mi cumpăr un aparat de fotografiat, că nimeni nu are prilejul să dea peste colţuri frumoase de fire ca vânătorul... Să pleci înadins după căutarea lor, nu-ţi vine: dar aşa, umblând după vânat, dai uneori peste locuri în care rămâi încremenit, nu altceva! A! şi ce doftor minunat e natura!... Cum te vindecă ea ca prin farmec de toate necazurile, de toate amărăciunile, de cum ai pătruns în mijlocul ei. Ce mici şi nevrednice de ţinut în seamă ţi se înfăţişează toate frământările şi netrebniciile vieţii!... Să stai o dată la pază de sitari... Hai, ce zici, nene Manole?

— De! mormăie conu Manole.

— Când scapătă soarele şi rămâne în fundul zării o geană roşie, iar deasupra ei cerul întâi portocaliu, pe urmă de un galben din ce în ce mai stins, din ce în ce mai stins, până se topeşte în azuriul bolţii. Treptat-treptat amănuţimile lucrurilor pier şi rămân numai siluete... Cum se topeşte lumina pe cer, aşa şi zgomotele pe pământ... Adineauri se auzea duruitul unei căruţe pe şosea. Pe urmă au venit păsările să se culce. Întâi coţofenele s-au abătut pe vârfurile copacilor, strigându-se: „caracara-ca! caracara-ca!” Mai târziu au fluierat mierlele. Pe urmă altă pasăre a îngânat încet, adormind: „ţie! ţie! ţie!” Acum e tăcere desăvârşită. Totul pare înlemnit. Stai şi aştepţi în faţa pădurii cu ochii ţintă spre lumina care moare ...Şi-n încremenirea asta de o clipă, deodată se iveşte deasupra codrului silueta sitarului... Vine repede drept spre tine... E o clipă de mulţumire!...

— Şi-l împuşti, adică-l asasinezi! strigă conu Iancu.

— Ei vezi, aicea ai dreptate, coane Iancule. Şi ăsta e un lucru pe care niciodată nu mi l-am putut explica. Cum poate ca în acelaşi suflet de om să existe sentimente atât de opuse?... Cunoşti şi dumneata destui vânători... Iacă: nenea Manole, nenea Ştefan Dărăscu, colonelul Toporanu. Guţă Steriu, eu... Suntem noi oameni mai răi, mai haini decât alţii? Dimpotrivă, mai că-mi vine să zic că toţi vânătorii, pe care i-am cunoscut, sunt oameni buni, miloşi... Iaca, eu unul, nu ţi-aş tăia un pui de găină, să-mi dai nu ştiu ce... Ori să stau eu de faţă la o operaţie, sau măcar când îi scoate cuiva vreun dinte? Ferit-a Dumnezeu!... E! la vânătoare, tot sufletul meu milos se duce, şi-n locul lui vine altul, vine sufletul răsstrămoşilor noştri, că altfel n-am ce să zic... Când mă gândesc pe urmă acasă la lucruri pe care le-am săvârşit la vânătoare, mă apucă groaza... Uite, a stat câinele. Sitarul e la câţiva paşi înaintea lui, jos pe brânci, ascuns în frunzele uscate din care nu se poate deosebi. Îmi caut un loc bun, unde să nu mă stânjenească ramurile, ca nu cumva să-l greşesc. Zboară şi trag. A picat. Câinele îl aduce. Nu e mort, e împuşcat numai în aripă; şi ca să-l ucid, îi

smulg o pană şi i-o vâr pe la ceafă în creieri. Atunci, întâi se zgârceşte şi bate din aripi repede-repede-repede, parcă ar vrea să fugă de moartea care-l ajunge; apoi se moleşeşte, pâlpâirea aripilor conteneşte, şi moare întinzându-se ca pentru o odihnă lungă...

— Barbarie! răcneşte conu Iancu.

Iar Nicu Milescu urmează:

— Ziceai adineauri, coane Iancule: „curioasă patimă". Eu zic: curioasă e puterea cu care patimile, oricare ar fi, pun stăpânire pe inima omului... Ni se pare că-n noi mintea e stăpână, dar e numai o părere... La sfârşitul fiecărui sezon de vânătoare mă hotărăsc să mă las de ea. Îmi fac toate socotelile; toate mi le pui înainte: oboseală, neglijare de afaceri, cruzime, — de mâncat vânat nu mănânc... Degeaba! Când vine vremea vânatului, nu mă ţii legat cu lanţul... Odată m-am jurat... parcă mi-e şi ruşine să vă spui... Sunt d-atunci optsprezece ani... Îmi născuse Caterina pe Victor, întâiul născut... Aţi trecut cu toţi prin emoţiile alea: noaptea de veghere la căpătâiul femeii, cu mâna ei fierbinte în mâinile tale tremurătoare, — sfâşierea de inimă la vederea chinurilor ei... Ştiu că la un moment dat n-am mai putut îndura... am ieşit năvală pe uşă răcnind, am dat fuga în a treia odaie şi, plângând cu hohote, mi-am ascuns capul sub pernă... Curând s-a deschis uşa şi m-a strigat servitoarea: „Conaşule!" La lumina sfeşnicului pe care-l ţinea în mână, i-am văzut faţa râzătoare; iar când mi-a zis: „Să vă trăiască!... băiat!..." Ei! dar astea sunt fericiri pe care dacă le-ai simţit, bine, dacă nu, nu se pot descrie... Ştiu că peste vreun ceas, pe la şase dimineaţa, am ieşit în stradă. Nu mă mai încăpea nici casa, nici curtea... Era pe-atunci p-aici un maior, unul Polizu. Nu-l cunoşteam... Se ducea spre cazarmă... Aşa, fără să-l cunosc, zic: „Domnule maior, mi-a născut nevasta un băiat!" S-a uitat omul la mine ca la un nebun... Eram pe-atunci supleant la tribunal... Mă pomenesc pe la opt ceasuri cu o trăsură cu patru cai la poartă. Era avocatul satului şi grefierul tribunalului. Veneau să mă ia la o cercetare locală, pe care o uitasem cu desăvârşire, măcar că chiar atunci în ajun vorbisem despre ea... Întâi zic: „Nu merg". Dar pe urmă, faţă cu stăruinţele avocatului, care-mi vorbea de cheltuielile făcute cu aducerea martorilor, cu aducerea inginerului din Bucureşti şi faţă cu asigurările doctorului, care venise şi care-mi spunea că să n-am nici o grijă, am hotărât să plec... Ei! să vezi ce va să zică patima. Când să mă urc în trăsură, dau cu ochii de câinele de vânătoare... Era spre sfârşitul lui septembrie... Cercetarea o aveam la Pietrari. În drum spre Pietrari era un loc unde la sigur găseam potârnichi de câte ori mă duceam... Dumneata ştii, nene Manole: *la tufele lui Mihalcea*. Zic: ia să-mi iau puşca şi câinele; dacă s-o isprăvi cercetarea mai devreme, la întoarcere mă abat un sfert de ceas p-acolo. După ce am plecat, îmi ziceam că era o nebunie, că nu putea să-mi arză de vânat. Gândul mi-era acasă la nevastă şi copil... Acolo la Pietrari am stat ca pe ghimpi... La întoarcere zoream pe birjar... Galopul cailor mi se părea ţăcăneală... Şi cu toate astea, când am ajuns pe la patru

după-amiază în dreptul *tufelor lui Mihalcea*, am oprit şi m-am dat jos „măcar pentru zece minute”. Patima!... N-am apucat să fac trei sute de paşi şi din nişte mărăcini, bâşti! îmi sare un iepure; dar, lucru curios, în loc s-o întinză la fugă, după două sărituri, văz că se întoarce să se uite la mine... Era prea aproape să trag... E!... dar parcă mi-e ruşine să vă spui...

Şi Nicu Milescu tace; iar ceilalţi în cor:

— Spune! Spune!

— Am făcut un pas spre el, gonindu-l cum ai goni o pisică şi, când s-a pus pe fugă, am tras. Câinele, care căuta în dreapta mea, l-a văzut, s-a repezit şi a pus gura pe el... M-am dus să i-l iau din gură; şi cum mă luptam cu el să-i dea drumul, simt că mi se scurge ceva cald în mână... Credeam că e sânge... nu... era lapte... Era o iepuroaică... În mărăcinii de unde sărise i-am găsit stratul şi patru pui, născuţi atunci de curând... Deodată mi-a răsărit în minte chipul nevestii şi copilul, lăsaţi acasă... Eram şi ostenit de noaptea de veghere... m-a cuprins o groază şi un fior de moarte... Mi se părea că i-am ucis pe ei... Am lăsat iepuroaica acolo şi n-am ştiut cum să fug spre trăsură, plângând ca un copil... O vorbă n-am putut scoate până acasă, cu toate întrebările avocatului: „Ce e? ce s-a întâmplat?” Atunci am făcut jurământ, jurământ mare, dar n-am putut să mă ţin de el...

— Ptiu! păcătosule! face conu Iancu în culmea indignării.

Şi luând pe unul de braţ:

— Hai, mă Iorgule, până ne vine partida, să facem un dardăr şi să lăsăm pe nelegiuiţii ăştia... Ăştia sunt câini, nu sunt oameni.

Din volumul Firimituri (1929)

MINUNEA

Am fost într-una din zilele trecute, împreună cu un nepreţuit prieten al meu, martor la săvârşirea uneia din cele mai minunate isprăvi din câte am văzut în viaţa mea. Face să v-o povestesc şi dumneavoastră.

Eu, după cum veţi fi aflat, am patima pescuitului. Vara, în lunile de vacanţă, mă duc într-o regiune de munte şi-mi petrec cea mai mare parte din vreme pe marginea izvoareior, pescuind păstrăvi cu undiţa. Cine nu ştie cum se practică pescuitul păstrăvilor cu musca artificială nu-şi poate închipui farmecul acestei îndeletniciri. Îşi închipuie că pescarul de păstrăvi se aşează pe marginea apei, aruncă undiţa în apă şi aşteaptă, cu ochii aţintiţi asupra dopului, să-l vadă mişcând sau scufundându-se. Nici prin gând nu-i trece că pescuitul păstrăvului e un sport greu, care nu îngăduie o clipă de şedere.

Am să mă hotărăsc într-o zi să scriu pe îndelete despre această îndeletnicire şi o să rog şi pe un prieten dibaci să-mi facă ilustraţii...

Şi cum vă spusei, în vacanţă mă duc la munte; iar primăvara şi toamna mă duc uneori la Snagov, unde, din barcă, pescuiesc bibani, plătică şi ştiucă.

În ţara noastră, şi mai ales în vechiul regat, pescuitul cu undiţa e o indeletnicire foarte desconsiderată. În afară de pescarii de meserie, e practicat de bărbieri şi de lăutari; şi iacă eu nu cunosc opt oameni de condiţie socială mai ridicată, care să se îndeletnicească cu pescuitul. Oamenii gravi, oamenii serioşi, când văd pe unul cu undiţa, îl privesc cu un zâmbet de uşoară batjocură şi s-ar considera micşoraţi dacă şi-ar pierde măcar un sfert de ceas din preţiosul lor timp pe marginea unei ape, cu undiţa în mână.

Eu unul nu mă mândresc, dar nici nu mă ruşinez că sunt pătimaş pescar.

Pe ţărmurile apelor, ori pe luciul lacurilor am trăit ceasuri de fericire şi de încântare, pe care în zadar le-am căutat aiurea.

Luaţi-o aşa, binişor, în sus, pe ţărmul unui pârâu de munte, şi ascultaţi-l.

Ce nu te face să auzi clocotirile apei lui printre pietre?

Necontenit te întorci să cauţi cu ochii: unde sunt copiii care râd, sau care cântă aşa de frumos în cor? unde e femeia al cărei glas tânăr plânge atât de duios? unde sunt unchiaşii care vorbesc pe şoptite? Cine te-a strigat aşa de desluşit pe nume?...

Aşezaţi-vă jos pe marginea unui râu şi priviţi la apa care se scurge sub umbra aninilor şi a sălciilor, şi o să simţiţi cum vă ia şi vă duce cu dânsa toate amărăciunile, toate necazurile, toate gândurile rele. Peste câtăva vreme vă simţiţi sufletul spălat, primenit, liniştit.

Eu vă mărturisesc că pe marginea apelor îmi dau gândurile la trior. Pleava se alege singură şi pleacă cu apa. Acolo, pe marginea apelor, nemulţumiri, amărăciuni, care în oraş îmi păreau catastrofale, se reduc singure la proporţii neînsemnate; credinţe ce-mi păreau nestrămutate se destramă şi se spulberă; ambiţii şi dorinţe, ce cu o jumătate de ceas înainte îmi păreau grozav de legitime, mi se vădesc desluşit ridicole şi vane.

Şi mai mărturisesc că tot ce am scris, acolo pe marginea apelor l-am cugetat.

Acolo, gândul, aiurea sădit în mintea mea, încolţea, creştea, înflorea. Acolo şi numai acolo puteam găsi cuvântul din urmă, cu care aveam să termin, cuvânt ce în zadar mă chinuiam să găsesc aiurea...

Că prind ori nu prind vreun peşte, mi-e indiferent; dar întotdeauna nu mă hotărăsc să plec de pe ţărmurile apelor decât gonit de întunerecul nopţii...

Precum vedeţi, sunt pătimaş pescar, şi aşa fiind, într-una din zilele trecute, întovărăşit de un nepreţuit prieten, am plecat la Snagov. Cine a fost la Snagov a putut vedea frumuseţea acestui minunat lac cu fund de piatră, care ar putea fi un admirabil loc de vilegiatură duminicală pentru bucureşteni, dacă cei ce cârmuiesc treburile ţării n-ar socoti drept un lucru secundar şi de minimă importanţă preocuparea de a înlesni nefericiţilor locuitori ai capitalei putinţa de a-şi primeni sufletul o dată pe săptămână, fără mare cheltuială, undeva aproape, dar afară din ticăloşia oraşului...

Pe prietenul meu şi pe mine ne cunosc pescarii de la Snagov. Cum sosim, ne pregătim sculele şi plecăm pe lac cu barca, întovărăşiţi de doi localnici: Stroe, care conduce barca, şi Niculae, care cunoaşte piscurile unde joacă bibanii.

În dimineaţa aceea pornisem dis-de-dimineaţă, aşa că la sosirea noastră abia răsărea soarele.

Cu un bucium înadins făcut pentru chemarea oamenilor de pe celalt mal al lacului, din satul Dobroteşti, am vestit pe Stroe şi pe Niculae, care curând au sosit şi împreună am plecat pe lac. Prinseseră de cu seară rănchiţă şi obleţi, peşti mici, care slujesc drept nadă pentru prinderea bibanilor şi a ştiucilor... Şi am început a pescui...

Din când în când se vedeau şerpi trecând înot lacul: un punct negricios, capul ieşit din apă, iar în urma lui un triunghi de valuri, care încreţeau luciul lacului.

La un timp, Stroe zice:

— Nea Niculae, nu farmeci un şarpe?

Iar acesta făcu cu indiferenţă:

— E!...

— Dar ce, ştii să farmeci şerpii? întrebai eu.

Cu simplitate, fără nici o umbră de vanitate, Niculae răspunse:

— Ştiu.

La scurtă vreme, văzând unul care trecea ca la douăzeci de metri de

barca noastră:

— Uite şarpele, Niculae, făcu prietenul meu arătând cu degetul, ia farmecă-l, să vedem şi noi.

Niculae se întoarse cu faţa spre şarpe şi, fixându-l cu ochii, începu să îngâne ceva. Din ce spunea nu se auzea decât sfârşitul: porunca desluşit şuierată: “Grozăvior, stai pe loc!’

Punctul negricios şi triunghiul de apă încreţită înaintau mereu, depărtându-se. Dar la a treia poruncă au pierit, s-au stins.

— Hai spre el, a zis Niculae lui Stroe. Acesta a întors barca şi am înaintat. Ajunşi la patru-cinci metri de şarpe, l-am văzut. Era verzui, lung ca de un metru şi de grosimea unui baston obişnuit.

Valurile apei îl săltau uşor, iar el sta nemişcat, plutind parcă ar fi fost de lemn.

Ne-am uitat câtăva vreme la el: părea mort.

Atunci Niculae, întinzând mâna, l-a chemat cu glas prietenos:

— Hai! vino-ncoa.

Îndată şarpele a înviat, a venit înotând, s-a ridicat pe marginea bărcii şi s-a încolăcit pe braţul lui. Ochii îi străluceau oţeliu, iar limba înfurcată îi ţâşnea mereu din gură.

Încremeniţi şi înfricoşaţi ne uitam cum pescarul îl lăsa să-i atingă obrazul cu capul.

Niculae zâmbea cu un zâmbet simplu, în care nu era nici o umbră de poză sau de trufie. Săvârşea această minune, care pe noi ne înfiora, cu lipsa de preocupare de efect cu care până atunci îşi răsucise ţigările.

După câtăva vreme a descolăcit şarpele de pe braţ şi l-a lăsat binişor în apă.

Acolo şarpele şi-a reluat înfăţişarea de lucru neînsufleţit. Fără o mişcare, fără o tresărire, plutea legănat de valuri la marginea bărcii.

— Dacă l-aş lăsa aşa vrăjit, a zis Niculae, aici ar rămâne şi ar muri. Dar e păcat să-l ucizi, ori să-l laşi aşa vrăjit. Trebuie să-l desfac de vrajă.

Şi cu ochii ţintă spre şarpe, a început a îngâna ceva din care nu se auzea decât sfârşitul: porunca desluşit şoptită: „Du-te!”

La a treia poruncă şarpele, parcă i-ar fi fost pus sufletul la loc, a început să înoate şi s-a depărtat spre ţărmul opus: un punct negricios, urmat de un triunghi de valuri, care încreţeau luciul apei...

După masa luată la hanul din Dobroteşti, Niculae m-a luat deoparte şi mi-a spus:

— Farmecul ăsta, de vrăjesc cu el şerpii, îl ştiu de la un unchiaş bătrân, care a murit. Eu nu l-am mai spus la nimeni, dar dumitale ţi l-aş spune... Şi-ai să-i poţi vrăji, dar se cere să crezi, să nu te-ndoieşti şi să nu te sfieşti... Ai dumneata un condei şi un petic de hârtie?

— Am.

— Scrie. Pentru vrăjit zici aşa, uitându-te drept la şarpe:

Sub o piatră mare-nvoaltă,
Şade-un bou negru urnit,
Din bărbie dând,
Din limbi scăpărând.
Măi Cernate, blestemate!
Blestema-te-ar Dumnezeu
Să-ţi curgă veninul tău,
Ca untura slinului,
Trei nuiele de alun împleticite,
Gura şarpelui împietrită.
Herendeu!
Berendeu!
Grozăvior, stai pe loc!

Iar ca să-l dezlegi zici aşa:

Şarpe!
Să fii viteaz,
Să umbli precum ai umblat,
Să muşti precum ai muşcat.
Să treci prin văi adânci,
Ape reci,
Du-te!

Dumneata să-nveţi bine pe dinafară vorbele astea şi când ăi mai veni să cerci — şi ai să vezi că-i vrăjeşti; se cere să crezi, să nu te-ndoieşti şi să nu te sfieşti. Şi încă ceva: să nu mai spui altora vrăjile astea, că dacă apuci de le spui la mai mult de trei inşi, dumneata nu mai ai nici o putere să-i vrăjeşti.

Aşa m-a sfătuit Niculae; dar eu, neavând ambiţia să ştiu să vrăjesc şerpi, iacă vi le spusei tuturora.

MOARTE GRABNICĂ

Dlui G. Ibrăileanu

Sunt fraţi buni şi de mamă şi de tată; totuşi, oameni mai deosebiţi unul de altul, şi ca înfăţişare şi ca fire, greu s-ar putea închipui.

Să iei aşa, la întâmplare, un om dintr-un capăt al ţării şi altul din capătul opus, ar semăna desigur intre ei mai mult decât aceşti doi fraţi.

Cel mai mare — numai cu un an mai mare — e un uriaş.

De cum îl vezi umblând ţanţoş, cu pieptul scos, cu capul sus, cu rotiri de ochi de inspector, cu gesturi tăioase de comandant, de cum îl auzi vorbind tare, pompos şi poruncitor, îţi dai numaidecât seama că ai înaintea ta un biruitor. Şi e în adevăr un biruitor. Deşi fără altă cultură decât cea căpătată în şase clase de liceu absolvite, la care s-au adăugat cunoştinţele câştigate din zilnica citire a gazetelor politice, punându-şi forţa musculară în slujba unui partid şi speculând cu dibăcie, pe de o parte câteva condamnări ce-i atrăsese întrebuinţarea acelei forţe, pe de altă parte frângerea unui braţ, cu care se alesese cu prilejul unor alegeri, a ajuns şeful politic al unei culori din Capitală.

O voce grozavă, care ar putea birui sunetul a zece trâmbiţe, o voce care pătrunde în auz ca un pumn într-un geam de hârtie, o vorbărie torenţială, teatrală, bombastică şi sforăitoare, o lipsă totală de scrupul, care-l făcea să făgăduiască împărţirea tuturor bunurilor ce nu-i aparţineau lui — şi o tot atât de completă lipsă de teamă de ridicol — făcuseră dintr-însul un foarte apreciat orator de întruniri publice.

Nu veţi fi surprinşi aflând că a fost până acum în câteva rânduri deputat şi că desigur va fi şi în viitor, când partidul căruia aparţine va reveni la cârma ţării.

E vâduv. Trăieşte în casă cu o soră mai mare decât el şi cu doi copii: băieţi, amândoi studenţi la Drept. Cel de-al treilea copil, fata, e măritată în provincie după un maior.

Cu soră-sa, cu copiii şi cu slugile se poartă autoritar, ba uneori crunt. Ca să vă puteţi da seama până unde putea merge cruzimea lui, e destul să vă spun că, într-un rând, prinzând pe un ţigan care pescuia cu undiţa într-un heleşteu de la o vie pe care o avea în apropierea oraşului, după ce l-a bătut straşnic, l-a pus să mănânce râmele. Pe onoarea mea! Ăsta nu e un lucru scornit de mine: l-a pus să mănânce râmele.

Acest om straşnic, viteaz şi biruitor, are cam de două ori pe an nişte crize de sufocaţie, în timpul cărora dă spectacolul unei ridicole laşităţi.

Plânsete, gemete, văicăreli: „Ah! oh!... mor... nu mă lăsaţi!... scăpaţi-mă!” O slugă e trimisă în grabă după frati-său, alta după doctor, un băiat la spiţerie. Pe urmă, când toţi sunt adunaţi împrejurul lui, cu un glas scăzut, în care totuşi rămâne ceva teatral, adresându-se când unuia, când

altuia:

— Mă duc... mă duc... Simt că mă duc... Doctore, nu mă lăsa... Luxiţo, telegrafiază Aurorei. Băieţi, v-am iubit şi v-am crescut bine... ah! of!... Luxiţo, să le fii, ca şi până acuma, mamă bună... S-o ascultaţi, mă băieţi, şi s-o iubiţi, că vă vrea binele... Doctore, nu mă lăsa, barem până o sosi Aurora... Aoleu!... Iorgule, Luxiţo, cheile de la casa de bani sunt aici, sub pernă... O să găsiţi acolo bani de înmormântare şi chitanţele de pe la bănci... Aoleu!... Iorgule, frăţioru meu, Steluţo, daţi-mi mâinile... şi voi, băieţi, veniţi colea... staţi jos... aşa... să vă am pe toţi în faţa mea... Aoleu!... iertaţi-mă...

Şi timp de două ceasuri o ţine aşa, în gemete şi-n văicăreli, fără să-i tacă gura o clipă.

O zi, cel mult două după o astfel de criză, pare învins, obosit; pe urmă îşi reia înfăţişarea trufaşă şi biruitoare...

Ăsta e domnul Basile N. Ombrian.

Celalt frate, cu un an mai tânăr, e nenea Iorgu Umbreanu, un unchieşel cărunt, mărunt, care se strecoară sfios şi al cărui glas sună ca o şoaptă.

În toată făptura lui cenuşie, singurul lucru sclipitor sunt ochii, nişte ochi frumoşi, negri, în care se citeşte bunătatea lui proverbială, care i-a atras porecla de „omul lui Dumnezeu”.

Nimeni nu-i zice altfel.

Trebuie să-l fi văzut dumneavoastră. Nu se poate să nu-l fi văzut. E bătrânelul simpatic, care, când umblă pe stradă, se opreşte în loc şi se înalţă să mângâie pe bot caii de la birje sau se apleacă să dezmierde copiii ori câinii care trec pe lângă el.

E registrator-şef la unul din multele ministere, unde e stimat şi iubit de toţi. E însurat cu o femeie bună ca şi dânsul, cucoana Steluţa, cu care duce o căsnicie atât de armonioasă, încât nimeni nu i-a auzit niciodată zicându-şi măcar: „du-te mai încolo”.

În lipsă de copii, îngrijesc de lighioane şi au, pe lângă câini şi pisici, la căsuţa lor modestă, o grădină de păsări, dintre care unele au fost mult admirate la expoziţia trecută din parcul Carol. Dar de faima acelor frumoase păsări, prăsite şi îngrijite cu multă trudă de nenea Iorgu Umbreanu şi de cucoana Steluţa, ei n-au profitat nimic; a profitat tot domnul Basile N. Ombrian, care şi-a sporit popularitatea, întâmpinând pe vizitatori, recomandându-se ca frate al expozantului şi primind felicitări în această calitate.

Despre blândeţea lui nenea Iorgu, colegii lui din minister povestesc fel de fel de întâmplări. Una cred c-o să vă ajungă. Cică într-un rând a rugat pe unul să meargă cu dânsul la croitorul lui, să vază şi el cum îi vin nişte haine pe care le comandase. Se duc acolo, constată că-i veneau de minune, şi, ca să facă şi cucoanei Steluţei o surpriză, rămâne îmbrăcat cu hainele ale noi. Ies în stradă şi nu fac două sute de paşi, când iacă un băiat,

care venea ducând în spate un burlan de tinichea, dă buzna peste nenea Iorgu şi-i sfîşie o mânecă: cogeamite sfîşietură, să bagi pumnul în ea. Haine noi-nouţe, atunci îmbrăcate. Ce-aţi fi făcut dumneavoastră? Aţi fi înjurat, aţi fi tunat, aţi fi fulgerat.

Nenea Iorgu atâta a făcut: „Ţţ!... ţţ... ţţ!... Bine, mă băiete, mă, de ce umbli, mă, cu burlanul pe trotuar?”

Atât. Şi s-a întors la prăvălie, s-a dezbrăcat de hainele noi, a îmbrăcat iar pe ale vechi şi a rugat pe croitor să-i puie altă mânecă.

Uneori, negreşit, e şi nenea Iorgu bolnav. Cine e sănătos tun, când nu-i mai rămâne decât un an până la împlinirea a şaizeci?

Dar cine l-a auzit vreodată văitându-se?

Când şi când îşi duce mâna şi se freacă în partea stângă a pieptului, unde simte uneori o înţepătură, care l-a făcut să se lase de tutun. Atât...

* * *

Unu după miezul nopţii. Bate cineva în geamul de la salonaş. Nenea Iorgu se scoală, trece în odaia de alături, ridică perdeaua. E servitorul lui frati-su:

— Veniţi repede, că moare boierul!

În grabă se îmbracă şi el, şi cucoana Steluţa şi pornesc într-acolo.

De cum deschid uşa, se aud gemetele bolnavului, împrejurul patului căruia sunt adunaţi soră-sa, doi doctori, amândoi băieţii. La intrarea lui nenea Iorgu şi a cucoanei Steluţii, muribundul întinde braţele:

— Iorgule, Steluţo!... mor... mă duc... nu mă lăsaţi... Luxiţo, telegrafiază Aurorei... ah!.. of!... Băieţi, să fiţi cuminţi... să vă sprijiniţi... să vă ajutaţi... Luxiţo, să-ngrijeşti de ei... Aoleu, doctore; barem până o sosi Aurora...

Nenea Iorgu, pe care-l îneacă mirosul de eter şi căruia îi displace profund acest zgomotos spectacol, la care de atâtea ori asistase până acum, se strecoară binişor, iese în antreu, de acolo afară. E o noapte blândă de septembrie. El aruncă o privire spre cerul înflorit de stele, se aşează pe treapta de sus a scării, îşi duce mâna în partea stângă a pieptului şi, rezemându-se în colţul dintre zid şi uşă, scoate un suspin prelung şi duios.

Mai târziu, când încetarea văicărelilor dinăuntru dovedeşte că bolnavul s-a liniştit, cucoana Steluţa deschide uşa şi-şi vede soţul dormind acolo, în colţ. Ea îi zâmbeşte cu dragoste:

— Iorgule, putem să mergem... s-a liniştit... i-a trecut.

Nenea Iorgu, cu ochii întredeschişi, nu răspunde.

Ea, ca să-l trezească, îi pune mâna pe fruntea rece ca gheaţa...

A! nu ţipa aşa, cucoană Steluţo! Înţeleg ce amară sfâşiere trebuie să-ţi pricinuiască, după treizeci de ani de căsnicie ca a voastră, această despărţire, fără o strângere de mână, fără un cuvânt de adio... Da, dar nu

ţipă aşa.

Dumneata ştii bine că lui nenea Iorgu nu-i plăceau ţipetele...

GHEORGHIŢĂ AL ANGHELINEI

Pictorului Ştefan Popescu

Nu făgăduiţi niciodată ceva, decât după matură chibzuire. Cine făgăduieşte cu uşurinţă, adesea fără voia lui săvârşeşte un păcat. Cel ce vine să-ţi ceară ceva e mânat fie de-o mare nevoie, fie de-o vie dorinţă. Dumneata îi făgăduieşti, într-o doară, ca să scapi; iar el îşi clădeşte pe vorba dumitale planuri, iluzii, a căror risipire, în ceasul în care vede că nu te ţii de cuvânt, îi poate pricinui adâncă durere.

Eu, care de multe ori am avut din pricina asta chinuitoare remuşcări, mă vindecasem de acest cusur. Am făcut într-o zi jurământ să nu mai făgăduiesc pripit; dar, cu tot jurământul, în vara trecută am căzut iar în păcat.

Să vedeţi.

Împreună cu doi buni prieteni, nedespărţiţi tovarăşi de pescuit, am fost spre sfârşitul lui iunie la lacul Ucigaşului1 de la Cheile Bicazului. Aţi fost vreodată pe acolo? Nu? Păcat. E unul din cele mai încântătoare din multele colţuri de rai ale ţării noastre. Închipuiţi-vă, în munţi, la o înălţime de 1300 de metri, un lac de trei-patru ori mai mare decât parcul Carol, făcut prin prăbuşirea unor stânci, care au închis valea unui izvor. De jur împrejurul lacului cu apa ca lacrima, munţi îmbrăcaţi în brazi seculari şi stânci uriaşe de toate culorile curcubeului. Admirabil loc pentru o staţiune climaterică, şi de iarnă, şi de vară.

La un ceas de la sosire, după ce ne-am descărcat lucrurile din automobil şi am orânduit unde o să mânem noaptea, am plecat la pescuit, fiecare în altă direcţie, ca să nu ne stânjenim unii pe alţii...

Cum mergeam aşa, purtând geanta, undiţa şi minciocul, la o cotitură mă întâlnesc cu un cioban, însoţit de un băiat ca de doisprezece ani.

— Sunt păstrăvi p-aici, mă vere?

— Sunt, dar nu p-aici, mai încolo, spre coada rece.

— Şi unde e coada rece?

— Vă duc eu, răspunde grăbit băieţaşul, şi întinzând mâna: daţi-mi mie minciocul, să-l port eu.

— Dar tu treabă n-ai?

— N-am; am dus nişte berniţe1 la stână şi acum mă înapoiez spre casă. Şi întorcându-se spre cioban: Bădie, te rog, spune matale măicuţei să n-aibă grijă de mine, c-am rămas aici cu un boier, să-i ajut la pescuit.

Îi dau minciocul mulţumit de această tovărăşie dorită: e întotdeauna bine să fii întovărăşit la pescuit de un băietan, care-ţi poate fi de mare ajutor. Şi mă duce la un loc bun de tot. De la prima aruncătură a muştelor pe apă, prind un păstrăv zdravăn. Îl aduc binişor spre minciocul pe care băiatul îl mânuieşte cu mare dibăcie.

Aflu din vorba lui: că-l cheamă Gheorghiţă al Anghelinei, că tat-su a murit în război, că el e al şaselea fecior şi c-a făcut cinci clase de ţară. Şi pe măsură ce trece vremea, îmi dau seama ce minunat tovarăş mi-am căpătat. Cu câtă tragere de inimă şi dibăcie mă sluje şte, sărăcuţul! De câteva ori s-a urcat sprinten ca o veveriţă, în brazi, ca să-mi descaţe muştele prinse în cărci — şi tot de atâtea ori a intrat până la brâu în apa rece ca gheaţa, ca să poată prinde în mincioc păstrăvii pe care, din pricina stâncilor, nu-i puteam aduce la mal.

Când ne-am întors la prânz la casa pădurarului, mi-a cerut un briceag cu care a curăţat păstrăvii, i-a învelit frumos în frunze de brusture; a alergat la izvor să ne aducă apă proaspătă, şi-n loc să stea să mănânce merindele pe care i le întindeam, a cerut nevestei pădurarului o donicioară, cu care a alergat în pădure, să ne caute fragi.

Seara, fără să-l îndemne nimeni, a adus câteva braţe de lemne, a îngrijit de foc, ne-a tras tuturor cizmele, le-a curăţat şi le-a aşezat frumos în dosul cuptorului; a întins o sfoară de la balamaua uşii până la fereastră, a spânzurat pe ea hainele; şi n-a plecat să se culce în fânul din podul grajdului decât după ce s-a încredinţat că nu mai aveam nevoie de absolut nimic.

A doua zi, când se îngâna ziua cu noaptea, tot el a venit să ne trezească, ciocănind cu sfială în geam.

* * *

...Şi cum stă alături de mine, îl aud oftând.

— De ce oftezi, mă Gheorghiţă?

El se trezeşte ruşinat:

— Ce, oftai?

Râcâie cu băţul mincioculuipământul dinaintea lui şi fără să ridice ochii:

— Îmi pare rău că automobilul nu e al matale...

— De ce?

— Mi-a spus şoferul că domnul doctor şi-l duce singur, n-are nevoie de ajutor... Să fi fost al matale, poate mă luai ajutor...

— Dar ce, tu ai vrea să te faci şofer?

— Tii! tare mi-ar fi drag... Matale n-ai automobil?

— N-am.

— Păcat!

— Zi, d-aia oftaşi?

— Păi...

Mă uit la el. Abia acum bag de seamă ce copil frumos e, cu ochii lui inteligenţi, negri ca două picături de păcură. Sărăcuţul, cum aş vrea să-l ajut...

Nu ştiu cum sunteţi dumneavoastră, dar eu mă înnebunesc după băieţaşii de seama asta, când nu mai sunt copii şi nici nu sunt încă oameni; mai ales flăcăiaşii ăştia de la ţară.

Băieţaşii de la oraş, de seama lui Gheorghiţă, sunt de obicei prea deştepţi, prea isteţi, prea ştiu multe... Ştiu eu? Discuţiile auzite în casa părinţilor, articolele citite prin ziare, unele filme de cinematograf, lipsa contactului cu frumuseţile naturii, otrava care pluteşte în atmosfera oraşelor, toate astea la un loc le prăpădesc frăgezimea sufletului. Flăcăiaşii de la ţară sunt negreşit mai puţin iscusiţi, mai neînvăţaţi, dar le rămâne parcă sufletul mai curat.

Eu, unul, vă mărturisesc că-mi place grozav să stau de vorbă cu ei. După o jumătate de ceas îmi simt sufletul primenit...

— Matale, eu zic, că trebuie să ai mulţi prieteni care au automobil... Poate cunoşti vreunul care să aibă nevoie de şofer...

— Ştiu eu? să vedem... poate...

La acest răspuns, care totuşi nu cuprinde nici o făgăduială, copilul ridică ochii, înfloriţi de bucurie şi de fericire. Mie nu mi-ar trebui leafă... Aş munci numai pe mâncare şi pe îmbrăcăminte.

— Dar bine, tu eşti prea mic, prea crud.

El răspunde ofensat:

— Sunt de doisprezece ani, merg pe treisprezece.

— Dar maică-ta ce zice? Te-ar lăsa?

— Maica?... Ei! de câte ori zice ea: „Cum n-ai şi tu noroc, măi Gheorghiţă, ca Vasilică al lui Boian?” E un băiat de la noi... n-a făcut decât trei clase... Şi l-a luat un boier de la Braşov, întâi ca ajutor... Şi acum e şofer... Eu am învăţat cinci clase, şi acum... stau aşa... mă prostesc cu vitele la păşune...

E în vorba lui, în privirea lui, în toată înfăţişarea lui, un fermecător amestec de gravitate şi de drăgălăşie...

Sărăcuţul, cum aş vrea să-l ajut...

Mă gândesc că, deşi n-am automobil personal, aşezământul de care atârn are... L-aş lua cu mine la Bucureşti şi aş stărui să fie primit ca ajutor de şofer... De locuit ar locui la mine... Lucrul îmi pare foarte uşor de realizat... Dorinţa mea de a-l ajuta îmi ascunde toate piedicile, toate obiecţiile; iar oftatul lui: „ce mare pomană ţi-ai face matale cu mine!” îmi înlătură orice rest de codire.

— Bine, măi Gheorghiţă, dacă e aşa, te iau cu mine la Bucureşti.

El îmi ia mâna, mi-o sărută şi întreabă:

— Dumneavoastră când plecaţi?

— Mâine dimineaţă.

— Câte ceasuri sunt?

Mă uit la ceas:

— Opt şi jumătate.

— Eu mă duc să spui maichii; să mă-mbrac şi să-mi iau ceva

primeneli. Matale mă aştepţi aici, că eu peste două ceasuri sunt îndărăt...

Uite aşa m-am legat să aduc în Bucureşti pe Gheorghiţă al Anghelinei din Bicaz.

* * *

Nu se împliniseră două ceasuri, când s-a întors, gătit frumos, curat, cu pălărie nouă, cu cămăşuţă ca fuiorul, cu cojocel înflorat şi cu ghete noi, însoţit de mamă-sa, o femeie pe a cărei faţă ofilită se vedeau rămăşiţele unei frumuseţi prăpădite. S-a oprit la câţiva paşi de mine, a îngânat mârâit: „ ’nă ziua” şi, după ce câtăva vreme m-a privit cercetător, căutând să desluşească din înfăţişarea şi din chipul meu cu ce fel de om avea de-a face, a adăugat:

— Sărut mâna.

Zic:

— Vasăzică, îl laşi să ţi-l iau la Bucureşti?

Ea a stat niţel în cumpănă; dar Cheorghiţă a răspuns repede:

— Mă lasă; de ce să nu mă lase?

Zic:

— Nu te-ntreb pe tine, o întreb pe mă-ta.

Femeia s-a şters cu colţul maramei la gură, pe urmă, înaintând până lângă mine, mi-a luat mâna şi, dregându-şi glasul:

— Îl las, domnule, dar să ai milă de el, că e crud.

Gheorghiţă nu-mi dă pas să răspund şi zice:

— D-asta să n-ai mata grijă, măicuţă, că eu ştiu ce fel de om e domnu.

— Dar de unde ştii tu, mă? l-am întrebat eu.

El a clătinat din cap a om sigur de ce spune:

— Ştiu eu.

Am asigurat pe femeie c-o să mă port cu el părinteşte, i-am spus că în fiecare lună o să-i trimit prin poştă, deocamdată câte trei sute de lei. Ea s-a dat să-mi sărute mâna, pe urmă şi-a cuprins copilul în braţe şi, sărutându-l, îl povăţuia să nu iasă din vorba mea şi să mă slujească cu credinţă.

El îi ştergea ceva de pe obraz:

— Lasă, măicuţă, să vezi matale, când m-oi întoarce eu ca Vasilică al lui Boian.

După ce a plecat, mi-am adunat sculele de pescuit şi am pornit cu Gheorghiţă spre gazdă, unde mă aşteptau tovarăşii cu dejunul.

— Dar ce te-ai gătit aşa, mă Gheorghiţă? l-a întrebat doctorul.

Am răspuns eu în locul lui:

— Îl iau cu mine la Bucureşti.

Doctorul a ridicat sprâncenele a mirare; iar Gheorghiţă şi-a aşezat

bocceluţa pe prispă, a cerut nevestei pădurarului donicioara şi a plecat fuga în pădure, să ne culeagă fragi.

Pe când mâncam, doctorul zice:

— Adevărat? Iai băiatul la Bucureşti?

I-am explicat că mai demult aveam intenţia să caut pentru automobilul aşezământului un ajutor de şofer, şi, fiindcă copilul îmi spusese că visul lui era să ajungă şofer, m-am hotărât să-l iau pe el.

Şoferul doctorului, care ne servea la masă, zice:

— D-aia mă întreba el azi-noapte dacă aveţi şi Dumneavoastră automobil şi ce fel de om sunteţi. Mă întreba: „Ce fel de om e boieru ăsta? O fi bătând rău când îi greşeşte cineva ceva?” Şi când i-am spus că sunteţi om bun, nu mai putea de bucurie.

— Nu ştiu dacă faci bine... a zis doctorul la o vreme.

— De ce?

— Ştiu eu?... Poate că greşesc, dar eu în locul dumitale nu l-aş lua.

— De ce?

Ca să nu priceapă şoferul, doctorul îmi răspunse în franţuzeşte:

— Eu nu m-aş putea hotărî atât de uşor să smulg un băieţaş de la ţară şi să-l duc în Bucureşti, mai ales ca să-l bag în corporaţia celor mai ticăloşi oameni... Dar... în sfârşit... dacă ai hotărât aşa... loc în automobil e... şi pentru el şi pentru bocceluţa lui.

După câtăva vreme de tăcere, doctorul adăugă:

— Îl iai cu dumneata în vilegiatura de două luni, de care ne vorbeai?

Această întrebare a doctorului a fost ca o ridicare de cortină, îndărătul căreia îmi apăru toată realitatea, pe care dorinţa mea de a ajuta pe Gheorghiţă mi-o ascunsese.

Şi realitatea era aşa: ne găseam la sfârşitul lui iunie. Peste trei zile şeful aşezământului pleca în străinătate, de unde nu se întorcea decât pe la mijlocul lui septembrie; eu de asemenea plecam din Bucureşti, pentru două luni, într-o staţie climaterică. Şeful luase dispoziţia ca, în ajunul plecării sale, automobilul, care avea nevoie de reparaţii radicale, să fie băgat într-un atelier, de unde nu trebuia scos decât în ajunul întoarcerii sale din străinătate...

Fără să vreau mă întorsei brusc spre direcţia în care pierise Gheorghiţă, ca pentru a-l striga.

Dar de ce să-l strig? De ce?

Ca, după ce îi făgăduisem că-l iau, după ce alergase să se îmbrace, după ce îşi luase rămas bun de la maică-sa, acum să-i spui că nu-l mai iau? Căci era lămurit că nu-l puteam lua. Cum şi cui l-aş putea lăsa singur timp de două luni în Bucureşti?

Din clipa aceea nimic din frumuseţile raiului în care ne găseam n-a mai putut pătrunde în mintea şi în inima mea, frământate numai de căutarea chipului în care aş fi putut să-i spui că pregătirea şi bucuria lui

fuseseră zadarnice.

Doctorul m-a sfătuit într-un fel, celalt prieten într-altul. Dar amândouă sfaturile mi-au părut absurde, ridicole. Nici unul nu putea nici să explice, nici să scuze această bruscă revenire asupra hotărârii mele. Ce era de făcut? Vă jur că nu exagerez spunându-vă că mă găseam în starea unui bolnav, care-şi mută perna de la un capăt al patului la altul, ca să se răcorească.

În vremea asta Gheorghiţă s-a întors cu donicioara de fragi — a mâncat în grabă şi acum ajuta pădurarului la afumatul păstrăvilor. Îl auzeam:

— Bade Niculae, nu e aşa? Pe urmă, după ce s-o afuma bine, să punem pe foc un braţ de urzici, că fumul de urzici vine de le dă un glanţ1: se fac ca de aur... Aşa îi face badea Sandu.

Acum e lângă şofer. Se învârtesc împrejurul maşinii. Are în mâna stângă un notes mic, în dreapta un plaivaz. Întreabă pe şofer cum se cheamă diferitele părţi ale maşinii, moaie plaivazul în gură şi înseamnă în notes.

Îmi face rău. Ca să nu-l mai văd, pe când tovarăşii mei dorm, îmi iau undiţa şi plec, spunându-i răstit să rămâie la afumătoare, că n-am nevoie de el...

Nimic n-am putut prinde; iar spre seară, când mă-ntorc, îl găsesc lucrând cu zor la împletitul hârzoabelor de cetină, în care vor fi puşi păstrăvii afumaţi.

— Mă, dar dibaci eşti, mă Gheorghiţă, la toate te pricepi, zise pădurarul, parcă într-adins; ca să-mi râcâie mie inima...

* * *

Abia târziu, spre ziuă, după lungi frământări şi zvârcoliri, mi s-a arătat chipul în care să-l vestesc că nu mai pleacă cu noi.

Când m-am trezit, era pe prispă — ajuta şoferului la adunatul lucrurilor.

Geamul era deschis — mă putea auzi.

Prefăcându-mă că nu-l văd, am zis doctorului:

— Doctore, ce vis ciudat am visat azi-noapte. Se făcea că mă întorceam de la pescuit, şi ici, lângă capul podiştii, îmi iese înainte Maica Domnului, aşa cum e zugrăvită în biserică: frumoasă, cu un cerc de lumină împrejurul capului. Numaidecât am cunoscut-o şi mi-am scos şapca din cap... Nu vedeam pe Gheorghiţă, dar îl simţeam cum asculta. Maica Domnului a făcut un pas spre mine şi m-a întrebat: „Vrei să iei pe Gheorghiţă cu dumneata?” Zic: „Da.” Ea mi-a răspuns, clătinând din cap: „Să nu-l iei, că moare pe drum”. Am rămas încremenit. Zic: „Vasăzică, să nu-l iau niciodată?” „Ba da, mi-a răspuns Maica Domnului. Altă dată poţi

să-l iei, dar acuma nu, că moare pe drum”... Şi a pierit, iar eu m-am deşteptat...

Băiatul a ciocănit în uşă.

— Intră! am strigat şi, dând cu ochii de el, zic: Mă Gheorghiţă, ştii ce vis ciudat am visat azi-noapte?

El răspunde cu un glas obosit:

— Am auzit...

Pe urmă, după ce îşi muşcă degetul arătător de la mâna stângă:

— Şi zici matale c-avea cerc de lumină împrejurul capului?

— Da, întocmai cum e zugrăvită în biserică.

— Dar nu e aşa? a spus că altă dată poţi să mă iei.

— Da, i-am răspuns, altă dată te iau neapărat.

Am scos câteva parale, i le-am pus în mână şi l-am sărutat pe frunte.

Băiatul s-a uitat la bani, s-a uitat de jur împrejur, şi-a muşcat buza de sus, şi-a muşcat buza de jos şi pesemne făcându-şi socoteala că n-ar fi putut asista cu destulă linişte la plecarea automobilului:

— Eu mă duc, că plânge maica degeaba după mine...

...Şi m-ai fi aşteptând şi acuma, Gheorghiţă al Anghelinei...